

MAASEUDUN KULTTUURIYMPÄRISTÖN MUUTOS JA SUUNNITTELUPROFESSIO 1900-LUVULLA

Eeva Aarrevaara

TEKNILLINEN KORKEAKOULU
TEKNISKA HÖGSKOLAN
HELSINKI UNIVERSITY OF TECHNOLOGY
TECHNISCHE UNIVERSITÄT HELSINKI
UNIVERSITE DE TECHNOLOGIE D'HELSINKI

MAASEUDUN KULTTUURIYMPÄRISTÖN MUUTOS JA SUUNNITTELUPROFESSIO 1900-LUVULLA

Eeva Aarrevaara

Tekniikan tohtorin tutkinnon suorittamiseksi laadittu väitöskirja,
joka Teknillisen korkeakoulun Insinööritieteiden ja arkkitehtuurin
tiedekunnan luvalla esitetään julkisesti tarkastettavaksi
Teknillisen korkeakoulun päärakennuksen luentosalissa E
huhtikuun 17. päivänä 2009, klo 12.

Teknillinen korkeakoulu
Insinööritieteiden ja arkkitehtuurin tiedekunta
Arkkitehtuurin laitos

Julkaisumyynti:
Teknillinen korkeakoulu
Arkkitehtiosaston kirjasto
PL 1300
02015 TKK
Puh. (09) 451 4418
E-mail: a-kirjasto@tkk.fi
[Http://www.tkk.fi/Yksikot/](http://www.tkk.fi/Yksikot/)

Kannen kuva

Luonnos Hauenkoulun tilan rakentamista varten Porvoon pitäjältä.
Helsingissä kesäkuulla 1918 arkkitehdit Elias ja Martti Paalanen
(Arkkitehti-lehti 1921/1, 12).

Taitto Marina Johansson

ISBN 978-951-22-9841-9
ISBN 978-951-22-9842-6 (PDF)
ISSN 1797-8343
URL: <http://lib.tkk.fi/Diss/2009/isbn9789512298426/>

Yliopistopaino Oy
Espoo 2009

"Pysyvää ja perinteistä tulee vasta siitä, mikä on täyttänyt alkuperäisen tarkoituksensa ja käytetty loppuun. Kun ajallisen elämän sisältönä ollut kamppailu ja ahdistus päättyy, alkaa museoitu ikuisuus. Ihmisten elinympäristöistä tulee ulkomuseoita, lomaviettopaikkoja tai huvipuistoja, kuten Seurasaari ja Tukholman Skanssen. Siellä ei enää ole aikaa ja elämäntaistelua, vaan loputtomasti samana jatkuva entistetty elämän kuva."

(Raittila 2003, 99.)

SISÄLTÖ

ESIPUHE	7
TIIVISTELMÄ	9
ABSTRACT	13
1 JOHDANTO	17
2 TUTKIMUKSEN AIHEPIIRIIN LIITTYVÄ ERI ALOJEN TUTKIMUS JA TYÖN LIITTYMINEN NIIHIN	31
2.1 Vernakulaarin arkkitehtuurin tutkimusnäkökulmia	31
2.2 Professionalisaatiota käsittelevä tutkimus	61
3 TUTKIMUSONGELMAN MÄÄRITTELY	81
3.1 Tutkimuskysymykset	83
3.2 Työn keskeiset käsitteet	84
3.3 Tutkimuksen sisältö ja eteneminen	84
4 TUTKIMUKSEN VIITEKEHYS, AINEISTO JA MENETELMÄT	87
4.1 Tutkimuksen käsitteellinen viitekehys	87
4.2 Laadullisen tutkimuksen menetelmät ja niiden soveltaminen	127
4.3 Tutkimusaineistot	141
5 KÄÄNNEPISTEANALYYSI	147
5.1 Millaista oli rakentaminen maaseudulla ennen 1800-luvun loppua	148
5.2 1900-luvun vaihde	155
5.3 Jälleenrakennuskausi	170
5.4 1960-luvulta 1980-luvulle: maaseudun rakennemuutos	187

5.5	1980-luvun alusta vuosituhannen vaihteeseen: eurooppalaistuva maaseutu	210
5.6	Maaseudun rakennustavan muuttuminen tutkimuksen viitekehyksenä	237
6	ARKKITEHTI KULTTUURIYMPÄRISTÖN SUUNNITTELIJANA	241
6.1	Haastattelut ja niiden suorittaminen	241
6.2	Haastattelujen analyysi	242
7	TULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET	303
8	DISKUSSIO	317
	Lähteet	325
	Liitteet	

ESIPUHE

Valmistuttuani arkkitehdiksi 1980-luvun alkupuolella sain mahdollisuuden tutustua aluearkkitehdin työhön Keski-Suomessa Multian, Petäjäveden ja Pylkönmäen kunnissa. Työssä tulivat esiin jo sellaiset rakennetun kulttuuriympäristön ongelmat, joihin tämän tutkimuksen kysymyksetkin keskittyvät. Kulttuuriympäristöön liittyvien näkemysten kehittymistä olen seurannut siitä lähtien kiinnostuksella. 1990-luvun vaihteessa tarjoutui tilaisuus jatkaa perehtymistä maaseudun rakennuskulttuuriin, mikä tapahtui Rakennetun ympäristön tutkimuslaitoksella Teknillisen korkeakoulun arkkitehtiosastolla useissa eri tutkimusprojekteissa. Laitoksen pieni, mutta monitieteinen tutkijayhteisö tarjosi virikkeitä eri alojen tutkimusnäkökulmista. Kiitokset silloiselle työyhteisölle ja sen johtajalle dosentti Heikki Kukkoselle. Edellä mainitun työskentelyn lomassa syntyi myös lisensiaattityöni, joka käsitteli maaseudun rakennetun ympäristön alueellisia ominaispiirteitä ja niiden tutkimusmenetelmiä. Parhaat kiitokset esitän myös dosentti Teppo Korhoselle, joka toimi useissa maaseudun rakennuskulttuuria käsitelleissä tutkimuksissa valvojakunnan asiantuntevana jäsenenä. TkL Mirja Lievosen kanssa olen voinut käydä antoisaa vuoropuhelua monista tutkimukseen liittyvistä kysymyksistä, mistä lämpimät kiitokseni.

1990-luvun lopulla Teknillisen korkeakoulun tutkimusstipendit antoivat minulle mahdollisuuden keskittyä tutkimukseen. Silloin heräsi myös ajatus haastatella joitakin maaseudusta ja kulttuuriympäristöstä kiinnostunutta arkkitehtia heidän ajatuksistaan koskien arkkitehdin identiteettiä ja suhdetta kulttuuriympäristöön. Toteuttamani haastattelut ovat tarjonneet haasteellisen aineiston työhöni. Lämpimät kiitokseni haastattelemilleni arkkitehdeille arvokkaasta panoksesta tähän tutkimukseen.

Monissa tutkimuksissa työskentelin maa- ja metsätalousministeriön edustajien kanssa. Keskeisenä henkilönä näissä projekteissa toimi edesmennyt arkkitehti, MMT h.c. Eero Väänänen, jonka esittämät

näkemykset maatilarakentamisen ohjauksesta tulevat esiin tämän kirjan sivuilla. Esitän kiitokseni hyvästä yhteistyöstä arkkitehti Pertti Toivarille ja hänen henkilökunnalleen, joiden kanssa työskentelimme Eero Väänäsen ideoiman näyttelyprojektin ”Muuttuvat maatilat” parissa vuosina 2001–2002. Näyttelyä varten koottu laaja aineisto on muodostanut merkittävän osan tätä tutkimusta. Työskennellessäni maaseudun tutkimushankkeiden parissa pääsin osallistumaan International Association for the Study of Traditional Environments -järjestön konferensseihin, joiden kautta avautui kansainvälinen näkökulma vernakulaarin arkkitehtuurin tutkimukseen. Tämä verkosto on laajentanut näkemystäni vernakulaarin arkkitehtuurin tutkimuksesta.

Vuodesta 2003 olen työskennellyt Lahden ammattikorkeakoulun Tekniikan alalla, jossa työyhteisön tuella ja kannustuksella on ollut merkittävä panos työskentelyn jatkumiseen. Kiitokset esitän erityisesti laitoksen esimiehenä toimineelle dosentti Janne Salmiselle sekä lähimmille kollegoilleni FT Silja Kostialle ja TkT Sakari Halmemiehelle kiinnostuksesta ja tuesta työn eri vaiheissa. Kiitokset myös kielen tarkastuksesta Lea Puustiselle ja Tuija Marilalle. Asiantuntevasta taittotyöstä esitän lämpimät kiitokset Marina Johanssonille.

Parhaat kiitokseni ohjaajalleni professori Kimmo Lapintielle monista keskusteluista, joiden kautta työ on edennyt. Kiitokset myös yhdyskuntasuunnittelun jatko-opiskelijoiden ”tohtoritallille” myötävaikutuksesta työhöni. Lopuksi esitän kiitokset arvokkaista kommenteista työni esitarkastajille professori Esa Konttiselle ja TkT Olli-Paavo Koposelle.

Orimattilassa maaliskuun 23. päivänä 2009

Eeva Aarrevaara

TIIVISTELMÄ

Suomalainen maaseutumaisema ja siihen liittyvä rakentaminen ovat kokeneet merkittäviä muutoksia 1900-luvun aikana. Nykyisellään maaseudun sekava rakennettu ympäristö herättää kysymyksiä siitä, millaisia eri muutosvaiheita onkaan käyty läpi ja miten eri aikoina perusteltu rakentamisen tapoja. Maaseudun kansanomainen rakentaminen eli vernakulaari arkkitehtuuri on muodostanut muutosten lähtökohdan. Vernakulaarin arkkitehtuurin muuttuessa tulivat prosessiin mukaan ammattimaiset suunnittelijat ja rakentajat, ja tämän tutkimuksen kiinnostus kohdistuu myös siihen, miten tämä professionalisaatio toteutui erityisesti suunnittelun osalta. Erityisesti tässä tarkastellaan arkkitehtien asemaa ja osuutta maaseudun suunnittelussa.

Tutkimukselle on asetettu seuraavat pääkysymykset: Miten suomalainen maaseudun kulttuuriympäristö on muuttunut 1900-luvulla suunnitteluprofession näkökulmasta ja miten arkkitehdit rakentavat omaa ammatti-identiteettiään ja käsityksiään maaseudun kulttuuriympäristöstä ja suunnittelusta 1900-luvun lopussa. Professionalisaation näkökulmasta tarkastelun lähtökohdan muodostaa vernakulaari arkkitehtuuri, jonka vallitessa suunnittelu ei ole eriytynyt omaksi professiokseen. 1900-luvun vaihteesta alkaen tapahtunut rakentamisen professionalisaatio on syrjäyttänyt käytännössä vernakulaarin rakentamisen.

Työn kannalta keskeisiä tutkimusalueita ovat vernakulaarin arkkitehtuurin tutkimus sekä professioiden syntyyn ja muodostumiseen liittyvä yhteiskuntatieteellinen tutkimus. Vernakulaarin arkkitehtuuri muodostaa kohteen useille eri tieteenaloille ja myös yhdistää niiden näkökulmia samaan tutkimukseen. Professionalismiin liittyy kysymys, miten eri ammattikunnat ovat vaikuttaneet maaseudun yhdyskuntasuunnittelussa ja rakentamisessa ja millaista yhteistyötä tai ristiriitoja eri ammattikuntien edustajien välillä on ollut koskien suunnitteluprosesseja. Tässä tutkimuksessa näkökulmaksi muodostuu erityisesti arkkitehtien osuus maaseudun rakentamisesta.

Tutkimuksen keskeiset käsitteet – vernakulaari arkkitehtuuri ja sen suhde moderniin arkkitehtuuriin, kulttuuriympäristö ja suunnitteluprofessio – muodostavat yhdessä viitekehyksen, jonka avulla tarkastelen ensin maaseudun rakentamisen historiallisia käännepeiteitä, valittuja ajanjaksoja 1900-luvun aikana, jolloin rakennetun ympäristön muutokset ovat olleet merkittäviä ja tämän työn kannalta relevantteja. Tarkastelen samojen käsitteiden avulla ja laadullisen tutkimuksen menetelmiä soveltaen seitsemän arkkitehdin teemahaastatteluista muodostunutta laadullista aineistoa.

Käännepeiteiden tarkastelun pohjalta arkkitehtien panos maaseudun suunnitteluun on ollut ammatin syntyvaiheista lähtien vähäinen ammattikunnan toiminnan laajuus huomioiden. Poikkeuksen muodostaa jälleenrakentamisen aika, jolloin arkkitehtikunta osallistuu aktiivisesti maaseudun suunnitteluun. Keskustelu maaseudulle sopivasta rakentamisesta on ollut vilkasta 1900-luvun alussa, jolloin aihetta on käsitelty alan lehdissä ja maaseudun rakennusoppaissa. Sodanjälkeisenä aikana rakentamista koskeva keskustelu kohdistuu eniten rakentamisen rationaalisiin ratkaisuihin, ympäristöön sopivuuden ja kulttuuriarvojen jäädessä sivuun. Rakennuskulttuurin arvostus alkaa kuitenkin taas nousta 1980-luvun vaihteessa, ja maaseudun rakennustapa nousee uudelleen keskustelun kohteeksi. Oman näkökulmansa maaseudun rakentamiseen avaavat eri aikojen arkkitehtikilpailut, joissa ovat menestyneet aikansa henkeä heijastaneet ehdotukset.

Arkkitehtien haastatteluaineistoa käsitellään etsien siitä haastateltujen tekemiä jäsenyyksiä sekä aineistosta esiin nousevia diskursseja liittyen arkkitehtina toimimiseen, alan koulutukseen, kulttuuriympäristökäsityksiin ja suunnittelun reunaehtoihin. Haastateltujen arkkitehtien opiskelu ajoittuu pääosin 1970-luvulle ulottuen 1980-luvun alkuun. Suomalaisessa arkkitehtuurikeskustelussa on käyty keskustelua

myös postmodernista arkkitehtuurista ja regionalismista sekä niiden tulkinnoista.

Haastattelut kuvaavat eri puolilta sellaisen arkkitehdin toimintaa, joka työskentelee tavallaan periferiassa, pääkaupunkiseudun ulkopuolella. Käytännön toiminta eroaa näillä alueilla julkisuudessa vakiintuneesta arkkitehdin työhön liittyvästä mielikuvasta. Haastattelujen mukaan se onkin aivan toinen ammatti, jossa professionalisaatiotutkimuksen mukaista valtuutusta on haettava joustavuuden, yhteistyökykyjen ja toimivan kommunikaation avulla. Haastattelut arkkitehdit ovat muodostaneet osaksi ammattikuvaansa ja -identiteettiään selkeän suhteen vernakulaariin rakentamiseen, joka on toiminut eri tavoin suunnittelun lähtökohtana tai virikkeenä.

Tutkimuksen näkökulmat ovat deskriptiivisiä: niiden avulla pyritään ymmärtämään ja kuvaamaan kohteena olevia ilmiöitä syvällisemmin, tutkimusalalta muodostamani esiyymmärryksen pohjalta. Kysymyksen siinä, miten suomalainen maaseudun kulttuuriympäristö on muuttunut 1900-luvulla suunnitteluprofession näkökulmasta, muodostuu tämän työn avulla käsitys muutoksen päälinjoista. Tätä kysymystä ei aiemmin ole käsitelty edellä kuvatussa muodossa, joten se muodostaa avauksen tämän aihepiirin tutkimukselle. Maaseutualueilla toimivan arkkitehdin ammatti-identiteetin kuvaus haastaa pohtimaan, mitä valmiuksia suunnittelutyö edellyttää ja miten tulevaisuuden haasteisiin aiotaan vastata.

ASIASANAT: vernakulaari arkkitehtuuri, professio, maaseutu, kulttuuriympäristö, moderni

ABSTRACT

The Finnish landscape and the traditional built environment have faced significant transitions during the 20th century. The present rural environment possesses a confused character, and one cannot avoid discussing what kind of transmissions have been passed through and what kind of arguments have been presented for the different ways adopted to rural building. The ingenious building in the rural areas, in other words the vernacular architecture, has been the starting point for the transmission process. During the major changes, the education of the professional builders and designers was started and these groups joined the building process. Therefore, the interest of this study is also concentrated on the professionalization process taking place in the traditional building, especially from the point of the designing architect, his position and influence in the rural planning.

The major research questions are the following: how did the Finnish cultural environment change during the 20th century considering the professionalization of the planning, and how do the modern architects constitute their professional identity and conceptions concerning the cultural environment and the rural planning in the late 1900's.

The study is connected with the research of vernacular architecture and social studies concerning the emergence and the transmission of professions. Vernacular architecture is considered as a target of interest for several disciplines and methodologies while research can also combine different scientific viewpoints in a single study. Professional studies also comprise questions on how different professions participate rural planning and design and what kind of co-operation or contradictions the professional groups confront.

In this study, a theoretical frame of references is presented and applied to the description of the research material. The essential concepts of the study – vernacular architecture and its relationship with modern design,

cultural environment and the design profession – together constitute the frame of references that makes contribution to the study of the turning points of the rural transmission. In this study, the turning points are considered as the chosen time periods during which the change of the rural environment was the most significant. The qualitative research material collected from the thematic interviews of the seven Finnish architects is studied also with the assistance of the same frame of references and the methods typical to qualitative research.

Considering the descriptions made by the turning points, the role of the architects has been relatively small in rural planning since the beginning of the professionalization in Finland. An exceptional period was the postwar time, when architects participated as a professional group in the process of building up the country. The discussion concerning the suitable way of building in rural areas was lively in the beginning of the 20th century, and the topic was considered both in the professional journals as well as in the building guidebooks, several of which were published in the same time. In the postwar period, the discussion in the professional journals mostly dealt with the rational way of building while the environmental and cultural aspects of building were left unnoticed. The appreciation of the building culture started to gain more interest in the late 1970's, and in the meantime, the way of rural building was considered as an important topic again. The architectural competitions dealing with rural areas and building types also open an interesting view to the rural building in different periods and create an impression of the spirit of their time.

The material collected from the interviews of the architects was analysed by studying the discourses concerning the architects' professional activity, the architectural education, the opinions dealing with the cultural environment and the possibilities of the design in rural areas. The interviewed architects studied mostly in the 1970's and

the beginning of the 1980's when the interest for the protection of the cultural environments and the vernacular architecture started to grow. The architectural discussion also dealt with postmodern architecture and regionalism as well as their interpretations.

The interviews describe the activity of an architect who works in a peripheral area, outside the capital region. The activity differs a lot from the general image created of an architect's work in public. According to the interviews, the architect's activity is totally different from the profession in rural areas, in which the justification of the profession requires the help of the architect's flexible activity, co-operation and good abilities of communication. For example, the prejudice against architects can be an obstacle of co-operation in housing design. The interviewed architects had constructed a clear relationship with vernacular architecture as a part of their professional identity and as a source of stimulation for planning.

The viewpoints of the study are descriptive: with the help of them the research aimed to understand and describe the targets of the study more thoroughly based on the pre-understanding constructed from the field of the study. The transmission of the Finnish rural environment has been described by the main features. However, the question has not been explored in the presented form before and therefore it establishes an opening for the research in this field. On the other hand, the description of the architects' activities in the peripheral areas challenges to discuss what kind of abilities modern work as a planner or as a designer requires, and how the future challenges are going to be faced by the profession.

KEYWORDS: vernacular architecture, profession, rural, cultural environment, cultural landscape, modern

1 Johdanto

Katson maalaismaisemaa: Tuolla näen palasen säilynyttä mäkitupalaisasutusta puustoineen, tässä taas on rakennettu 1960-luvulla uusi matala päärakennus vanhaan pihapiiriin, luhtiaitan ja tiilinaivan seuraksi. Pihapiirin ulkopuolella seisoo pellon puolella kookas peltihalli. Kauempana näkyy jälleenrakennuskauden asuinrakennus navettoineen ja pihapuineen peltoaukean keskellä. Tien varressa seisoo uusi romanttinen tyypitalo pastellisävyisenä avoimella peltotontilla kaikkien edellä mainittujen joukossa. Hoitamaton pensaikko kätkee kylän parhaan näkymän järven suuntaan, ja tien varressa sijaitseva vanha asuinmökki on jäänyt parannetun ja korotetun kylätien varjoon, jyrkän tieluiskan alapuolelle.

Miksi maaseutu näyttää tällaiselta? Tätä kysymystä olen pohtinut opiskeluaikojeni alkaen, kun minulle on valjennut, miten suuri ero on perinteisen hirsirakentamisen ja modernin uudisrakentamisen välillä. Erot ovat alkaneet hahmottua osin vanhojen rakennusten korjaamisperiaatteiden opettelun kautta, osin inventoimalla kesätoimissa vanhoja rakennuksia ja myöhemmin suunnitelmassa kokonaisten kyläalueiden ympäristöä ja niiden kehittämistä. Näihin ilmiöihin ja asukkaiden erilaisiin asenteisiin olen törmännyt myös toimiessani maaseutukunnissa aluearkkitehtinä.

Maaseutuympäristöissä näkyy siis eri aikojen kerroksia, ajallisia kerrostumia, kuten asia tyylikkäästi ilmaistaan. Osa näistä kerrostumista vain näyttää täysin käsittämättömiltä, epäloogisilta. Miten tuosta hirsirakentamisen vaiheesta on päädytty tuollaiseen täysin toisenlaiseen tapaan rakentaa? Ikään kuin ”punainen lanka” olisi katkenut rakennetussa ympäristössä.

On syntynyt tarve tutustua perusteellisemmin maaseudun rakennetun ympäristön muuttumiseen, joka toisaalta näyttää olevan kiinteästi sidoksissa koko maaseudun ja yhteiskunnan muutokseen viime vuosisadalla. Tilaisuus tähän perehtymiseen on tarjoutunut Maa- ja metsätalousministeriön tutkimushankkeen ”Muuttuvat maatilat”¹ avulla. Työn tavoitteena on ollut laatia näyttely maaseudun rakennustavan muutoksesta 1800-luvun lopulta uuden vuosituhannen vaihteeseen, ja prosessi on käynnistynyt tutustumisella arkistomateriaaleihin, joiden pohjalta näyttelyaineisto on koottu. On ollut valaisevaa istua lukemassa vanhoja rakennusalan lehtien numeroita, joissa rakentamisen ja suunnittelun ammattilaiset sekä myös maallikot esittävät näkemyksiään maaseudun rakentamisen tavoitteista eri aikoina. Monen tekstin kohdalla saattaa pysähtyä hämmästyneenä: näinkö tosiaan on ajateltu silloin.

Maatilojen muuttumista kuvanneeseen näyttelyyn liittyen on syntynyt näyttelyluettelo, johon olen koonnut maatalouden, maaseudun ja rakennetun ympäristön muutosvaiheiden keskeiset piirteet. Niiden kautta ovat alkaneet hahmottua myös merkittävimmät muutosvaiheet, joiden myötä rakentamisen tapa on muuttunut eniten. Ei ole vaikeaa arvata, millaisiin yhteiskunnan käännekohtiin ne liittyvät: maaltamuutoihin, sota-aikoihin, teollistumiskehitykseen.

Työskentelyn kautta on tullut esiin jotain olennaista: se, mikä ympäristössä on aiemmin näyttänyt käsittämättömältä, alkaakin näyttää ymmärrettävältä. Eikä kysymys ole siitä, että ajatukseni rakennusten ympäristöön sopivuudesta olisivat radikaalisti muuttuneet. Pikemminkin olen saanut tilaisuuden nähdä eri aikakausien ilmiöitä niiden omasta kontekstistaan käsin.

Myöhemmin toimiminen maaseudun kansanomaisen rakennustavan tutkimushankkeissa on antanut kuitenkin vahvistusta käsitykselleni, että perinteistä rakennustapaa ja sen piirteitä edelleen on säilynyt voimakkaasti eri puolilla Suomea. Rakennusperinteen tutkimus on toisaalta avannut uusia ulottuvuuksia kansanomaisesta rakentamisesta. On pitänyt pystyä hahmottamaan sen periaatteita toisella tasolla, ei katse rapistuvaan julkisivuun pysähtyen tai miettien siihen liittyneen elämäntavan vanhakantaisuutta. Otto-Iivari Meurman on ilmaissut asian muun

---

¹ Ks. tarkemmin Aarrevaara 2002.

muassa seuraavasti: ”Jo etäältä taloa lähestyttäessä saattavat nuo matalat, vaatimattomat puurakennuksemme yhdeksi laajaksi ryhmäksi sommiteltuna tehdä tulijaan miltei monumentaalisen vaikutuksen. – Mutta vasta taloon saapuessa ja siellä eläessä voi täysin tajuta suljettujen pihojen edut. Asuinpiha on näet kuin kesäinen olohuone, jossa tuulensuojassa voi levähtää ja askarrella.” (Meurman 1916, 212–213.)

Maaseutu on monialaisen tutkimuksen kohteena, mutta tutkimus ei ole kohdistunut juurikaan maaseudun kulttuuriympäristöön suunnittelun eikä suunnitteluprofession näkökulmista. Rakennetun kulttuuriympäristön historiaa tutkitaan eri tieteenaloilla, kuten taidehistoriassa ja kansatieteessä, joista kansatiede on perinteisesti tarkastellut erityisesti kansankulttuuria. Maaseutu ja sen suunnittelu ovat jääneet vähemmälle huomiolle myös yhdyskuntiin kohdistuneessa tutkimuksessa, jossa kaupunkien nopeampi muutosvauhti usein vetää laajemman kiinnostuksen puoleensa. Maaseutu ei ole keskeinen toimintaympäristö suunnittelijoille, mutta tämä seikka lisää maaseutuun koskevan tutkimuksen tarpeellisuutta edellä mainituista näkökulmista. Ajattelen tässä yhteydessä erityisesti arkkitehtien toimintaa maaseudun suunnittelussa sekä suhdetta muihin ammattiryhmiin samalla alueella.

Maaseudun rakentamisen muutosten seuraaminen nostaa esiin kysymyksen, miten eri ammattikunnat toimivat maaseuturakentamisessa eri aikakausina ja millainen on ollut erityisesti arkkitehtien asema ja vaikutus maaseudun suunnittelussa ja rakentamisessa. Millaisia ihanteita ja esikuvia tulee esiin keskusteluissa ja mielipidekirjoituksissa, ja miten rakentamista käytännössä ohjataan? Näitä näkökulmia olen tarkastellut neljän 1900-luvun keskeisen käännepisteen kuvauksen avulla. Keskeisessä roolissa kuvauksissa ovat maaseutua koskevat arkkitehtikilpailut, keskustelut maaseudulle sopivasta rakennustavasta ja rakentamisesta sekä rakennussuojelua ja kulttuuriympäristöä käsittelevät mielipiteet. Maaseudulla toimineita suunnitteluun liittyviä ammattikuntia ja niiden välisiä suhteita olen niin ikään tarkastellut. Aikalaismielipiteitä valottavat kuvaavasti kirjoitukset alaan liittyvissä lehdissä ja julkaisuissa.

Erilaisten suunnittelutöiden yhteydessä arkkitehti joutuu pohtimaan omaa näkökantaansa kulttuuriympäristöön ja sen sisältämiin perinteen ominaisuuksiin ja arvoihin. On harkittava, miten ottaa huomioon

suunnittelussa kulttuuriympäristön säilyttäminen ja miten ohjata siihen liittyvää rakentamista tai miten ratkaista jokin täydennysrakentamiseen liittyvä suunnitelma sellaisessa ympäristössä. Näistä lähtökohdista on herännyt myös kiinnostus siihen, millaisena muut samantapaisissa olosuhteissa työskentelevät arkkitehdit näkevät maaseudun kulttuuriympäristön ja kansanomaisen rakentamisen sekä miten he asennoituvat niihin suunnittelussa. Näitä kysymyksiä olen käsitellyt seitsemälle arkkitehdille tehdyn teemahaastattelun avulla.

Yhteiskuntatieteellinen professioita koskeva tutkimus on avannut haastatteluaineistoon keskeisen näkökulman, jonka kautta on voitu tarkastella arkkitehdin profession omaksumisen prosessia ja siihen liittyviä käsityksiä sekä niiden ilmenemistä. Arkkitehdin ammatti on ollut professiotutkimukselle otollinen kohde ja sitä on käsitelty aiemmissa alan kansainvälisissä ja kotimaisissa tutkimuksissa runsaasti. Professiotutkimuksen niin sanottu kolmas aalto käsittelee Puustisen (2006) mukaan professioiden historiallista muodostumista ja korostaa professioihin vaikuttavia kulttuurisia tekijöitä. Sitä edeltänyt niin sanottu uusweberiläinen professiotutkimus keskittyi professioiden toimintatapoihin, joiden avulla pyrittiin saavuttamaan erityinen ammatillinen asema. Tässä tutkimuksessa molemmilla näkökulmilla on merkitystä, ensin historiallisen kehityksen tarkastelussa ja sitten arkkitehtien haastattelujen tarkastelussa, jossa ammatin kulttuurisidonnaisuus tulee esiin.

Ammatillisen identiteetin omaksuminen ja kasvaminen asiantuntijayhteisöön ovat niin ikään olleet kiinnostukseni kohteena haastatteluaineiston käsittelyssä. Asiantuntijuuden omaksumisprosessia on käsitelty myös useissa arkkitehtuuriin liittyneissä viimeaikaisissa väitöskirjoissa, ja se liittyy ajankohtaisena näkökulmana muun muassa kasvatustieteen tutkimukseen, jota olen myös soveltanut joiltain osin tässä työssä.

Tutkimukseen olen muodostanut käsitteellisen viitekehyksen, jota sovellan aineiston kuvaukseen. Tutkimuksen keskeiset käsitteet, verna-kulaari arkkitehtuuri ja sen suhde moderniin arkkitehtuuriin, kulttuuriympäristö ja suunnitteluprofessio, muodostavat yhdessä viitekehyksen, jonka avulla tarkastelen ensin maaseudun rakentamisen historiallisia käännepeiteitä, valittuja ajanjaksoja 1900-luvun aikana, jolloin rakennetun ympäristön muutokset ovat olleet merkittäviä ja tämän työn kannalta relevantteja. Sen jälkeen tarkastelen samojen käsitteiden avulla ja

laadullisen tutkimuksen menetelmiä soveltaen arkkitehtien haastattelusta muodostunutta aineistoa.

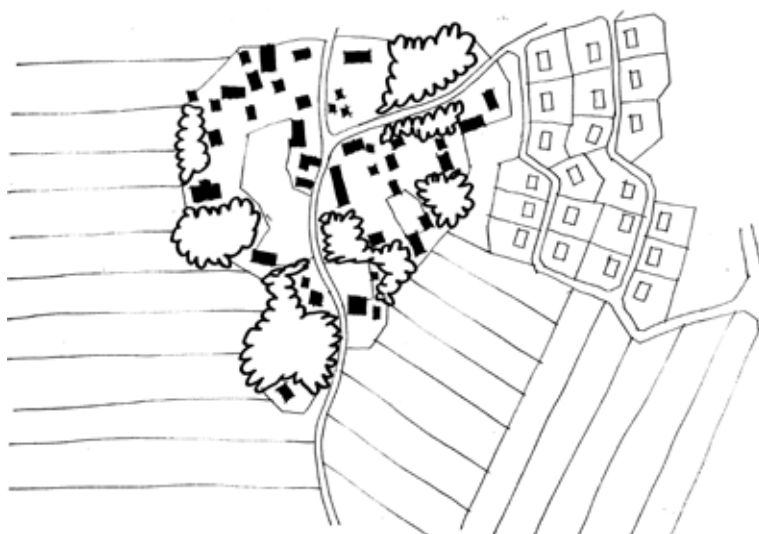
Haastattelujen avaamiksi näkökulmiksi jäsenyivät arkkitehdin ammatillisen identiteetin muodostuminen, toiminta suunnittelijaprofessiossa, käsitykset kansanomaisuudesta, perinteen jatkamisesta ja suhteesta moderniin arkkitehtuuriin sekä suhde maaseudun kulttuuriympäristöön. Haastattelut on tehty vuonna 1999 ja niiden muodostama aineisto liittyy olennaisesti tutkimuksen aiheeseen. Haastatteluissa tulee esiin 1970- ja 1980-lukujen vaihteen kiistely modernin arkkitehtuurin suhteesta perinteeseen ja historiaan, koska haastateltujen arkkitehtien opiskeluaika sijoittuu tähän ajanjaksoon. Tutkimuksen loppuosassa on tarpeen pohtia tämänhetkistä tilannetta maaseudun kulttuuriympäristön ja arkkitehdin profession kannalta sekä niissä tapahtuneita mahdollisia muutoksia 2000-luvulla.

Maaseudun rakennetun ympäristön ongelmatilanteita

Tutkimukseni ongelmanasettelu nousee nykyisistä maaseudun rakennetuista ympäristöistä, joita monissa tapauksissa voidaan luonnehtia heterogeeniseksi. Heterogeenisyyden vaikutelma syntyy ympäristön sekavuudesta, joka puolestaan koostuu eri aikojen rakennustavoista ja niiden välisestä epäyhtenäisyydestä. On vaikeaa yksiselitteisesti kuvata, milloin ajalliset kerrostumat toimivat ympäristössä kulttuuriympäristöä rikastavina tekijöinä ja milloin taas eri aikojen rakentaminen antaa ympäristöstä sekavan vaikutelman. Ajalliset kerrostumat liittyvät yleisessä kielenkäytössä kuitenkin lähinnä kulttuurihistoriallisesti arvokkaisiin rakennuksiin ja ympäristöihin, joten sitä kautta eroa voidaan selventää. 1970-luvun jälkeinen rakentaminen ei pääsääntöisesti kuitenkaan kuulu kulttuurihistoriallisten inventointien piiriin.

Tarkastelen tässä lähinnä maaseudun kyläympäristöjä ja hajanaisempaa maaseutuasutusta. Maaseudun kirkonkylät ja taajamat rajaavat tarkastelun ulkopuolelle pääsääntöisesti, koska niiden muuttumisessa tulevat esiin erilaiset painotukset kuin taajamien ulkopuolisella maaseutualueella. Esimerkkitapausten avulla pyrin havainnollistamaan, millaisia ongelmatilanteita suunnittelussa voi tulla eteen. Tavoitteena on konkretisoida tilanteita, joissa kulttuuriympäristön säilyttämisen näkökulmasta

on selvästi havaittavissa suuri poikkeama, ehkä jopa ristiriita, perinteisen ympäristön ja uuden toteutuneen ympäristön välillä tai perinteisen rakennuskannan ja uudempien rakennusten välillä. Ainakin nämä tilanteet asettavat pohtimaan, olisiko uudet toimenpiteet voitu toteuttaa jollain muulla tavalla ja miksi ne on toteutettu juuri valitulla tavalla.

Kuva 1: Uusi omakotialue poikkeaa vanhan kyläasutuksen sijoittumisperiaatteista niin tonttien muodostuksen kuin rakennusten mittojen ja sijoittamisen suhteen.

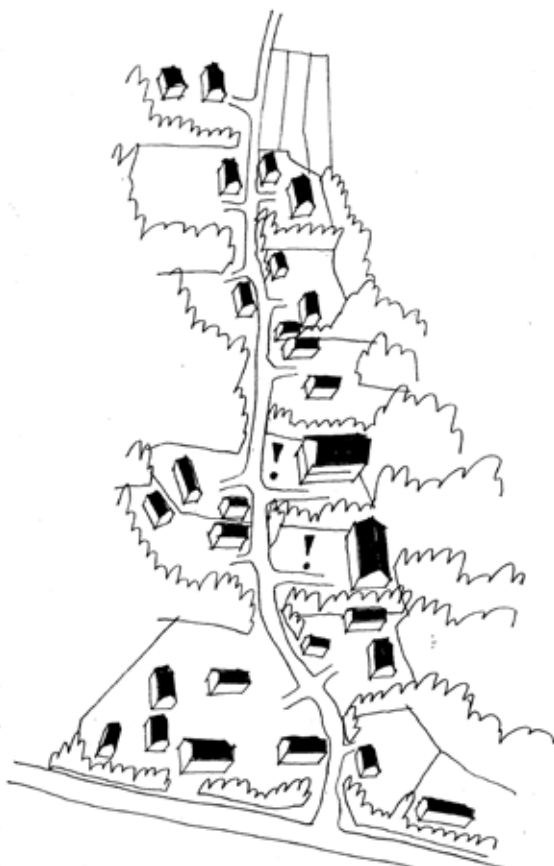
Kyläalueiden täydennysrakentaminen toteutuu usein tavanomaisen taajamien omakotialueen periaatteilla. Uusi rakentaminen poikkeaa monessa suhteessa vanhasta kylärakenteesta. Vanha kylätontti on valittu maiseman sellaiselta vyöhykkeeltä, joka on soveliaain rakentamiseen, kuten loiva rinne tai peltojen ympäröimä kumpare. Uusi rakentaminen ei mahdollisesti enää mahdu samalle alueelle, vaan on laajennettava aluetta alavammalle pellolle ja routivaan maaperään. Kansanomaiselle rakentamiselle tyypillinen piirre rakentaa vain tietyille maastonkohdille katkeaa. Eikö muita soveliaita alueita ole löytynyt?

Esimerkki: Säilynyt kylärakenne sijoittuu loivan harjanteen päälle, ja pihapiirit ovat rakennusten eri sivuilta rajaamia. Kapea tie kulkee tonttien välissä, ja sitä reunustavat pensasaidat ja puukujanteet. Täydennysrakentaminen sijoittuu vanhan kylän eteläpuoliselle

savimaalle, joka on entistä viljelyaluetta. Alue avautuu järvelle, jolta puhaltavat useimmiten tuulet. Alueen tiet ovat leveämpiä, ja ne rajautuvat syviin avo-ojiin. Omakotirakennukset sijoitetaan tonttien keskelle eikä rakentamisvaiheessa huomioida erillisten ulkovarastojen tarvetta.

Täydentävä rakentaminen saattaa löytää kylärakenteen sisältä sopivia rakennuspaikkoja, mutta tiloiksi muodostetut pienet rakennuspaikat sisältävät usein vanhoja pienehköjä asuinrakennuksia 1900-luvun vaihteesta. Vanhan ympäristön säilymisen uhkana on, että rakennuskanta nähdään korjauskelvottomaksi. Mikäli alueelta ei ole kulttuurihistoriallista inventointia eikä sitä koske ajantasainen kaava, saattaa rakennuskanta myös hävitä. Alueesta tulee sekava kokoelma vanhoja pieniä asuinrakennuksia ja suuria ajanmukaisia omakotitaloja. Onkohan jotain ympäristöön liittyviä arvoja menetetty?

Kuva 2: Uudet omakotitalot poikkeavat mökki-asutuksen pienipiirteisestä mittakaavasta, kun ne sijoitetaan keskelle vanhaa asutusta.

Esimerkki: Isoon kyläkeskukseen liittyy eriluonteisia osia: maatilat sijoittuvat pääraitin varteen ja mäkisempään maastoon sijoittuu laaja mäkitupalaisalue. Mökkialueelle ovat tyypillisiä kapeat hiekkatiet ja pienimuotoinen rakennuskanta, asuinrakennukset ja pienet talousrakennukset. Yksittäiset rakennuspaikat vaihtavat omistajaa, ja uudet omistajat hakevat rakennuspaikalle uuden omakotitalon rakennuslupaa sekä vanhan rakennuksen purkulupaa. Alueelta puuttuu paikallisesti arvokkaan rakennuskannan inventointi sekä yleiskaava. Alue alkaa vähitellen muuttua mittakaavaltaan sekavaksi sisältäen sekä pieniä mäkitupia että uusia suuria omakotitaloja.

Kuva 3: Vanha ja uusi asuinrakennus edustavat eri aikojen rakennustapoja. Samassa pihapiirissä ne eivät sopeudu yhteen.

Maatilojen pihapiirit ovat keskeinen osa maaseutualueiden rakennuskantaa. Pihapiirissä, jonka vanhin rakennuskanta on 1900-luvun vaihteesta, on ehditty rakentaa monenlaisia uusia rakennuksia. Jotkut eri aikojen piirteet, kuten muotokieli ja materiaalit, poikkeavat voimakkaasti toisistaan. Miksi perinteinen muotokieli ei ole enää kelvannut uuden rakennuksen ohjenuoraksi?

Esimerkki: Pihapiiriin sijoittuu sementtitiilinavetta 1930-luvulta, kalustovaja samalta ajalta ja aitta 1800-luvun lopulta. Tilalla on ollut aiemmin 1910-luvulla rakennettu päärakennus, mutta sen rinnalle on rakennettu loiva harjakattoinen ja matala päärakennus 1960-luvulla.

Maalla asumiseen liitetään usein nostalgisia tai romanttisia mielikuvia, jotka vaikuttavat esimerkiksi uuteen rakennettavaan talotyyppiin. Ideoita kopioidaan vapaasti vaikkapa länsisuomalaisista kartanoista ja tunnetuista kulttuurikodeista. Vanhan mallin mukaan rakennettu rakennus vaikuttaa kauempaa katsottuna vanhalta, mutta lähempää tarkasteltuna paljastuu uudemmaksi. Erot ilmenevät esimerkiksi laudoituksen pinnasta ja ikkunapuitteiden profiileista, jotka poikkeavat vahvuudeltaan vanhoista rakennuksista. Rakennuksessa näkyy teollisen tuotannon leima. Miksi tällainen rakennustyyli on tullut valittua?

Esimerkki: Alueen vanhalle rakennuskannalle on tyypillistä koristeiden vähäisyys. Ne edustavat 1900-luvun alun klassismia, jossa käytettiin niukasti koristeaiheita, tai vanhempaa 1800-luvun kansanomaista rakennuskantaa, jossa ainoa koristeellisempi osa oli kuistin ikkunajaotus. Alueelle sijoittuu uudisrakennus, jonka esikuvina on käytetty koristeellisia huvilarakennuksia 1900-luvun alusta. Se poikkeaa muodoiltaan ja koristeellisuudeltaan vanhasta rakennuskannasta.

Kuva 4: Vasemmalla talonpoikaiseen rakennustyyliin sopeutuva uudisrakennus ja oikealla koristeellisempi pohjapinta-alaltaan vastaavankokoinen uudisrakennus.

Uudet maaseudun tuotantorakennukset ovat kooltaan suuria ja rakennushankkeina vaativia. Tekniset järjestelmät ovat erityisesti kotieläintuotannon rakennuksissa monimutkaisia, ja suunnittelussa tarvitaan eri alojen yhteensovittamista. Rakennushankkeen laajuus aiheuttaa helposti sen, että ympäristöön sopiminen ja ulkonäkö jäävät vähemmälle huomiolle, kuten esimerkiksi Toivari (2006, 13) toteaa: ”Tuntuu siltä, että suunnittelijoiden, rakentajien ja viranomaisten kaikki energia

kuluu tänä päivänä rakennusten sisätiloihin. Moni sisältä siisti, toimiva ja valoisa tuotantorakennus on ulkoapäin kovin monotoninen. Miksi rakennussuunnittelijat eivät käytä taitojaan tässä asiassa, missä he ovat parhaita asiantuntijoita ja jossa heillä olisi vielä mahdollisuus näyttää osaamistaan. Vai määrääkö teollisuus ja isäntäväki tässäkin asiassa kaapin paikan?”

Edellä kuvatuista esimerkeistä välittyy tilanteita, jotka ovat tyypillistä maaseudun ympäristökuvaa edelleen. Suunnittelun kannalta tavallisempi tilanne on, että rakennettua ympäristöä leimaa rakennustapojen ja materiaalien moninaisuus, kuin että lähtökohtana olisi yhtenäinen rakennettu miljö. Nykytilanteessa voidaan pohtia, miten näihin ratkaisumalleihin on päädytty ja mitä alueiden kulttuuriympäristö on suunnitteluprosessissa merkinnyt lopputuloksen kannalta.

Maaseudun maankäyttöön ja suunnitteluprosesseihin liittyviä ongelmatilanteita

Maaseutualueiden fyysisen suunnittelun välineitä ovat yhdyskuntasuunnittelu ja rakennushankkeiden suunnittelu ja toteuttaminen. Tässä ajattelen nimenomaan perinteistä maaseutua, ja rajaan tarkastelun ulkopuolelle taajamien reunavyöhykkeet, joiden suunnittelutilanne on erilainen ja joissa kasvu muuttaa aluerakennetta jo maaseudusta osaksi taajamarakennetta tai kaupunkiseutua. Maakuntakaavassa on mahdollisesti määritelty joitain lähtökohtia maaseutualueiden tarkemmalle suunnittelulle. Kuntatasolla yhdyskuntasuunnittelun välineistä yleisimmin käytetään maaseutualueilla yleiskaavaa, ja vain poikkeustapauksissa asemakaavaa. Rakennussuunnittelu taas toteutuu poikkeamisluvan, kuten suunnittelutarveratkaisun, ja rakennuslupan kautta, mikäli rakennuslupaa ei voida myöntää suoraan. Rakentamista ohjaa lisäksi kunnan rakennusjärjestys. Maaseutualueita koskevia rakennustapaohjeita voi myös olla, mutta ne ovat luonteeltaan suosituksia, eivät sitovia.

Kaavoituksen tulisi nykyään perustua ajan tasalla oleviin rakennuskulttuuriselvityksiin, joten teoriassa kulttuuriympäristönäkökulma sisältyy maaseudun yhdyskuntasuunnitteluun. Voi kuitenkin kysyä, miten rakennuskulttuuriselvityksiä käytetään hyväksi kaavoituksessa ja onko niiden sisältö esitetty siten, että sen hyödyntäminen on helppoa. Usein

kaavoituksessa keskitytään ohjaamaan ensisijaisesti rakentamisen sijoittumista, ja rakennustapaa koskevat määräykset ja ohjeet jäävät yleispiirteisiksi eli käytännössä niiden ohjausvaikutus on vähäinen.

Suunnittelussa on tärkeää kulttuuriympäristön kannalta tarkastella, miten uusi rakentaminen sijoittuu suhteessa vanhaan kylärakentamiseen ja kulttuurimaisemaan sekä miten se huomioi alueen aiemman rakentamisen. Maaseutualueilla on käytännössä erilaisia reunaehjoja johtuen siitä, miten rakentamisen sijoittuminen on määritelty mahdollisessa kaavassa ja rakennusjärjestyksessä. Tilanteet ovat myös erilaisia riippuen siitä, onko alueella rakennustapaa koskevia määräyksiä tai suosituksia, jotka voivat sisältyä kaavaan, rakennusjärjestykseen tai rakennustapaohjeisiin.

Esimerkki: Rakennusjärjestyksen mukaan kyläalueelle sijoittuvan uuden rakennuspaikan vähimmäiskoko on 5 000 neliometriä. Vanhan kylätontin pihapiirit ja rakennuspaikat ovat kooltaan 1 000–2 000 neliometriä. Perusteena on rakennuspaikkakohtaisen jätevesien käsittelyn järjestäminen. Uudet rakennuspaikat on sijoitettu omaksi alueekseen pellolle erilleen vanhasta kyläkeskuksesta. Puolen hehtaarin tonteista osa jää kesantoalueeksi.

Rakennustavan ohjaaminen voidaan käsittää joko kulttuurimaisemaa säilyttäväksi tai rakentamista rajoittavaksi sääntelyksi, tarkastelijan näkökulmasta riippuen. Jos tarkastelunäkökulmaksi otetaan kulttuurimaisema ja sen ominaispiirteiden säilyttäminen, voidaan kuitenkin maiseman tarkastelun kautta osoittaa joitakin reunaehjoja tai edellytyksiä maiseman säilymiselle. Eri kysymys onkin sitten, millaisen säätelyn avulla on voitu tai voitaisiin säilyttää kulttuurimaiseman olennaisia piirteitä. Toisaalta on myös pohdittava, millaiseksi säätelyä tulisi kehittää, jotta se palvelisi tavoitettaan paremmin.

Esimerkki: Kyläalueelle on myönnettävä poikkeamislupa rakennukselle, jos rakennuspaikan koko on rakennusjärjestyksen mukainen eikä rakennus muodosta taaja-asutusta ja rakennuspaikan vedenhankinta ja jätevesien käsittely ovat hoidettavissa. Rakennuksen sijoittuminen, materiaalit ja muodot sekä niiden suhde lähiympäristöönsä eivät ole prosessissa arvioinnin kohteena. Mikäli alueeseen liittyy rakennustapaohjeita, niistä voidaan poiketa, koska ne ovat luonteeltaan suosituksia.

Kuva 5: Perinteinen kyläasutus on peltojen ympäröimällä kumpareella, ja uudisrakentamista on sijoitettu erilliselle peltoalueelle. Rakennuspaikkojen koko on suuri verrattuna kyläkeskuksen vanhoihin pieniin tontteihin.

Rakentamisen säätely liittyy piirteenä modernille yhteiskunnalle ominaiseen instruktioismiin, joka on korvannut aiemman rakentamisen perinteen, perinteisen tavan toteuttaa rakennuksia maaseudulla yhteistoiminnallisena rakentamisprosessina (ks. Kervanto Nevanlinna 1987, 55–57; Rapoport 1969, 6–7). Aiempi rakentaminen on perustunut paikallisiin voimavaroihin ja laajaan osallistumiseen. Yhteiskunnan työnjako toteutuu rakentamisessa siten, että siihen osallistuvat eri ammattien edustajat, jotka ovat erikoistuneet omaan ammattialaansa. Esimerkiksi omakotitalon rakennuttajan eli asiakkaan lisäksi prosessiin osallistuvat pääsuunnittelija, rakennesuunnittelija, lvi- ja sähkösuunnittelija. Rakennustyön toteuttavat ammattimaiset rakentajat, urakoitsijat, joiden

lisäksi tarvitaan työmaan valvoja. Rakennuttaja voi vaihtelevasti osallistua rakennustyöhön tai jättää sen kokonaan ulkopuolisten ammattilaisten hoidettavaksi.

Suunnittelun tai rakentamisen prosessia leimaa professionalisoituminen tietylle alalle, ja suorituksena se on hyvin toisenlainen kuin perinteinen vernakulaariin rakentamiseen liittynyt rakentamisprosessi maaseudulla. Tosin maalla ja erityisesti maataloilla edelleen rakentamiseen liittyy omatoimisuutta, toisin kuin kaupunkialueilla, joissa omatoimisuuden väheneminen on nähtävissä omakotirakentamisessa.

Professionalismiin liittyy myös kysymys siitä, miten eri ammattikunnat vaikuttavat maaseudun yhdyskuntasuunnittelussa ja rakentamisessa ja millaista yhteistyötä tai ongelmia eri ammattikuntien edustajien välillä on koskien suunnitteluprosesseja. Tätä voi tarkastella sekä historian että nykytilanteen valossa. Tässä tutkimuksessa näkökulmaksi muodostuu erityisesti arkkitehtien osuus maaseudun rakentamisesta.

Lisäksi on otettava esiin suunnitteluprosesseihin liittyvä kommunikointi ja suunnittelun kommunikatiivisuus, joka erityisesti yhdyskuntasuunnittelun prosesseissa on tärkeä näkökulma. Voi pohtia, miten asukkaat saavat äänensä kuuluviin maaseudun yhdyskuntasuunnittelussa, miten ammattilaisten ja asukkaiden kommunikaatio sujuu ja mitä haasteita se asettaa. Kommunikatiivisuus koskee myös eri ammattikuntien välistä keskustelua.

Suunnittelua ja rakentamista maaseudulla leimaa erilaisten määräysten lisääntyminen, joista monet liittyvät rakentamisen tekniseen tasoon. Voi kysyä, rasittaako uusien teknisten normien omaksuminen prosessia niin, että rakentamisen ympäristösuhteen miettiminen jää entistä vähemmälle. Tulee pohdittavaksi, kuinka paljon ehditään miettiä rakennusta lähiympäristönsä ja kylärakenteen osana, vai keskittykö suunnittelu sinänsä tarvittavien asiakirjojen ja rakennusteknisten selvitysten tuottamiseen. Voi myös väittää, että rakentaminen usein koetaan individualistisena toimintana, joka ei liity ympäristöön ja johon ympäristön ei haluta vaikuttavan. Rakennuttajan odotukset rakentamisprosessiin ja sen tuloksiin voivat vaihdella hyvin paljon hänen omista arvostuksistaan lähtien.

Rakennusprosessiin liittyy tilaajan näkemys vahvasti, mikä voi tarkoittaa usein sitä, miten tarkasti suunnittelijalle annetaan reunaehdot rakennuksen ulkonäön suhteen. Kysyä voi myös, voiko, osaako tai ehtiikö suunnittelija käyttää työssä paikallisiin oloihin sopivia ratkaisuja vai saneleeko kiire sen, että turvaudutaan suoraan aiemmin käytettyihin malleihin tai tyyppiratkaisuihin? Suunnitteluprosessissa luodaan usein asiakassuhde ennen tuntemattomien tilaajan ja suunnittelijan välille. Luottamuksen syntyminen on herkkävireinen asia, eikä kaikissa tapauksissa toteudu. Syiden pohtiminen voisi olla oman tutkimuksensa arvioinnin näkökulma.

Edellä olen esitellyt näkökulmia liittyen sekä rakennusten suunnitteluun että kyläalueiden yhdyskuntatasoiseen suunnitteluun käytännön tilanteiden avulla. Mielestäni ne osoittavat monin kohdin epätydyttävää tilannetta maaseudun rakentamisessa, muutoksia, joiden vaikutukset ympäristöönsä voidaan kyseenalaistaa tai niitä voidaan kuvata maaseudun kulttuuriympäristöjen luonnetta heikentävinä. Suppeissa tapauskuvauksissa olen kertonut esimerkkejä tapahtuneista suunnitteluprosesseista, jotka ovat siis osa olevaa ympäristöä maaseudulla. Tästä rakentamisen kulttuurisesta tilanteesta ryhdyn tarkastelemaan, miten maaseudun kulttuuriympäristö on muuttunut 1900-luvun aikana ja millaisia ovat ne kerrostumat, joita nykyään voi maaseudulla havaita. Ensin kuitenkin kuvaan tutkimusaiheeni liittymistä eri alojen tutkimuksen kenttään.

2 Tutkimuksen aihepiiriin liittyvä eri alojen tutkimus- työ ja työn liittyminen niihin

Tämän työn kannalta keskeisiä tutkimusalueita ovat vernakulaarin arkkitehtuurin tutkimus sekä professioiden syntyyn ja muodostumiseen liittyvä yhteiskuntatieteellinen tutkimus. Vernakulaarille arkkitehtuurille on luonteenomaista, että se muodostaa useiden eri tieteenalojen tutkimuskohteen ja myös yhdistää niiden näkökulmia samaan tutkimukseen. Näin tulevat esiin esimerkiksi kansatieteen, maantieteen ja historian näkökulmat samaan aihepiiriin. Professiotutkimuksella on pitkä traditio, jonka viimeisimpien näkökulmien esittely ja soveltaminen eri tutkimuksissa tulee tässä yhteydessä esille. Professiotutkimusta on Suomessa sovellettu eri väitöskirjatöissä muun muassa suunnitteluprofessioihin, mikä muodostaa luontevan liittymisen ja taustan tälle tarkastelulle.

2.1 Vernakulaarin arkkitehtuurin tutkimusnäkökulmia

Vernakulaari arkkitehtuuri edustaa kansanrakentamista, jonka ilmenemismuodot vaihtelevat alueesta, paikasta, ilmastosta, kulttuurista ja useista eri tekijöistä johtuen. Tutkimusalana vernakulaarin arkkitehtuurin tutkimusta pidetään monitieteisenä ja useita eri näkökulmia käsittävänä. Paul Oliverin mukaan ei ole yhtä selkeää tieteenalaa tai erikoisaluetta, joka olisi keskittynyt vernakulaarin rakentamisen tutkimukseen (Oliver 1987, 9; Oliver 1997,1–2).

Arkkitehtuurin historian tutkimus on kohdistunut yleensä rakennustaiteeltaan arvostettuihin yksittäisiin rakennuksiin. Kyseiselle alalle on tyypillistä keskittyä yhden rakennuksen dokumentointiin ja tulkintaan hyvin tarkasti. Vastakohtana tälle perinteisten vernakulaarien ympäristöjen tutkimuksessa on erityisesti kiinnostuttu niistä piirteistä, jotka yhdistävät tietyn alueen tai ajanjakson rakennuksia. Tutkimuskohde yhdistää eri tieteenalojen tutkijoita sekä rakennetun ympäristön suunnittelijoita, kuten antropologeja, arkeologeja, maantieteilijöitä, historiantutkijoita, psykologeja, kansatieteilijöitä ja arkkitehteja, jotka tarkastelevat sitä eri näkökulmista.

Vernakulaarin arkkitehtuurin tutkimukseen on kaivattu muun muassa tieteidenvälisiä tutkimusprojekteja, koska vain yhteen alaan sitoutunut tutkimus antaa kohteestaan liian suppean kuvan. Vernakulaarin arkkitehtuurin kohdalla tutkittavan kohteen kulttuurisidonnaisuus korostuu. Voidaan esimerkiksi keskustella siitä, onko perinteisen rakentamisen tutkimuksessa pohjimmiltaan kysymys rakennusten tutkimuksesta artefakteina vai keskitytäänkö tutkimaan niitä kulttuureja, jotka ovat tuottaneet vernakulaaria rakennettua ympäristöä. (Oliver, 1987, 9; Oliver 1997, xxv.)

Esimerkkinä eri tieteenalojen toisiaan täydentävästä vaikutuksesta Oliver on maininnut arkkitehtuurin ja antropologian näkökulmat. Arkkitehtoniset tutkimukset voivat dokumentoida rakennettua ympäristöä ansiokkaasti, mutta toisaalta niistä puuttuu usein näkökulma ympäristön käyttöön ja sosiaaliseen elämään. Antropologinen näkökulma taas keskittyy kohdeympäristön sosiaalisiin tapoihin ja yhteiskuntarakenteeseen, muttei välttämättä esitä rakennetun ympäristön piirteitä (Oliver, 1987, 9). Dell Uptonin mukaan (1983) vernakulaarien ympäristöjen tutkimus voidaan jakaa eriluonteisiin kokonaisuuksiin, joita ovat kohdekeskeinen tutkimus (object-orientated), sosiaalisesti painottunut tutkimus (socially orientated), kulttuuripainotteinen tutkimus (culturally orientated), symboliikkaan painottunut tutkimus (symbolically orientated studies) ja suunnittelupainotteinen tutkimus (design-orientated studies) (Bourdier, AlSayyad, 1989, 7).

Bernard Rudofsky'n kirja "Architecture without architects" on mainittu usein tärkeänä vaikuttaneena tämän tutkimusalan muodostumisessa laajemman kiinnostuksen kohteeksi 1960-luvulla. Rudofsky on halunnut

laajentaa kapeaa rakennustaiteellista näkökulmaa vanhoista rakennuksista vernakulaareihin ympäristöihin, jotka ovat kulttuurin muovaamia mutta eivät suunniteltuja sanan nykyisessä merkityksessä. Rudofsky käyttää myös kuvauksessaan nimityksiä ”anonymous”, ”spontaneous”, ”indigenous” ja ”rural”. Rudofskyn esimerkeissä tulee erityisen voimakkaasti esiin paikallinen maisema ja sen vaikutus vernakulaarin yhdyskuntarakenteen ja rakennustavan muodostumiseen. Kirjaan on sisällytetty esimerkkejä maiseman muokkaamisesta viljelyn, esimerkiksi rinteiden terassoinnin, ja kiviaitojen rakentamisen vaikutuksista. Vernakulaarin asutuksen esimerkit käsittävät niin kyläasutusta kuin maan alle ja kallioseiniin sijoittuvia asutusyhdyskuntia. (Rudofsky, 1964) Oliver arvioi myöhemmin, että on kuitenkin selkeästi eri mieltä Rudofskyn esittämästä rakennustaiteellisesta käsityksestä, jossa jätetään huomiotta rakentamisen kulttuurisidonnaisuus (Oliver 1997, vii).

Amos Rapoportin teos ”House, Form and Culture” (1969) on myös varhaisia aihepiiriä käsitteleviä teoksia. Rapoport esittää jo tässä teoksessa ajatuksen, että historiallisista vernakulaareista ympäristöstä voidaan oppia. Tätä teemaa hän on käsitellyt ja kehittänyt monissa myöhemmissä julkaisuissaan. Hän korostaa myös vernakulaarin rakentamisen tutkimuksen poikkitieteellisyyttä. Hän erottaa toisistaan primitiivisen ja vernakulaarin rakentamisen ja lisäksi jakaa jälkimmäisen vielä esiteolliseen ja moderniin vernakulaariin. Primitiivinen rakentaminen luonnollisesti viittaa antropologien primitiivisiksi määrittelemiin yhdyskuntiin, kun taas vernakulaari rakentaminen ei ole yhtä helposti määriteltävissä. Rapoportin mielestä ranskankielinen termi ”architecture populaire” olisi ehkä parempi kuvaamaan rakentamista, jossa jo ammattilaisilla on merkittävä rooli erotuksena primitiivisestä rakentamisesta, johon kaikki yhteisön jäsenet osallistuvat. Esiteollisessa vernakulaarissa rakentamisessa on tukeuduttu edelleen yhteiseen malliin, josta syntyy variaatioita tekijän ja tilaajan yhteisestä sopimuksesta. (Rapoport 1969, 3–4.)

Rapoport korostaa myös, että vernakulaari rakentaminen on luonteeltaan aina muuteltavissa verrattuna eri rakennustyylien mukaiseen suunnitteluun, jossa suunnittelu tähtää pääsääntöisesti valmiiseen rakennuksen sommitelmaan. Vernakulaarin tradition häviäminen merkitsee toisaalta institutionalisaation alkamista, koska enää ei ole voitu luottaa yhteisiin jaettuihin ja hyväksyttyihin normeihin tai sääntöihin. Tradition tilalle

tulee yhteiskunnan antamia sääntöjä ja ohjausta. Toisaalta perinteisen ja modernin yhteiskunnan ero voidaan ymmärtää myös yhteisön epävirallisen kontrollin ja persoonattomuuden sekä erikoistumisen välisenä vastakkainasetteluna tai jopa moraalisen järjestyksen vaihtumisena tekniiseen järjestykseen. (Rapoport 1969, 6–7.)

Rapoport tutkii erityisesti, millaisia talomuotoja esiintyy yleismaailmallisesti, kun esimerkiksi samantyyppisillä ilmastovyöhykkeillä löytyy monia erilaisia talotyyppejä. Rapoport toisaalta kritisoi ajatusta, että perinteinen rakentaminen edustaisi jotenkin fyysistä determinismia, jossa talomuoto määräytyisi ilmaston, rakennuspaikan, materiaalien ja rakennustekniikan sekä puolustuksellisten, talouteen ja uskontoon liittyvien näkökohtien pohjalta. Keskeinen ajatus kirjassa on kuitenkin, että talomuodot ovat tulosta erilaisten laajasti käsitettyjen sosiokulttuuristen tekijöiden yhteisvaikutuksesta. Lisäksi perinteisiin kulttuureihin liittyy myös valintojen tekemisen mahdollisuus rakentamisessa. Rapoport korostaakin sosiokulttuuristen tekijöiden ensisijaista vaikutusta talomuotoon, joskin kaikki rakennusten fyysiseen muotoon vaikuttavat tekijät toimivat hänen mielestään variaatioita muodostavina tekijöinä. (Rapoport 1969, 47, 59.)

Guidonin ”Primitive architecture” (1975) muodostaa katsauksen maailman primitiiviseen arkkitehtuuriin. Kirjassa arvioidaan aiemmin ilmentyneitä Rapoportin (1969) ja Oliverin (1969) aihepiiriä käsitteleviä teoksia sangen kriittisesti. Rapoportin esittämät periaatteet ja luokittelut ovat kirjoittajan mielestä liian irrallisia eikä teoksessa tuoda esiin rakentamisen liittymistä tiettyyn alueeseen sekä vuorovaikutusta populaarin tai institutionaalisen arkkitehtuurin kanssa. Oliverin kohteena ovat Guidonin mielestä ennemminkin maantieteelliset alueet kuin historiallinen arkkitehtuuri, ja arkkitehtuurin panos ympäristön muodostumisessa on arvioitu liian vähäiseksi. (Guidoni 1975, 9) Guidonin käsittelytapa liittyy taas ensisijaisesti arkkitehtuurin esittelyyn.

Rapoportin ohella merkittävä vernakulaarin arkkitehtuurin tunnetuksi tekijä on Paul Oliver, jonka aikaisempia julkaisuja ovat ”Shelter and Society” (1969) sekä ”Dwellings: The House Across the World” (1987)²

² Teoksesta on myöhemmin julkaistu tarkistettu painos, johon Oliver on kirjoittanut uuden laajan johdannon. Tarkistetun painoksen nimi on ”Dwellings: the Vernacular House World Wide” (2003).

Näissä hän keskittyy asumismuotojen kuvaamiseen, ja kiinnostuksen painopiste on sekä asuinrakennuksen tai suojan fyysisessä muodossa että asumiskulttuurissa: tutkimus kohdistuu sekä rakennukseen artefaktina että asumisprosessiin ja sen liittymiseen itse rakennukseen. (Oliver 1987, 11, 21) Oliver on määritellyt perinteiseen rakentamiseen ja sen välittämiseen liittyviä tekijöitä laajasti: Rakennettu ympäristö ja rakennuspaikka ovat olennaisia samoin kuin käytettävissä olevat luonnonvarat ja taloudellisen järjestelmän luonne. Asutuksen muoto ja orientaatio sekä sijoittuminen ja tilallinen järjestys kuuluvat keskeisiin ominaisuuksiin, kuten myös sosiaalisen yhteisön ominaisuudet, perhetyypit ja territoriot. Rakentamisessa ovat keskeisiä piirteitä käytetyt rakenteet, materiaalien käyttö, rakentamistavat, -taidot ja -tekniikat. Vuodenaikojen vaihtelu, asukkaiden ikä ja sukupuoli samoin kuin käsitykset yksityisestä ja julkisesta tilasta heijastuvat rakennuskulttuuriin. Uskontoon ja symboliikkaan liittyvät näkökohdat voivat vaikuttaa tilojen käyttötavoissa implisiittisinä tai eksplisiittisinä rakentamisen yksityiskohdissa ja ornameenteissa. (Oliver 1987, 10–11; Oliver 1997, xxv.)

Vernakulaarin arkkitehtuurin tutkimuksen keskustelufoorumeina on toiminut 1960-luvulta alkaen aiheeseen keskittyneitä kansallisia järjestöjä, esimerkiksi Yhdysvalloissa, Iso-Britanniassa ja muissa Euroopan maissa. Edistysaskeleena on pidettävä kansainvälisen rakennusten suojeluun keskittyvän järjestön Icomosin kansainvälisen kansanrakentamisen komitean perustamista vuonna 1976. Vernakulaariin arkkitehtuurin määrittelystä ja sisällöstä ei kuitenkaan ole syntynyt kovin pian yhteisymmärrystä komiteassa. (Oliver 1997, xxiv) Luvussa 3 on esitelty Icomosin hyväksymä vernakulaarin arkkitehtuurin määrittely vuodelta 2000.

Useita tässä esiin tulevia vernakulaarin arkkitehtuurin tutkijoita on yhdistänyt Kalifornian yliopistossa perustettu alan järjestö IASTE, International Association for the Study of Traditional Environments, ja sen piirissä toimiminen. Vuonna 1989 perustetun järjestön taustalla on muun muassa ajatus siitä, että vernakulaarit ympäristöt ilmentävät kulttuurista kontekstiaan ja monilla eri aloilla työskenteleviä tutkijoita yhdistää sama tutkimuskohde, jota koskeva poikkitieteellinen keskustelu on liian vähäistä (AlSayyad 1989, 1). IASTEn ensimmäisen konferenssin seurauksena julkaisiin Jean-Pierre Bourdierin ja Nezar AlSayyadin toimittama kokoomateos ”Dwellings, Settlements and Tradition”. Kirjassa

Rapoport erittelee perinteisen rakentamisen ominaisuuksia perusteellisesti. Artikkelin kantava ajatus on, että perinnettä ei voida määritellä tai tunnistaa yhden tai muutaman ominaisuuden perusteella, vaan siten, että samassa ympäristössä tai prosessissa toteutuu samanaikaisesti useita eri ominaispiirteitä. Perinteistä rakennettua ympäristöä on analysoitava myös toteuttamisprosessin ominaisuuksien kautta, eikä ainoastaan lopputuloksen ominaisuuksien avulla. (Rapoport 1989, 79–87.)

Perinnettä käsittelevässä artikkelissa Tuan nostaa tarkasteluun valinnan käsitteen. Perinteessä valinta on rajoitettu, tiettyjen rajojen sisällä liikkuva. Moderni aika taas tarjoaa ihmisille lähes rajattomia valinnanmahdollisuuksia, mikä johtaa väistämättä ympäristön sekavuuteen. Perinteisessä yhteiskunnassa vain harvoilla oli mahdollisuuksia valita eli valtaa. Myös fyysisen ympäristön hierarkisuus perinteisessä rakennetussa ympäristössä ilmentää tätä ominaisuutta. Modernissa yhteiskunnassa voidaankin kysyä, mitä halutaan tai mitä pitää välittää seuraaville sukupolville kaikista näistä käytettävissä olevista mahdollisuuksista. Kysymykseen on mahdoton vastata Tuanin mukaan dynaamisessa ja arvoiltaan pluralistisessa yhteiskunnassa. Toisaalta voidaan kääntää kysymys taitoon tuottaa perinteistä ympäristöä ja sen ensiarvoiseen merkitykseen perinteen välittämässä. (Tuan 1989, 28–33) Myös Oliver on korostanut perinteen välittämistä perinteen määrittelyn keskeisenä osana. Tietämyksen välittämässä on kyse verbaalisesta ja ei-verbaalisesta välittymisestä, suullisen tiedon siirtymisestä ja tekemällä oppimisesta. (Oliver 1989, 53–54.)

Bourdier kiinnittää huomion perinteen määrittelyssä usein käytettyihin vastakohtapareihin, kuten ”muutos–pysyvyys” tai ”luonto–kulttuuri” tai ”low style – high style”, joiden käyttö on ehkä liian pelkistävää, joskin paljon käytettyä. Tavoitteena perinteen määrittelyssä tulisi ennemminkin olla kyseenalaistaa vakiintuneita määritelmiä ja avata uusia näkökulmia tradition kuvaamiseen ja määrittelyyn. Lisäksi hän huomauttaa perinteen määrittelyn itse asiassa lähtevän modernismista, mihin liittyy kiinteästi perinteen mieltäminen negatiivisena. Samanlainen ajattelu pätee vernakulaariin arkkitehtuuriin silloin, kun sillä ymmärretään alkeellista teknologiaa. (Bourdier 1989, 37–38.)

Kostof tuo esiin maaseudun ja kaupungin välisen vuorovaikutuksen, jossa erityyppisiä rakennettuja ympäristöjä ei pidetä toistensa vasta-

kohtina, vaan nähdään laajemman ympäristökokonaisuuden osina sekä voidaan tunnistaa historiallisen tarkastelun avulla maaseutukylien kehittyminen kupungeiksi. Yhtenä klassisena esimerkkinä on kaupunkien synty useampien pienten kylien yhteen kasvamisen seurauksena. Esiteollisissa kaupungeissa on ollut lisäksi runsaasti agraarikaupungin piirteitä koskien alueiden ja tonttien käyttöä. Kaupunkien ja ympäröivän maaseudun välinen vuorovaikutus on myös keskeinen tekijä yhdyskuntarakenteessa. (Kostof 1989, 107–112.)

Oliverin laajin työ on kolmiosaisen maailman vernakulaarin arkkitehtuurin käsikirjan toimittaminen: ”Encyclopedia of the Vernacular Architecture of the World”. Teos on julkaistu vuonna 1997 ja siinä käsitellään laajasti alan tutkimusnäkökulmia sekä esitetään jako maailman eri alueista, jotka edustavat samantyyppistä vernakulaaria arkkitehtuuria. Teokseen sisältyy kuvauksia eri maiden ja eri maanosien vernakulaarista arkkitehtuurista. Vernakulaarin arkkitehtuurin ominaisuuksia on myös kuvattu erilaisten tunnistettavien piirteiden kautta, kuten asutuksen ja rakennusten muodot, materiaalit ja rakennustekniikat, rakenteet, rakennusosat ja rakennusten varusteet. Symboliikkaa ja rakennusten ornamentteja käsitellään erikseen, samoin rakennuksissa ilmeneviä typologioita. Erilaisia rakennuksia esitellään myös rakennustyypeittäin, kuten asuinrakennukset, talousrakennukset sekä uskonnolliset ja yhteisölliset rakennukset. Käytetyt rakennusmateriaalit muodostavat laajan alueen, samoin rakennustapa ja -tekniikka perinteisessä rakentamisessa. Rakennusten varustelua ja niiden koristelua sekä siihen liittyvää symboliikkaa käsitellään myös perusteellisesti eri maiden ja rakennustapojen näkökulmista. Rakennustypologiat sekä rakennusten käyttö ja toiminnat ovat omia kokonaisuuksiaan, joita valotetaan erityyppisten esimerkkien kautta. (Oliver 1997, xxv–xxxvi.)

Paul Oliverin teoksella maailman vernakulaarista rakentamisesta on kunnianhimoinen tavoite esittää yleisesti vernakulaari rakentaminen eri puolilla maailmaa. Ehkä ansiokkaimpia osia kirjasarjassa on kuitenkin alan tutkimuksen eri näkökulmien esittely, minkä kautta tulee hyvin esiin, miten erilaisista tieteellisistä näkökulmista vernakulaaria rakentamista voidaan tutkia ja miten erilaisten tieteenalojen ja tutkimusalojen kohteena se voi olla. Oliver on valinnut kaksikymmentä erilaista lähestymistapaa, jotka eri kirjoittajat esittelevät. Toinen kokonaan

erilainen näkökulma on tarkastella, millaisia erilaisia kulttuurisia tulkintoja tyypilliset perinteessä esiintyvät teemat saavat vernakulaarissa rakentamisessa. Kuten Oliver on määritellyt jo aiemmissa teoksissaan, esimerkkejä tästä ovat perhetyyppi, kotitalouden hoito, sukupuoliroolit, koti, yhteisön sosiaalinen rakenne sekä uskonnon vaikutus. Ympäristön kannalta tarkastellaan vernakulaarin rakentamisen ilmenemismuotoja myös eri näkökulmista, kuten ilmaston sekä sijoittumisen ja rakennuspaikan näkökulmista. Asutusmuodot ja alueen identiteettiin liittyvät teemat ovat myös tarkastelun kohteena. (Oliver 1997, 1–2.)

Laajan osan aineistoa eli kaksi osaa kirjasarjasta muodostavat maakohdattaiset kuvaukset. Teokseen sisältyy myös maailman aluekartta, jossa esimerkiksi Suomi muodostaa yhdessä Baltian ja Venäjän Karjalan kanssa oman alueensa, kun taas Ruotsi, Norja ja Tanska muodostavat Pohjoismaat. Näiden maiden välisiä jakoja voinee perustellusti kritisoida, koska suomalainen rakennusperinne kuitenkin enemmän liittyy muihin pohjoismaihin kuin pohjoisvenäläiseen tai balttilaiseen perinteeseen rakennustapaan. Muuten on tietysti kysymys niin laajasta aineistosta, ettei voi odottaa kaikkien piirteiden asettuvan kohdalleen. Myös maakohdattaiset kuvaukset teoksessa saattavat antaa hieman harhaanjohtavan kuvan alueen rakennusperinteestä paikoitellen. Näin voi ainakin epäillä Suomea koskevan rakennusperinteen kuvauksen kohdalla, jonka painotukset herättävät hieman ihmetystä. (Oliver 1997, 1 257–1 259, 1 261–1 263.)

Oliverin teos sisältää katsauksen erilaisiin vernakulaarin rakentamisen tutkimusaloihin ja -lähestymistapoihin. Tekijä huomauttaa, että esitetyt lähestymistavat ovat luonteeltaan kolmenlaisia. Osa on tiettyyn tieteenalaan liittyviä ja niihin liittyy tietty tutkimusaineisto, kuten esimerkiksi arkeologiassa. Osa taas voi olla luonteeltaan tieteidenvälisiä ja muodostuu siten konseptuaaliseksi, kuten esimerkiksi tilallinen lähestymistapa. Kolmannen osan muodostavat metodipainotteiset lähestymistavat, jotka ovat luonteeltaan tietojen tallentamista ja dokumentointia. (Oliver, 1997, 1.)

Rapoortti käsittelee kirjassaan ”History and Precedent in Environmental Design” (1990) laajasti perinteen käyttämistä oppimismateriaalina sekä perinteen soveltamismahdollisuuksia uuteen suunnitteluun. Keskeinen

ajatus on, että perinnettä ei sellaisenaan pidä soveltaa, vaan on analysoitava, millaisia rakentamisen periaatteita perinne sisältää. Vasta analysointiprosessin kautta voidaan löytää sopivia tapoja tulkita uudelleen perinnettä. Rapoportin kiinnostus kohdistuu erityisesti ympäristön ja ihmisten vuorovaikutukseen (EBS eli Environmental Behavioral Studies), jonka alan tutkimusta hän on aktiivisesti edistänyt toiminnassaan. Tässä on näkyvissä perinteisten yhdyskuntien tutkimuksen yhteys ympäristöpsykologian tutkimusalueeseen. Rapoport korostaa laajan tutkimusaineiston tärkeyttä analysoinnin pohjana, josta voidaan löytää periaatteita, joiden käyttö ehkä edelleen on mielekästä. (Rapoport 1990, viii–ix.)

Monet historiaa tutkivat alat, kuten maantieteen historia, itse historia ja arkkitehtuurin historia, nojaavat usein pääasiassa kirjallisiin dokumentteihin, jotka puolestaan suuntaavat tutkimusta tiettyihin aikoihin ja kohteisiin. Rapoport kuitenkin etsii samantyyppistä lähestymistapaa ympäristöntutkimiseen kuin esimerkiksi esihistoriallista aikaa tutkivalla arkeologialla, joka ei voi nojata kirjalliseen tietoon. Arkeologiassa on tyypillisesti käsitelty maisemia, rakennettuja ympäristöjä ja aineellista kulttuuria. Historia ja esihistoria erotetaan toisinaan toisistaan juuri kirjallisten dokumenttien perusteella. Mutta materiaalisen kulttuurin tutkimista on kehitettävä menetelmiltään edelleen. Historiallisten ympäristöjen tutkimiselle voi esittää kaksi syytä: toisaalta niitä on tutkittava, jotta voidaan selvittää ihmisen käyttäytymistä kyseessä olevissa ympäristöissä ja testata löydettyjä malleja nykypäivän konteksteihin. Toisaalta näitä periaatteita ja malleja voidaan verrata nykyajan tutkimustuloksiin, kuuluivat ne sitten ihmisen ja ympäristön välisen vuorovaikutuksen tutkimusalueelle, psykologiaan, etnologiaan, sosiologiaan ja niin edelleen. Vain menneisyyden tutkiminen sellaisenaan ei ole yksin tavoitteena, vaan sen ohella vertailu nykyaikaan, hypoteesien testaaminen ja kysymyksiin vastaaminen. (Rapoport 1990, 3–4.)

IASTEn julkaisema ”Traditional Dwellings and Settlements Review” esittelee alaan liittyviä kohdetutkimuksia sekä teoreettista keskustelua. Greig Cryslar arvioi lehden linjaa ja siinä tapahtuneita muutoksia artikkelissaan. Hänen mukaansa tässä piirissä on aktiivisesti pyritty muokkaamaan vaihtoehtoista lähestymistapaa rakennettuun ympäristöön vastakohdaksi arkkitehtien suunnitteleminen rakennusmonumenttien

tutkimukselle, joka on pitkään ollut tutkimuksen painopistealue länsimaisissa kulttuureissa. (Crysler 2000, 52.)

Toisaalta Crysler kritisoi lehden kohde-esittelyjä samantyyppisestä paradigmasta kuin arkkitehtuurin historian tutkimuksessa eli sellaisella tutkimusalalla, joka nähdään tavallaan vernakulaarin rakentamisen tutkimuksen vastakohtana. Kohdeympäristöt nähdään ja kuvataan usein ympäristöstään eristettyinä alueina, joissa ihannoidaan ympäristön muuttumattomuutta. Kritiikkiä herättävät myös kohde-esittelyt, joissa oletuksena on, että kohteen dokumentointi kuvastaa suoraan ympäristön todellisuutta: "...how the process of documentation and interpretation are often treated as two separate activities. Photography, sketching, field research and notes compiled in situ are presumed to be transparent to the reality they describe, rather than constitutive of it. The logic discovered in the analysis of photographs and maps is presumed to pre-exist the process of representation, when in fact the media chosen, and the position from which they are analyzed have determinate effects on how traditional settlements are understood." Tutkimuksessa ei siis riittävästi kiinnitetä huomiota tutkijan asemaan ja käsityksiin sekä esitettyihin kuvauksiin, joiden avulla tutkija välittää oman kuvansa kohteesta. Tulkinta on mukana jo työn alusta alkaen, osana prosessia. (Crysler 2000, 54–55.)

Yhtenä usein toistuvana ajatuksena on myös tutkimustiedon soveltaminen käytäntöön, vaikka lehdessä ei olekaan julkaistu monia uuden arkkitehtuurin kohde-esittelyjä, joissa ilmenisi tradition vaikutusta. Tutkimusten periaatteiden soveltaminen ilmaistaan usein yleiselle tasolle jäävään toiveena: "...the traditional environment is constituted as potential storehouse of abstract hierarchies and modes of spatial organization that, once removed from their traditional materialization, can be adapted and applied to "modern" practice". (Crysler 2000, 55.)

Crysler kuitenkin näkee lehden kirjoituksissa selkeän paradigman muutoksen 1990-luvun vaihteesta alkaen. Erilaisista kohteita dokumentoivista tutkimuksista on siirrytty osittain tarkastelemaan enemmän perinteen muutosta tieteidenvälisesti ja siihen vaikuttavia voimia, kuten turismin ja taloudellisten muutosten aiheuttamia muutoksia ja muutospaineita. Perinteen määrittely on myös saanut uusia ulottuvuuksia, kun

on siirretty tarkastelemaan perinnettä tietyssä sosiaalisessa kontekstissa tapahtuvana käytäntönä, joka tuotetaan sosiaalisten voimien suhteilla. Tämä avaa entistä laajempia näkökulmia perinteen tarkasteluun verrattuna suppeampaan Rapoportin (esim. 1989, 1990) ideoimaan perinteen tieteen ideaaliin (”science of tradition”) tai Toffinin ”etnoarkkitehtuurin” ajatukseen. (Crysler 2000, 58.)

AlSayyad on kiinnittänyt huomiota siihen, että vernakulaarin arkkitehtuurin tutkimuksessa on eräs keskeinen kysymys käsitellyt tutkimuskohteiden suhdetta muutoksiin jo pitkään. Monet tutkijat ovat omaksuneet myytin kehityksestä, jota muutos aiheuttaa. Toisaalta vernakulaarin tutkimuksen piirissä on käsitetty rakentaminen vahvasti kyseisen yhteisön kulttuurintuotteena ja muutos on tulkittu pikemminkin yhteisön heikentymisenä kuin kehityksenä. (AlSayyad 2004, 8–9) Keskustelua 2000-luvulla vernakulaarista arkkitehtuurista ovat leimanneet globalisaation aiheuttamat ilmiöt ja uhkakuvat. Paikallinen kulttuuri saa kilpailijakseen globaalit ilmiöt ja verkostot, minkä koetaan joltain osin vähentävän yksittäisten paikkojen merkitystä elinympäristöinä. IASTEn konferenssin teemana olikin vuonna 2000 provosoivasti ”The End of Tradition?”. Perinteen loppumisesta ei kuitenkaan nähdä olevan kysymys, vaan pikemminkin siitä, että perinteiset tavat tulkita perinnettä ovat tiensä päässä, ja tarvitaan perinteen määrittelyn uudelleen arviointia. (AlSayyad 2004, 12–13.)

Perinteisiin ympäristöihin kohdistuu maailmanlaajuisesti turismia, kaupallistumista ja kuluttavaa käyttöä, jotka nähdään osittain uhkana ympäristöjen säilymisen kannalta. Erityisesti nopeat muutosprosessit ovat hallitsemattomia. Toisaalta näiden ilmiöiden kautta traditiot pysyvät elävinä. Voi väittää, että joissain tapauksissa perinteistä ympäristöä ei enää voi pitää alkuperäisenä ja paikkaan sitoutuneena kulttuurintuotteen, vaan perinteen heijastumat näkyvät kulttuurissa muilla tavoin, esimerkiksi toisentyypeisinä kulttuurintuotteina. (AlSayyad 2004, 19–23) Turismia voidaan pitää yhtenä keskeisimpänä voimana, joka muuttaa merkittävästi perinteisiä ympäristöjä fyysisesti, taloudellisesti ja sosiaalisesti. Toisaalta on myös tarjolla erilaisia tapoja matkustaa, vierailla arvokkaissa paikoissa ja tukea paikallista taloutta osallistumatta massaturismin tuhoisampiin vaikutuksiin. (Mugerauer 2004, 116–119.)

Teoksessa "Vernacular Architecture in the Twenty-First Century" (Asquith & Vellinga, 2006) eri kirjoittajat pohtivat, mihin vernakulaarin arkkitehtuurin tutkimuksessa on tultu, mihin haasteisiin pitäisi vastata ja millaisia uudelleen arviointeja on tarpeen tehdä. Kulttuuri ja traditio ovat muuttumassa vähemmän paikkaan kiinnittyneiksi ja enemmän informaatioyhteiskuntaan sidonnaisiksi, joten AlSayyad ehdottaa tarkasteltavaksi uudessa valossa, mitä merkitsevät vernakulaarin arkkitehtuurin paikkasidonnaisuus ja omavarainen rakentaminen omiin tarpeisiin. Kestävän kehityksen mukaisten periaatteiden tutkiminen ja soveltaminen esimerkiksi urbaanien slummialueiden kehittämiseen ovat ajankohtaisia haasteita vernakulaarin tutkimukselle. (AlSayyad 2006, xvii–xviii) Asquith ja Vellinga toteavat, että vernakulaari arkkitehtuuri on edelleen marginaalinen alue, johon kohdistuu liian vähän kiinnostusta. Sen merkitystä uusien rakennusten suunnittelun tiedonlähteenä ei oivalleta, oli sitten kysymys länsimaisesta tai ei-länsimaisesta rakennusprojektista. Vernakulaarin arkkitehtuurin opetus on myös vähäistä eikä riittävän tunnustettua. Voidaan pohtia, mitä ekologiset, kulttuuriset ja teknologiaan liittyvät muutokset aiheuttavat vernakulaareille ympäristöille 21. vuosisadalla, sopeutuvatko ympäristöt muutoksiin vai häviäväkö niitä muutosten seurauksena. (Asquith & Vellinga 2006, 1–2.)

Vernakulaarin arkkitehtuurin alle mahtuu hyvin erilaisia tutkimuskohteita ja ilmiöitä, ja voidaan erottaa kaksi toisistaan eroavaa suuntausta: historialliset länsimaiset kulttuurit ja ei-länsimaiset vallitsevat kulttuurit. Länsimaisten perinteisten ympäristöjen tutkimukseen liittyy nykyään keskeisesti, miten niiden identiteetti on muuttunut tai muuttumassa modernisaation kautta. Toisaalta on muistettava, että vernakulaari rakentaminen on myös aiemmin ollut muuttuvaa eikä paikalleen pysähtynyttä. (Asquith & Vellinga 2006, 4–6) Arkkitehtuurin opetusta arvioidaan kriittisesti vernakulaarin arkkitehtuurin näkökulmasta: vallitsevat käytännöt eivät kouluta ammattilaisia, jotka pystyisivät hyödyntämään tutkimustietoa uuden vernakulaarin suunnitteluun. Koulutuksessa painotetaan liikaa arkkitehdin roolia ja johtavaa asemaa, sen sijaan että painopiste olisi käytännönläheisessä oppimisessä ja kohteen kulttuurisen kontekstin ymmärtämisessä. Ammatillinen asiantuntijuus tulisi pysyä erottamaan ammatillisesta valta-asemasta. (Asquith & Vellinga 2006, 17; Davis 2006, 231–244.)

Vellinga kiinnittää huomiota erilaisiin painotuksiin vernakulaarin määrittelyssä nykyään. Helposti nähdään kaikki muutokset vernakulaareissa ympäristöissä negatiivisina ja rappeuttavina, jolloin voi tulla johtopäätökseen, että vernakulaarin määritelmä myös on tulkittu staattiseksi ja paikallaan pysyväksi. Uuden tutkimuksen haasteeksi voisi asettaa keskittymisen vernakulaarin dynaamiseen luonteeseen ja miten perinteinen rakentaminen mukautuu nykytilanteeseen sekä omaksuu uusia vaikutteita. Lisäksi olisi tarkasteltava, miten uusia perinteitä syntyy ja miten ne kehittyvät, miten tapahtuu niin sanottua vernakularisoitumista (vernacularization). Näin voidaan kuvata rakentamiseen liittyvää uudempaa ilmiötä, esimerkiksi esikaupunkien populaaria rakentamista, joka alkaa tuottaa paljon yksilöllisiä variaatioita. (Vellinga 2006, 82–83, 88–90.)

Käsittelen seuraavassa tarkemmin tämän tutkimuksen kannalta hedelmällisimpiä vernakulaarin rakentamisen tutkimustapoja, joita tarjoavat muun muassa historiallinen ja maantieteellinen näkökulma. Kansatieteellinen tutkimus on olennaista vernakulaarin rakentamisen tutkimuksessa, koska se perinteisesti on keskittynyt kansanomaisen kulttuurin tutkimukseen, toisin kuin esimerkiksi arkkitehtuurin historian tutkimus. Vernakulaarin rakentamisen tilallisia ominaisuuksia tulee esiin myös kansatieteellisessä tutkimuksessa, mutta tähän näkökulmaan painottuu erityisesti tilallista rakennetta kuvaava tutkimus. Rakennustavan muuttumista ja uusien vaikutteiden omaksumista tutkitaan innovaatioiden leviämistä tarkastelevassa diffusionistisessa tutkimuksessa. Toisenlainen näkökulma vernakulaareihin ympäristöihin muodostuu myös ympäristön ja asukkaiden käyttäytymisen suhdetta kuvaavassa tutkimuksessa. Myös jäljempänä määritelty arkkitehtoninen tutkimus tarjoaa mahdollisen tutkimusnäkökulman vernakulaariin rakentamiseen. Myöhemmin käsittelen vielä tarkemmin vernakulaarin arkkitehtuurin eri määritelmiä.

Historiallinen näkökulma

Historiantutkimuksen näkökulmasta vernakulaari arkkitehtuuri ei ole ollut kovinkaan kiinnostava kohde aiemmin, jolloin keskityttiin merkittävämpien kohteiden ja ympäristöjen, kuten kaupunkien ja yksittäisten merkkirakennusten historiaan. Kiinnostus on kuitenkin laajentunut myös kansanomaisen rakentamisen historian tutkimiseen. Ensisijainen

tutkimusaineisto muodostuu siitä rakennuskannasta, joka edelleen on olemassa vernakulaarin rakentamisen malleina. (Pounds 1997, 46.)

Historiantutkimuksessa rakennukset ja rakentaminen eivät ole vain aikansa kulttuurin tuotteita vaan kuvastavat myös kyseisen ajan taloudellisia mahdollisuuksia panostaa rakentamiseen. Taloudelliset panokset ovat saattaneet olla rahallisia tai talkootyötä. Yhteiskunnallisten olojen selvittäminen liittyy rakentamisen edellytysten muodostumiseen eri aikoina. Historiantutkimuksen näkökulmasta kiinnostavia tekijöitä voivat olla esimerkiksi rahallisen toimeentulon lähteet, jotka mahdollistivat rakentamisen, tai muuttuuko jokin elinkeino tuottavammaksi entiseen verrattuna tai miten väestö kehittyi sekä miten lainsäädäntö ja hallinto vaikuttavat rakentamiseen. (Pounds 1997, 47) Taloushistoriallinen ja kulttuurihistoriallinen näkökulma auttavat selvittämään rakentamisen, elinkeinoelämän ja yhteiskunnan muutosten taustoja.

Historiantutkimuksen näkökulmasta rakennusten iän määrittely on tärkeää. Rakentamisen tyyli voi olla harhaanjohtava, ellei sen rinnalla ole käytettävissä muuta aineistoa rakennuksen iästä. Harvoin rakennukset ovat säilyneet sellaisinaan välttämättä uudempien aikojen muutosvaatimukset, vaan niihin on myös kertynyt eri aikojen rakennustapoja. Rakennushistorian selvittämisessä vaaditaan eri alojen tuntemusta, jolloin voidaan koota kuva rakennuksen vaiheista. Dendrokronologiset menetelmät tarjoavat mahdollisuuden rakennusaineena käytetyn puun iän määrittämiseen, mutta on muistettava, ettei iän pohjalta voi arvioida itse rakennuksen ikää varmasti. On tyypillistä, että samaa hirttä on käytetty esimerkiksi useammassa eri rakennuksessa tai rakennus on siirretty kokonaisena toiseen paikkaan. (Pounds 1997, 47.)

Yhteiskunnallisten olojen ja talouselämän muuttumista on kuvattu muun muassa etsimällä muutosjaksoja tai historian käännekohtia (ks. esim. Suomessa Ylikangas 1986), joiden avulla on suurten muutosten tapahtumista havainnollistettu. Taloushistorialliset muutokset ovat osaltaan vaikuttaneet esimerkiksi rakentamismahdollisuuksien muutokseen eri aikoina (ks. esim. Hjerpe 1990). Yhteiskuntatieteellinen professionalisaatiotutkimus avaa tärkeän näkökulman tähän muutosprosessiin: miten ammattikunnat syntyivät ja vakiinnuttivat asemansa. Esimerkiksi arkkitehtien ammattikunnan syntyä ja vakiintumista on käsitelty tässä tutkimussuuntauksessa.

Suomalaisen maatalouden muuttumista koskevat tutkimukset valaisivat myös maaseudun rakennustavan muuttumista. Rakentaminen liittyy kiinteästi vallitseviin taloudellisiin oloihin. Maatalouden muutosta erityisesti maataloja koskevan hallinnon näkökulmasta käsittelee Pietiäinen maatilahallitusta ja sen edeltäjiä koskevassa tutkimuksessaan (Pietiäinen 1992). Vastaavanlaista ajanjaksoa käsittelee toisesta näkökulmasta Niemelän tutkimus maaseudun neuvontajärjestöjen synnystä ja vaiheista 1800-luvun lopusta 1900-luvun loppuun (Niemelä 1996). Edellä mainituissa tutkimuksissa tulee ilmi selkeästi, miten maatalouden eri aikojen taloudellinen tilanne on vaikuttanut rakentamisen edellytyksiin. Soininen on käsitellyt teoksessaan ”Vanha maataloutemme” suomalaista perinteistä maataloutta ja valottaa esimerkiksi ennen 1900-lukua tapahtuneita muutoksia (Soininen 1974).

Maataloushistoriaa käsittelevää tutkimusta on viime aikoina julkaistu merkittävästi. Siitä ovat esimerkkinä ruotsalainen viisiosainen ”Jordbrukets historia” -teossarja (1998–2003) ja suomalainen kolmiosainen ”Suomen maatalouden historia”, jonka ensimmäinen osa ”Perinteisen maatalouden aika” on ilmestynyt vuonna 2003 ja sen ovat toimittaneet Viljo Rasila, Eino Jutikkala ja Anneli Mäkelä-Alitalo. Seuraavat osat ovat ilmestyneet vuonna 2004.

Maantieteellinen näkökulma

Maantieteellinen näkökulma keskittyy vernakulaarin rakentamisen yhteydessä ihmisen ja fyysisen ympäristön välisenä vuorovaikutuksena muodostuneeseen kulttuurimaisemaan. Maantieteen piirissä on myös tutkittu tilaa muun muassa sosioekonomisesta, käyttäytymistieteellisestä ja kokemuksellisesta näkökulmasta. Maantieteessä on perinteisesti keskitytty muodostamaan käsitystä kansanomaisen rakennuskulttuurin asemasta osana kulttuurimaisemaa, mutta viime aikoina maantieteen piirissä on omaksuttu yhä enemmän uusia lähestymistapoja myös vernakulaarin rakentamisen tutkimukseen. Noin sata vuotta sitten maantieteen piirissä keskityttiin määrittelemään esimerkiksi maaseudun asutuksen tyyppejä ja malleja sekä niiden levinneisyyttä. (Knapp 1997, 43.)

Suomessa maantieteilijä J.G. Granö on tutkinut maantieteellisiä aluejakoja ja esittänyt suomalaisten asutusmuotojen perustyyppit sekä

niiden levinneisyysalueet. Granön mukaan maisematieteen tehtävänä on tutkia, kuvata ja tulkita maanpinnan maisemia ja maisemiensa puolesta yhtenäisiä aluekokonaisuuksia. (Granö 1930, 54) Ensin kuvataan maiseman kaikki yksittäiset esiintyvät muodot ja sitten selvitetään niiden yhteisesiintymisen tavat. Granö käyttää maisema-alueiden kuvauksessa lähi- ja kaukoympäristön käsitteitä. Lähiympäristöllä hän tarkoittaa aluetta, jolla ihminen havaitsee vielä toisten ihmisten kasvot. Kaukoalue sijoittuu selkeästi tämän alueen ulkopuolelle. Granön mukaan alueiden erojen tutkimisessa tulisi keskittyä yhtenäisten piirteiden etsimiseen selkeiden rajojen sijasta. Erilaisten alueiden välille muodostuu todennäköisemmin vaihteluväli kuin selkeä ja havaittava rajakohta. (mts., 66–67) Kylämuodot hän tyypittelee neljään eri luokkaan eli hajakylään, rykelmäkylään, kehäkylään ja raittikylään. (mts., 93) Myöhemmässä Suomen maantieteellisiä alueita käsitelleessä teoksessaan hän määrittelee maantieteellisten alueiden jakoperusteiksi seuraavat tekijät: maankamaran muotoalueet, veden muotoalueet, kasvillisuuden muotoalueet ja tekoaineiden muotoalueet. (Granö, 1932, 24–25) Maantieteen piirissä tapahtunut maisemantutkimus on luonut pohjan maisema-aluejakojen esittämiselle. Granön laatimien aluejakojen vaikutus näkyy edelleen uusimmissa 1990-luvulla laadituissa maisema-aluejaoissa (ks. Raivo 1997a, 195).

Maiseman määrittelyssä ja kuvauksessa on painotettu joko visuaalista maisemakuvaa tai maiseman rakenteellista määrittelyä tai yhdistetty molemmat. Raivon mukaan maantieteessä on maisemantutkimus viime vuosikymmeninä taas saavuttanut enemmän huomiota oltuaan marginaalisempaa 1950-luvulta alkaen. Maisemallisten alueiden ja näkymien ohella on kiinnostuttu maiseman kulttuurisista merkityksistä. Kulttuurimaantieteen tutkimuksessa erotetaan toisistaan poikkeavina lähestymistapoina maisema kulttuuri-ilmiöiden alueellisen luokittelun kuvausvälineenä ja toisaalta maisema tapana nähdä ja jäsentää kulttuurisia ympäristöjä. Maiseman visuaalista luonnetta koskeva tutkimusote on toisaalta nähty sikäli rajaavana, että se sulkee pois muiden aistien havainnot sekä maisemaan liittyvät elämykset, kokemukset ja muistot. (Raivo 1997a, 194–198.)

Maiseman morfologista luonnetta korostavassa maisemamaantieteellisessä suuntauksessa maisema nähdään alueena ja luonnonvoimien sekä

kulttuurivaikutusten prosessoimana kronologisena tilana. Sen mukaisessa tutkimuksessa pyritään jäljittämään luonnonmaiseman muutoksia ihmisen asuttamaksi ja hyödyntämäksi kulttuurimaisemaksi. (ks. Raivo 1997a, 201; Sauer 1963) Esimerkiksi Maija Rautamäki on korostanut maisema-aluejakoa ja viheraluejärjestelmää käsittelevässä maisemasuunnitteluun liittyvässä lisensiaattityössään maiseman muutosluonnetta, eli hänen mukaansa maisemarakenne on maastorakenteen ja siinä toimivien luonnon- ja kulttuuriprosessien muodostama dynaaminen kokonaisuus (Rautamäki 1982, 8).

Rakennustyytit ja niiden ominaisuudet ovat harvoin olleet varhaisemman maantieteen tutkimuksen kohteena. Esimerkiksi 1900-luvun alussa tutkijat Euroopassa ja Yhdysvalloissa ovat esittäneet, että rakennustyyteillä on merkitystä asutuksen ja asutustyyppien fyysisten ja taloudellisten erojen selvittämisessä. Rakennustyyppien inventointi on nähty myös tärkeänä osana kenttätöitä. Kuitenkaan tällaiset tutkimusnäkökulmat eivät ole olleet yleisempiä, ennen kuin 1900-luvun viimeisillä vuosikymmenillä. Kulttuurimaisemien arvostuksen kasvaessa kaupunki- ja maaseutualueiden vernakulaarin rakentamisen inventointi on lisääntynyt. Erilaisten rakennetun ympäristön ilmiöiden ja vaikutteiden levinneisyys ja leviämisen tavat kiinnostavat myös maantieteilijöitä (distribution patterns and paths of diffusion) (Knapp 1997, 43).

Tutkimustiedon esittäminen karttojen avulla on maantieteessä keskeistä. Niissä on mahdollista esittää graafisesti tutkimusten tuloksia ja ne toimivat tehokkaasti myös tutkimustulosten analysoinnin välineenä. Eri mittakaavoissa korostuvat ja tulevat esiin erilaiset kulttuurimaiseman ja asutuksen ominaisuudet. Vernakulaarin rakennuskannan tutkimuksessa maantieteen näkökulma hyötyy muiden tieteenalojen tai tutkimusnäkökulmien välisestä tiedonvaihdosta. Maantieteen rinnalle tukea voi löytää esimerkiksi arkkitehtuurin historian, kansatieteen, arkeologian, antropologian ja sosiaalishistorian tutkimuksesta. (Knapp 1997, 45.)

Kulttuurisen maantieteen piirissä taas on keskitytty esimerkiksi kulttuuriympäristön ja kulttuurimaiseman merkitysten määrittelyyn ja kuvaukseen. Kulttuurisessa maantieteessä kulttuuri määritellään spatiaalisesti moniarvoiseksi ja dynaamiseksi prosessiksi. Kulttuurinen prosessi on osa niitä yhteiskunnallisia merkitysjärjestelmiä, joissa kulttuurista todellisuutta tuotetaan ja uusinnetaan. Nimitystä kulttuurinen maantiede

on alettu käyttää maantieteen tutkimuksen alasta, joka pyrkii erottautumaan 1980-luvulta alkaen muun muassa koko ihmismaantieteellistä kenttää kuvaavasta kulttuurimaantieteestä. Kulttuurisessa maantieteessä on myös kiinnitetty huomiota tutkijan rooliin tiedon valitsijana ja tuottajana: kuvaukset muodostuvat tiedostettujen ja tiedostamattomien valintojen seurauksena esityksiksi maailmasta, jossa tutkija elää ja jota hän tutkii. (Raivo 1997a, 199–200.)

Kulttuurimaisema tai kulttuuriympäristö käsitetään alueeksi, jossa luonnon ja ihmisen välinen pitkäkestoinen vuorovaikutus on edelleen nähtävissä historiallisina jälkinä. Tätä suhdetta kuvataan Jordanin ja Rowntreen (1990) mukaan maiseman palimpstisellä luonteella. Asiantuntija voi kokemuksensa perusteella rekonstruoida näiden jälkeen perusteella erilaisia vaiheita kulttuuriympäristöstä. On toisaalta huomattava, että maisemantutkimus saa erilaisia merkityksiä eri aikoina, ja tutkimuksen kohteena olevaa maisemaa tulkitaan aina nykyisyydestä käsin. (Raivo 1997a, 203–204.)

Tulkitseva maisemantutkimus poikkeaa alueellisen ja kartografisen tutkimuksen perinteestä, ja sen puitteissa korostetaan maisemaan liittyvien merkkien ja merkitysten tunnistamista ja tulkintaa. Tulkitsevan maisemantutkimuksen yhteydessä käytetään esimerkiksi maiseman ikonografian käsitettä, jolla voidaan ymmärtää laajaa tutkimusmetodia, jonka avulla maisemaa kuvataan, analysoidaan ja tulkitaan sekä fyysisenä alueena ja historiallisena prosessina että omaan aikakauteensa ja aatemaa-ilmaansa sidottuina mielikuvina, arvoina ja arvostuksina (Cosgrove & Daniels 1989; Raivo 1997a, 207; Raivo 1997b). Vernakulaari arkkitehtuuri ja rakennettu ympäristö voidaan nähdä osana maisemaa myös tämän tyyppisen tutkimuksen kohteena.

Kansatieteellinen näkökulma

Kansanomaisen rakennustavan ja agraariyhteiskunnan muutosta selittävät kuvaukset ja teoriat ovat tärkeitä riittävän pohjan muodostamiseksi vernakulaarin rakennustavan tarkastelulle. Kansantieteen tutkimuksessa käsitellään tätä aihepiiriä. Teppo Korhosen yleiskuvaukset suomalaisesta kansanomaisesta rakennustaiteesta antavat kattavan katsauksen sen piirteisiin (Korhonen, 1985; Korhonen 1988). Korhonen on tuonut esiin

kansanomaisen rakennustavan määrittelyssä rakentamisen omatoimisuuden keskeisen merkityksen osana rakennusprosessia. Ilmar Talve (1990) on myös korostanut innovaatioiden ja muuttumisen merkitystä kansankulttuurille.

Alan tutkimustyö on tuottanut rakennusperinteestä runsaasti tutkimusaineistoa. Kansanrakentamisen kuvaukset eivät ole keskittyneet vain rakennusmuotoihin, vaan tutkimus käsittelee myös kansanomaiseen rakennustapaan liittyviä taloudellisia, sosiaalisia, kulttuurisia, ajallisia ja alueellisia piirteitä ja kiinnittyy siten osaksi suomalaista kulttuurihistoriaa. Tutkimus on ollut perinteellisesti joko jonkin ilmiön esiintymisaluetta käsittelevää tai kokonaista aluetta käsittelevää tai sitten yhden kohteen, esimerkiksi pihapiiriin, tarkkaan dokumentointiin ja historiallisiin vaiheisiin keskittyvää. (Korhonen 2001) Kansatieteessä usein käytetty tutkimusmetodi on jonkin henkiseen tai materiaalisen kulttuuriin liittyvän ilmiön levinneisyyden kartoittaminen. Rakennustapaan liittyviä merkittävimpiä tutkimuksia ovat Suomessa Niilo Valosen suomalaisia pihamuotoja käsittelevä tutkimusaineisto sekä Ruotsissa Sigurd Erixonin 1947 julkaisema ”Svensk Byggnadskultur”, jossa esitellään muun muassa erilaisten pihamuotojen levinneisyyttä käsittelevä kartta. Lindström ja Renzhog mainitsevat, että Ruotsissa on alettu kiinnostua 1980-luvulla enemmän maaseudun rakentamisen alueellisista piirteistä, ja kattavampia rakennuskannan inventointeja käynnistettiin tuolloin (Lindström & Renzhog 1987, 11). Kansatieteen professori Niilo Valosen laajasta pihapiiritutkimusaineistosta on Korhonen toimittanut teoksen ”Suomalainen piha”, jossa esitellään läntisiä ja itäisiä variaatioita pihapiirityypeistä (Valonen & Korhonen 2006).

Suomen kansankulttuurin kartasto on eräs esimerkki erilaisten materiaaliseen kulttuuriin liittyneiden ilmiöiden levinneisyyttä tutkimusajankohtanaan (1976). Kartoilla on esitetty esimerkiksi erilaisten aittatyypien levinneisyyttä. Teppo Korhonen on väitöskirjatutkimuksessaan pyrkinyt selvittämään, muodostavatko erilaiset oveneteisrakennelmat (kuistirakennelmat) toisistaan poikkeavia levinneisyysalueita ja mihin tällaisten alueiden muotoutuminen perustuu (Korhonen 1991, 17). Tutkimuksessa on käytetty poikkileikkausaineistona kahta maatilakirjaa, joihin sisältyy runsaasti maaseudun perinteistä rakennuskantaa. Toinen näistä eli ”Suuri maatilakirja” on julkaistu 1960-luvun alussa,

toinen taas 1930-luvun alussa (mts., 16). Korhosen mukaan rakennus kokonaisuutena heijastaa toteuttamisensa historiaa. Taloudellisissa ja yhteiskunnallisissa oloissa tapahtuneet muutokset voidaan näin huomata myös rakentamisesta, ja kansanrakentamisen materiaalivalinnat, työn toteutustapa, tilajako ja tilojen käyttö voivat ilmentää tällaisia muutoksia. Tutkimuksensa hypoteesiksi hän määrittelee, että konkreettisessa aineistossa havaitun jyrkän muutoksen takana olisi aina merkittävä olosuhteiden muutos, kuten vaurastuminen, sota tai kaupan vapautuminen. (mts., 21.)

Korhonen käyttää tutkimusmenetelmänään typologiaa, jossa aineisto pyritään esittelemään keskeisten rakenne-elementtien avulla. Luokittelua on lähdetty kehittämään oppositioparien avulla, ja luontevaksi lähtökohdaksi kuistien kohdalla muodostuu jako avo- ja umpikuistisiin. Avokuisteja on ryhmitelty edelleen etupilarien ja kaidetyyppien mukaan. Umpikuistien ryhmittely on tehty niiden aukotuksen eri tapoja hyödyntäen. Muunnelmia on eritelty molemmista päämuodoista katotyyppien avulla. Typologisoinnissa on pyritty esittämään sellaisia säännönmukaisuuksia, joita kuistien rakentajat eivät ole edes tiedostaneet. Viimeiseksi on arvioitu typologisesti muodostettujen tyyppien yleisyyttä, jolloin tarkastelu laajenee maantieteelliseksi. Lisäksi on pyritty huomioimaan eri aikojen ja tyylien piirteiden esiintyminen yksityiskohtien analyysissä. Sen ohella on vielä huomioitu kuistisiin liittyvä sosiaalinen ulottuvuus, eli sosiaalisten luokkien väliset erot rakentamisessa. Korhonen mainitsee yhtenä esimerkkinä kolmijaon rahvaanomaisen (engl. folk) – populaari (engl. popular, usein keskusjohtoisesti propagandoitu) – akateeminen (yksilöllinen). (Korhonen 1991, 15–18.)

Korhonen tarkastelee kuisteja myös funktionalistisen näkökulman kautta. Tässä yhteydessä tarkoitetaan kulttuurin analysointia funktionalismin keinoin, eli esimerkiksi miten yksilölliset tarpeet muuttuvat sovelletuiksi kulttuuritarpeiksi ja välttämättömiksi piirteiksi. Funktionalismissa korostetaan kulttuurin kokonaisvaltaisuutta eli sitä, miten kaikki kulttuurin ilmiöt ovat riippuvaisia toisistaan. (mts., 19). Korhosen työhön on vaikuttanut muun muassa Henry Glassien tutkimus ”Folk Housing in Middle Virginia”, jossa Glassien kehittää asuinrakennustyyppien typologisointia tutkimusalueellaan (ks. Glassie 1975).

Ruotsalainen arkkitehti Finn Werne on väitöskirjassaan ”Allmogens byggnadskultur och dess förvandling” (1980) esittänyt, miten vernakulaarin rakennustavan muutos on ollut sidoksissa yhteiskunnan muutoksiin. Erityisesti rakennusprosessin eriytyminen ja professionalisoituminen ovat vaikuttaneet kansanomaisuuden muuttumiseen. Wernen mukaan muutos tapahtuu vaiheittain suunnittelu- ja rakentamisprosessissa. Werne kuvaa tarkasti ruotsalaista kansanomaista rakennustapaa edellä mainitussa teoksessa, ja tähän työhön perustuu myös myöhempi teos ”Böndernas Bygge”. Wernen teos painottuu ruotsalaiseen kansanomaiseen rakentamiseen 1700- ja 1800-luvuilla, ja hän pyrkii siinä ymmärtämään kansanomaisen rakennustavan erityisominaisuuksia (Werne 1993, 6). Ruotsalainen kansanomainen rakentaminen muodostaa tärkeän näkökulman suomalaiselle perinteelle, koska erityisesti läntiseen Suomeen vaikutteet ovat tulleet Ruotsista. Esimerkkinä hallinnollisesta uudistuksesta on sarkajako, jota on noudatettu molemmissa maissa. Maanjakoa koskevat uudistustoimenpiteet ovat käynnistyneet Ruotsissa ja Suomessa isojakoa koskeneella asetuksella vuonna 1749.

Wernen mukaan kansanomainen rakennustapa on välittynyt sukupolvelta toiselle ja talonpojan on pitänyt osata rakentaa vähintään lato itse. Yhteistoiminta naapurien ja sukulaisten kanssa on tyypillistä (Werne, 1980, 56–57). Kansanomaiseen rakentamiseen kuuluu kuitenkin myös työnjako: hirsikehikon veisto on ammattimiesten, kirvesmiesten tai taitavampien tekijöiden työtä. Kirvesmiehet ja muut rakentamisen ammattilaiset ovat olleet usein sellaisia, joilla on itsellään vain vähän maata. Kiertäviä rakennusporukoita ei Ruotsissa Wernen mukaan ole juuri ollut, vaikka on oletettu, että vaeltavien ammattimiesten mukana on levinnyt uusia vaikutteita kansanomaiseen rakentamiseen. Kiertävät rakentajat ovat rakentaneet usein merkittävimpiä paikkakunnan kohteita, kuten kirkkoja ja pappiloita sekä herraskartanoita. (mts., 62–69, 74–78) Vernakulaari arkkitehtuuri on kehittynyt paikallisissa oloissa vastaamaan paikallisia tarpeita koskien elämänmuotoa ja maatalouden harjoittamista. Vaikutteita on omaksuttu toisilta ja ne on sulautettu omaan rakennusperinteeseen. Rakentamisessa on toteutunut työnjako tehtävien vaativuuden ja raskauden mukaan. Paikalliset asukkaat ovat hallinneet omaa rakentamistaan ja vaikuttaneet siihen. (mts., 116–118.)

Werne luonnehtii kansanomaista rakennustapaa niin Ruotsissa kuin muuallakin maailmassa erilaisten mallien yhteenkytkeytyvänä prosessina: kylät liittyvät seutuun ja maisemaan, pihapiirit muodostavat kylän, talot muodostavat pihapiirin. Kylämuotoon vaikuttavat ilmasto, maiseman ominaisuudet ja viljelytavat, sosiaalinen ja taloudellinen järjestelmä, perimysjärjestelmä ja yksittäisten pihapiirien muodot. Pihapiirin muoto taas muotoutuu kylän järjestelyistä, maa-alojen ja tonttien sijainnista sekä muiden pihapiirien vaikutuksesta ja vielä elinkeinorakenteen vaatimuksista. Talon muotoon vaikuttavat pihapiiri, saatavilla oleva rakennustekniikka ja materiaalit, talouden suuruus ja elintavat, tapa hoitaa karjaa ja käyttää varastotiloja eri tarkoituksiin. (Werne 1993, 46–47.)

Werne kiinnittää huomiota kansanomaisten rakennusten ryhmytykseen (ruots. *gruppform*), joka on olennainen kansanrakentamiseen kuuluva ominaispiirre eri puolilla maailmaan. Rakennukset muodostavat pihapiirin tai talousrakennusten ryhmän, pihapiirit kylän tai keskiaikaisen kaupungin. Ryhmytyksen kautta muodostuu struktuureja ja malleja, jotka toistuvat. (Werne 1993, 45–46) Werne esittelee kirjassa ruotsalaiset pihapiirityypit ja niiden levinneisyysalueet perustuen kansatieteilijä Sigurd Erixonin esittämään ja Sigfrid Svenssonin myöhemmin hieman yksinkertaistamaan esitykseen (mts., 48). Wernen kuvaukseen sisältyvät rakennustyyppien ja rakennusmateriaalien esittelyt sekä kansanomaisesta rakentamisesta koskenut hallinnollinen säättely. Ruotsalainen kansanomainen rakennustapa sisältää erilaisia ulottuvuuksia, koska havupuu-vyöhykkeen ulkopuolella rakennusmateriaalina ei ole voitu käyttää hirsirakennetta, vaan maan eteläosissa ovat tyypillisiä ristikkorakenteiset talot (mts., 155–161). Julkaisussa ”Kansanomaisesta rakentamisesta” on koottu yhteen useiden suomalaisten kansatieteen lähteiden kuvia kansanomaisen rakennustavan ominaispiirteistä pihapiireistä ja rakennustyypeistä rakennustavan yksityiskohtiin (Kukkonen & Lievonen, 1989).

Wernen kiinnostus kansanomaiseen rakentamiseen käsittää sen tarkan kuvauksen ohella myös analyysin sen muuttumisesta ja siihen liittyvistä ilmiöistä. Juuri siksi hänen tutkimuksensa ovat tämän työn kannalta olennaisia.

Diffusionistinen näkökulma

Kulttuuritieteissä termiä ”diffuusio” käytetään kuvaamaan kulttuurivaikutteiden, innovaatioiden ja informaation leviämistä. Asiayhteydestä riippuen se määritellään hieman poikkeavasti. Esimerkiksi joskus sillä tarkoitetaan erityisesti yksilöiden tai ryhmien välistä kontaktia, jonka kautta jokin ilmiö leviää uudelle alueelle. Kuitenkin useammin diffuusiota käytetään kuvaamaan jonkin ilmiön alueellista leviämistä riippumatta siitä, liittyykö siihen yksilöiden tai ryhmien välistä kontaktia. (Domenig 1997, 28.)

Vernakulaarin arkkitehtuurin kohdalla diffuusioteoriaa voidaan soveltaa rakentamiseen liittyvien piirteiden arvioinnissa, esimerkiksi jos kahdella eri alueella tai kahden väestöryhmän piiristä löydetään samanlaisia rakentamisen piirteitä (Domenig 1997, 28). Kansatieteellisessä tutkimuksessa esitetään tyypillisesti joidenkin materiaalsen kulttuurin ilmiöiden esiintymisalueita tiettyinä aikoina kenttätutkimusten perusteella. Esimerkiksi Korhosen mukaan kansanomaiselle rakentamiselle on ollut ominaista ottaa vastaan virikkeitä eri rakennustyyleistä. Suomessa kansanrakentamiseen on omaksuttu piirteitä asutuksen leviämisen ja kaupakontaktien myötä sekä idästä että lännestä. Uudet piirteet ovat tällöin sulautuneet kokonaisuuteen osana muuntumista ja teknistä kehitystä, korvaten vanhan elementin ehkä uudella ja paremmalla. (Korhonen 1988, 18) Vaikeampi tehtävä on esittää kulttuurivaikutteiden leviämiskeinireittejä, joskin siitäkin on esimerkkejä kansatieteessä.

Ilmiöiden levinneisyyttä on osassa tutkimuksista käsitelty lähekkäin sijaitsevien alueiden vertailun avulla, kun taas toisissa tapauksissa on osoitettu, että ilmiö voikin siirtyä kauempana sijaitsevalle alueelle, toisin sanoen leviämismallit eivät aina noudata katkeamatonta jatkumista. Karttaesitysten laatimisen avulla saatettiin erilaisissa kansatieteellisissä ja maantieteellisissä tutkimuksissa löytää erilaisten kulttuuripiirien rajoituksia (culture circle – Kulturkreis), kun tietyt yhtäläiset piirteet ovat löydettävissä samalta alueelta. Esimerkkeinä tästä on Schierin vuonna 1932 julkaistu tutkimus, jossa vernakulaaria arkkitehtuuria tutkitaan siinä esiintyvien piirteiden levinneisyyden mukaan, sen sijaan että olisi tutkittu ainoastaan rakennustyyppien levinneisyyttä. Tuloksena voitiin erottaa erilaisia eurooppalaisia vernakulaarin rakentamisen kulttuuripiirejä. (Domenig 1997, 28–29.)

Toisentyypisessä diffuusiotutkimuksessa voidaan tarkastella tiettyjen kulttuuripiirteiden esiintymistä arkeologisen tutkimustiedon pohjalta ja verrata sitä myöhempään kansatieteessä tutkittuun kehitykseen alueella. Tätä lajia edustavana ja vernakulaariin arkkitehtuuriin liittyvänä diffuusiotutkimuksena on mainittu tutkimus norjalaisen keskiaikaisen talotyyppin leviämisestä Pohjois-Atlantin saarille (Stoklund). Vaikka diffuusiotutkimuksessa edellytetään, että eri alueilta löytyvien ilmiöiden on oltava hyvin samankaltaisia, usein esimerkiksi talotyyppi muuttaa muotoaan levitessään toiselle alueelle. Diffuusiotutkimuksessa ei ehkä ole riittävästi otettu huomioon vaihtoehtoisia kehityskulkuja, kuten samantyyppisen ilmiön mahdollisuutta kehittyä eri alueilla samantapaisesti eri lähtökohdista. Toisaalta siirtolaisuuden mukana siirtyneet rakentamisperiaatteet ovat voineet tietoisesti saada uudenlaisen tulkinnan uudella alueella osoituksena uudenlaisesta identiteetistä. (Domenig 1997, 29–30.)

Diffuusiotutkimukseen voidaan usein yhdistää kielitieteellinen näkökulma, jota voidaan käyttää vahvistamaan ilmiöiden leviämisreittejä ja -alueita. Innovaatioiden leviämistä on tarkasteltu myös muiden tutkimusalojen piirissä, esimerkiksi historian tutkimuksessa, hallintotieteen tutkimuksessa ja aluetieteen tutkimuksessa.

Tilarakennetta käsittelevä näkökulma

Vernakulaarien ympäristöjen tilarakennetta voidaan tarkastella erilaisilla tavoilla. Kaksi tilallisen tarkastelun päätyyppiä ovat seuraavat: ensiksi tilarakennetta tarkastellaan rakennetun ympäristön tutkimuksen avulla ja sen jälkeen pyritään selvittämään asukkaiden ja rakentajien kokemuksia siitä. Toisena vaihtoehtona on selvittää aluksi asukkaiden kokemuksia rakennetusta ympäristöstä ja sitä kautta pyrkiä ymmärtämään sen muotoutumista. Ensimmäistä lähestymistapaa käytetään esimerkiksi arkeologian ja maantieteen tutkimuksissa. Myös arkkitehdit ovat käyttäneet sitä runsaasti vernakulaarin ja modernin arkkitehtuurin morfologiaa käsittelevissä tutkimuksissa. Yhtenä kuvaavana esimerkkinä ovat Brunskillin tutkimukset englantilaisesta vernakulaarista rakentamisesta. Brunskill tutkii rakennusten rakenteita ja materiaaleja, rakennusmuotoja, pohjaratkaisuja ja leikkauksia sekä rakennustyyppejä ja niiden käyttötarkoituksia. (Cuisenier 1997, 60.)

Vernakulaareja ympäristöjä, joiden käyttäjät ja rakentajat eivät ole enää haastateltavissa, on vaikeaa verrata keskenään. Sama muoto tai tilarakenne ei välttämättä merkitse samaa asiaa eri yhteyksissä, vaan niillä voi olla toisistaan poikkeavia merkityksiä. Etnologiassa puolestaan lähestytään aihetta toisesta suunnasta, pyrkien haastattelemaan tai käyttämään haastatteluja ympäristön merkitysten tulkinnan välineenä. On myös huomioitava, että rakennettuun ympäristöön liittyvät merkitykset ovat voineet muuttua alkuperäisistä. (Cuisenier 1997, 61) Rakennettuun tilaan liittyy ominaisuuksia, joiden ilmentymiä voi löytää erilaisista kulttuureista eri puolilta maailmaa. Näitä ovat sijoittuminen eli orientaatio, sivuttaisuunta, etu- ja takaosien suhde ja keskeisyys. Orientaatiolla tarkoitetaan rakennetun alueen sijaintia kosmisessa järjestyksessä. Esimerkkejä siitä voivat olla sijainti suhteessa tiettyihin ilmansuuntiin, kuten auringon laskun tai nousun suuntaan tai sijainti suhteessa johonkin kulttuurin tärkeään paikkaan, kuten kaupunkiin (esimerkiksi Mekka tai Jerusalem). Sivuttaissuunnalla on merkitystä esimerkiksi tilojen sisäisessä järjestyksessä. Tiedyt toiminnot sijaitsivat tietyllä sisätilan alueella, oli sitten kysymyksessä mongolijurta tai englantilainen maalaistalo. Suomalaisessa kulttuurissa tuvan sisäinen järjestys on tätä kuvastava esimerkki. (mts., 61.)

Tilojen etu- ja takaosien välillä ilmenee samantyyppisiä jakoja kuin sivuttaissuuntaisestikin. Keskeisyysperiaate voi ilmentyä yksittäisessä tilassa tai yhdyskunnassa. Yhdyskunnan tai tilan rakenne voi olla yhden tai useamman keskipisteen varaan rakentunut (monocentric or polycentric). Aksiaalisuus ja symmetria ovat kuitenkin ominaisuuksia, joita ei esiinny universaalisti. Esimerkiksi italialaisissa renessanssirakennuksissa ne ovat aina mukana, mutta toisaalta keskiaikaisia englantilaisia ja normandialaisia taloja on harvoin sijoitettu aksiaalisesti tai symmetrisesti. Mainitut piirteet ovat enemmänkin rakennusten tylihistoriaan liittyviä kuin vernakulaariin rakentamiseen liittyviä. Useampien kerroksien käyttö rakentamisessa ei myöskään ole tavallista. Kaikissa kulttuureissa ei käytetä useampikerroksista rakentamista. Toisaalta käytettäessä useampikerroksista rakentamistapaa on tarkasti määriteltä, mitkä tilat sijoituvat mihinkin kerrokseen rakennuksessa. (Cuisenier 1997, 62.)

Rakennusperinteen inventointi ja dokumentointi

Rakennettujen ympäristöjen inventointimenetelmät (recording and documentation) ja niiden kehittäminen ovat keskeinen osa sekä vernakulaarin rakennuskulttuurin tallentamista että suunnitteluprosesseihin tarvittavien selvitysten laatimista. Erilaisilla menetelmillä on omat etunsa, mutta inventointien tulisi palvella mahdollisimman monipuolisesti tulevaisuuden tarpeita. Tarkimmat inventoinnit perustuvat mittapiirustuksiin, jotka esitetään myös tarkassa mittakaavassa. Pohjan ja julkisivujen esittäminen täydennettynä leikkauspiirustuksella antavat perustiedot rakennuksesta. Tarkimmat piirustukset on laadittava tietyn kohteen korjaussuunnitelman laatimiseksi. Yleispiirteisemmän informaation kokoaminen riittää esimerkiksi tiettyjen rakennuskulttuurin piirteiden levinneisyyden selvittämisessä. (ks. Oliver 1997, 56–57.)

Valokuvauksesta on muodostunut keskeinen osa dokumentointia. Sen ohella on myös käytettävä inventointilomakkeita, joihin rakennuksen ominaisuudet kirjataan saman mallin mukaisesti. Inventoinneista on pyritty muodostamaan tietokantoja, joita voidaan käsitellä ja joista voidaan hakea ja koota tietoja koko inventoitua rakennuskantaa koskien. Inventointilomakkeiden sisältö on voitu laatia ammattilaisten tai amatöörien täytettäväksi. Jälkimmäisessä tapauksessa lomakkeen täyttäminen perustuu pitkälle sopivien vaihtoehtojen valintaan ja vaihtoehtojen illustrointiin (vrt. esim. Brunskill 1988). (Oliver 1997, 56) Tietokoneavusteinen suunnittelu ja sen sovellutukset tarjoavat uusia mahdollisuuksia inventointien dokumentoimiseen sekä aineistojen käsittelyyn esimerkiksi kolmiulotteisten havainnekuvien tuottamisessa. Digitaalisen valokuvauksen ohella videokuvauksella voidaan tallentaa rakennettujen ympäristöjen ominaisuuksia, erityisesti alueilla ja rakennuksissa liikkumisen avulla. Erikoisoptiikalla varustetun kameran avulla voidaan myös saada suoraan mittakaavassa olevaa kuva-aineistoa rakennuksista. (mts., 58.)

Thomas C. Hubkan teos ”Big House, Little House, Back House, Barn” käsittelee maatilojen yhdistelmärakennuksia Uudessa Englannissa Yhdysvalloissa. Hubkan teos on ilmestynyt alun perin 1984. Olen tässä käyttänyt uutta vuonna 2004 julkaistua painosta, johon tekijä on laatinut uudet alkusanat. Tutkimuksen tavoitteena on vastata kysymykseen,

miksi alueen maanviljelijät ovat rakentaneet yhdistelmärakennuksia. Tutkimuksessa käsitellään ensin yhdistelmärakennuksia ja niiden rakentamista, käyttöä sekä muuttumista ajan kuluessa. Hubkan mielestä arkkitehtonisessa analyysissä on hedelmällisintä perehtyä kattavasti ensin tutkittavaan aineistoon ja sitten sen historialliseen kehitykseen. (Hubka 2004, vii) Hubka pyrkii keskittymään kuvaamaan maanviljelijöiden rakentamien rakennusten ja heidän elämänsä välistä yhteyttä ja kertomaan siten rakennetuista muodoista ja niiden taustalla olevista ideoista ja ajatuksista. Tämä edellyttää tekijän mukaan käsitystä siitä, että viljelijät ovat olleet aktiivisesti osallisia rakentamisen suunnittelussa ja toteutuksessa. Yhdistelmärakennusten syntyä pyritään lisäksi valottamaan osana laajempaa kulttuurihistoriaa, jotta voitaisiin ymmärtää yksilöiden ja yhteisön valintoja niissä olosuhteissa. (mts., viii-ix.)

Yhdistelmärakennuksella tarkoitetaan kompleksia, jossa talo ja lato on yhdistetty toisiinsa välittävien rakennelmien sarjalla. Päätalon viereen sijoittuu pieni talo, jossa sijaitsee yleensä keittiö ja joka muodostaa kotitalouden töiden keskuksen. Edellisen vieressä on tila, joka toimii varastona ja jonka yhteyteen ulkokuone sijoittuu. Viimeisenä kompleksiin yhdistyy lato. Rakennustyyppi kokonaisuutena on toteutunut monenlaisina variaatioina, mutta yksi selitys sen muodostumiseen on, että se on palvellut hyvin 1800-luvulla alueelle tyypillistä monimuotoista ja toisaalta pienimuotoista elinkeinotoimintaa. (Hubka 2004, 9) Hubkan mukaan rakennusmuotoon vaikuttavia taustatekijöitä ovat muun muassa suoja ilmastoa vastaan, tilojen sopiva järjestely vastaamaan toiminnallisia tarpeita, aikalaisten valistuksen vaikutus sekä myös kaupunkitaloista omaksutut esikuvat (mts.,13). Myös monet alueen asukkaat ovat muuttaneet sinne Englannista alueilta, joilla on perinteisesti rakennettu rakennuksia, joissa talo ja lato sijoittuvat saman katon alle (mts., 18). Tutkimuksessa on kartoitettu perusteellisesti alueet, joilla rakennustapa esiintyy Mainen osavaltiossa ja sen reuna-alueilla, ja tutkimus kuvaa siis hyvin tietyn vernakulaariin rakentamiseen liittyvän ilmiön esiintymistä.

Vaikeinta tutkimuksessa on ollut selvittää syitä, jotka ovat johtaneet kyseisen rakennustavan käyttöön ottamiseen. Yhdistelmärakennus on sommiteltu erilaisista rakennustypeistä, kuten asuintalosta ja erilaisista maatalouteen liittyvistä talous- ja tuotantorakennuksista. Kuitenkaan

yhdistelmärakennuksen analysoinnissa ei voi tutkia vain yhtä osaa ja rinnastaa sen kehitystä yksittäisen rakennustyyppin, kuten asuinrakennuksen kehitykseen. Rakennuskompleksin pysyvyys ja muuttuminen on pyrittävä huomioimaan analyysissä. Hankalinta on kirjallisten ja tarkkojen dokumenttien puuttuminen rakennustavan historiasta. Toisaalta joidenkin esimerkkitapausten vaiheita on pystytty selvittämään hyvinkin tarkkaan esimerkiksi vanhojen valokuvien avulla. (Hubka 2004, 27) Hubka päätyy tulkitsemaan kyseisen ilmiön alueen maanviljelijöiden vastauksena tiukentuneisiin mahdollisuuksiin harjoittaa maataloutta tietyllä alueella. Yhdistelmärakennus palvelee paremmin monipuolista maatalouden harjoittamista, johon liittyy myös kaupankäyntiä. Lisäksi siinä sovelletaan kaupunkimaisia ihanteita maaseudun oloihin ja toteutetaan myös oman toiminnan rationalisointia. (mts., 203–204) Hubkan tutkimus edustaa laajaan dokumentointiin perustuvaa tutkimusta, jossa käsitellään myös ilmiön syitä ja syntyhistoriaa laajasti. Näin työssä on dokumentoinnin ohella myös historiallinen ja diffuusiotutkimuksellinen näkökulma mukana.

Laajaa dokumentaatiota, mutta toisenlaisesta näkökulmasta, edustaa puolestaan ruotsalainen Lindströmin ja Renzhogin tutkimus ”Byggnadstraditionen på den svenska landsbygden” (1987), jossa tarkoituksena on tietyn alueen koko rakennuskannan kattava dokumentointi. Tämän tavoitteen avulla on selvitetty alueen perinteisen rakentamisen ominaispiirteitä kattavasti. Molemmissa edellä mainituissa tutkimuksissa kritisoidaan keskittymistä historiallisesti merkittävimpiin rakennuksiin ja puolustetaan laajojen inventointien tärkeyttä ja merkitystä. Paikallisesta rakennusperinteestä on kiinnostuttu 1980-luvulla Ruotsissa eri tavalla, koska on nähty sopimattoman uudisrakentamisen yleistymisen maaseudulla. Negatiivista kehitystä on ollut mahdotonta estää ennen kuin on saatu tarkempaa tietoa paikallisen rakennusperinteen ominaisuuksista. (Lindström & Renzhog, 1987, 11) Vertailun vuoksi voi todeta, että Suomessa ollaan vasta lähestymässä tilannetta, että on saatavilla koko kunnan alueen käsittäviä rakennuskulttuuri-inventointeja, mutta niiden sisältämä informaaatio ei ole yhtä yksilöityä kuin edellä mainitussa rakennusperinteen tutkimuksessa.

Ruotsalaista inventointia varten on kehitetty lomakkeet, joiden avulla rakennuksista saatuja tietoja voi käsitellä. Inventoinnin suorittaminen

vaatii tekijältä hyvää rakennuskulttuurin ilmiöiden tuntemusta esimerkiksi rakennusten ajoittamisen suhteen. Ajoittamisessa on käytetty apuvälineenä rakennustyyppejä, jotka on arkistotietojen mukana ajoitettu tarkasti. Inventoitavia kohteita verrataan näihin. Inventoinnin laajuutta kuvaa, että se on toteutettu 21 kunnan alueella käsittäen yli 3 000 tilaa ja yhteensä 14 000 rakennusta. (Lindström & Renzhog, 1987, 14–16) Mielenkiintoisen taustatyön inventoinnille muodostaa sitä varten kehitetty lomakkeisto ja sen kuvitetut vaihtoehdot. Esimerkiksi pihapiireistä on kehitetty inventointiaikaa vastaava tyypitys, joka perustuu ruotsalaisen kansatieteilijän Sigurd Erixonin 1940-luvulla esittämään pihapiirityypitykseen. Erixon on jakanut maan alueen eri osiin, joissa tietty pihapiirin muodostustapa on yleisin. Lindströmin ynnä muiden tutkimuksessa pihapiirin tyypitys perustui päärakennuksen ja navetan suhteen välisiin eroihin. Tutkimuksessa pyritään myös määrittelemään rakennusten muutosaste. Vaihtoehtoina ovat muuttumaton, osittain muuttunut ja vuoden 1940 jälkeen täysin muuttunut rakennus. (mts., 73–74) Tutkimuksen erityinen ansio on havainnollisen inventointilomakkeiston kehittäminen, joka auttaa inventoijaa huomattavasti. Laajan inventointitiedon avulla on mahdollista muodostaa alueen säilyneestä rakennusperinteestä tarkkoja kuvauksia.

Tutkimuksessa hämäläisten pihapiirien rakennustavasta ja rakennustavan alueellisten ominaispiirteiden ilmenemisestä (Aarveaara & Kukkonen 1993) on kehitetty myös oma tietokantapohjainen inventointilomakkeisto, jonka avulla tutkimusmateriaalia on käsitelty eri ominaisuuksien esiintymisen suhteen. Vaikutteita lomakkeiden kehittämiseen saatiin myös edellä kuvatusta ruotsalaisesta tutkimuksesta. Aluetta kuvataan maiseman ominaisuuksien ja historiallisten tekijöiden sekä muutosten näkökulmista, ja tarkemmin dokumentoituja tutkimuskohteita tarkasteltiin tätä taustaa vasten. Tutkimuksessa pyritään luomaan toisenlainen näkökulma ja tutkimustapa rakennetun ympäristön tutkimukseen tarkkojen yksittäisten inventointien rinnalle, ja työhön ovat vaikuttaneet esimerkiksi kansatieteen piirissä tehdyt materiaalisen kulttuurin ilmiöiden levinneisyystutkimukset. Samantyyppistä tutkimusmetodia on sovellettu myöhemmin tiiviisti rakennettujen kylien rakenteelliseen ja ympäristöpsykologiseen tutkimukseen, jossa rakennetun ympäristön dokumentointi on yhdistetty historialliseen tarkasteluun

sekä haastattelututkimukseen pihapiirien käyttöä ja naapuruussuhteita koskien (Aarrevaara, Kukkonen, Kyttä, Tomminen & Välkepinta 1997).

Rakennuskulttuurin viimeaikaiset inventoinnit on tehty käyttäen hyväksi tietokantalomakkeita, joiden sisältämä kohdetieto tallennetaan paikkatietoina. Näin inventointitietojen käyttäminen helpottuu esimerkiksi erilaisten suunnitteluprosessien osana. Tietokannassa olevien kohteiden tiedoista voidaan tehdä erilaisia hakuja, jotka kuvaavat koko aineiston ominaispiirteitä. Inventoinnit muodostavat merkittävän selvitysaineiston eriaisteisten kaavojen laadinnassa sekä kunnan rakennusvalvonnan toiminnassa. Inventointien kattavuutta on pyritty lisäämään viime vuosikymmeninä niin kohteiden määrän kuin monipuolisuudenkin näkökulmista. Nuorimmat inventoidut kohteet edustavat pääsääntöisesti 1950-lukua, mutta kohdealueesta riippuen voi inventointiin olla tarpeen ottaa mukaan sitäkin nuorempia kohteita tai alueita. Esimerkiksi kunnan koko alueen inventoinnissa on pyritty yleiskaavan laatimisen edellyttämän inventoinnin tarkkuuteen. Inventointi käsittää tällöin paikallisesti arvokkaat kohteet ja alueet, mutta inventoinnissa ei arvioida sen sisältämien alueiden maakunnallista tai valtakunnallista arvoa. Nämä arvioinnit tehdään maakunnallisesti tai valtakunnallisesti arvokkaiden alueiden inventointien yhteydessä. Kuntainventoinnissa mainitaan kohteista, mihin aiempiin inventointeihin ne sisältyvät. Inventoinnin suorittamisessa kiinnitetään huomiota varhaiseen tiedottamiseen ja prosessin aikaiseen vuorovaikutukseen kohteiden omistajien kanssa. Kohdevalintoja arvioidaan työryhmissä, jotka muodostuvat alan asiantuntijoista ja virkamiehistä. (vrt. esim. Könönen 2005, 10–15.)

Eri näkökulmien valottamisella olen pyrkinyt edellä kokoamaan laajempaa näkemystä vernakulaariin kuin tyypillinen arkkitehtoninen rakennetun ympäristön tarkastelu. Arkkitehtuurin näkökulma vernakulaariin ympäristöön ja arkkitehtuurin on vain yksi osatekijä, jonka ohella eri tutkimusalojen näkökulmat auttavat ymmärtämään vernakulaarin arkkitehtuurin ja yhteisön muodostumisprosessia ja siihen liittyntä elämäntapaa. Vernakulaari arkkitehtuuri liittyy myös professionalisaatioon, koska se tavallaan muodostaa tilanteen, jossa merkittävää professioiden erottumista ei vielä ollut tapahtunut seuraavassa luvussa kuvattavassa mielessä.

2.2 Professionalisaatiota käsittelevä tutkimus

Perehdyn seuraavassa professiotutkimuksen näkökulmaan, jota käytän työssäni arkkitehdin ammattikuvan muodostumista seurattessani ja tarkastellessani maaseudun rakentamisen muuttumisen vaiheita 1900-luvulla, ja erityisesti tarkastellessani arkkitehtien työskentelyä maaseudulla professioviitekehyksestä. Myöhemmässä vaiheessa käytän professionäkökulmaa hyväkseni myös tulkitessani arkkitehtien haastatteluaineistoja.

Professioina pidetään vakiintuneita ammatteja, joiden koulutustaso on korkea. Esimerkiksi Rinteen ja Jauhiaisen (1988) mukaan koulutustason ohella profession tunnusmerkkejä ovat

- yhteiskunnan kannalta välttämätön palvelutehtävä,
- ammattiin liittyvä suuri vastuu ja korkea ammattietiikka,
- ammatin autonomia,
- ammatin sisäinen sääntely eli ammattikunta voi vaikuttaa pätevyyssehtoihin ja koulutuksen määrään,
- ammatin kontrolloimat erityisvaatimukset,
- ammatin tieteellinen perusta,
- pitkälle kehittynyt asiantuntijakieli ja käsitejärjestelmä sekä
- professionharjoittajien omat järjestöt.

Puustisen mukaan professiot on usein yhdistetty tieteelliseen koulutukseen, jota on pidetty niiden edellytyksenä. Uudempien näkemysten (esim. Salokannel 1993) mukaan myös taitoja ja taiteellisia kykyjä edellyttäviä tehtäviä voidaan pitää professioina sekä myös ammatteja, joissa näitä kaikkia osa-alueita joudutaan yhdistelemään (Puustinen 2006, 39). Esimerkiksi arkkitehdin ammatti onkin nähdäkseni kuvaava sovellutus-esimerkki eri osa-alueita yhdistävästä professiosta. Tätä aihetta käsitellen myöhemmin eri yhteyksissä.

Weberin niin sanottu sosiaalisen sulkemisen ajatus tarkoittaa, että tietyn profession harjoittajat pyrkivät kehittämään strategioita, joilla ne estävät muiden ammattikuntien tunkeutumisen niiden alueelle. Myös arkkitehtien ammatin synty täyttää hyvin nämä professiolle asetettavat piirreteoreettiset ominaisuudet. Arkkitehtikoulutuksen syntyvaiheita ja

alkuvuosikymmeniä 1800-luvun lopussa leimaavat reviiritaitelu ja pyrkimys vakiinnuttaa oma asema suunnittelun alalla. (ks. esim. Kontinen 1991; Salokannel 1993.)

Puustinen on väitöskirjassaan suomalaisesta kaavoittajaprofessiosta käsitellyt laajasti professionalismitutkimuksen kansainvälistä taustaa. Professiotutkimuksessa erotetaan eri vaiheita, joista ensimmäinen on funktionalistinen koulukunta, ja seuraava vaihe on edellisen vaiheen kritiikistä syntynyt niin sanottu uusweberiläinen koulukunta. 1980-luvun jälkeen on yleistynyt kolmannen aallon professiotutkimus, joka painottaa professiohistoriallista lähestymistapaa aiheeseen. Tässä näkemyksessä korostetaan myös professioiden kulttuurisidonnaisuuden merkitystä. Funktionalistit pyrkivät luokittelemaan ja kuvaamaan professioiden ominaisuuksia, kun taas uusweberiläiset ovat kiinnostuneempia professioiden toiminnasta erityisesti ammatillisen erityisaseman saavuttamiseksi. Kolmannen aallon tutkimus on taas painottanut profession suhdetta työn sisältöön sekä sen sosiaalista ja kulttuurista viitekehystä. (Puustinen 2006, 34, 41.)

Funktionalisteja on kritisoitu myös siitä, että heidän piirissään oletetaan tietynlainen yhteiskunnallinen järjestys, jota ei pyrittykään selittämään eikä tarkastelemaan kriittisesti. Myös professioiden normatiivista retoriikkaa on pidetty todellisuutta kuvaavana. Professiot on alettu nähdä kriitikkojen mielestä pikemminkin omaa etuaan ajavina monopoliaseman tavoittelijoina kuin yhteiskunnallista hyvää etsivinä. (mm. Johnson 1972; Puustinen 2006, 66) Tämä kritiikki on tyypillistä uusweberiläiselle professiotutkimukselle, joka on saanut vaikutteita Max Weberin sosiaalisen sulkemisen teoriasta. Weber (1968) kuvaa sen avulla monopoliaseman muodostumista, jonka myötävaikutuksella syntyy erilaisia statusryhmiä (status group). Weber ei kuitenkaan suoranaisesti ole määritellyt profession käsitettä, vaan sivuaa sitä statusryhmän käsitteensä kautta. (Puustinen 2006, 67–68.)

Terence Johnson (1972) on kuvannut professiota luonteeltaan kollektiivisen ammatillisen kontrollin muotona, ja pyrkii määrittelemään erilaisia tällaisen kontrollin muototyyppejä. Eräs keskeinen suhde on hänen mukaansa niin sanottu valtiollisen välityksen malli, jossa valtio määrittelee profession työtehtävät sekä koulutuksen. Valtio voi toisaalta

tukea professiota laillistamalla sen toimintoja ja takaamalla riittävän asiakaskunnan. Valtio tunkeutuu näin profession ytimeen, ja kontrolloista voi olla seurauksena, että professionaaleista työpaikoista tulee osa hallinnollista kokonaisuutta, jossa profession sisäinen yhteenkuuluvuus vähenee. Professionaalit samaistuvat mahdollisesti ensisijaisesti paikallishallintoon, mitä Johnson kuvaa nimityksellä lokalismi. (Konttinen 1989; Puustinen 2006, 70.)

Freidson (1979) on käsitellyt professionalismin keskeisenä tuntomerkkinä muodostuvaa institutionaalista autonomiaa, jonka keskeisinä välineinä hän pitää professionaalisen tiedon tuotantoa ja sen soveltamista käytännössä. Maallikot olettavat Freidsonin mukaan, että professionaaleilla on hallussaan erityistä tietoa, johon heidän asemansa perustuu ja jonka perusteella heidän autonomiansa nauttii luottamusta. Keskeisiä ilmiöitä ovat myös profession johtama koulutustoiminta ja eettisen koodin luominen. Freidson käsittelee tutkimuksessaan terveydenhuollon professioita, mutta näkemyksiä voinee soveltaa myös muihin professioihin, joskin kriittisyys muistaen. (Konttinen 1989; Puustinen 2006, 71–72) Schönin mukaan johtavat ammattilaiset alkavat puhua omasta luottamuskriisistään samalla, kun he alkavat tulla enemmän tietoisiksi sellaisista käytännön tilanteista, joille on ominaista kompleksisuus ja epävakaus sekä arvostiriidat ja joihin vanhat hyväksi koetut ratkaisumallit eivät sellaisenaan sovellu. Näiden tilanteiden kuvaaminenkin koetaan hankalaksi. (Schön 1998, 18–20.)

Puustisen mukaan kolmannen aallon professiotutkijoita ovat kiinnostaneet sekä professioiden sisäiset dynaamiset prosessit että professioiden suhde toisiin professioihin. Tällöin on ollut perusteltua käsitellä pidempiä historiallisia vaiheita prosessien todentamiseksi. Myös professiokenttään vaikuttaneista yhteiskunnallisista muutoksista on oltu kiinnostuneita, kuten esimerkiksi Giddens käsitellessään modernisaation vaikutuksia yhteiskuntaan. (ks. Puustinen 2006, 77.)

Amerikkalainen sosiologi Abbott on kuvannut profession muodostumista viitaten Wilenskyn aihetta käsittelevään artikkeliin. Olennaisia piirteitä ovat koulutuksen perustaminen, ja sen asteen nostaminen mahdollisimman korkealle eli yliopistotasolle. Koulutus edellyttää päätoimisia opettajia. Ammatillinen järjestäytyminen kuuluu osana

profession muodostumiseen, ja siihen liittyy jäsenten kompetenssien määrittely. Samalla pyritään siirtämään rutiiniluonteinen työ esimerkiksi semiprofessioiden edustajille, toisin sanoen alemman koulutuksen alalta saaneille. Näiden prosessien myötä syntyy tavallisesti vastakkainasetteluja sekä nuorempien muodollisesti pätevän koulutuksen saaneiden että vanhempien työssä pätevyityneiden ammattinharjoittajien välille. Konfliktit ammattikunnan ulkopuolisten osapuolten kanssa ovat myös tyypillisiä. Profession vakiinnuttamisessa pyritään varmistamaan suhteessa valtioon turvattu asema. (Abbott 1998, 10.)

Andrew Abbott on tuonut esiin myös profession sisäiset statuserot eli stratifikaation, joka tarkoittaa eriarvoisuutta. Professionajattelun lähtökohtana on, että saman koulutuksen suorittaneet muodostavat yhden profession. Abbottin mukaan profession sisällä on kuitenkin eroa sillä, millä alueilla eri henkilöt työskentelevät. Eniten arvostettuja ovat henkilöt, jotka työskentelevät ”puhtaimman” profession parissa, jota hän pitää abstraktina tietona eli tässä tapauksessa akateemisen tutkimuksen parissa. (Puustinen 2006, 40–41) Mielenkiintoinen kysymys onkin, miten tämä ajatus on sovellettavissa arkkitehtien ammattikuvaan. Tulkinta ei ehkä ole niin yksiselitteinen kuin jonkin selvemmän akateemisen leiman saaneissa professioissa. Tällä tarkoitan tarkemmin ilmaistuna akateemisen tiedon ja työskentelyn arvostusta profession piirissä. Arkkitehtien keskuudessa on yleensä eniten arvostettu sellaisia profession edustajia, jotka ovat menestyneet suunnittelutoimeksiantojen näkökulmasta ja saavuttaneet kansallista tai kansainvälistä tunnettavuutta.

Abbottin mukaan kuitenkin työn valtuutus, joka on keskeinen profession tunnuspiirre, muodostuu ensisijaisesti niiden ammatin edustajien kautta, jotka tekevät käytännön asiakastyötä. Maallikot puolestaan muodostavat mielipiteensä professiosta tämän kokemuksen valossa. Tämän näkemyksen mukaan käytännön asiakastyötä tekeviä taas ei arvosteta profession piirissä, koska he joutuvat tekemään työssään kompromisseja eivätkä pysty toteuttamaan puhtaasti profession piirissä ihanteellisina pidettyjä näkemyksiä. Abbottin mukaan tällainen ammattikunnan sisäinen eriarvoisuus on omiaan loitontamaan ääripäitä toisistaan, ja profession valtuutuksen säilymisen kannalta hän pitää tärkeänä ammattikunnan sisäistä keskustelua, joka estäisi loitontumista. (Puustinen 2006, 41)

Tämä haastaa miettimään edelleen, sopiiko tällainen tulkinta arkkitehtien ammattikuvaan, ja jos sopii, niin miltä osin ja millaisiin ilmiöihin.

Abbott on tarkastellut eri professioita ja niiden välistä suhdetta valtuutuksen käsitteen kautta ja tulkitsee siis professioiden välisen kilpailun kilpailuksi valtuutuksista. Valtuutuksien määräytymistä pitäisi tarkastella kolmella eri tasolla, eli yhteiskunnallisen päätöksentekojärjestelmän, julkisuuden sekä työpaikkojen tasoilla. Lainsäädäntö ja hallintokäytännöt ovat luonteeltaan pysyviä ja hitaasti muuttuvia reunaehtoja, julkisuudessa taas luodaan keskustelujen kautta professiosta syntyvä mielikuva, joka liittyy professioon ja sen edustajiin. Nämä imagot ovat usein leimaavia ja luokittelevat kaikki profession edustajat samantyyppisiksi, mikä ei kuvaa käytännön tilannetta. Työpaikoilla taas käydään toisenluonteista kilpailua professioiden välillä, mikä on epämuodollisempaa ja personoituneempaa. Organisaatioiden sisällä käy helposti niin, että profession edustajan työhön sisältyy myös sellaisia tehtäviä, jotka eivät ole profession ydinainesta eivätkä sille tyypillisiä. Vastavaikutuksena voi ilmetä eräänlainen puhdistautuminen eli pyrkimys eroon tällaisista epäprofessionaaleista tehtävistä. Abbott on erityisesti kiinnostunut siitä, millaisten prosessien avulla professiot uudistavat itseään sisäisesti. (Abbott 1988, 8–9, 59–61; Puustinen 2006, 79–80.)

Konttinen on tutkinut Suomessa professionalisaatiota ja professioiden syntyä, jotka hän rinnastaa lähinnä Saksassa tapahtuneeseen historialliseen kehitykseen. Ilmiö liittyy voimakkaasti virkamieskulttuuriin ja valtioon muodostuvaan suhteeseen, jotka ovat myös arkkitehtien profession kohdalla olleet merkittäviä tekijöitä. (Konttinen 1991; Puustinen 2006, 47) Konttisen mukaan professioiden itsenäistyminen ja modernisoituminen liittyvät voimakkaasti kansalaisyhteiskunnan muodostumiseen Suomessa. Profioiden ammatillinen itsenäistyminen ilmentää tätä kehityskulkua, josta arkkitehdin ammattikuvaa vankentamaan on perustettu Arkitehtklubben vuonna 1892. (Konttinen 1991; Puustinen 2006, 51.)

Konttisen mukaan tarkasteltaessa pidempiä ajanjaksoja voidaan puhua professionalisaation ohella myös deprofessionalisaatiosta, joka tarkoittaa jonkin ammattikunnan aseman suhteellista laskua suhteessa toisiin ammattikuntiin. Yleinen koulutustason nousu aiheuttaa uudenlaisia

tilanteita ammattikunnille, joilla on perinteisesti ollut korkea status. Profession ulkopuolisten maallikoiden kyky arvioida profession kyvykkyyttä on näin ollen parantunut. Toisaalta esimerkiksi teknisten asiantuntijoiden työskentelyn arviointi on yhä vaikeasti ulkopuolisten arvioitavissa. (Konttinen, 1998; Puustinen 2006, 84.)

Käsitys professionaalien tiedon luonteesta ja ominaispiirteistä on myös vaihdellut eri tutkimussuuntien yhteydessä. Puustinen viittaa siihen, että käsite ”professional knowledge” viittaa sekä tietoon että taitoon, jotka molemmat liittyvät profession kiinteästi ja joita on vaikea erottaa toisistaan. Kolmannen aallon tutkijat ovat pitäneet professionaalista tietoa merkittävänä profession muodostajana, jonka avulla myös rakennetaan sosiaalista todellisuutta konstruktivismin periaatteen mukaisesti. Abbottin mukaan professiolla on tarve ylläpitää ja uusintaa keskeistä alan tieteellistä tietoa asemansa säilyttämiseksi, mutta toisaalta tiedon on myös oltava sovellettavissa, jotta se sopii professionaalien tiedon käsitteen piiriin. Tiedon merkitys korostuu tilanteissa, joissa profession kohdistuu muospaineita. Eräs tapa pitää yllä sopivaa tiedon tasoa profession sisällä on jakautua pienempiin ryhmiin, jotka erikoistuvat johonkin tiettyyn osa-alueeseen profession sisällä. Abbott mainitsee arkkitehdit ammattiryhmänä, joiden ala on myös osaltaan insinöörien profession aluetta, mikä kuvaa toisen ammattiryhmän puuttumista toisen profession alaan. Tämä on tyypillistä silloin, kun ratkaistavat ongelmat edellyttävät useampien professioiden yhteistyötä. (Puustinen 2006, 89–92.)

Ruotsalainen sosiologi Thomas Brante on korostanut professionaalien tiedon hankintaa vasta muodollisen pätevyyden saamisen jälkeen. Suuri osa professionaalista tietoa on luonteeltaan sellaista, jonka siirtäminen on vaikeaa muodollisen opetuksen avulla. Tieto on esimerkiksi ominaisuuksiltaan sanoiksi pukematonta tai kirjoittamatonta tietotaitoa. Collins puolestaan on tuonut esiin, että akateemisen koulutuksen ensisijainen vaikutus on luonteeltaan ammattiin sosiaalistava ja todellinen ammattitaito hankitaan työelämän kautta. (Puustinen 2006, 92–93.)

Näitä näkemyksiä tukevat osaltaan kasvatustieteen piirissä esitetyt käsitykset asiantuntijuuden syntymisestä. Hakkarainen, Lonka ja Lipponen käsittelevät laajasti asiantuntijuuteen kasvamista ja ammatillisen identiteetin muodostumista kulttuuripsykologiaan nojaavassa teoksessaan ”Tutkiva oppiminen” (2004). Koulutietoa on arvosteltu siitä, että se ei

vastaa asiantuntijakulttuurissa tarvittavaa tietoa. Opiskelutilanteissa tieto on usein pelkistetty selkeiksi ongelmiksi, joita taas käytännön tilanteissa ei tule vastaan. Tässä näkökulmassa korostetaan, että oppiminen tapahtuu tiettyyn kulttuuriin osallistumisena eikä tiedonhankintana. Asiantuntijuuden tutkimuksessa on käytetty käsitettä hiljainen tieto kuvaamaan eräänlaista näppituntumaa, joka mahdollistaa tehokkaan ongelmanratkaisun. Hiljaisen tiedon määrittely ja omaksuminen ovat vaikeita. Asiantuntijan osaamisessa yhdistyvät teoreettinen ja käytännöllinen tietämys tavalla, jota on vaikea kuvata ja jäsentää. Asiantuntijuus välittyy tiiviiden käytäntöyhteisöjen kautta. Käytäntöyhteisöjen osatekijöitä ovat jaettu yritys, vastavuoroinen toiminta ja jaettu välineistö. Käytäntöyhteisöt muodostavat myös omia epävirallisia toimintakulttuureitaan. Työelämässä asiantuntijakulttuuriin kasvaminen tapahtuu eriasteisena prosessina, jonka tavoitteena on asteittain syvenevä osallistuminen. Hakkarainen on kuvannut asiantuntijuuden kasvun prosessia vaiheistamalla sen eri osiin: aloittelija tarvitsee oppimiseensa taitoihinsa suhteutettua tukea, jotta hän voi edetä eräänlaisten tikapuiden rakentamisen kautta eteenpäin ja päästä osalliseksi yhdessä tekemisestä ja asiantuntijan vastuusta. Ohjauksessa opiskelijan tarvitsemaa tukea vähennetään taitojen kasvaessa. Aloittelija pääsee ensin toteuttamaan rutiininomaisia tehtäviä, ja vähitellen osallistumaan asteittain syvenevään ongelmanratkaisuun. Varsinaisen asiantuntijuuden saavuttaminen tapahtuu kuitenkin vasta käytäntöyhteisössä toimimisen kautta, mikä johtaa asiantuntijakulttuuriin integroitumiseen. (Hakkarainen, Lonka & Lipponen 2004, 130–131.)

Kognitiivista oppipoika-mestari-oppimisen mallia sovelletaan laajasti eri aloilla, jotka edellyttävät korkeatasoista osaamista erilaisilla aloilla, oli sitten kysymyksessä tieteellinen tai taiteellinen osaaminen. Monivuotinenkaan muodollinen koulutus ei takaa alan hallintaa, vaan se tapahtuu vasta asiantuntijayhteisön toimintaan osallistumisen kautta. Oppipoika-mestari-oppimisen tavoitteena on perehdyttää opiskelijaa asiantuntijatehtäville tyypillisiin monimutkaisiin tehtäviin ja niiden prosessointiin. Siinä pyritään tekemään piileviä tiedonkäsitelytapoja näkyviksi, ja ohjaamaan epäsuorasti opiskelijaa prosessin vaiheissa eteenpäin. Tavoitteena on eräällä tavalla mallintaa prosessin vaiheita ja selittää niiden sisältöä. Asteittain syvenevä osallistuminen taas tarkoittaa, että aloittelijalta ei edellytetä kokonaisuuksien hallintaa,

vaan osallistuminen käytäntöyhteisön toimintaan tähtää myöhemmin tapahtuvaan täydempään osallistumiseen. Useissa asiantuntijakulttuureissa asetelmaan voi liittyä vallankäyttöä, jolla aloittelijoita pidetään alisteisessa asemassa eikä heidän sallita laajentaa osallistumistaan työyhteisön toimintaan ja tietoihin laajemmin. (Hakkarainen ym. 2004, 135–136) Arkkitehtuurin opetus on perinteisesti ollut juuri oppipoika–mestari-malliin nojautuvaa, ja korkeakouluopetuksessa on toisaalta pitkään edellytettykin, että merkittävä osa oppimisesta tapahtuu juuri alan työyhteisöissä. Anu Yanar on käsitellyt väitöskirjassaan ”The silenced complexity of architectural design studio tradition” (1999) kriittisesti arkkitehtuurin opetusta, joka tapahtuu tällaisen mallin mukaan arkkitehtuuristudioissa, joissa opettajina toimivat ammatillista kokemusta saavuttaneet arkkitehdit. Opetustilanteet ovat edustaneet kasvatustieteen näkökulmasta behavioralistista näkemystä, jonka mukaan asiantuntijat siirtävät tietoa opiskelijoille, joiden tietämyksestä tai vuorovaikutushalukkuudesta ei olla juurikaan kiinnostuneita. Opettajilla ei tyypillisesti ole pedagogista asiantuntemusta, vaan implisiittisesti oletetaan, että ammatissa ansioitunut arkkitehti voi toimia myös onnistuneesti opettajana. (Yanar 1999, 7.)

Asiantuntijayhteisöissä törmätään usein ongelmaan, joka muodostuu yritettäessä ylittää käytäntöyhteisöjen välisiä rajoja. Silloin huomataan, että ikään kuin puhutaan ”eri kieltä” eikä kommunikaatio toimi. Rajan ylittämiseen tai rikkomiseen tarvitaan erityistä tukea tai itseluottamusta, mutta se on myös olennainen osa oppimista ja asiantuntijaksi kasvamista. (vrt. Hakkarainen ym. 2004.)

Oppimiseen sovellettavaa osallistumisnäkökulmaa pidetään tärkeänä vastapainona kognitiotieteessä yleiselle yksilönäkökulmalle, jossa korostuvat yksilön älyllinen toiminta ja prosessit. Osallistuva näkökulma antaa merkitystä oppimisen kulttuuripsykologiselle ulottuvuudelle, jossa korostuvat oppimisen kulttuurinen ja sosiaalinen luonne. Ihmisen älykkäässä toiminnassa ovat aiemmin hallinneet tiedolliset tekijät, mutta myöhemmin on alettu kiinnittää huomiota emotionaalisten tekijöiden merkitykseen. Esimerkiksi asiantuntijuuteen kasvaminen kuvaa prosessia, jonka kautta oppija etsii ja hahmottaa omaa paikkaansa yhteisössä ja maailmassa, ja rakentaa niiden kautta omaa identiteettiään. Asiantuntijuus nähdään toisaalta yksilön oppimisena, mutta myös

erittäin vahvasti kasvamisenä jaettuun asiantuntijuuteen alan yhteisössä. (Hakkarainen ym. 2004, 136–140) Tämä malli jaettuun asiantuntijuuteen kasvamisesta on mielenkiintoinen kuvaus professionalismin toteuttamistavoista uusien tulokkaiden perehdyttämiseksi ammattialaan. Voi lopuksi kuitenkin kysyä, miten hyvin tällainen ideaalimalli toteutuu erilaisissa työyhteisöissä ja mitä ongelmia sen suhteen on havaittavissa. Aiemmin on viitattu esimerkiksi asiantuntijakulttuureissa ilmeneviin vallankäytön seurauksiin.

Hollandin (1998) mukaan ihmisen identiteetti, myös ammatillinen identiteetti, rakentuu erilaisten kulttuuristen mallien tai kertomusten avulla. Mallin omaksumisessa on kysymys siitä, että ihminen alkaa vähitellen hahmottaa itseään mallin käsitteiden avulla, ja muovaa myös vastaavasti minäkuvaansa enemmän mallin mukaiseksi. Ihmisen identiteetin kehittymiseen vaikuttaa huomattavasti osallistuminen sosiaalisiin yhteisöihin, ja vastaavasti ihmiset muokkaavat myös sosiaalisia yhteisöjään, joita jokaisella on useampia erityyppisiä, yhtenä oman alan asiantuntijayhteisö. Identiteetillä tarkoitetaan ihmisen henkilökohtaista kokemusta suhteessa muihin sosiaalisen yhteisön jäseniin, kulttuuriin malleihin ja niitä määrittäviin periaatteisiin ja käytäntöihin. Kulttuuristen mallien omaksuminen ei suinkaan ole nopea prosessi, vaan voi olla pitkään kestoaltaan. Mallien omaksuminen tapahtuu myös Hollandin mukaan vuorovaikutteisesti ja improvisaation kautta, malleja mukaillen. Myös mallit ovat dynaamisia, ja muuttuvat historiallisesti. (Hakkarainen ym. 2004, 219–222.)

Arkkitehdin profession kehittämisestä ja rakennusalan professionalisaatiosta

Rakennusalan professionalisaatio, jota Werne (1980) on kuvannut, liittyy laajempaan professioiden muodostukseen yhteiskunnassa. Kansanomainen rakennusprosessi, joka on vallinnut 1800-luvulla, alkaa saada uudenlaisia piirteitä vuosisadan vaihteeseen tultaessa. Vielä 1950-luvulla Ruotsissa on sovellettu joillain alueilla keskiaikaisia rakennusmenetelmiä, mutta vanhan perinteen rinnalle on ollut muodostumassa uudenlainen työnjako. Rakennusprosessi on kansanomaisessa muodossaan asukkaiden ja ammattimiesten yhteisprojekti ja perustuu työn teettäjän osallistumiseen prosessiin. Myös jonkinlainen rakennus-

taito on kaikilla osallistujilla. Myöhemmin rakentamisesta on muodostunut elinkeino, jossa rakennuksen käyttäjä ei ole osallistunut prosessiin eikä ole ollut edes tiedossa työn aikana. Rakentamisesta on muodostunut erikoistuneiden ammattilaisten työkenttä: arkkitehtien, insinöörien, rakennusmestareiden ja erilaisten rakennustyöläisten. Myös rakennusmateriaalien saatavuus on muodostunut toisenlaiseksi. Enää ei ole ollut samantyyppistä kotitarvekäyttöä kaikkien ulottuvissa, vaan rakennusmateriaalit on ostettu ja niiden kaupasta on muodostunut oma elinkeinonsa. (Werne 1993, 381–382.)

Rakennusmestari-nimikettä on alettu Ruotsissa ensin käyttää sellaisesta kirvesmiehestä, joka johtaa rakennustyötä tai kirvesmiehestä yleensä. Rakennusmestari on ollut henkilö, joka on saattanut myös palkata muut kirvesmiehet rakennukselle, mikä käsitys on vakiintunut 1700-luvun lopulla ruotsalaisissa kaupungeissa. Tavallista on ollut myös, että rakentamiseen on osallistunut kiertäviä kirvesmiehiä, joilla ehkä on pieni maatila kotipaikkana ja jossa he asuvat osan vuotta. Kiertävät rakentajat ovat myös välittäneet uudenlaisia vaikutteita rakentamiseen. (Werne 1993, 185, 188) 1800-luvun lopulla on alkanut jo pienimuotoinen urakointi, jossa rakennusmestarit ovat rakentaneet valmiita taloja työporukoineen, ilman että asukkaat ovat osallistuneet enää prosessiin millään lailla. Tämä on edeltänyt varsinaisten rakennusyhtiöiden perustamista (mts., 384–385).

Salokannel kuvaa tutkimuksessaan arkkitehtien ammatin synnystä Suomessa ammattikunnan muodostumista ja oman monopoliaseman rakentamista (Salokannel 1993, 45). Tutkimuksessa käsitellään arkkitehdin ammatin muotoutumista 1800-luvun alusta 1900-luvun alkuun. Konttinen puolestaan on kuvannut arkkitehtikunnan syntymistä uusweberiläisellä käsitteellä sosiaalinen sulkeminen, jonka mukaan ryhmä muodostuu liittoutumalla niukkojen etujen saavuttamista varten. Niukkuus aiheuttaa, että materiaaliset edut voidaan hankkia vain tietylle joukolle, mikä edellyttää muiden sulkemista ulkopuolelle. Arkkitehdin ammatin synnyssä voi erottaa kolme vaihetta, joista ensimmäinen sijoittuu 1800-luvun alusta sen puoliväliin, suuriruhtinaskunnan aikaan. Tuolloin Suomessa ei ole ollut juuri arkkitehdin koulutuksen saaneita, vaan alalla ovat toimineet käsityöläismäiset rakentajat, jotka ovat sekä suunnitelleet että rakentaneet. Ulkomaisia arkkitehteja on kutsuttu pää-

kaupungin uusiin rakennustehtäviin. Kautta leimaa vahva byrokraattisuus ja arkkitehdin työn harjoittaminen liittyy vahvasti rakennushallintoon. (Salokannel 1993, 45–46.)

Toinen vaihe ammatin kehittämisessä on 1800-luvun puolivälistä 1880-luvulle, jolloin byrokratiajohtoisuus antaa osittain periksi kansalaisyhteiskunnalle. Ammatti alkaa vapautua keskusjohtoisesta määräysvallasta, ja markkinatalous vaikuttaa. Ajanjaksolle ovat tyypillisiä ristiriidat rakennushallinnon ja yksityisten arkkitehtien kesken. 1880-luvulta 1900-luvun alkuun tapahtuu arkkitehtimonopolin muotoutuminen, jonka kuvaamiseen uusweberiläinen näkemys parhaiten soveltuu. Uusweberiläinen näkemys professioista perustuu ammattikunnan monopoliaseman rakentamiseen niin sanottu sosiaalisen sulkemisen avulla. Tutkimuksessa Salokannel on kiinnostunut erityisesti siitä, miten ammattikunta alkaa kehittää strategioita asemansa lujittamiseksi ja selkeiden rajojen määrittämiseksi suhteessa lähiammatteihin (Salokannel 1993, 46–47).

Liliuksen mukaan 1800-luvun alun rakennustoimintaa on haluttu valvoa ja johtaa keskushallinnosta käsin. Tavoitteena on ollut epätarkoitustenmukaisten ratkaisujen eliminointi ja kulloisenkin ajan mukaisen hyvän arkkitehtuurin juurruttaminen. Toisin sanoen on pyritty katkaisemaan paikalliset arkkitehtuuriperinteet ja toteuttamaan omia tyyliihanteita. Yksityisellä sektorilla arkkitehdeille ovat antaneet toimeksiantoja säätyläiset, jotka suunnitteluttavat arkkitehdeilla kaupunkitalonsa ja maakartanonsa pääarakennukset (Salokannel 1993, 48–49).

Arkkitehdin asemaa ovat vahvistaneet vuoden 1848 alussa perustetut lääninvirat, jolloin rakennushallintoon on tullut kerralla 16 uutta virkaa. Viranhaltijoiden pätevyysvaatimuksia on kiristetty, ja suomalaisten kanssa viroista ovat kilpailleet Tukholman taideakatemiassa koulutuksensa saaneet ruotsalaiset arkkitehdit, joilla yleensä on ollut parempi pätevyys virkoihin. Muodollisen arkkitehtikoulutuksen saaneet syrjäyttivät kuitenkin jo 1800-luvun alussa käsityöläiskoulutuksen saaneet rakennussuunnittelijat. Esimerkiksi kirkkojen kansanrakentajat alkavat muuttua arkkitehtien suunnitelmien toteuttajiksi, kun senaatti alkaa tiukemmin valvoa kirkkojen rakentamista. (Salokannel 1993, 50) Viljon (1987) mukaan Tukholman taideakatemian johtaja Scholanderin

näkemyks arkkitehdin asemasta on, että arkkitehti on ainoa, joka voi valvoa ja johtaa rakennustyömaata. Hän korostaa piirustus- ja muovailutaidon hallitsemista sekä rakennustaiteellisen ammattitaidon tärkeyttä. Andrew Saint puolestaan väittää, että arkkitehdeilla on epärealistinen kuva ammatistaan: ammatin historialle on ominaista idealisointi, joka on eräs keino valvoa ammatti- ja tietomonopolia. Käsitys arkkitehdista rakennustaiteilijana on ollut osana ideologiaa, jolla on tarjottu yksityisarkkitehdin tuote markkinoille. (mts., 52–53.)

Werne näkee juuri arkkitehdin professionalisaation haitallisena kansanomaisten rakennuskulttuurin jatkumisen kannalta. Ensimmäistä kertaa on tapahtunut, että muut kuin itse rakentajat tekevät asukkaita koskevat päätökset rakentamisesta siihen liittyneen työnjaon muotoutuessa. Esimerkiksi työväestö on rakentanut aiemmin itse omat asuinalueensa, Suomessa niin sanottu kolikkoinmäet tai Pispalan tyyppiset alueet. Sen tilalle on tullut uudessa työnjaossa työväen asuntoalueiden rakentaminen, johon rakennusprosessiin asukkaat eivät enää ole osallistuneet. (Werne 1980, XII.)

Suomessa arkkitehtuurin opetus on aloitettu virallisesti Helsingin teknillisessä reaalikoulussa 1863, joka vuonna 1872 on muuttunut Helsingin Polyteknilliseksi kouluksi, ja vuonna 1879 sen nimeksi on tullut Polyteknillinen opisto. Teknillinen korkeakoulu opinahjosta on muodostettu vuonna 1908 (Suominen-Kokkonen 1992, 73–75). 1870-luvusta alkaen teollisuus- ja kauppaporvaristosta on tullut arkkitehtien tärkein toimeksiantaja. Yksityisarkkitehdit ovat tulkinneet Viljon mukaan uutta aikaa ja uuden luokan vahvistuvaa asemaa. Tyytymättömyys valtion keskusjohtoiseen suunnitteluun on vallinnut tuolloin. 1892 on perustettu Arkkitehtiklubi, jonka toiminta on keskittynyt rakennustaiteellisiin ja ammattietukysymyksiin. Arkkitehdit ovat jääneet toimeksiantajan vallan alle, ja on ollut tarpeellista määritellä arkkitehdin asema suhteessa toimeksiantajaan sekä laatia säännöt palkkioista ja kilpailuista ja saada ammattikunta noudattamaan niitä. (Salokannel 1993, 53, 55, 57; Kontinen 1991, 165–168.)

Arkkitehtikilpailuilla on ollut suuri merkitys arkkitehtikunnan vapautumiselle toimeksiantajista. Kilpailuilla arkkitehdit pystyvät osoittamaan julkisesti taitonsa, ja rakennuttaja saattaa valita mieleisensä ehdotuksen. Salokanteleen mukaan kilpailujen luoma vapaus on välttämätöntä

sellaiselle ammattikunnalle, joka pyrkii saavuttamaan ammatillisen riippumattomuuden omalla pätevyydellään. Samasta syystä arkkitehdit ovat vastustaneet esimerkiksi rakennusmestarien rakennustaiteellista koulutusta. Aikaisemmin käsityöläismäiset kirvesmies- ja muurarimestarit ovat myös suunnitelleet rakennuksia, mutta 1800-luvun lopussa suurten rakennushankkeiden suunnittelu on jo siirtynyt arkkitehdeille. Arkkitehdit pyrkivät koulutuksessa tekemään ammattikuntien väliset erot selviksi. Kuitenkin vielä 1900-luvun alussa esimerkiksi Helsingissä on Wäreem mukaan ollut ajoittain yli puolet uusista rakennuksista muiden kuin arkkitehtien suunnittelemia. (Salokannel 1993, 61,63–65.)

1800-luvun lopulla asemakaavoitus luisuu pois arkkitehtikunnan käsistä, kun vielä 1800-luvun puolivälissä lääninarkkitehdit ovat vastanneet pääasiassa kaavoista. Vasta Helsingin Töölön asemakaavoituksen yhteydessä herätään vaatimaan kaavoittajan asemaa arkkitehdille, jolla on valmiudet taiteellisesti painottuneeseen kaupunkisuunnitteluun. Arkkitehdin professiolle on tyypillistä, että se perustuu sekä tieteellisteknisiin elementteihin että taiteellisiin elementteihin. Taiteellista puolta korostaen arkkitehdit ovat syrjäyttäneet lähiammatit. (Salokannel 1993, 66, 69.)

Nupponen on tutkinut arkkitehteja yhdyskuntasuunnittelijoina ja heidän vaikutustaan muun muassa seutusuunnittelun syntyyn toisen maailmansodan jälkeen. Aalto on toiminut seutusuunnittelun edelläkävijänä laatimallaan Kokemäkjokilaakson aluesuunnitelmalla, joka valmistui 1942. Nupposen mukaan arkkitehtikunnan asema sekä rakennussuunnittelussa että kaavoituksessa on vakiintunut talvisotaan mennessä. Ammattikunta ei ole riippuvainen yhdestä tilaajaosapuolesta, ja Suomessa vallitsee vahva arkkitehtien professionaalinen kontrolli, jota SAFA pyrkii lisäämään uusilla suunnittelumuodoilla toisen maailmansodan aikana. Kaavoituksesta tulee keskeinen tehtävä jälleenrakentamisen rinnalla sodanjälkeisenä aikana. Arkkitehdit laativat rintamamiestalojen piirustuksia ja kehittivät normistoja rakennusteollisuudelle standardoimislaitoksessaan, joka on Rakennustietokortiston edeltäjä. (Nupponen 1993, 133–135, 142.)

Arkkitehteja ja teollisuuden johtajia yhdistävät muun muassa Amerikassa 1930-luvulla vaikuttaneen teknokraattisen liikkeen ajatukset, joiden mukaan esimerkiksi puute voitaisiin poistaa organisoimalla koko

yhteiskunta järkevästi, asiantuntemuksen pohjalta. Asiantuntijoiden pitää tehdä aloitteita kaikenlaisten yhteiskunnallisten organisaatioiden kehittämiseksi, myös poliittiselle ja hallinnolliselle valtion johdolle (Nupponen 1993, 143). Sota tuo Nupposen mukaan esille myös sen, että yhdyskuntien kehitykseen voidaan vaikuttaa ja hallita muutoksia asiantuntijoiden voimin. Aallon mukaan juuri Suomi tarjoaa sodan tuhojen seurauksena mahdollisuudet rakennuskulttuurin kehittämiseksi. Sota myös tuo yhteen aiempaa kiinteämmin muun muassa teollisuuden ja valtion edustajat miettimään elinkeinojen turvaamismahdollisuuksia. Arkkitehtien liittoutuminen valtion kanssa mahdollistaa aktiivisen toiminnan jälleenrakentamisen ja myöhemmin aluesuunnittelun tehtävissä. (mts., 145–147.)

Arkkitehdit ovat 1900-luvun alusta alkaen toimineet suurempien kaupunkien kaavoitustehtävissä sekä teollisuusyhdyskuntien aluesuunnittelussa, mutta maaseudulla kaavoitusta ei käytännössä ole ollut vielä kovin laaja-alaisesti. Sodanjälkeinen aika aiheuttaa maaseutukunnille uudenlaisen tilanteen, jossa aluesuunnittelun tarpeet alkavat tulla näkyviin. (Nupponen 2000, 118, 123) Otto-I. Meurman ilmaisee monissa kirjoituksissaan, myös vuonna 1947 ilmestyneessä ”Asemakaavaopissa” maaseudun aluesuunnittelun tarpeellisuuden. Hänen perustelunsa liittyvät alueellisen kehityksen tasapainoisuuden turvaamiseen, ja esimerkiksi maaseutualueiden suunnittelemattomasta rakentamisesta hän on erityisen huolestunut. (ks. mts., 105.)

Aluesuunnittelun kokeilu merkitsee Nupposen mukaan ajattelun muuttumista suhteessa yhdyskuntien suunnitteluun: aletaan käsitellä alueita ja pohtia keskusten vaikutuksia ympäristöönsä, toisin kuin aiemmin kaupunkisuunnittelussa, joka on nähty lähinnä kaupungin sisällä tapahtuvana suunnitteluna. Tätä kautta myös maaseutualueiden käsittely suunnittelussa nähdään tarpeellisenä, mitä näkemystä esimerkiksi Alvar Aalto edustaa Kokemäenjoen suunnitelmassaan. (mts., 114) Lisäksi aluesuunnittelussa määritellään uudet toimijaosapuolet ja muodostetaan uudenlainen tilaajayhteistyön malli, jossa maalaiskunnat tulevat keskeisiksi osapuoliksi. Kunnat oletetaan kompetenteiksi määrittelemään omat tarpeensa aluesuunnitteluprosessissa yhteistyössä muiden kuntien ja osapuolien kanssa. Alueen asema määräytyisi myös prosessissa suhteessa ympäröiviin alueisiin ja valtakuntaan. (Nupponen 2000, 118.)

Arkkitehtien ja Suomen Arkkitehtiliiton ammatilliset strategiat, suhtautuminen maaseudun rakentamiseen sekä jälleenrakennusprojekti ovat palvelleet ammattikunnan tavoitteita vahvistaa professionaalista asemaansa. Kokemäenjoen aluesuunnitelma toimii esimerkillisenä prosessina, jonka mallin mukaan vastaavanlaisia suunnittelutöitä käynnistyy muun muassa Kymenlaaksossa. (vrt. Nupponen 2000, 106, 126) Vuonna 1932 voimaan tullut asemakaavalaki on vahvistanut kaupunkien yhdyskuntasuunnittelun muodon kaavana, johon liittyvät asemakaavamääräykset, ja myös rakennustarkastuksesta on tullut kunnallisen toiminnan muoto vuonna 1926. Kaavoitus saattaa tapahtua nyt myös yksityiselle maalle, koska maan pakkolunastamisesta on säädetty laissa. Tiheästi asutuilla maaseutualueilla järjestetään aluesuunnittelun tarpeet niin sanotun rakennussuunnitelman avulla, jonka maaherra saattaa määrätä laadittavaksi, mikäli alueella esiintyy suunnittelua edellyttäviä epäkohtia. Rakennussuunnitelman laadintaa saattavat hakea myös kunta sekä maanomistaja, esimerkiksi alueella toimiva teollisuus. Asemakaavalaki laajentaa näin yhdyskuntasuunnittelun vaikutusaluetta maaseudulle huomattavasti verrattuna lakia edeltävään tilanteeseen. (mts., 146–148.)

Maanviljelijät toimivat omissa järjestöissään maanviljelyn rationalisoinniseksi ja tehostamiseksi 1900-luvulla. Järjestäytynyt seuratoiminta on käynnistynyt Suomessa jo 1800-luvun lopulla. Erityisesti 1930-luvulla viljelijät ovat liittyneet niin sanottuihin yleisneuvontajärjestöihin, joista osa on nimenomaan pienviljelijöille ja heidän neuvontaansa suunnattuja. Maatalousseurojen Keskusliitto toimii maamiesseurojen kattojärjestönä ja pienviljelijäyhdistyksillä on omat kattojärjestönsä. (ks. Niemelä 1996; Nupponen 2000, 137.)

Maalaiskuntien liitto on toiminut yhteistyössä Maatalousseurojen Keskusliiton kanssa ja pyrkinyt edistämään kuntien ohjaustoiminnan kehittämistä esittämällä muun muassa rakennusmestareiden palkkaamista kuntiin. Yhteistyö Suomen Arkkitehtiliiton kanssa ei ole kuitenkaan muodostunut merkittäväksi, eivätkä arkkitehdit ole kannattaneet Maalaiskuntien liiton pyrkimyksiä. Ensin mainitut järjestöt pyrkivät turvaamaan maaseudun itsesäätelymahdollisuudet kunnille ja jäsenjärjestöilleen, joiden oma neuvontatoiminta on voimakasta myös rakennussuunnitteluasioissa. Laki rakentamisesta maaseudulle tulee voimaan 1949 ja laajentaa maaseudun rakentamisen säätelyä muun muassa

edellyttämällä rakentamiselta lupamenettelyä. Maatalousseurojen Keskusliittoon vuonna 1928 perustettu rakennusasianvaliokunta on huolestunut siitä, että maatalousrakentamista ei käsitellä rakennusmestareiden eikä rakennusinsinöörien koulutuksessa riittävästi, joten seurojen rakennusneuvojiksi ei saada riittävästi ammattitaitoisia henkilöitä. (Nupponen 2000, 148–149; Niemelä 1996.)

Arkkitehtiliitto toimii aktiivisesti koulutuksen kehittämisen ja toisaalta oman ammattikunnan aseman turvaamiseksi. Asemakaavoituksen opetus on aloitettu 1920-luvulla Teknillisessä korkeakoulussa liiton valtion viranomaisille tekemän aloitteen seurauksena. Kaupunkien asemakaavasuunnittelussa pyritään turvaamaan johtava asema ja esimerkiksi kieltämään asemakaavoitus insinööreiltä. Arkkitehtiliiton hallitus vastustaa 1941 esimerkiksi maanmittareille annettavaa samankaltaista opetusta kuin arkkitehdeille. Salokanteleen (1990) mukaan liitto on myös esittänyt maalaisrakennuksiin liittyvän erityisopetuksen antamista korkeakoulussa. Arkkitehtiliitto soveltaa käytännössä Johnsonin mallin mukaista kollegiaalista kontrollia, johon kuuluu jäsenten liittoutuminen eri tilanteissa yhteisten etujen saavuttamiseksi ja toisten ammatikuntien sulkeminen pois omina pitämiltään alueilta, mikä erityisesti kohdistuu insinööreihin. (Nupponen 2000, 159–160.)

Sundmanin mukaan arkkitehtien saamat suunnittelutehtävät vähenevät valtionhallinnolta 1920-luvun jälkeen tehdyn hallinnon supistamisen johdosta (Nupponen 2000, 164). Arkkitehtiliitto arvostelee valinnutta tilannetta ja esittää, että yksityisille annettaisiin enemmän toimeksiantoja julkiselta hallinnolta. Eräänlainen kilpailutilanne syntyy myös suhteessa agraariin järjestötoimintaan, jonka palveluksessa työskentelee myös alaan perehtyneitä arkkitehteja mutta enimmäkseen muun rakennusalan koulutuksen saaneita omaan alueeseensa erikoistuneita rakennusneuvoja. Nupponen mainitsee, että Johnsonin (1986) mukaan suuri erikoistuminen vaarantaa ryhmäidentiteetin. Tästä näkökulmasta hän tulkitsee, että jos maaseudun rakennussuunnittelu olisi ollut laajemmin arkkitehtien hallinnassa, liitto olisi voinut vaikuttaa siihen jäsenistönsä kautta enemmän kuin silloin vallinneessa tilanteessa, jossa harvat erikoistuneet arkkitehdit työskentelevät maaseudulla. Arkkitehtiliittoa ei myöskään ole pidetty Maatalousseurojen Keskusliiton taholta sellaisena osapuolena, jolta olisi kysytty kannanottoja samalla tavalla kuin esimerkiksi valtion viranomaiset ovat tehneet. (mts., 164.)

1930- ja 1940-luvuilla Arkkitehtiliiton puheenjohtajana toiminut Otto-I. Meurman vaikuttaa Teknillisen korkeakoulun asemakaavaopin professorina myös siihen, että aluesuunnittelun vaatimukset ovat selkeästi esillä liiton toiminnassa. Meurman kutsuu aluesuunnittelua tuolloin jo seutukaavoitukseksi. Aluesuunnittelun ohella liitto osallistuu rakennustyyppien kehittelyyn aktiivisesti jälleenrakennusvaiheessa, mihin osallistuvat omalta osaltaan myös Maatalousseurojen Keskusliitto, sosiaaliministeriö ja eri järjestöt. Aluesuunnittelukysymyksissä Arkkitehtiliitto pääsee kuitenkin sopimukseen valtion ja Maatalousseurojen Keskusliiton kanssa siitä, että luovutettujen alueiden aluesuunnittelu tapahtuisi arkkitehtien johdolla. Tilakohtainen suunnittelu taas on kuulunut maatalousseuroille. Nupposen mukaan liiton aktiiviset julkiset aloitteet ovat tuloksellisia sodanjälkeisenä aikana. Arkkitehtien asiantuntemus nostetaan tärkeäksi tekijäksi tulevaisuuden rakentamisessa, ei vain sodan jälkien korjaamisessa. Tässä yhdistyvät onnistuneesti kansallisen edun rationaliteetit ja arkkitehtien professionalistiset perustelut. (Nupponen 2000, 169, 174, 179.)

Nupposen mielestä Kokemäenjoen aluesuunnitelman avulla arkkitehtikunta lähentyy sekä maaseutualueiden suunnittelua että maaseutukuntia suunnittelutöiden tilaajina, mitkä yhdessä vahvistavat ammattikunnan toimintakenttää. Kyseisellä aikakaudella maaseutuun liittyvä ideologia on ollut yhteiskunnassa nykyistä huomattavasti merkittävämmässä asemassa, onhan tuolloin suuri osa väestöstä edelleen maaseudulla asuvaa ja maataloudessa toimivaa. Rakennussuunnittelun puolella ammattikunta vahvistaa asemaansa talotyyppien suunnittelun ja standardointitoiminnan aloittamisen kautta. (Nupponen 2000, 180–181.)

Arkkitehtien kiinnostus maaseudun suunnitteluun samoin kuin kaavoitukseen ja aluesuunnitteluun vähenee sotavuosien jälkeen. Muutos näkyy vieläkin arkkitehtikunnassa. Tosin myös sotaa edeltävinä rauhan vuosina maaseutu näyttää olleen arkkitehdeille suhteellisen tuntematon alue, jonka sota-aika omine haasteineen ja tarpeineen tuo hetkeksi keskeisemmäksi suunnittelukohteeksi. Esimerkiksi Olli Pöyry (1943) kuvaa Arkkitehti-lehdessä arkkitehtien työskentelyä maaseudulla seuraavasti: ”Arkkitehti — saa ensikäden tietoja maaseudun asumistavoista ja rakennuksista ja niiden avulla mahdollisuuden oikealla tavalla vaikuttaa uudistuvana rakennuskantaan. Hänelle maaseudulla vietetty

aika on kuin opintomatka, joka suuntautuu tutuille ja sittenkin tuntemattomille maille”. (Nupponen 1993, 140, 148.)

Vaikka arkkitehdit toimivatkin aluesuunnittelun käynnistymisvaiheessa näkyvästi, muodostuu aluesuunnittelun tehtävistä myöhemmin muiden kuin arkkitehtien johtamia projekteja. Myöskään vaikutus maaseudun suunnitteluun ei ole muodostunut kovin pitkäaikaiseksi, vaan tilanne palautuu samantyyppiseksi kuin ennen sotaa: maaseudun neuvontajärjestöissä ja valtion hallinnossa toimii joitakin maaseudun suunnittelutehtäviin erikoistuneita arkkitehteja, ja pääosa suunnittelutehtävistä hoidetaan muiden ammattikuntien toimesta. (vrt. Nupponen 2000, 183) Myöhemmin perustettuihin kuntainliittojen suunnitteluvirastoihin perustetaan kyllä seutukaava-arkkitehtien virkoja, joissa arkkitehdit työskentelevät yhdessä muiden alojen asiantuntijoiden kanssa (vrt. Nupponen, 1993).

Valtion rakennushallinnon asema alkaa sotien jälkeen vahvistua, ja 1950-luvulla uuden pääjohtajan nimitys aiheuttaa skisman Arkkitehtiliiton ja rakennushallituksen välille: pääjohtajaksi nimitetään vuonna 1953 Jussi Lappi-Seppälä, joka on toiminut yhteistyössä maaseudun neuvontajärjestöjen kanssa ja jota pidetään liian poliittisena toimijana tehtäväänsä. Lappi-Seppälä on myös eronnut aiemmin liiton jäsenyydestä. Tämän valinnan seurauksena Arkkitehtiliitto julistaa rakennushallituksen virat hakusaartoon, joka laukeaa vasta kuusi vuotta myöhemmin. Liiton jäsenyydestä erotetaan myös arkkitehteja, jotka ovat ottaneet vastaan rakennushallituksen toimeksiantoja riidan alkamisen jälkeen. Vastaavasti samaan aikaan Lappi-Seppälä uhkaa olla käyttämättä Arkkitehtiliittoon kuuluvia arkkitehteja suunnittelijoina rakennushallituksen kohteissa. Rakennushallituksessa tehdään 1950-luvun lopulla organisaatiomuutoksia, joiden kautta Arkkitehtiliitto saa edustuksensa uuteen asemakaavajaostoon ja pääsee vaikuttamaan enemmän rakennushallituksen työskentelyyn. Ratkaisun yhteydessä perustetaan Lahteen ja Tampereelle rakennusarkkitehtikoulutus teknillisiin oppilaitoksiin, millä halutaan helpottaa arkkitehtipulaa. Korkeakouluarkkitehdit kuitenkin vastustavat ratkaisua. (Salokorpi 1992, 152–154; Nupponen 2000, 245) Lappi-Seppälä vaikuttaa maaseudun rakentamiseen myös Miten rakennan -lehden päätoimittajana, mihin viittaa myöhemmin maaseudun rakentamisen muutosvaiheiden kuvauksessa.

1960-luvun aluerakentaminen muodostaa arkkitehdeille uuden toimintakuvion, mutta samaan aikaan syntyy vastakkaisasetteluja myös kansalaismielipiteen kanssa vanhojen alueiden saneeraukseen tähtäävien suunnittelukilpailujen seurauksena. Tällaisia tapauksia ovat Tampereen Amurin puutaloalueen ja Helsingin Kämpin asuinalueen uudisrakentamiseen tähtäävät kilpailuohjelmat, jotka hyväksytään Arkkitehtiiliitossa. Kämpin alueen suojelukiista on ensimmäisiä rakennussuojelun tiennäyttäjiä, jossa virallinen suunnittelukoneisto ja asukasmielipiteet ovat olleet jyrkästi vastakkain. (ks. Nupponen 2000, 251) Nupponen mukaan arkkitehtien professionaalinen kontrolli saa uutta vahvuutta sotavuosien tuloksena sekä jälleenrakennus- että aluesuunnittelutehtävissä. Yhdyskuntasuunnittelussa toimivien piiri laajenee. Aluesuunnittelun syntymisellä on selkeä asema suomalaisen yhteiskunnan modernisoinnissa, kuten arkkitehteilläkin. (Nupponen 1993, 150.)

Vernakulaarin arkkitehtuurin tutkimuksen rinnalla professiotutkimus muodostaa tälle työlle lähtökohtia toisaalta professioita koskevien teorioiden avulla ja toisaalta arkkitehdin profession historiallista muodostumista ja eri vaiheita kuvaamalla.

3 Tutkimusongelman määrittely

3.1 Tutkimuskysymykset

Edellä olen kuvannut havaintojani maaseudun kulttuuriympäristön rakentamisen ongelmatilanteista sekä käsitellyt tutkimusongelmani liittymistä vernakulaaria arkkitehtuuria sekä professionalisaatiota koskevan tutkimuksen näkökulmiin. Maaseutu ympäristöjen monikerroksisuus ja toisaalta ristiriitaisuus ovat herättäneet kysymyksen, miten tähän on tultu. Kysymystä aion tarkastella niin fyysisen ympäristön muutoksen kuin suunnitteluprofessioiden näkökulmista, joten olen päättänyt asettamaan tutkimukselle seuraavat pääkysymykset:

- miten suomalainen maaseudun kulttuuriympäristö on muuttunut 1900-luvulla suunnitteluprofession näkökulmasta ja
- miten arkkitehdit rakentavat omaa ammatti-identiteettiään ja käsityksiään maaseudun kulttuuriympäristöstä ja suunnittelusta 1900-luvun lopussa.

Kysymykset kytkeytyvät toisiinsa läheisesti vernakulaarin rakentamisen ja professionalisaation kautta: professionalisaation näkökulmasta tarkastelun lähtökohdan muodostaa vernakulaari rakentaminen, jonka vallitessa suunnittelu ei ole ollut eriytynyt omaksi professiokseen. 1900-luvun vaihteesta alkaen tapahtunut rakentamisen professionalisaatio on syrjäyttänyt käytännössä vernakulaarin rakentamisen. Ammattikuntien vakiinnuttaessa asemiaan ja laajentuessa syntyy fragmentoitumista

ammattikunnan sisällä, ja osa ammattikunnasta, eli tässä arkkitehdeista, voi omaksua vernakulaarin arkkitehtuurin osaksi ammatillista ideologiaansa. Vernakulaarin arkkitehtuurin omaksuminen voi merkitä myös eräänlaista vastarintaa suhteessa modernin arkkitehtuurin valtavirtaan.

Kysymykset ovat laajoja, mutta olen rajannut niiden käsittelytapaa ja käytettävää aineistoa myöhemmin kuvaamallani tavalla. Ensimmäinen kysymys muodostaa taustan ja kontekstin toisen kysymyksen käsittelylle. Tavoite kuvata maaseudun kulttuuriympäristön muutosta ja siihen vaikuttaneita tekijöitä lähtee tämän tutkimuksen ongelmanasettelun kuvauksesta. Maaseudun muutoksen kuvauksella pyrin valottamaan niitä keskeisiä muutosilmiöitä, joita voi havaita nykypäivän maaseutuympäristössä ja joiden ymmärtäminen ja kuvaaminen tulee käsitettävämmäksi eri aikakausien tarkastelun avulla. Olen kuitenkin valinnut tarkemman käsittelyn kohteeksi tiettyjä ajanjaksoja 1900-luvusta, joiden arvioin aiemman tutkimukseni perusteella antavan kuvan keskeisistä muutosprosesseista.

Tärkeitä kuvattavia tekijöitä ovat arkkitehtina toimimisen näkökulmasta ammattikuntien muodostuminen eli professionalisaatio ja sen vaikutus nimenomaan maaseudun suunnitteluun ja rakentamiseen. Lisäksi muutoksia valottaa aikalaiskeskustelu, jonka tärkeitä aihepiirejä tässä suhteessa ovat suhde perinteiseen rakennustapaan ja arkkitehtuuriyhteisöihin sekä rakennusperinteen säilyttäminen ja käsitykset ympäristön arvoista liittyen maisemaan ja rakennuskantaan. Osa tätä keskustelua käsittelee erilaisten innovaatioiden ja uudistusten omaksumista rakentamiseen eri aikoina.

Toista tutkimuksen pääkysymystä tarkastelen soveltaen laadullisen tutkimuksen menetelmiä seitsemän maaseudun parissa työskennelleen arkkitehdin haastatteluaineistoon. Tarkastelussa huomio kiinnittyy arkkitehtien ammatillisen identiteetin muodostumiseen ja professionalismin vaikutusten tunnistamiseen. Arkkitehdin ammatin muodostumisen historiallisten vaiheiden kuvaus antaa myös vertailukohdan haastatteluaineiston tutkimiseen. Haastatteluaineistosta etsin haastateltujen tekemiä jäsennyksiä sekä aineistosta esiin nousevia diskursseja liittyen esimerkiksi arkkitehtina toimimiseen, alan koulutukseen, kulttuuriympäristökäsityksiin ja suunnittelun reunaehtoihin. Haastateltujen arkkitehtien

opiskelu ajoittuu pääosin 1970- luvulle ulottuen 1980-luvun alkuun. Tämä ajankohta merkitsee suomalaisessa arkkitehtuurikeskustelussa kiinnostuksen heräämistä vanhoihin kulttuuriympäristöihin ja vernakulaariin rakentamiseen. Keskustelua käydään myös postmodernista arkkitehtuurista ja regionalismista sekä niiden tulkinnoista. Haastatteluissa tulee esiin tätä ajanjaksoa kuvaavaa aineistoa, joka valottaa näihin aiheisiin liittyviä erilaisia näkemyksiä. Historiallisten vaiheiden tarkastelu ja muutosprosessien kuvaus liittyvät myös professionalistiseen tutkimuksen näkökulmaan.

3.2 Työn keskeiset käsitteet

Työn keskeisiksi käsitteiksi muodostuvat kysymyksenasettelusta johtuen

- vernakulaari arkkitehtuuri,
- vernakulaari modernissa suunnittelussa,
- kulttuuriympäristö,
- professionalisaatio maaseudun suunnittelussa.

Keskeiset käsitteet muodostavat tutkimukselle käsitteellisen viitekehyksen, jonka avulla tarkastelen niin kulttuuriympäristön muutosta kuin arkkitehtien haastatteluaineistoa.

Vernakulaari arkkitehtuuri on käsite, jolla kuvataan yleensä jonkin kulttuurisesti rajatun yhteisön perinteistä tapaa rakentaa. Alan tutkimuksesta muodostuu toisaalta suomalaisen perinteisen rakennustavan kuvaus ja toisaalta kansainvälisen tutkimuksen muodostama kuvaus. Kulttuuriympäristö tarkoittaa maaseudulla usein myös perinteistä rakentamista sisältävää aluetta tai kohdetta, joka sisältää ympäristöllisiä arvoja. Maisema ja kulttuurimaisema kuuluvat siihen maaseudulla ympäristön luontevina osina. Kulttuuriympäristö on toisaalta ympäristöhallinnossa käytetty käsite, jonka historiaan ja sisältöön on tarpeen perehtyä tässä yhteydessä.

Modernistinen suunnittelu ja siihen liittyvä arkkitehtuuriajattelu ja -keskustelu muodostavat myös tärkeän lähtökohdan ja vertailukohdan näiden käsitteiden kuvaukselle. Erityisesti uutta suunnittelua koskevassa arkkitehtuuriajattelussa käsitellään suhdetta moderniin suunnitteluun ja sen periaatteiden tulkintamahdollisuuksia.

Professionalisaatio on ilmiö, jota on tutkittu erityisesti yhteiskuntatieteissä. Käsite ja sen tutkimus ovat keskeisiä arkkitehdin ammattikuvan historiallisen muodostumisen ja nykyisten käsitysten taustalla.

3.3 Tutkimuksen sisältö ja eteneminen

Tämä tutkimus rakentuu siten, että Johdanto-luvussa on kuvattu maaseutu ympäristön rakennuskantaan ja maankäyttöön liittyviä tilanteita tarkoituksenaan osoittaa kulttuuriympäristön keskeisiä ongelmia nykyään maaseudulla. Tavoitteena on ollut konkretisoida, millaisissa tilanteissa erityisesti suunnittelun reunaehdot ja keinoja voi olla tarpeen miettiä toisenlaisista lähtökohdista kuin aiemmin on tehty. Olen etsinyt kuvausten kohteeksi sellaisia fyysisen ympäristön tilanteita, joissa näyttäytyy jokin tai joitakin ristiriitajoukkoja tai eroja olemassa olevan ympäristön ja sen täydennysrakentamisen välillä.

Luvussa 2 on kuvattu työni liittymistä vernakulaarin arkkitehtuuriin ja professionalisaation tutkimusaloihin. Olen kuvannut eri lähestymistapoja vernakulaarin arkkitehtuuriin tutkimukseen ja pyrkinyt avaamaan alaan eri näkökulmia, jotka havainnollistavat vernakulaarin arkkitehtuuriin monipuolisia tutkimusmahdollisuuksia. Samassa luvussa on kuvattu myös professionalisaatioon liittyvää teoreettista tutkimusta sekä sen soveltamista arkkitehdin ammatin profession syntyyn Suomessa.

Näiden kuvausten pohjalta on määriteltä tutkimuskysymykset ja tutkimuksen keskeiset käsitteet. Luvussa 4 kuvataan tutkimuksen viitekehys ja sen osat muodostavat keskeiset käsitteet. Vernakulaari arkkitehtuuri ja sen määrittely sekä siihen liittyvät muutosprosessit muodostavat lähtökohdan työlleni. Arkkitehdin ammattikuvaa käsiteltäessä tulee esille keskustelu, joka liittyy suunnittelutyyliin sekä perinteen ja modernin rakentamisen suhteeseen. Tutkin kirjallisuuslähteiden avulla, millaista keskustelua nämä aiheet ovat synnyttäneet ja millaisia kannanottoja niihin on vakiintunut ammattikunnan piirissä. Perinteisen rakennustavan ohella tutkin kulttuuriympäristö-käsitteen muodostumista ja vakiintumista eri aikojen kirjallisten lähteiden perusteella. Kulttuuriympäristö esiintyy hallinnollisena käsitteenä 1900-luvulla, ja se on tarpeen määritellä erikseen vernakulaarista arkkitehtuurista. Kuvaan vielä profession käsitteeseen tämän työn kannalta liittyvät keskeiset piirteet.

Samassa luvussa kuvaan edelleen laadullisen tutkimusotteen soveltamista työni haastatteluaineistoon sekä käyttämiäni empiirisiä aineistoja.

Luvussa 5 kuvaan kansanomaisen rakennustavan muutosta valittujen ajanjaksojen eli käännepestien muutosten kautta. Käännepestillä kuvaan periodeja, joiden aikana on tapahtunut erityisen merkittäviä muutoksia rakentamisessa, ja jotka ovat edelleen nähtävissä rakennetussa ympäristössä maaseudulla. Tutkittaviksi periodeiksi olen määritellyt 1900-luvun vaihteen, sodanjälkeisen ajan eli niin sanotun jälleenrakennuskauden, ajanjaksot 1960-luvulta 1980-luvun vaihteeseen sekä 1980-luvulta 2000-luvun vaihteeseen. Koko sodanjälkeinen aika on merkinnyt jatkuvia muutoksia maaseudun rakentamiselle. Kirjallisuuden ja lehtikirjoitusaineiston pohjalta tarkastelen rakentamisen ja suunnittelun ammattikuntien aseman muodostumista 1900-luvun aikana, ja ammattikuntien kuten rakennusmestareiden ja arkkitehtien suhdetta toisiinsa. Erityisesti kiinnitän huomiota siihen, millainen asema ja osuus arkkitehteillä on ollut maaseudun suunnittelussa eri aikakausina. Tarkastelu on sitoutunut nimenomaan maaseudun rakentamiseen.

Luvussa 6 esittelen seitsemän arkkitehdin haastatteluaineiston, jota käsittelen laadullisen tutkimuksen menetelmin. Sovellan aineiston käsittelyyn diskurssianalyysin ja asennetutkimuksen menetelmiä. Tavoitteenani on tutkia, millaisia jäsenyyksiä arkkitehtien vastauksiin sisältyy, ja millaisena tekijänä kulttuuriympäristö niissä näyttäytyy. Eräs keskeinen näkökulma aineiston tarkasteluun on, millaisena haastatellut kuvaavat oman arkkitehti-identiteettinsä muodostumisen ja toimintansa suunnitteluprofession piirissä, ja mikä rooli kulttuuriympäristöllä on siinä prosessissa.

Luvussa 7 kokoan yhteen käännepestien tarkastelujen kautta syntyneen käsityksen maaseudun kulttuuriympäristön muuttumisesta erityisesti ammattikuntien välisen keskustelun kautta. Tarkastelen tätä yhteenvetoa arkkitehtien haastattelujen pohjalta tehdyn analyysin ja johtopäätösten rinnalla.

Luvussa 8 pohdin tutkimuksen muodostamia näkökulmia ja ajatuksia jatkotutkimuksen aiheiksi.

4 Tutkimuksen viitekehys, aineisto ja menetelmät

Kuvaan tässä luvussa niitä teoreettisia lähtökohtia, joita tutkimuksellani on. Tutkimusaineiston käsittelyä varten olen muodostanut käsitteellisen viitekehysten, johon kuuluvat vernakulaari arkkitehtuuri, vernakulaarin ja modernin arkkitehtuurin suhde eli miten vernakulaari käsitetään modernistisessä ajattelussa, kulttuuriympäristö ja suunnitteluprofessio. Näiden avulla tarkastelen sekä maaseudun kulttuuriympäristön historiallisia käännepeikkeitä että arkkitehtien haastatteluaineistoa, jotka muodostavat tutkimuksen empiirisen aineiston. Haastattelujen käsittelyssä olen soveltanut laadullisen tutkimuksen menetelmiä, jota selostan tarkemmin tässä luvussa.

4.1 Tutkimuksen käsitteellinen viitekehys

Vernakulaari arkkitehtuuri

Vernakulaari arkkitehtuuri tarkoittaa kansanomaista rakennustapaa, jonka voidaan sanoa tutkimusten mukaan vallinneen Suomessa 1800-luvun lopulla, jolloin suurin osa väestöstä asuu maaseudun kyläympäristöissä ja maatalous antaa enemmistölle toimeentulon. Käytän tässä työssä käsitettä vernakulaari arkkitehtuuri, joka on kansainvälisesti käytetty ilmaisu eri kulttuurien kansanomaiselle ja alkuperäiselle rakennustavalle (vrt. Oliver 1969, 12; Oliver 1997, xxi; Oliver 2003, 14). Sana vernakulaari tarkoittaa kieleen liittyen tietyllä alueella käytettyä paikallista murretta (Oliver 1987, 9). Vernakulaarin arkkitehtuurin tutkimusnäkökulmia on esitelty laajemmin luvussa 2.

Vernakulaarin arkkitehtuurin määrittely ja kuvaaminen ovat työni kannalta olennaisia lähtökohtia, koska tutkin suomalaisen maaseudun rakennustavan muuttumista 1900-luvulla, ja lähtökohdan sille muodostaa 1800-luvun lopulla vallinnut rakennustapa. Maaseudun rakennustavan muutosta on helpointa tarkastella sellaisella periodilla, josta on säilynyt dokumenttiaineistoa sekä itse rakennusperinnettä, eli 1800-luvun lopulta nykyaikaan. Suomessa kansatieteen piirissä käytetään käsitettä ”kansanrakentaminen” kuvaamaan esimerkiksi maaseudun perinteistä rakentamista ja rakennusmuotoja. (Korhonen 2001.)

Vernakulaarista arkkitehtuurista on esitetty erilaisia määrittelyjä ja luokitteluja, jotka ovat keskenään myös ristiriidassa. Kansanomainen tai vernakulaari arkkitehtuuri on pääasiassa ymmärretty kansan rakentamisena, jossa mukana ei ole ollut erityistä suunnittelijaa käsitteen nykyisessä mielessä (vrt. Korhonen 1988, 18). Allsopp erottaa aiemmista tutkijoista poiketen käsitteet ”folk architecture” ja ”vernacular architecture”. Ensin mainittu tarkoittaa tietyn alueen tyypillistä kansanomaista rakennustapaa, kun taas jälkimmäinen tarkoittaa arkkitehdin suunnittelemaa rakentamista, joka pohjautuu kansanomaiseen rakennustapaan: ”The architect who uses folk traditions as a basis for design is designing the vernacular”. Allsopp tarkoittaa tässä yhteydessä käsitteellä ”vernacular” samaa kuin Oliver käsitteellä ”neovernacular”, joka tulee esiin hieman myöhemmin. (Allsopp 1977, 5–6.)

Kansainvälisessä vernakulaarin arkkitehtuurin tutkimuksessa on etsitty synonyymeja sanalle vernakulaari (engl. vernacular) esimerkiksi seuraavista käsitteistä: ”primitive, folk, original, traditional, anonymous, indigenous architecture”. Edellä esitettyihin synonyymeihin sisältyy erilaisia painotuksia, jotka rajaavat käsitettä suppeammaksi. Esimerkiksi termi ”primitive” viittaa alkukantaisiin kulttuureihin tai asumisen perustarpeiden tyydyttämiseen, tai termi ”original” aiheuttaa ongelman määrittellä, mitä rakentamista voidaan pitää alkuperäisenä ja mitä taas ei. ”Anonymous” taas painottaa liikaa rakentamisen anonyymiutta, kun taas kansanomaisen rakentamisen prosessissa kuitenkin on löydettävissä rakentamista johtaneita ammattilaisia. (Oliver 1969, 11–12; Oliver 1987, 9) ”Traditional architecture” painottaa ilmauksena prosessia, joka kulminoituu rakennuksissa. Anonyymien rinnalla käytetty käsite ”un-institutionalized architecture” korostaa myös akateemisen suunnittelun

puuttumista. Näihin verrattuna vernakulaari arkkitehtuuri muodostaa laajimman käsitteen ja sisältää samalla rakentamisen ja kulttuurin välisen siteen. (Özkan 2006, 100.)

Kansanomaisen rakennustavan kuvaamisessa voidaan erottaa rakentamisprosessin ja rakennetun ympäristön ominaisuuksien kuvaaminen. Yhdessä nämä tekijät kuvaavat kattavammin kyseessä olevaa rakennustapaa kuin ainoastaan sen fyysisten ominaisuuksien kuvaaminen. Myös kansanomaisen rakennustavan soveltamismahdollisuuksien pohdinnan kannalta molemmat näkökulmat ovat tarpeellisia. (vrt. Rapoport, 1989, 86–87) Bourdierin ja AlSayyadin väljärajaisen määritelmän mukaan taas kulttuurintuotetta voidaan pitää perinteisenä, mikäli se täyttää kaksi ehtoa: se on syntynyt välityksen tuloksena ja sen kulttuurinen alkuperä liittyy tavallisiin ihmisiin (Bourdier & AlSayyad, 1989, 6).

Eräs monista vernakulaarin arkkitehtuurin määritelmistä on löydetävissä Icomosin³ julkaisemasta ”Charter of the built vernacular heritage”: ”The built vernacular heritage --- Is the fundamental expression of the culture of a community, of its relationship with its territory and, at the same time, the expression of the world’s cultural diversity.” Määritelmässä kiinnitetään huomiota rakennuskulttuuria tuottavaan yhteisöön ja rajattuun alueeseen, joita pidetään vernakulaarin rakennustavan keskeisinä tunnusmerkkeinä. Icomosin määrittelyssä korostetaan myös vernakulaarin rakentamisen jatkuvan prosessin luonnetta: vernakulaariin rakentamiseen omaksutaan erilaisia muutoksia kuten sosiaalisia ja ympäristön aiheuttamia. (Charter of the built vernacular heritage 2000, 13) Vernakulaarin arkkitehtuurin yhteisiä tunnistettavia piirteitä ovat esimerkiksi rakennustavan yleisyys tietyllä alueella, paikalliseen ympäristöön liittyvät tunnistettavat alueelliset piirteet, rakennustyylin tai -muotojen yhtenäisyys, paikallisen asiantuntemuksen käyttö rakentamisessa ja sen jatkuminen sekä perinteisten rakennustapojen ja rakenteiden käyttö. Rakentamisen yhteys ympäröivään maisemaan on myös tärkeä tekijä vernakulaarien ympäristöjen rakentumisessa. Vernakulaarin rakentamisen säilyttämisessä pidetään tärkeänä sitä, että rakennustapa voi muotoutua asukkaiden vaatimusten mukaisesti, ja pysyä siten kulttuurisesti edustavana. (mts., 14–15.)

³ ICOMOS on maailmanlaajuinen asiantuntijoista koostuva järjestö, joka edistää historiallisten rakennusten ja alueiden suojelua, tutkimusta ja restaurointia (<http://www.icomos.fi> 14.1.2009) (Icomos 2009).

Kuvattaessa vernakulaarin arkkitehtuurin ominaisuuksia (attributes) huomio kiinnittyy enemmän rakentamisen periaatteisiin kuin siihen, miltä rakennukset näyttävät. Rapoport on koonnut ehdotuksen perinteisyyttä kuvaavasta ominaisuuslistasta. Se koostuu viidestä eri ryhmästä, joiden kuvailut käsittelevät ryhmän luonnetta ja yhdistäviä tekijöitä, perinteen ajallista ulottuvuutta, jatkuvuutta, muuttumista ja rakentamisen taloutta ja tekniikkaa. Tätä ryhmittelyä täydentää toinen perinteisten ympäristöjen kuvaustapa, jossa keskitytään prosessin ja sen lopputuotteen ominaisuuksien kuvaukseen. Edellä mainittua kuvaustapaa on käytetty hyväksi muun muassa vernakulaarin suunnittelun opetuksessa. Keskeisiä näkökohtia ovat rakennusprosessin kannalta, onko rakentamisen perusteena yhteinen kulttuurinen malli rakentamisesta ja millaisella tavalla sitä toteutetaan. Lopputuotteen eli rakennuksen arvioinnissa kiinnitetään huomiota muun muassa sen ympäristösuhteeseen, käytettyyn muotokieleen ja siihen liittyviin ominaisuuksiin, materiaalien käyttöön ja paikallisten olosuhteiden ja resurssien hyödyntämiseen rakentamisessa, rakennustavan muunneltavuuteen (open-endedness) ja siihen, miten hyvin ympäristö vastaa käyttäjien tarpeisiin ja mahdollistaa muutokset. (Rapoport 1989, 83, 87) Hubka muistuttaa, että vernakulaarin arkkitehtuurin tutkimuksessa on keskeistä, mitä yhteisiä piirteitä rakennustavasta löytyy: ”what is often important about particular vernacular building is not its originality or its uniqueness but its commonality – what it shares with others of its kind” (Hubka 1991, 173). Rapoportin järjestelmällinen kuvaus sopii toisaalta kansanomaisen rakennustavan kuvaukseen ja toisaalta sen avulla voi myös hahmottaa ja arvioida vernakulaaria rakentamista soveltavaa uutta suunnittelua.

Vernakulaarin ja populaarin rakentamisen erottaminen toisistaan on työn kannalta keskeinen näkökohta. Toisaalta ei ehkä ole tarkoituksenmukaista pyrkiä esittämään hyvin eksakteja määrittelyjä näille erityyppisille rakennustavoille, vaan kuvaamaan niille tyypillisiä ominaisuuksia mahdollisimman laajasti. Vernakulaari arkkitehtuuri voidaan esimerkiksi määritellä kuvamaan esiteollista ja maaseudun rakentamista, kun taas populaari rakentaminen kuvaa Hubkan mukaan 1800-luvun lopun ja 1900-luvun teollista rakentamista, joka sijoittuu kaupunki- ja esikaupunkialueille (Hubka 1991, 177). Hubka käsittääkseni määrittelee näin lähinnä amerikkalaista rakentamista, mutta käsite on mielestäni

käyttökelpoinen muuallakin liittyen esimerkiksi suomalaisen tyyppitalorakentamiseen. Myös Rapoport on pitänyt populaaria arkkitehtuuria kuvaavana käsitteenä rakentamiselle, jossa ammattilaisten rooli on merkittävä (Rapoport 1969, 3–4).

Korhonen puolestaan on esittänyt, että kansanomaista rakentamista on edelleen olemassa, nykyisin lähinnä esimerkiksi omakotitalojen hartia-pankkirakentamisena ja myös maaseudun omatoimisena rakentamisena. Vernakulaari arkkitehtuuri voidaan määritellä rakentamiseksi, jossa tekijöiltä puuttui suunnittelun ja rakentamisen koulutus nykyisessä mielessä. (Korhonen 1988, 18) Ehkä kuitenkin on kuvaavampaa puhua esimerkiksi populaarirakentamisesta nykyään, koska rakentajien valintoja ei enää ohjaa yhteisön omaksuma rakennustapa vaan enemmän omat mieltymykset tai hyvin markkinoidut suunnitteluideat.

Wernen mukaan kansanomaisessa rakentamisessa ei ole kysymys yksisuuntaisesti prosessista, joka määrää yksityiskohtien toteuttamisen, vaan eräänlaisesta aineellisen ja henkisen kulttuurin muodostamasta verkostosta ja kokonaisuudesta. Tämä toisaalta erottaa kansanomaisen rakentamisen modernista suunnittelusta, jossa suunnittelu ja toteuttaminen tapahtuvat erillisinä vaiheina eri ammattilaisten kesken. Modernissa rakentamisprosessissa kyseenalaistetaan niitä rakentamisen ominaisuuksia, joita perinnettä jatkavassa rakentamisessa pidetään itsestään selvinä, kuten esimerkiksi rakennuksen perusmuotoa. (Werne 1993, 47.)

Lievonon on kuvannut kansanomaisen rakentamisen ominaisuuksia jaottelulla, jossa pääperiaatteet tyypitellään seuraaviksi: ekologisuus, vuorovaikutteisuus, taloudellisuus, joustavuus, siirrettävyys, yleispätevyys, yksilöllisyys, ymmärrettävyys, mittasuhteiden harmonia, paikallinen rakennustapa, voimakas yhdistävä tekijä, asuintilojen laajennettavuus ja asukkaiden osallistuminen. Rakentaminen on prosessi, jota ammattilaiset johtavat, mutta johon mahdollisimman monet osallistuvat kykyjensä mukaan. Esimerkiksi ekologisuudella ymmärretään tässä luonnonolojen hyvää tuntemusta, rakentamista luonnonmateriaaleista sekä alueiden käyttöä niiden maaperäolojen mukaisiin tarkoituksiin. Vuorovaikutus taas on nähtävissä rakentajien omakohtaisena suhteena paikkaan ja sen oloihin, paikallisen rakennusmateriaalin ja työvoiman käyttönä sekä kulttuurivaikutteiden sulauttamisena omaan

rakennuskulttuuriin ja laajana osallistumisena rakennusprosessiin. Taloudellisuuden näkökulmasta korostetaan hyvän rakennuspaikan valintaa sekä niukkojen resurssien tarkkaa käyttöä. Joustavuus ja siirrettävyys liittyvät hirren käyttöön rakennusmateriaalina, mikä mahdollistaa rakennusten laajentamisen, purkamisen ja siirtämisen joustavasti. Tilasuunnittelun yleispätevyys näkyy sekä sisä- että ulkotiloissa: tupa on keskeinen tila, joka liittyy asumiseen, ruoanlaittoon ja työnteekoon. Toisaalta rakennusten ulkoinen hahmo on samantapainen, joskin se tarjoaa mahdollisuuksia yksilöllisiin variaatioihin ja oman kädenjäljen näyttämiseen. (Kukkonen – Lievonon 1989, 83.)

Werne korostaa usein kansanomaisen rakennustavan ja modernin suunnitteluprosessin perustavanlaatuisia eroja: kansanomaiselle rakentamiselle on tyypillistä tasapaino, joka vallitsee kokemuksen, teknisen osaamisen, materiaalien tuntemuksen ja esteettisen tajun välillä, kun taas moderni rakentamisprosessi on jakautunut osiin, joiden kesken ei enää vallitse tasapaino (Werne 1993, 109). Moderni uudisrakentaminen pyrkii useimmiten erottumaan ympäristöstään tiedostamattaan tai tiedostetusti. Tarkastelukulmana tai vertailukohtana on tällöin perinteen aikaansaama rakennettu ympäristö, jossa eri aikojen kerrokset ovat havaittavissa mutteivät häiritsevästi erottuvia.

Rapoport suosittelee tutkimuksen kannalta parhaaksi lähestymistavaksi analysoida perinteisiä ympäristöjä periaatteellisella tasolla ja tehdä johtopäätöksiä, joita voidaan soveltaa tutkimuksessa, teorianmuodostuksessa tai suunnittelussa. Tutkimusaineistojen olisi katettava erityyppisiä ympäristöjä, erilaisia kulttuureja ja aikakausia sekä ulottuva ympäristökokonaisuuksiin, oli sitten kyse kulttuurimaisemasta tai yhdyskuntarakenteesta. (Rapoport, 1989, 79) Paul Oliver (1997, xxii) on käyttänyt nimitystä uusvernakulaari arkkitehtuuri – “neovernacular architecture” – jonka hän määrittelee seuraavasti: “...the term neovernacular has been introduced to mean new or contemporary architecture (designed by architects), which has got its inspiration from vernacular architecture”.

Rapoportin mukaan suhde vernakulaariin voidaan jakaa neljään eri asennoitumistapaan, jotka myös ratkaisevat, mitä toimintatapoja perinteestä omaksutaan. Näistä kaavion yläosassa olevat asenteet edustavat passiivista suhtautumista vernakulaariin, ja alaosassa olevat puolestaan aktiivista.

EI-VÄLITTÄMINEN (ignoring)	HUOMIOIMINEN, MUTTA ARVON KIELTÄMINEN (acknowledging but denying the value)
ROMANTISOIMINEN JA KOPIOIMINEN (romantizing and copying)	ANALYSOINTI JA OPPIMINEN (analyzing and learning)

Kaavio 1: Laadittu Rapoportin (1990) jaottelun mukaan.

Rapoportin esittämän luokittelun mukaan perinteeseen voidaan suhtautua neljällä eri tavalla suunnittelun ja tutkimuksen näkökulmasta: olla täysin välittämättä siitä, myöntää sen olemassaolo, mutta kieltää sen arvo, romantisoida ja ihannoida sitä sekä kopioida sitä tai tutkia ja analysoida sitä. Analyysin tulee tähdätä erilaisten keskeisten periaatteiden löytämiseen perinteestä. Periaatteet kuvaavat kyseisen vernakulaarin rakennustavan keskeisiä ominaisuuksia. Näitä löydettyjä periaatteita tai malleja voi olla mahdollista soveltaa myös uuden suunnitteluun. Rapoportin mukaan keskeistä on analyttinen prosessi, jossa löydetään olennaiset piirteet. Muuten soveltaminen voi johtaa vain mallien kopioimiseen, mikä ei ole tarkoitus. (Rapoport 1990, 30.)

Rakennustavan muutoksen käännepisteet

Puhuttaessa uusien aatteiden omaksumisesta rakentamiseen, taustaoletuksena on, että kyseessä on prosessi, jossa vanhaan rakennustapaan sulautetaan uusia elementtejä tai sitä muutetaan toisentyypiseksi hylkäämättä kuitenkaan kokonaan vanhaa rakennustapaa. Mikäli vallitseva rakennustapa korvattaisiin kokonaan uudella rakennustavalla, puhuttaisiin vanhan korvaamisesta tai vanhan syrjäyttämisestä. 1900-luvun maaseudun rakentamisessa on esimerkkejä kummastakin edellä kuvatusa ilmiöstä. Selkeitä muutoksia sisältäneitä historiallisia vaiheita tai ajanjaksoja on kutsuttu esimerkiksi murroskohdiksi (vrt. Talve 1990; Kontinen 1991) tai käännekohtiksi (vrt. Ylikangas 1993; Meinander, 2006) tai myös solmukohdiksi (vrt. Ylikangas 2007). Ylikangas huomauttaa, että suomalainen kehitys on ollut yhteydessä vähintään Euroopassa

tapahtuneisiin muutoksiin, mutta ei yleensä ole noudattanut niiden aikataulua. Suomessa muutokset ovat usein tapahtuneet jollakin viiveellä verrattuna muuhun Eurooppaan. (Ylikangas 1993, 137) Talven mukaan kansanomaisessa rakentamisessa on hyvin harvoin tapahtunut suurempia murroksia. Esimerkkeinä tällaisista hän mainitsee Suomessa keskiajan alun ja 1800-luvun toisella puoliskolla alkaneen teollistumiskehityksen. Hänen mukaansa kolmas oletettava murroskausi voisi olla 1950–1960-lukujen maailmansotien jälkeinen aika. (Talve 1990, 413.)

Rakennustavan muutosprosessin yksi keskeinen kysymys on suunnittelun yleistyminen maaseudun rakentamisessa: miten suunnittelun yleistymiseen on vaikutettu esimerkiksi maatalouden hallinnon, neuvonnan sekä oppaiden ja tyyppisuunnitelmien kautta. Kiinnostavaa on myös, miten eri rakentamisen ammattikunnat osallistuvat tehtäviin ja mitä eri teitä uusia innovaatioita ja rakennustapoja omaksutaan rakentamiseen. Erityisesti sotien jälkeen tapahtunut muutos on ollut voimakas ja tuonut esiin erilaisia ääri-ilmiöitä maaseudun rakentamisessa. Voidaan kysyä, miten tämä muutosprosessi on tapahtunut ja millaista keskustelua se on synnyttänyt.

Voi myös pohtia, edustaako nykypäivän ”hartiapankkirakentaminen”, omakotirakentaminen, jota tehdään pitkälle omatoimisesti, vielä vernakulaaria rakentamista. Raja sen kuitenkin vernakulaarin rakentamisen ulkopuolelle, koska pelkän omatoimisuuden ei voi katsoa riittävästi jatkavan kansanomaista rakentamista. Uutta omakotirakentamista kuvaa mielestäni paremmin termi ”popular building”, jota Thomas C. Hubka on käyttänyt kuvaamaan sodanjälkeistä omakotirakentamista Yhdysvalloissa (Hubka 1994, 3), koska se ilmiönä liittyy tyyleiltään ja materiaaleiltaan uusiin suunnitteluajatuksiin ja muoti-ilmiöihin. Tutkimuksessaan Uuden Englannin maatilojen yhdistelmärakennuksista hän käyttää samaa termiä tosin kuvaamaan rakennuksia, joita suurin osa maanviljelijöistä rakensi (Hubka, 2004, vii).

Nykyinen kansanomainen tai populaari rakentaminen on pyrkinyt omaksumaan uusia tylejä ja tapoja, usein ulkomaisten esikuvien mukaan. Populaarille rakentamiselle on tyypillistä uusien tyylivaikutteiden suora omaksuminen, toisin sanoen niitä ei ole sovellettu paikallisiin tapoihin, vaan uudet rakennustavat ovat kokonaan korvanneet

vanhat. Tässä populaari rakentaminen poikkeaa perinteisestä, jolle oli tyypillistä kyllä omaksua uusia vaikutteita mutta toisaalta sulauttaa ne osaksi itseään (vrt. Talve, 1990, 413).

Rakennustavan muuttumisen ymmärtäminen on tärkeää tämän tutkimuksen kannalta monesta syystä. Ensinnäkin se valottaa kansanomaisen rakennustavan muuttumista eri aikoina ja uusien innovaatioiden omaksumista kansanomaiseen rakennustapaan. Muutosilmiöiden tunnistaminen auttaa myös ajoittamaan heterogeenisen maaseutuympäristön kerroksisuutta, toisin sanoen mitkä rakennukset ja rakennustavat liittyvät mihinkin aikakauteen. Muutosten taustalla olleiden suunnitteluajastusten ja ihanteiden kuvaaminen selittää sellaista rakennustapaa, jota tämän hetken näkökulmasta on muuten vaikea ymmärtää esimerkiksi arvioitaessa sen sopivuutta ympäristöönsä tai vanhempaan rakennustapaan. Rakentamisen muutokset kuvastavat myös osaltaan yhteiskunnan ja maatalouden muutoksia, vaikkon tässä yhteydessä käsittelekään niitä perusteellisemmin. Suunnittelun yleistyminen liittyy myös suunnittelun professionalisaatioon, toisin sanoen tiettyyn tehtävään erikoistuneen ammattikunnan syntyymiseen. Tutkimuksen kannalta on kiinnostavaa, mitkä ammattikunnat vaikuttavat keskeisesti maaseudun suunnittelussa ja rakentamisessa. Rajaan rakennustavan muutoksen kuvauksen kuitenkin keskeisiin käännekohtiin tai *käännepisteisiin*, jotka kuvaavat ajanjaksoja, jolloin rakennustavan muutos on radikaaleinta. Muutos on toisaalta vähittäistä ja jatkuvaa, mutta muutosten tarkastelu nostaa esiin tiettyjä käännepesteitä, joiden kuvaus on tämän tutkimuksen ja kansanomaisen käsitteen ymmärtämisen kannalta mielestäni välttämätöntä.

Ilmar Talven mainitsevat rakentamisen merkittävimmät muutosvaiheet liittyvät siis 1800-luvun lopulla alkaneeseen teollistumiskehitykseen sekä toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan (Talve, 1990, 413). Olen tässä työssä valinnut maaseudun rakennustavan tarkasteltaviksi muutosvaiheiksi eli käännepesteiksi juuri 1900-luvun vaihteen ulottuen 1800-luvun viimeisille vuosikymmenille sekä toisen maailmansodan jälkeisen aikakauden, johon sisältyy kaksi toisiaan seuraavaa erilaista vaihetta, eli ensin jälleenrakentamisen aika 1950-luvulla ja sen jälkeen suuren maaltamuuton aika 1960-luvun alussa. 1970- ja 1980-luvut muodostavat maaseudun rakentamisen kannalta ensin syvenevän rakennemuutoksen aikakauden, jonka lopulla kuitenkin viriää uudenlaista

arviointia maaseudun ympäristökuvasta. Viimeisenä vaiheena päädyn tarkastelemaan uuden vuosituhannen vaihteen aikaa, jonka käsittely on tarpeen tutkimuksen omaan aikaansa peilaamisen kautta sekä myös tässä ajassa liikkuvien maaseutuun ja sen rakentamiseen liittyvien käsitysten kautta. Luonnehdin tässä edellä mainittujen ajanjaksojen keskeisiä piirteitä rakentamisen muutoksen kannalta. Luvussa 5 käsitellään käännepeisteille ominaisia muutosprosesseja tarkemmin.

Muutoskohtia on tässä tarkasteltu talouskehityksen avulla ja erityisesti on kiinnitetty huomiota siihen, miten taloudelliset muutokset näkyivät maaseudun yhteiskuntarakenteessa ja maa- ja metsätaloudessa toimivien määrissä. Yhteiskunnan maatalousvaiheen voidaan katsoa loppuneen jo 1800-luvun lopulla, ja teollistumisvaiheen alkaneen tuolloin. Eri alojen teollisuuden kehittyminen tukee tätä näkemystä, ja erityisesti maaseudulla on vaikuttanut puunjalostusteollisuuden ja saha-toiminnan kehitys, joka toisaalta tarjoaa työpaikkoja mutta myös lisää maaseudun rahallisia tuloja puunmyynnin kautta (vrt. Meinander 2007, 129–130). Kuitenkin Suomen peltopinta-ala on tuossa vaiheessa vain noin 0,8 miljoonaa hehtaaria, mikä on noin kolmasosa verrattuna kokonaispeltoalaan vuonna 1985.

Yhteiskunnallisten muutosten kannalta kiinnostavia periodeja ovat Konttisen mukaan erityisesti kehityksen murroskohdat, jollaisia ovat esimerkiksi 1800-luvulla Suomen suuriruhtinaskunnan synty, 1850-luvun puolessavälissä tapahtunut liberaali käänne sekä vuosisadan lopun ja taitteen sääty-yhteiskunnan hajoaminen ja liberaalis-porvarillisen yhteiskunnan synty (Konttinen, 1991,12). Ylikangas taas on määritellyt historiallisen ajan käännekohtia kuvaten 1800-luvun alkua virkamiehistön vallan nousukautena, kyseessä olevan vuosisadan puoliväliä markkinoiden vapautumisella, 1800-luvun loppua suomalaisuusliikkeen kautena ja 1900-luvun alkua parlamentaaristen uudistusten sekä työväen aseman paranemisen kautena. Ensimmäinen maailmansota, itsenäistyminen ja toinen maailmansota ovat tämän vuosisadan keskeisiä murroskohtia, joita on käsitelty paljolti poliittisten olojen muutoksina, mutta hän tuo myös esille niiden vaikutuksia esimerkiksi taloudellisiin oloihin. (Ylikangas, 1986; Meinander 2007, 151–152.)

Suomessa on tehty talouselämän säätelyn kannalta merkittäviä lainsäädännön uudistuksia 1860-luvun vaiheilla, muun muassa höyrysahojen

perustamiskielto on purettu 1857, kaikki sahausrajoitukset on poistettu 1861 ja täydellinen elinkeinovapaus on tullut voimaan 1879. Suomessa kyseessä olevaa ajankohtaa on pidetty taloudellisen kasvututkimuksen alkuna, mikä on johtunut muun muassa tilastotietojen saatavuuden paranemisesta sekä 1860-luvun erityisluonteesta aikana, jolloin tapahtuu talouspolitiikan vapautumista ja kansainvälistymistä eri sektoreilla. Taloudellista kasvua koskeissa teorioissa on painottunut enemmän näkemys hitaasta kasvun käynnistymisestä pitkäkhön ajan kuluessa ja vähitellen kiihtymisestä. (Hjerppe 1990, 19.)

Taloudellinen kasvu on aiheuttanut talouden rakenteen muuttumisen: näkyvin osuus on ollut maatalouden osuuden voimakas supistuminen. Tyypillistä on myös ollut ihmistyön korvautuminen koneellistumisella ja automatisaatiolla. Yksityinen kulutus on suhteessa taas aiempaa pienempää, julkisen kulutuksen osuuden kasvettua. Kaupungistuminen on kiihdyttänyt rakennemuutosta, sillä kaupungeissa kulutetaan pidemmälle jalostettuja tuotteita sekä tuotannon keskittyminen kasvattaa palvelujen tarvetta. Tuotannon monimutkaistuesssa tarvitaan julkista ohjausta ja valvontaa. Teknologinen kehitys tuo aiempien tuotantopanosten tilalle uusia, kuten koneita, polttoaineita ja lannoitteita. (Hjerppe 1990, 39–40.)

Suomen rakennemuutos on noudattanut eurooppalaisia linjoja, mutta siihen liittyy myös omaleimaisia piirteitä. Rakennemuutoksen eri vaiheita on kuvattu muun muassa seuraavasti: maatalousvaihe, teollistuva vaihe, teollistunut vaihe ja palvelutalousvaihe. Edellä mainitun Hartwellin mallin mukaan Länsi-Eurooppa on ollut 1800-luvun puoliväliin saakka maatalousvaiheessa, jonka Suomessa voi katsoa jatkuneen 1880-luvulle asti. Länsi-Euroopan voimakkain teollistumisvaihe on ollut vuosina 1840–1910, kun taas Suomessa se on jatkunut 1950-luvulle saakka. Länsi-Euroopan teollisuusvaihe on kestänyt noin 1920–1970, josta lähtien se on ollut palvelutalouden vaiheessa. Suomessa jalostuksen osuus tuotannosta on vakiintunut nykyiselle tasolle 1950-luvulla, mutta maatalouden osuus on ollut tuolloin vielä suhteellisen suuri, ja on alkanut vähetä palvelujen kasvaessa. Siirtymää on siis tapahtunut suoraan alkutuotannosta palveluihin edellä mainitusta mallista poiketen. Suomen metsätalouden suuri osuus selittää osaltaan alkutuotannon osuuden pysymisen suhteellisen suurena (Hjerppe 1990, 47–48).

Suuret nälkävuodet 1860-luvulla ovat merkinneet Suomen maatalouden kehityksen käännekohtaa, ja käytössä olleita menetelmiä on alettu seuraavina vuosikymmeninä kehittää rationaalisempaan suuntaan. Maatalouden muuttuminen on alkanut jo 1830-luvulla uusien viljelymenetelmien ja työkalujen kokeiluna. Maatalouden tuotanto on ollut 1960-luvun alkuun saakka nouseva, vaikka vuotuiset vaihtelut ovat saattaneet olla huomattavia. Maataloudessa on lypsykarjavaltaisen tuotantosunta ollut kehittämistavoitteena 1800-luvun lopulta lähtien. Tuolloin muun muassa voi on merkittävä vientituote. Peltoalaa on raivattu siten, että vuoden 1880 0,8 miljoonaa hehtaaria kolminkertaistuu vuoteen 1985 mennessä. Viljantuotantoon huomio kiintyy ensimmäisen maailmansodan aikaisen elintarvikepuulan takia. Toiseen maailmansotaan mennessä elintarvikeomavaraisuutta nostetaan huomattavasti, ja maatalouden tekninen kehitys jatkuu. Sodan jälkeen maatalouspolitiikan tavoitteeksi asetetaan siinä vaiheessa maan elintarvikeomavaraisuus ja maatalousväestön toimeentulosta huolehtiminen (Hjerppe 1990, 49–51; Soininen 1974).

Maatalouden uudenaikaistumiseen vaikuttavat 1870-luvulta parantuneet metsänmyyntitulot, mutta niiden ohella merkittävä tekijä ovat myös karjataloustuotteiden myyntitulot. Metsänmyynti hyödyttää lähinnä suurimpia tiloja, kun taas karjataloustuotteita saattavat myydä myös vuokraviljelijät. Tilakoko on suhteellisesti pienentynyt 1890-luvulta tilojen osittamisen kautta, ja kehitystä vahvistavat vielä myöhemmät asutustoimenpiteet. Muuten viljaomavaraisuuden korostaminen johtaa jopa entistä suurempaan tilakohtaiseen omavaraisuuteen 1920–1930-luvuilla, ja hidastaa näin maatalouden kaupallistumista ja erikoistumista myyntituotteisiin. Muutokset 1960–1970-luvuilla maataloudessa ovat rajuja. 1980-luvun alussa enää kolme prosenttia kirjanpilotilojen tuotannosta tulee omaan käyttöön. Tilakoko on suurentunut, mutta suhteellisen hitaasti. Lypsykarjatalouksien määrä puolestaan on romahtanut, kuten maataloutta harjoittavien tilojen kokonaismääräkin (Hjerppe 1990, 54–55; Meinander 2007, 131–132).

Vernakulaari vs. moderni arkkitehtuuri

Pohdin työssäni maaseudun kulttuuriympäristöin muuttumista, kerroksellisuutta ja arkkitehtien näkemyksiä suunnittelusta kulttuuri-

ympäristöön. Tätä käsitellessäni on ollut myös tärkeää tutustua erilaisiin arkkitehtuurikeskusteluihin, joissa valotetaan suunnittelijoiden ja tutkijoiden näkemyksistä perinteestä ja toisaalta modernista suunnittelusta. Keskeinen kysymys tähän aihepiiriin liittyvissä arkkitehtuurikeskusteluissa on, miten regionalismi ymmärretään suhteessa moderniin arkkitehtuuriin.

Lars Marcus analysoi Hillierin kirjaa ”Space is the Machine” (1996) ja huomauttaa, että 1900-luku on merkinnyt maailman muuttumista suurelta osin luonnollisesta keinotekoiseen, ihmisen rakentamaan maailmaan. Koska keinotekoisien osuus kasvaa, on myös tietämyksen siitä laajettava. Erityisesti 1900-luvun rakentaminen on merkinnyt arkkitehtuurin kasvua – siis arkkitehtien suunnittelemien rakennusten ja ympäristöjen kasvua. Aiemmin arkkitehtuuri on ollut marginaalista, ja edustanut rakentamisen vähemmistöä. Suurin osa rakennuskannasta on ollut perinteistä (traditional or popular) tai paremmin sanottuna vernakulaaria (vernacular). Marcusin mukaan ”this means a building that is not based on the type of specialist knowledge represented by architects, but knowledge that is part of a more general cultural tradition”. (Marcus 2002, 38) Tässä erottelussa ei ole tarkoituksena luokitella arkkitehtuuria ja vernakulaaria eriarvoisiksi, vaan korostaa, että erilainen rakentaminen perustuu erityyppiseen tietoon ja prosessiin.

1900-luvun arkkitehtuuria on kritisoitu voimakkaasti toiminnallisista ja esteettisistä puutteista ja jopa väitetty sen aiheuttaneen sosiaalisia ongelmia. Kritiikki osoittaa ainakin, että arkkitehtuurin tutkimusta tarvitaan juuri tämäntyyppisten ongelmien analysoinnissa ja ratkaisemisessa. – Yhtenä syynä arkkitehtuurin ongelmiin on Marcusin mukaan sen tietopohjan erilaisuus verrattuna vernakulaariin rakentamiseen. Vernakulaaria rakentamista voidaan kuvata tietona, joka pohjautuu hitaasti kehittyneeseen ja käytännön kautta yksilöltä toiselle välittyneeseen taitoon. Muutokset on otettu käyttöön hitaasti ja niiden vaikutuksia on testattu, ennen kuin ne levisivät yleiseen käyttöön. Tietenkin myös selkeitä muutoksia on tapahtunut, mutta pääsääntöisesti tieto muuttuu hitaasti käytännön kokemusten kautta. Vernakulaari arkkitehtuuri on sidottua tiettyyn kulttuuriseen ja sosiaaliseen kontekstiin, joissa omaksutut arvot näkyvät rakentamisessa. Vernakulaarissa rakentamisessa samojen mallien toistaminen on yleinen ilmiö. Arkkitehtuurissa voi

kuitenkin hyvin kuvitella, että arkkitehdit saavat ideoita vanhemmista rakennustypeistä, mutta erona on, että he ovat tietoisia toiminnastaan, lainan käyttämisestä uudessa suunnittelussa. Tällöin on kysymys tietoisin valinnan tekemisestä useista vaihtoehtoisista lähestymistavoista. (Marcus 2002, 38.)

Arkkitehtoniset suunnitteluideat välittyvät eri tavoin kuin vernakulaariin rakentamiseen liittyvä tieto, ja usein näistä suunnitteluajatuksista puuttuu yhteys selkeään sosiaaliseen tai yhteiskunnalliseen kontekstiin. Usein onkin niin, että uusia ideoita siirretään vapaasti kontekstista toiseen. Arkkitehtuurissa uudet ideat eivät myöskään liity kuhunkin kulttuuriin tai perinteisiin työtapoihin. (mts., 39.)

Juhana Lahti on väitöskirjassaan selventänyt modernin käsitettä ja modernin arkkitehtuurin määrittelyä erityisesti toisen maailmansodan jälkeisenä aikana, mutta myös 1900-luvun alun modernia arkkitehtuuria käsitellen. Modernin arkkitehtuurin vaiheista on totuttu käyttämään eri nimityksiä siten, että myöhäismodernismi sijoittuu sodanjälkeiseen aikaan ja käsitetään jatkona 1900-luvun alun varhaiselle modernismille. Moderni arkkitehtuuri kattaa nykyisten käsitysten mukaan pääosan 1900-luvusta. Vuosisadan alkupuoli on taistelevan modernismin aikaa, mutta sen loppupuolella modernismi saa hegemonian aseman. Modernismia ei nykyisten käsitysten mukaan pitäisi luokitella tyyliksi, vaan moderni arkkitehtuuri ymmärretään monimuotoisena kokonaisuutena, joka liittyy yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen modernisaatioon. Modernismin erilaisia tulkintoja ja monimuotoisuutta korostetaan, sen sijaan että se nähtäisiin yhtenäisenä ilmiönä. Eri aikakausina on esiintynyt erilaisia tulkintoja modernismista. (Lahti 2006, 30–32; Koho 2000, 5.)

Lahti esittelee Marshall Bermanin vuonna 1983 esittämän mallin modernin eri ilmenemismuodoista, joista modernisaatio kuvaa yhteiskunnan muutosprosesseja, moderniteetti kuvaa modernien aikojen ominaispiirteitä ja niiden yksilöllistä kokemista, joka ilmenee elämänasenteena, jonka pyrkimys on jatkuvaan kehitykseen ja muutokseen. Modernismi puolestaan on yleiskäsite koskien teoreettista ja taiteellista ajattelua ja ilmaisua moderniteetista. (Lahti 2006, 32–33; Heynen 1999, 10) Sana *moderni*, *modernus*, on latinassa muodossa *modo*, jonka merkitykset ovat 'nyt', 'tätä päivää', 'uusi', 'lähellä oleva'. Moderni käsitteenä

juontaa varhaiskeskiajalta, halusta irrottautua antiikin klassillisuudesta. Moderni ei sinänsä tarkoita tiettyä sisältöä, mutta se aina jollain tavalla sidoksissa omaan ajankohtaansa, ”ajan henkeen”, mikäli sen oletetaan olevan olemassa, ja nykyhetken itseymmärrykseen. (Bonsdorff 1991, 24; Lahti 2006, 33.)

Hilde Heynen on käyttänyt Hans Ulrich Gumbrechtin määrittelemiä kolmea erilaista modernin merkitystä arkkitehtuurin historian tutkimuksessaan. Ensimmäiseksi modernia on käytetty keskiajan jälkeen merkitsemään nykyisyyttä ja vastakohtana menneisyydelle tai tulevaisuudelle. Toiseksi modernia on alettu käyttää 1800-luvulta alkaen nimenä uudelle aikakaudelle. 1900-luvun vaihteessa muodostuu kolmas merkitys, eli modernia aletaan käyttää ohjelman merkityksessä. Viimeisin merkitys ilmenee myös käytännössä eräänlaisena muutoksen tai kehityksen pakkona, tulevaan suuntautuvana moderniteettitietoisuutena. Heynenin mukaan modernia kuvataan myös irrottautumisena traditiosta ja irtisanoutumisena menneisyyden perinnöstä. (Lahti 2006, 34; Heynen 1999, 8–9.)

Arkkitehtuurin modernismiin liittyy kiinteästi sotaa edeltäneeltä ajalta alkaen kansainvälisten vaikutteiden omaksuminen ja vuorovaikutus, jonka keskeisenä foorumina on CIAM-järjestön toiminta ja sen puitteissa käyty keskustelu. Modernisaation nähdään ilmenevän yhteiskunnallisina ja teknologisin prosesseina, jotka liittyvät erityisesti toisen maailmansodan jälkeisen yhteiskunnan muutoksen ja kasvun ohjaamiseen kaupunkisuunnittelussa. Modernisaatio leimautuu tätä kautta kehityksen käsitteeksi. (Lahti 2006, 36–39.)

Giddens on kuvannut modernia elämäntapaa, moderniteettiä, jolle keskeistä on pyrkimys irrottautua ja itsenäistyä yhteisön sosiaalisesta kontrollista, ja luoda yksilöille erilaisia valinnanmahdollisuuksia (freedom of choice). Tämä kehitys on johtanut siihen, että yksilötasolla voidaan tehdä monenlaisia valintoja, mutta toisaalta päätöksiin liittyvät riskit ovat toisentyypisiä kuin perinteisessä yhteiskunnassa. Elämäntapa on liittynyt myös vahvasti kaupallisuuteen ja kuluttamiseen, joita kautta vaihtoehtoja tarjotaan kuluttajille. Auktoriteettien luonne on muuttunut ja perinteisten määräävien auktoriteettien tilalle on tullut ammatillisen tiedon asiantuntijoita, joihin suhtaudutaan auktoriteetteina.

Ne kulttuurin piirteet, jotka perinteisten yhteisöjen kulttuurissa tulivat näkyviin esimerkiksi yhtenäisenä ja harmonisena ympäristönä, näyttäytyivät negatiivisimmillaan yksilön kannalta kehitystä ja muutosta estävänä yhdenmukaisuutena ja sosiaalisena kontrollina. Toisaalta myös perinteisen yhteisön turvallisuuden on korvannut henkilökohtainen epävarmuus ja kehitykseen liittyvät riskit. Giddensin mukaan modernismi on jälkitraditionaalinen järjestelmä, jossa kuitenkin vakiintuneita perinteitä ja tapoja ei ole korvattu rationaalisen tiedon varmuudella. Riskit, joita jälkimoderniin yhteiskuntakehitykseen liittyy, ovat luonteeltaan sellaisia, joita aiemmat aikakaudet eivät edes tunteneet. (Giddens, 1991, 2–3.)

Mitä enemmän perinteet löyhentyvät, sitä enemmän yksilöiden valinnanmahdollisuudet lisääntyvät, mutta myös tarve tehdä päätöksiä esimerkiksi yksilölliseen elämäntapaan liittyen. Tavallaan valittavina on paljon erilaisia auktoriteetteja, jotka voivat toimia suunnannäyttäjinä yksilön elämäntavalle ja identiteetille. Oman identiteetin muodostamisesta tulee keskeinen päämäärä. Elämäntapaan liittyvät valinnat eivät kuitenkaan koske kaikkia, esimerkiksi yhteiskunnan heikko-osaisimmat ovat näiden valintamahdollisuuksien ulkopuolella. Modernisaatio aiheuttaa myös eriytymistä ja syrjäytymistä sekä marginaaliryhmien muodostumista. (Giddens, 1991, 4–6.)

Modernin elämäntavan aiheuttamat ongelmat herättävät toisaalla vastareaktion. Vapautuminen perinteiden sitovuudesta on aiheuttanut pahimmillaan tunteet tarkoituksettomasta elämästä ja elämän moraalisen merkityksen puuttumisesta. Vastareaktiona syntynyt keskustelu elämänhallinnasta yrittää pureutua niihin ongelmiin, joita auktoriteeteista vapautuminen on aiheuttanut. (Giddens, 1991, 9) Tämän keskustelun heijastumia voidaan nähdä myös rakennetussa ympäristössä esimerkiksi erilaisina suuntauksina, joissa etsitään suunnitteluratkaisuja vanhasta kaupunkirakenteesta tai perinteisistä talomalleista.

Giddens on kuvannut edellä yhteiskunnan muutoksia jälkimodernina aikana eli modernisaatiota ja sen vaikutuksia ihmisten elämäntapaan. Arkkitehtuurissa puhe modernismista viittaa ensisijaisesti arkkitehtuuriajatteluun, jota yhdistävät usein samantyyppiset suunnittelutapaan liittyvät käsitykset arkkitehtuurista. Arkkitehtuurin modernismi ja functionalismi ovat Bonsdorffin mielestä pohjimmiltaan rationaalisia tapoja

lähestyä arkkitehtuuria. Moderniin arkkitehtuuriin liittyvä ajattelu luottaa mahdollisuuteen löytää yhteisesti ja yleisesti hyvä, ainakin tiettyissä rajoissa. Bonsdorffin mukaan informalismi tai situationismi arkkitehtuurissa, ihmisen oikeus rakentaa omaa elämäänsä, ovat metodeina modernin vastakohtia. Jos arkkitehtuuri on suunnittelua, ne edustavat myös antiarkkitehtuuria. (Bonsdorff 1991, 35.)

Modernismi on arkkitehtikoulutuksessa vallitseva ajatussuunta, joka muodostaa hegemonisen diskurssin arkkitehtuuria koskevissa keskusteluissa ja kirjoituksissa. Modernismin periaatteita tulkitaan ja sovelletaan eri tilanteissa ja erilaisina variaatioina. Koponen käsittelee arkkitehtuurin modernismia täydennysrakentamiseen liittyen ja huomauttaa, että modernismin kriittinen suhde historiaan on täydennysrakentamisen kannalta ongelmallisin piirre. Varhainen radikaali modernismi on halunnut karistaa historian painolastin harteiltaan, ja aloittaa suunnittelun puhtaalta pöydältä. Nimenomaan täydennysrakentamisessa joudutaan kuitenkin sopeutumaan monimutkaisiin tilanteisiin, jolloin tällaisen periaatteen toteuttaminen kohtaa monia hankaluuksia. Asetelman monimutkaisuutta lisää se, että modernismista itsestään on myös muodostunut historiallinen ilmiö etäännyttäessä varhaisesta modernismista. (Koponen 2006, 57.)

Koposen mukaan moderniin arkkitehtuuriin liittyy usein ajatus saavuttaa suunnittelutehtävän keskeiset ideat abstrahoinnin ja pelkistämisen avulla. Modernistisissa tulkinnoissa perinteiset ympäristöt pelkistyvät tilallisiksi rakenteiksi ja muiksi ominaisuuksiksi kuten materiaaleiksi, valoksi ja väreiksi. Täydennysrakentamisen näkökulmasta uskotaan usein näiden pelkistysten riittävän ratkaisutavaksi uuden rakennuksen sopeutumiseksi vanhaan rakennettuun ympäristöön. Näin arvellaan, että abstraktiossa löydetään universaali taiteellinen ilmaisutapa, ja vanhasta ympäristöstä poimitaan vain sellaiset periaatteet, jotka palvelevat modernia arkkitehtuuria jättäen huomiotta esimerkiksi ympäristön kulttuurinen moniulotteisuus, ajalliset kerrostumat ja toimintojen sekoittuminen. (mts., 57–58) Koponen on esittänyt karkean mallin täydennysrakentamisen mahdollisuuksien nelikentästä, josta yleisin ja edellä kuvattu tapa liittyy modernistiseen ja universaaliin rakennustapaan. Muita mahdollisia lähestymistapoja täydennysrakentamiseen ovat hänen mukaansa traditionaalinen ja universaali rakentaminen,

modernistinen ja erityinen sekä traditionaalinen ja erityinen rakentaminen, joista kaksi viimeksi mainittua eivät tarjoa monia esimerkkejä. Erityisellä tarkoitetaan tässä yhteydessä paikallisuuteen liittymistä ja universaalin, yleispätevän, vastakohtaa. (mts., 233.)

Bonsdorff analysoi suomalaisen Arkkitehti-lehden kirjoituksia vuosina 1940–1989, ja mainitsee, että käsitys siitä, että arkkitehtuuri suoralla tavalla kuvastaa aikaansa, on niissä tavallinen. Hän kutsuu sitä deskriptiiviseksi Zeitgeist-hypoteesiksi. Tästä seuraa usein käsitys, että arkkitehtuurin on seurattava aikaansa: deskriptiivisestä väitteestä on tullut normatiivinen, imperatiivi. Tätä postmodernistit kritisoivat huomaamatta, että itse pitävät yllä samaa uskomusta. Tilanteen sisällöllinen määrittely on toinen. (Bonsdorff 1991, 41) Suomalaisesta arkkitehtuurikeskustelussa keskeisiä ilmiöitä ovat olleet varauksellinen tai kielteinen suhtautuminen traditioon modernissa suunnittelussa. Tätä asennetta on selitetty muun muassa kansainvälisten suunnittelutyöliien leviämällä ja toisaalta ajan hengen noudattamisella. (mts., 23–24.)

Lähtökohtana Bonsdorff on pitänyt arkkitehtuurikäsitystä, jonka mukaan ”arkkitehtuuria ovat yhtä hyvin anonyymiin rakennusperinteeseen kuuluvat talot kuin yhteiskunnan arvorakennukset.” Rakennetun ympäristön ja arkkitehtuurin käsittäminen samaksi voidaan nähdä myös ongelmallisena: arkkitehtuuri on ymmärretty kuuluvan vain erityiset kriteerit täyttävälle rakennuksille, joista yhtenä on usein arkkitehtikoulutuksen saanut suunnittelija. Bonsdorff pitää myös yhtenä taustaoletuksena, että arkkitehtuuri suodattuu rakennuksiin arkkitehtien omien arkkitehtuurikäsitysten kautta. Suunnittelijan arkkitehtuuriajattelu ohjaa suunnittelua tiettyyn suuntaan, ja sen fyysisinä reunaehtoina ovat rakennuksen paikka, käytettävissä olevat taloudelliset resurssit sekä materiaaliset rajoitukset. Arkkitehtuurikäsitys taas rajaa toisella tavalla toteutuksen suunnittelua, ja ilmentää arkkitehdille ominaista ratkaisutapaa. Arkkitehti voi myös toimia julkisuudessa ja vaikuttaa alansa keskusteluun sekä sen julkisuuskuvaan. Bonsdorff erottaa kolme eri tasoa, joilla arkkitehtuuriajattelu ilmaisuineen liikkuu: itse arkkitehtuuriajattelu ensimmäisenä ja abstraktimpana, sitä ilmaisevat verbaliset ja visuaaliset kannanotot toisena ja viimeisenä konkreettinen arkkitehtuuri, toteutettu rakennettu ympäristö. Arkkitehtuuriajattelua muokkaavat toisaalta arkkitehtuurin omat traditiot, ja toisaalta ulkopuoliset vaikutteet, mukaan lukien fyysiset reunaehdot ja taloudelliset sekä juridiset rajoitteet. (mts., 11–14.)

Bonsdorff on valinnut keskeiseksi käsitteeksi arkkitehtuuriajattelun, joka on konkreettisesta arkkitehtuurista yhtä kaukana kuin ideologia. Arkkitehtien kannanottojen tarkastelussa kuitenkin hänen mielestään juuri arkkitehtuuriajattelu sopii paremmin kuvaamaan erilaisia abstraktiotasoja. Arkkitehtuuriajattelun hän määrittelee laajempaan kuin ideologia, sekä myös epämääräisempänä alueena. Ideologia on luonteeltaan julkituotu ja verbaalisesti määritelty, kun ajattelu taas ei useinkaan ole sitä. Lisäksi arkkitehtuuriajatteluun voi sisältyä ristiriitojakin, sekä myös ideologisia aineksia. Käsitellessään arkkitehtuurikirjoituksia, joita on julkaistu Arkkitehti-lehdessä, Bonsdorff toteaa, että aineiston kohdalla arkkitehtuuriajattelu on kuvaavampi käsite myös sen takia, että aineisto ei asetu kansainvälisten teorioiden muodostamiin kehikoihin. (mts., 15, 21.)

Arkkitehtuuridiskurssin Bonsdorff määrittelee kommentteina, jotka on esitetty verbaalisesti kirjoitettuina tai suullisessa muodossa arkkitehtuurista. Näin hän tekee eron esimerkiksi Jorma Männyn esittämään määritelmään, jossa diskurssiin luetaan edellisten ohella myös arkkitehtuuripiirustukset ja rakennettuun ympäristöön kohdistuvat teot, jotka ovat mukana synnyttämässä mielikuvia arkkitehtuurista. (Mänty, 1988, 15–16; Bonsdorff 1991, 16.)

Bonsdorff kiinnittää huomiota siihen, että ryhmiteltäessä arkkitehtuurikirjoituksia kolmeen eri ajatussuuntaan esitetty jako on luonteeltaan instrumentaalinen ja tutkimusta palveleva. Ei voida toisaalta erottaa niin selkeästi erilaisia ajatussuuntia, joihin arkkitehdit tietoisesti leimautuisivat ja joita he pyrkisivät systemaattisesti käyttämään. Kysymys on enemmänkin erilaisten painotusten ja tulkintojen esiintymisestä. Funktionalismi ja modernismi esiintyvät samalla tavoin, eri arkkitehtien tulkitsemana suunnitteluajatteluna, eivät selkeinä ideologioina. Tavallisimmin kirjoituksissa löytyy eri ideologioiden aiheita ja fragmentteja, jotka sekoittuvat toisiinsa uusilla tavoilla. (vrt. Bonsdorff 1991, 20–21.)

Modernismin keskeinen ajatus on toiminnallisuuden, funktionaalisuuden, korostaminen. Se perustuu Louis Sullivanin teesiin vuodelta 1894, jonka mukaan muoto seuraa funktiota. Sullivan kytkee arkkitehtuurin luonnontieteisiin, mikä aiheuttaa irtautumista kulttuuriin sidonnaisista normeista. Ajatukseen on alettun myös suhtautua kuin luonnonlakiin.

Art nouveau sisältää jo tarpeen irrottautua historiasta ja klassismin tyylistä ja koristeaiheiden vapaata käyttöä kannatetaan. Useissa vuosisadan alun rakennuksissa tulee esiin käsitys rakennuksesta kokonaistaidetoksesta: rakennuksen ohella suunnitellaan interiöörit, kalusteet ja esineet tarkasti. Suomessa vuosisadan vaihteen poliittinen tilanne on ollut myös hyvä kasvualusta modernistiselle ajattelulle. Vaikutteet ruotsalaisesta ja venäläisestä hallinnosta on haluttu unohtaa. (Koho 2000, 13, 18) Bonsdorff huomauttaa, että suunnitteluideologioista, kuten funktionalismista tai modernismista, on olemassa toisaalta ideaalinen kuva ja toisaalta sen reaalisia ilmentymiä. Weberin ihannetyypin käsitteen avulla voidaan kuvata todellisia ilmentymiä, mutta todellisuudelta ei voi vaatia, että se vastaisi ihannetyypin luomaa kuvaa. Esimerkiksi käsitteenä moderni omaksuttiin rakentamiseen ensimmäiseksi klassisen arkkitehtuurin vastakohtana. (Bonsdorff 1991, 22–24.)

Arkkitehtuurin historiassa on Nordberg-Schultzin mukaan ilmennyt paikan henki siten, että vaikka rakennukset yleensä edustavatkin jotain tyyliä, on niillä myös paikan ominaisuuksista tai luonteesta johtuva ominaislaatu. Alkuvaiheissaan moderni arkkitehtuuri ei ole kiinnittänyt juuri huomiota paikallisuuteen, mutta myöhemmin sen piirissä on näkynyt erilaisia tapoja huomioida ”paikan henki” eli ”genius loci”. Nordberg-Schulz kiinnittää huomiota siihen, että esimerkiksi Walter Gropius on pitänyt tärkeänä modernin arkkitehtuurin leimautumista kansalliseksi (national) ja vasta myöhemmin on tullut käyttöön ilmaus kansainvälinen tyyli (international style). (Norberg-Schulz, 2000, 89) Esimerkkeinä modernissa arkkitehtuurissa ilmenevistä kytkennöistä paikallisuuteen mainitaan useissa yhteyksissä Alvar Aalto ja Frank Lloyd Wright. Wrightin asuinrakennukset, kuten esimerkiksi preerialot, nimetään usein tällaisena ilmentymänä ja Aallon töistä erityisesti Säynäsalon kunnantalo sekä Jyväskylän yliopistoalue tulevat esiin eri lähteissä. Näitä suunnitelmia on luonnehdittu myös regionalistisiksi. (vrt. esim. Norberg-Schulz, 2000, 89–90; Frampton, 1990) Regionalismin piiriin on voitu toisaalta lukea hyvin laajasti erilaista arkkitehtuuria, joten sen käyttäminen eri arkkitehtuurikohteiden yhteisenä nimittäjänä on suhteellisen löysä side.

Tzonisin mukaan ensimmäinen maininta regionalismista sisältyy Vitruviuksen teokseen ”Kymmenen kirjaa arkkitehtuurista”. Vitruviuksen

mielestä rakennusten ominaislaatu selviää kiertämällä erilaisia alueita ja johtuu erilaisista fyysisistä ympäristöistä sekä luonnon vaikutuksesta rakennuksen ominaisuuksiin. Vitruviuksen mukaan erilaiset luonnon-olot vaikuttavat rakentamisen ohella ihmistyyppiin, joka on erilainen pohjoisessa ja etelässä. (Tzonis 2003, 11.)

1900-luvun vaihteen romanttinen regionalismi taas on viritetty hyvin myyväksi massamediatuotteeksi, jolle on ollut tyypillistä kyllä liittymisen paikalliseen kansanperinteeseen, mutta myös sen romantisoiva käyttötapa uusissa rakennuksissa. Regionalismi liittyy myös tuona ajanjaksona kansojen poliittiseen itsenäistymiseen. (Tzonis 2003, 18–19.)

Nordberg-Schultzin mukaan uusi regionalismi on kehittynyt 1960-luvulla ja modernismin piirissä, muodostaen ikään kuin luonnollisen kehitysvaiheen kyseiselle tyylille. Toisaalta regionalismin ilmentämää arkkitehtuurin paikkaan liittymistä ei nähdä vastakkaisena modernismille tai millekään muulle kansainväliselle tyylille, vaan arkkitehtuurin paikalliseen ratkaisutapaan liittyvänä tekijänä. Nimellä uusi regionalismi Norberg-Schulz viittaa Giedionin samannimiseen artikkeliin vuodelta 1954. Giedion ei myöskään ole tarkoittanut artikkelissaan uudella regionalismilla paluuta aikaisempiin regionalismin ilmenemistapoihin, vaan uudenlaista tulkintaa siitä. (Norberg-Schulz 2000, 91, 98) Nämä tulkinnot regionalismin ilmenemisestä antavat laajat puitteet toteuttaa arkkitehtuuria tietylle paikalle ja valita ne tekijät, joita pidetään keskeisinä paikkaan liittymisessä. Eri arkkitehtuurikirjoittajat, kuten Nordberg-Schulz ja Frampton, ovat esittäneet useita esimerkkejä regionalismia edustavista modernismin ajan suunnittelijoista ja heidän töistään, joille ominaista on innovatiivisuus käyttää paikan ominaisuuksia suunnittelussa. Rakentamisen paikan valinta vernakulaarissa arkkitehtuurissa perustuu käytännöllisiin näkökohtiin ja toisaalta alueen ja maiseman hyvään tuntemukseen, jotka yhdessä kuitenkin tuottavat sellaisia perinteisiä rakennuspaikkoja, joita voidaan ihailla myös esteettisesti onnistuneina valintoina. Siinä mielessä on hyvä pitää mielessä, että paikallisista olosuhteista piittaamaton uuden rakentamisen paikan valinta voi olla ehkä esteettisesti vaikuttava, mutta käytännön oloiltaan epäsuotuinen.

Kiinnostus regionalismiin on herättänyt puolestaan uutta kiinnostusta vernakulaariin arkkitehtuuriin, jossa rakentamisen suhde paikkaansa ja seutuunsa on keskeinen tekijä. Vaikka kansanrakentaminen on liittynyt

elämäntapaan, jota monissa maissa ei enää ole alkuperäisenä olemassa, ovat sen tilaan ja muotoon liittyvät periaatteet tai opit edelleen käyttökelpoisia menetelmiä regionalismin ilmentämiseen. Esimerkiksi kansanrakentamisen tutkimus esittelee joitakin perustypologioita, jotka ovat löydettävissä eri puolilta maailmaa. Tällaisia ovat esimerkiksi pihamuotojen ja kylien ryhmitystavat eli keskitetty tai keskeismuoto, jonomuotoinen ja ryhmä (centralization, succession, clustering). Näiden tyyppien liittyminen tietynlaiseen maisemaan on myös todettavissa: ryhmämäinen asutus liittyy usein kumpuilevaan maisemaan ja mäenlakien asutukseen, jonomuotoinen asutusryhmä taas sijoittuu usein laaksoon tai joen tai tien varteen ja viimeisenä keskeisrakenteinen asutus sijoittuu tavallisimmin laakeaan maisemaan. Tosin nykyään nämä rakenteet ovat usein hävinneet tai pirstoutuneet asutuksen levitessä alkuperäisistä malleista poikkeavalla tavalla. Norberg-Schulz myös väittää, että vernakulaarin rakennusperinteen rakennusmuodot kuvastavat maiseman vaihtelevuutta tai selkeyttä siten, että suurimuotoiselle maisemalle ovat tyypillisiä selkeät rakennusten hahmot, kun taas vaihtelevassa maisemassa tyypillistä on monimuotoisempi rakentaminen ja rakennusten massoittelu. (mts., 91.)

Vernakulaarin arkkitehtuurin eli kansanomaisen rakennustavan katkeamiseen on vaikuttanut yhteiskunnallisten muutosten ohella suunnitteluajattelun muuttuminen. 1900-luvun muutosvaiheet arkkitehtuurissa ovat vaikuttaneet osaltaan asenteseen, jolla suunnittelussa otetaan huomioon rakennetun ympäristön eriaikaisia kerrostumia. Jos arkkitehtuuria tarkastellaan kulttuuri-ilmiönä, voidaan sanoa, että siinä vaikuttavat tyypillisesti erilaiset vastavoimat. Toisaalta vaalitaan vanhoja traditioita, ja toisaalta pyritään uusiin ratkaisutapoihin. (Koho 2003, 7.)

Eräänlaisena vastareaktionä modernismille on pidetty 1970–1980-lukujen vaihteessa yleistynyttä niin sanottua kriittistä regionalismia. Tzonis kuvaa, että tuolloin on ilmennyt tarve ottaa käsite käyttöön kuvaamaan useiden eurooppalaisten työskentelytapaa, joka selvästi on pyrkinyt tuomaan esiin vaihtoehdon kyseisen ajan muoti-ilmiölle, postmodernismille. 1970-luvun lopulla huomio kiinnittyi sellaisiin arkkitehteihin, joiden työ ja suunnittelu perustuu tietyn paikan ja tilanteen ominaisluonteeseen. Käsite regionalismi on otettu käyttöön, koska on haluttu siirtää keskustelu modernin ja postmodernin suuntauksen väliltä

akselille moderni–antimoderni. Arkkitehdit itse eivät kuitenkaan ole tätä käsitettä käyttäneet, vaan sen ovat ottaneet käyttöön arkkitehtuurikriitikot. Käsitettä on täsmennetty vielä määreellä kriittinen, koska Tzonisin mukaan on haluttu erottaa kyseisen ajankohdan regionalismin sanan aiemmasta romanttisesta käytöstä. Kriittisyys tarkoittaa kantilaista käsitettä, joka viittaa tässä suunnittelijan vastuuseen kuvata ajattelunsa pyrkimystensä taustalla olevat perusteet. Regionalismin tulkitaan edustavan suunnittelussa lähestymistapaa, jossa erityiselle identiteetille annetaan etusija suhteessa yleismaailmallisiin dogmeihin tai oppeihin. (Tzonis 2003, 10) Tzonisin mukaan käsitettä on kuitenkin käytetty kaikkea muuta kuin kriittisesti, ja se on alkanut lopuksi tarkoittaa vastakohtaansa. Kriittisen regionalismin käyttöön ottajien mielestä käsite olisi voitu korvata esimerkiksi termillä realismi, koska se olisi kuvannut suunnittelun sitoutuneisuutta tietyn paikan tai tilanteen ominaislaatuun (mts., 10).

Kriittinen regionalismi ei Framptonin mielestään ole niinkään tyli kuin kriittinen tarkastelutapa, jota voidaan luonnehtia joillakin yhteisillä piirteillä. Nämä piirteet tai periaatteet eivät kuitenkaan ole aina kaikki löydettävissä kriittistä regionalismia edustavissa arkkitehtuurisuunnitelmissa ja -toteutuksissa. (Frampton 1990, 326–327) Frampton korostaa, että kriittinen regionalismi ei tarkoita kansanrakentamista, jonka synty tapa oli spontaani ja paikalliseen yhteisöön liittyvä prosessi. Uutta suuntausta edustavat hänen mukaansa esimerkiksi erilaiset paikalliset koulukunnat, jotka pyrkivät palvelemaan taustayhteisöjään toteuttamalla niiden hyväksymää suunnittelutapaa. (Frampton 1990, 80–81.)

Kriittinen regionalismi ei kuitenkaan hylkää modernismin edistyksellisiä piirteitä, vaikkakin sen piirissä suhtaudutaan kriittisesti modernismiin. Regionalismi ilmenee enemmänkin marginaalisena toimintana, ja sen arvostelu kohdistuu ensisijaisesti varhaisen modernismin utopioihin. Paikallisuus (locality) ja alueellisuus (territoriality) ovat regionalismissa tärkeitä: rakennus nähdään ensisijaisesti sijaintipaikkansa rakenteeseen sitoutuvana eikä ympäristöstään irrallisena objektina. Rakennuspaikka ja sen ominaisuudet nähdään merkittävänä osana arkkitehtuuria. (Frampton, 1990, 326–327) Positiivinen suhtautuminen modernismin edistyksellisyyteen kuvastaa suunnitteluajattelussa yleistä pyrkimystä kuvastaa ”ajan henkeä” uudessa suunnittelussa.

Toisaalta kriittisessä regionalismissa myös vastustetaan vernakulaarin rakentamisen toistamista tai matkimista. Vernakulaarin arkkitehtuurin elementtejä voidaan kuitenkin käyttää kontekstistaan irrotettuina ja uudelleen tulkittuina osina uutta suunnitelmaa. Edellä mainittujen elementtien omaksumista ulkomaisista tai eksoottisista lähteistä pidetään myös mahdollisena. (Frampton, 1985) Frampton varoittaa erityisesti kansanomaisuusintoilusta ja -nostalgiasta, jotka edustavat jälkijättöistä kansankulttuurin eetoksen etsintää. (Frampton 1983, 80–81.)

Frampton on saanut julkisuudessa merkittävän sijan kriittisen regionalismin tulkitsijana. Tzonis kuitenkin avaa siihen näkökulmia, jotka ovat jääneet syrjään ja muuttuneet alkuperäisestä tarkoituksestaan. Framptonin kriittisen regionalismin piiriin mahdollittamat ominaisuudet muodostavat joukon ominaisuuksia, jotka voivat yhtä hyvin kuvata modernia arkkitehtuuria joitakin detaljeja lukuun ottamatta, ja näin on käytännössä tulkittukin mieltämällä modernin arkkitehtuurin tuotteita edustamaan joiltain osin regionalistista suunnittelua.

Modernismin periaatteet ja diskurssit ovat tunnistettavissa arkkitehtuuriajattelussa ja keskusteluissa, välistä selkeinä ja välistä piilevinä, siksi syvälle modernismi on leimaa antavaa niin arkkitehtuurin opetuksessa kuin suunnittelijoiden töiden kuvauksissa ja keskusteluissa. Kuten Heynen kuvaa suhdetta modernismiin: ”One cannot simply get rid of it. It has become so deeply rooted in contemporary societies that it is no longer possible to find a place where its influence does not prevail.” (Heynen 1999, 14) Kattavia määrittelyjä modernismista kuin myös regionalismista on hankalaa esittää, siksi erilaisia tulkintoja niiden alle on mahdutettu. Keskeistä on tämän työn kannalta tiedostaa modernismin kriittinen suhde historiaan ja siitä seuranneet periaatteet, jotka näkyvät keskusteluissa edelleen hallitsevina.

Kulttuuriympäristö

Käsittelen seuraavassa kulttuuriympäristön käsitettä, joka liittyy maaseudun ympäristöistä puhuttaessa eri tavoin arvokkaisiin ympäristön osiin, joissa ihmisen vaikutus on nähtävissä. Kulttuuriympäristöiksi arvioidut maaseudun alueet käsittävät käytännössä vanhimmat rakennetut ympäristöt ja niiden läheisen maiseman. Käsitteenä kulttuuriympäristö liittyy

kuitenkin ympäristöhallinnon käyttämään kieleen, eikä sitä voida rinnastaa suoraan esimerkiksi perinteiseen ympäristöön tai vernakulaariin arkkitehtuuriin. Kyseinen termi valottaa ympäristön tarkastelua tietystä hallinnollisesta näkökulmasta ja perustuu eri aikoina merkittävänä pidettyihin ympäristön arvoihin. Käsitteen sisältö määräytyy siis kulttuurisesti kulloinkin omasta aikakaudestaan ja myös yhteydessä kansainvälisiin käytäntöihin ja sopimuksiin. Seuraavassa keskityn selvittämään, millaisena maaseudun ympäristö on nähty rakennussuojeluun kohdistuneessa keskustelussa, lainsäädännössä ja kansainvälisissä sopimuksissa 1900-luvun aikana pääpiirteissään. Lisäksi kiinnostava kysymys on, milloin oikeastaan kulttuuriympäristö-käsitettä on alettu yleisemmin käyttää hallinnollisessa kielessä koskien myös maaseutua.

Teräväinen on selvittänyt väitöskirjassaan kulttuurin yleisiä merkityksiä ja käsitteen ulottuvuuksia eri konteksteissa. Kulttuuria käytetään usein synonyymina sanoille sivistys tai edistys, perinne tai sivilisaatio. Se voidaan liittää kulttuuriperintöön tai tutkimusaloihin kuten kulttuuriantropologiaan tai kulttuurimaantieteeseen. Kulttuuri-sana on peräisin latinan sanasta ”cultura”, joka tarkoittaa viljelyä. (Teräväinen 2006, 12–13) Ympäristönäkökulmasta onkin ymmärrettävää, että puhutaan kulttuurimaisemasta maisemana, jossa ihmisen käden jälki ja vaikutus on nähtävissä.

Kulttuuri liitetään myösyleistasolla erityisesti kansalliseen kulttuuri-identiteettiin ja siihen liittyviin kulttuuri-instituutioihin. Kulttuuripolitiikan avulla tuetaan ja edistetään tämän alan toiminnan monimuotoisuutta mukaan lukien kulttuuriperinnön vaaliminen, kulttuurilaitosten ylläpitäminen ja luovan työn edistäminen. (Teräväinen 2006, 13–14) Suomalaisessa yhteiskunnassa on pitkälle totuttu valtion tukeen eri kulttuurimuotojen kohdalla, ja edellytetään yleisesti, että valtion ja kuntien tulee eri tavoin tukea kulttuuria. Toki yksityisen rahoituksen merkitys on myös huomattava kulttuuripolitiikassa. Kulttuuria on myös enemmän pyritty viime vuosikymmeninä käyttämään aktiivisena imagotekijänä etsittäessä markkinointikeinoja eri alueille ja paikkakunnille. Käyttöön on tullut myös kulttuuriteollisuuden käsite kuvaamaan markkinatalouden ja kulttuuri-instituutioiden moniulotteisia suhteita. (vrt. mts., 14–15) Kulttuurinäkökulman monipuolinen hyödyntäminen voi palvella siis myös kulttuuriperinnön säilyttämistä, mikä liittyy olennaisesti

esimerkiksi uusien sopivien käyttöjen löytämiseen vanhoille rakennuksille. Tällaista tapausta Teräväinen myös kuvaa väitöskirjassaan, jonka empiirinen aineisto liittyy vanhan teollisuuskiinteistön muuttamiseen kulttuurilaitokseksi. Kohdealueen suunnittelun aikana on tapahtunut myös alueen kulttuurihistoriallisen statuksen nousu paikallisesti arvokkaasta valtakunnallisesti arvokkaaksi ympäristöksi (mts., 18).

Voi kysyä, onko tarpeen käyttää ollenkaan käsitettä kulttuuriympäristö, kun jo aiemmin olen määritellyt vernakulaarin arkkitehtuurin ominaisuuksia ja kyseisten ympäristötyyppien piirteitä. Mielestäni kulttuuriympäristö sanana kuitenkin on ammatilliseen ja hallinnolliseen kielenkäyttöön vakiintunut, ja esimerkiksi myöhemmässä vaiheessa esittelemäni haastatteluaineiston kannalta olennainen käsite. Haastattelemani arkkitehdit edustavat sellaista professionaalien ryhmää, jolle kyseinen käsite on tuttu.

Kulttuuriympäristö-käsite on nykyään vakiintunut käyttöön puhuttaessa esimerkiksi paikallisesti, maakunnallisesti tai valtakunnallisesti arvokkaista kulttuuriympäristöistä. Käsitteen piiriin luetaan esimerkiksi maaseudulla vanha kyläasutus ympäröivine viljelymaisemineen, mikä tarkoittaa siis toisaalta katsottuna kansanomaisen rakentamisen muodostamia ympäristökokonaisuuksia tai ehkä tarkemmin ottaen kyläympäristöjä, joilla on pitkä asutushistoria ja joihin vielä sisältyy kansanomaista rakentamista. Siirtyminen suppeammasta kulttuurikäsitteestä laajempaan tulkintaan on edistänyt myös kokonaisten rakennettujen alueiden ymmärtämistä arvokkaiksi. Nykyään on otettu käyttöön myös käsite kulttuuriympäristövyöhyke, jonka avulla kuvataan laajoja alueita, joihin sisältyy erilaisia asutushistoriaan liittyviä arvoja ja kulttuurihistorian kannalta merkittäviä kohteita, kuten esimerkiksi vanhoja tielinjauksia, vanhoja viljelymaisemia, vanhoja kylätonttien paikkoja ja esihistoriallisia kohteita. Kulttuuriympäristövyöhykkeen määrittely perustuu historiallisten kartta-aineistojen käyttöön ja liittyy erilaisiin seudullisiin tarkasteluihin, kuten maakuntakaavoitukseen (vrt. esim. museovirasto, maakuntaliitot jne.).

Kulttuuriympäristö-käsite on siis tässä työssä tarpeellinen sitä koskevan keskustelun ymmärtämiseksi ja tulkitsemiseksi. Kulttuurimaisema ja kulttuuriympäristö ovat ilmaisuja, joita ainakin hallinnollisessa ja professionaalissa keskustelussa ja kirjoituksissa käytetään. Kulttuuriympäristön

määrittely on vakiintunut Suomessa muun muassa lainsäädännön ja viranomaisohjeiden sekä toisaalta konkreettisten rakennusten suojelutai säilyttämisprosessien sekä eri aikoina tehtyjen inventointien kautta omanlaisekseen, mitä seuraavassa kuvaan. Kulttuuriympäristön määrittely näyttää olevan sikäli dynaaminen käsite, että sen piiriin nousee koko ajan uusia kohteita hieman uudentlaisilla kriteereillä.

Tutkin muutamien varhaisten kansainvälisten sopimusten ja julistusten avulla, miten kulttuuriympäristö maaseudulla on huomioitu niiden teksteissä. Ateenan julistuksessa vuodelta 1931 määriteltiin kansainvälisellä tasolle vanhojen rakennusten suojelua ja restaurointia koskevia periaatteita, joiden soveltamisesta jokainen maa vastaa oman kulttuurinsa ja perinteidensä mukaisesti. (Venetsian julistus.)

Venetsiassa 25.–31.5.1964 kokoontuneessa toisessa historiallisia monumentteja käsitelleessä arkkitehtien ja teknisten asiantuntijoiden kansainvälisessä kongressissa on hyväksytty edellä mainittua tarkoitusta koskien seuraava teksti: ”historiallisten monumenttien käsite ei sulje sisäänsä vain yksittäistä arkkitehtuuriluomusta, vaan myös kaupunkien tai maaseudun rakennusryhmiä, joihin liittyy todiste tietystä sivilisaatiosta, merkittävästä kehityskulusta tai historiallisesta tapahtumasta. Tämä ei koske vain huomattavia taiteellisia luomuksia, vaan myös vaatimattomampia menneisyyden töitä, joille ajan kuluminen on antanut kulttuurimerkitystä.” (Venetsian julistus.)

UNESCO:n maailmanperintökohteita koskevan vuonna 1972 laaditun sopimuksen sisältöön puolestaan liittyy laajempia määritelmiä kulttuuriperinnöllä, jolla voidaan tarkoittaa:

”rakennusmuistomerkit: rakennustaiteen teokset, monumentaalisen veisto- ja maalaustaiteen teokset, arkeologiset kohteet tai rakennelmat, piirtokirjoitukset, luola-asumukset sekä muut kohteet, jotka ovat historian, taiteen tai tieteen kannalta yleismaailmallisesti erityisen arvokkaita;

rakennusryhmät: erillisten tai toisiinsa liittyvien rakennusten ryhmät, jotka ovat arkkitehtuurinsa, yhtenäisyytensä tai maisemallisen sijaintinsa takia historian, taiteen tai tieteen kannalta yleismaailmallisesti erityisen arvokkaita;

paikat: ihmisen taikka luonnon ja ihmisen yhteisesti luomat teokset sekä alueet mukaan lukien arkeologiset paikat, jotka ovat

historialliselta, esteettiseltä, etnologiselta tai antropologiselta kannalta yleismaailmallisesti erityisen arvokkaita.”(Yleissopimus maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemisesta.)

Lars Pettersson (1949) kuvaa suomalaisen talonpoikaiskulttuurin juuria ja kulttuurimaisemaa, joka hänen näkemyksensä mukaan on ollut parhaimmillaan 1800-luvun puolivälissä: ”Se mikä sata vuotta sitten dominoi talonpoikaissarkkitehtuuriamme ja maaseudun kulttuurimaisemaamme, edusti siis pääosaltaan viikinkiaikaista tai varhaiskeskiaikaista traditiota, johon oli sulautunut myöhäisempiä piirteitä. Voimme liioittelematta sanoa, että talonpoikainen rakennustaiteemme tärvelymättömässä asussaan, kirkot ja tapulit sekä vastaava maisema mukaan luettuina, kuuluu kieleemme ja muinaisrunojemme ohella kaikkein kalleimpaan kulttuuriperintöömme.” Sitten hän siirtyy tarkastelemaan, ”miten tätä perintöä on hoidettu” ja päätyy hyvin kriittisiin arvioihin maaseudun kyläympäristöistä. Pettersson näkee Polyteknillisen opiston⁴ käyneiden arkkitehtien mannermaiseen tyyliin suunnittelemien uusgootilaisten ja nikkarityylisten kirkonkylien erilaisten merkkirakennusten olevan ”täysin ristiriidassa rakennustraditiomme kanssa”. Ankaria moitteita hän kohdistaa vanhojen puukirkkojen sisätilojen uudistuksiin sekä karjalantalon vaikutteiden siirtämiseen kansallisromantiikkaan. Myöhemmätkään rakennustyyli eivät saa myönteisempää kohtelua kirjoituksessa. Pettersson päätyikin toteamaan, että suomalainen kirkonkylä ja kulttuurimaisema alkavat monin paikoin olla ”kerta kaikkiaan pilalla”. Artikkelin lopussa esitetään vetoamus ryhtymisestä laajempaan valistustyöhön eri järjestöjen taholta, Arkkitehtiliitto mukaan lukien. Kirjoitus päättyy: ”Ja mikä tärkeintä, aivan liian yksipuolisesti kirjallisia ja taloudellisuuttoiseen kulttuuriimme on saatava uusi käsite, vanhan rakennustaiteen ja kulttuurimaiseman tajuaminen ja hoito, jolla alalla olemme auttamattomasti viimeisellä sijalla Euroopan sivistysvaltioista.” (Pettersson 1949, 139–140) Näin siis Pettersson tuo jo varhaisessa vaiheessa käsitteen ”kulttuurimaiseman hoito” esiin.

⁴ Arkkitehtikoulutus on alkanut vuonna 1963 Suomessa Helsingin teknillisen reaali-koulun erillisellä osastolla. Edellä mainittu koulu on muutettu ensin Polyteknilliseksi kouluksi vuonna 1872, ja myöhemmin Polyteknilliseksi opistoksi vuonna 1879. Polyteknillinen opisto on edelleen muutettu asetuksella Suomen teknilliseksi korkeakouluksi vuonna 1908. (Härö 1992, 211–214.)

Meurman kirjoittaa maaseudun muutoksesta 1960-luvun alussa seuraavasti: ”Kylissä vanha talonpoikaisarkkitehtuuri on väistymässä, ja valitettavan usein näkee vanhojen rakennusten tunteetonta muuttelua, kun niihin on liitetty uusia, tylillisesti täysin vieraita osia. Tulos ei ole vanhaa eikä uutta, vaan aivan sopusoinnuton tekele.” Hän jatkaa vielä kuvaustaan suunnittelun vaikutusten arvioinnilla: ”Tällaiset muutokset eivät yksinomaan jätä jälkiä yksityisiin rakennuksiin, vaan saattavat antaa uuden, täysin vieraan ja ristiriitaisen piirteen ympäristönsä maisemaan. Kokonaisuus saattaa laajahkollakin alueella tärveltyä. Näkymää huonontavat erityisesti maastoon kovakouraisesti isketyt haavat, harjujen leikkaukset sekä maisemaan järjestelemättömästi tunkeutunut haja-asutus, joka rikkoo metsien ja peltojen yhtenäisen kokonaisvaikutuksen.” Lisäksi hän toteaa, ettei viisi vuotta aiemmin uusittu rakennuslaki ole kyennyt estämään hallitsematonta haja-asutusta maaseudulla. (Meurman 1964, 8) Pettersson taas huomauttaa, että suomalaiselle kulttuurimaisemalle on tyypillistä tiivis kosketus luonnonmaisemaan, joka liittyy usein kulttuurimaisemaan sen reunoilla. Hänenkin kuvauksessaan korostuu kulttuurimaiseman hallitsematon muutos: ”Perimmiltään on kysymys vanhan, hyvänä pitämämme kulttuurimaiseman ja koskemattoman luonnonmaiseman asteittaisesta väistymisestä uuden tieltä ilman, että uutta olisi haluttu tai ehditty suunnitella riittävän huolellisesti tai välitetty toteuttaa suunnitelmien mukaisesti tarpeeksi laajoina, yhtenäisen miljööön muodostusta edistävinä kohteina.” Hän perää myös sopusointuisuutta toteutettavilta muutoksilta suhteessa ympäristöön sekä moittii omakotirakentamisen individualismia, joka edistää kirjavuutta asuinalueilla. (Pettersson 1964, 13.)

Samassa yhteydessä Meurman tuo esiin Suomen rakennusmuistomerkkien nuoren iän, ja kiinnittää huomiota myös niiden ympäristöjen säilyttämisen tärkeyteen: ”Tärkeää on myös, että monumentti saa säilyä omassa ympäristössään, missä paikan henki ”genius loci”, vallitsee. Voipa usein kokonaisuuden arvo olla suurempi kuin siihen kuuluvan yksityisen muistomerkkin.” (Meurman 1964, 12.) Käsitteet ”muistomerkki” ja ”monumentti” näyttävät istuneen julkaisuajankohdan kielenkäyttöön, joskin ne on ulotettu käsittämään myös vaatimattomampaa rakennuskantaa kuin arvokkaimmat historialliset arkkitehtuurikohteet. Meurmanin huomautus liittyy rakennussuojelussa esiin tulevaan kohteen autenttisuuteen, joka Koposen mukaan voi liittyä muotoiluun ja

suunnitteluun, materiaaliin, työstämiseen sekä sijaintiin (Tynkkynen 2007, 29; Koponen, 2006).

Meurman kirjoittaa edelleen samasta aihepiiristä vuonna 1966 artikkelissaan rakennusten sopeutumisesta ympäristöönsä seuraavasti: ”Rakennusten sopeutumista ympäristöönsä on aivan erityisesti korostettava ei vain maaseudulla yksinäisillä paikoilla, vaan kylissä ja kaupungeissakin. Väärin sijoitettu, muotoiltu tai väritetty rakennus saattaa pahasti tärvellä kokonaisnäkymän laajaltakin alueelta. Jyrkkä poikkeaminen naapurien rakennusmuodoista on vaarallista ja edellyttää ainakin taitavaa ja kouluttua silmää. Niinpä nykyisin on alkanut kylämaisemiimme ilmaantua uusimuotisia matalia tasakattoisia yksilöitä, jotka voivat pahasti rikkoa vanhaa kokonaisuutta. Yhtenäiset kattomuodot ja sama rakennusaine ovat sen sijaan johtaneet erittäin sopusuhtaisiin ja viehättäviin kylänäkymiin.” Artikkelissa Meurman siteeraa myös vuonna 1962 Unescon yleiskokouksen hyväksymää laajaa jäsenmaille suunnattua suositusta. Maisemansuojelun yleisperiaatteita ovat muun muassa toiminnan ulottaminen koskemaan koko maata, suojelun ulottuminen ihmisen luomiin kulttuurimaisemiin sekä uhanalaisten maisemien suojelu ennalta niitä liikaa muuttavia toimintoja ja rakenteita vastaan ja pilattujen maisemien korjaaminen restaurointimenetelmin. Kasvatuksen merkitys ihmisen asenteiden muuttajana on suuri. – Suomessa koskemattomien luonnonmaisemien suojelu on selvä tavoite, mutta asutuksen tiivistyessä tulee kulttuurimaisemankin vaaliminen tärkeäksi: ”Kyliemme usein melkein runolliset tienäkymät mutkineen, rakennuksineen ja pensaineen ovat aarteita, joita on varjeltava. Niin ikään talonpoikaistalojemme hienoja sommitelmia.” (Meurman 1966, 75–78.)

Nils Cleve pohtii myös uuden rakentamisen suhdetta kulttuuriympäristöön, ja hänen mukaansa Suomessa on säilynyt vielä alueita, joilla oli runsaasti vanhaa rakennuskantaa. Näiden uudisrakentamisessa hän toivoo, että ”ne liittyisivät paikalliseen perinteelliseen rakennusmuotoon samalla tavalla kuin esimerkiksi Tanskassa. Ei ole kysymys vanhan romanttisesta palvonnasta, vaan erittäin kelvollisten rakennustyyppien hyväksi käyttämisestä. Tällä tavalla voitaisiin päästä maisemallisesti tyydyttäviin tuloksiin.” Jatkossa hän kuitenkin toteaa, että ”-- halu luoda jotakin aivan uutta on ominaista meidän murroskaudellemme.

Tiedän, että kielteinen kanta vanhaan perinteeseen voi mennä niinkin pitkälle, että esimerkiksi tavallisen satulakaton rakentaminen voi tuntua vastenmieliseltä. Ehkä kuitenkin voimme olla yhtä mieltä siitä, että maaseudun rakennustoimintaa olisi hillittävä siksi, kunnes jotain täysin hyväksyttävää voidaan asettaa perinteellisen rakennustavan tilalle.” Lopuksi hän toteaa: ”jos omaksuisimme sellaisen katsantokannan, että on turhaa hylätä hyvää rakennusperinnettä siinä, missä se on elinkel-poista, olemme päässeet aika pitkälle maaseudun rakennusongelmas-sa. Samalla kiinnostavat meitä ne syyt, miksi vanhat käyttökelpoiset rakennukset hylätään.” Kirkonkylien kehityksestä hän esittää seuraavaa: ”Todella rumiksi maisemiksi ovat muodostumassa monet kirkonkylät ja niihin verrattavissa olevat asutuskeskukset. Rakennustoiminta niissä on kehittynyt erittäin kirjavaksi sen takia, että kylän struktuuri on koottu niin erilaisista aineksista.” Muutamina akuutteina ongelmina hän tuo esiin vielä kirkkojen lähiympäristön rakentamisen, jossa kirkon monu-mentaalista asemaa ja luonnetta ei ole osattu kunnioittaa sekä vanhojen pappiloiden hävittämisen liian suurten korjauskustannusten pelossa. (Cleve 1966, 79–81.)

Vuoden 1966 alusta on tullut voimaan laki kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten suojelusta, minkä perusteella yksittäinen rakennus voidaan suojella. Lakia on pidetty Unescon maisemansuoje-lusuosituksen kansallisena sovellutuksena. Suomen Unesco-toimikunta on puolestaan asettanut erityisen kulttuurimuistomerkkijaoston, joka vuonna 1965 on julkaissut teoksen ”Rakennusmuistomerkkimme ja nii-den suojelu”. (Larmola 1966, 312–313.)

Vuonna 1932 voimaan tulleen asemakaavalain 2. pykälä sisältää jo samantyyppiset periaatteet kuin rakennuslakikin vuonna 1958 asema-kaavan laatimisen pohjaksi: ”Asemakaava on laadittava vallitsevien luonnonolosuhteiden ja paikallisten olosuhteiden mukaan — Sen tulee tyydyttää liikenteen, terveellisuuden, tulenvarmuuden ja kauneusaistin vaatimukset sekä yhdyskunnan tilantarve — Asemakaavaa muodostel-taessa on kauneusarvoja ja kulttuurimuistomerkkejä sekä miellyttäviä maisemakuvia suojeltava ja säilytettävä”. (Jääskeläinen & Syrjänen 2000, 25.)

Rakennuslain 34. pykälä on sisältänyt samansisältöiset tavoitteet ase-makaavan laatimiselle, kieleltään modernimmassa muodossa. Tosin

samaan pykälään on lisätty vuonna 1985 täydennys, joka liittyy silloin rakennussuojelulain voimaan tulemiseen: ”Asemakaavaa laadittaessa on erityisesti pyrittävä edistämään rakennetun ympäristön tarkoituksenmukaista hyväksikäyttämistä ja huolehdittava, ettei rakennettuun ympäristöön sisältyviä perinne-, kauneus- ja muita arvoja hävitetä (18.1.1985/61).” (Rakennuslaki.)

Valtioneuvosto on asettanut vuonna 1972 komitean tekemään selvitystä siitä, millaisella organisaatiolla tulisi toteuttaa rakennustaiteellisesti, historiallisesti tai maisemallisesti merkittävien rakennusten ja rakennettujen kokonaisuuksien suojelua. Komitean työskentely liittyy silloin vireillä olleeseen rakennuslain kokonaisuudistukseen. Lisäksi komitean tulee pohtia niitä periaatteita, joilla lainsäädäntöä tältä osin olisi kehitettävä sekä laatia selvitys suojeltavien kohteiden ylläpidosta ja kunnostamisesta aiheutuvista kustannuksista ja niiden jakautumisesta yksityisille, kunnille ja valtiolle. Mietinnön esitystapa on sikäli poikkeuksellinen, että siihen sisältyy laaja katsaus senhetkiseen ympäristön tilaan suojelun näkökulmasta, ja julkaisussa esitellään runsaasti erityyppisiä suojeltavia ympäristöjä sekä kaupungeista että maaseudulta. Tämän sisältöisenä se muodostaakin mielenkiintoisen aikalaiskatsauksen siihen, mitä suojelusta on ajateltu ja millaisia ympäristöjä on nähty suojelun arvoisina 1970-luvun alussa. (Rakennussuojelukomitean mietintö 1974) Komitean työskentely ajoittuu samaan aikaan, jolloin UNESCO:n maailmanperintökohteita koskeva sopimus on solmittu, eli vuoteen 1972.

Mietinnössä tehdäänkin selvä ero aiempaan rakennussuojelun käytäntöön, ja pyritään laajentamaan rakennussuojelun tarkastelua käsittämään ympäristökokonaisuuksia. Esiin nostetaan rakennetun ympäristön konkreettiset ja abstraktit käyttöarvot, joista todetaan: ”— rakennusten abstrakteja käyttöarvoja tulee tarkastella laajemmin kuin on tapahtunut perinteisessä, kulttuurihistoriallisessa rakennussuojelussa.” Jo se, että komitea käyttää keskeisenä käsitteenä rakennettua ympäristöä, on merkittävä seikka, vaikka se osin tuleeekin komitean toimeksiannon pohjalta. Rakennussuojelu nojaa siihen, mitä koetaan arvokkaaksi, ja tämän pohjalta on pyritty selventämään, millaisia erityyppisiä käyttöarvoja rakennetulla ympäristöllä voidaan nähdä olevan. Konkreettiset käyttöarvot liittyvät rakennuksen käyttöön ja toimintaan sekä kykyyn palvella erilaisia tarpeita, ja ne määrittävät myös kokonaisten ympäristöjen ominai-

suuksia. Abstraktit käyttöarvot puolestaan syntyvät rakennuksen esteettisen arvon ja historiallisen arvon pohjalta. Historiaan liittyvät myös yksilöjen ja yhteisöjen kokemukset, ja jonkin kohteen kokeminen merkitykselliseksi juuri tästä näkökulmasta. Kokonaisuuksia voidaan usein pitää merkittävämpinä kuin yksittäisiä rakennuksia esimerkiksi puukaupungeissa tai maalaiskylien rakennuskulttuurissa. (Rakennussuojelukomitean mietintö 1974, 10–11.)

Abstrakteiksi käyttöarvoiksi määritellään mietinnössä kulttuurihistoriallinen arvo, rakennushistoriallinen arvo, miljöoarvo, merkitysarvo, ainutlaatuisuusarvo ja tyypillisuusarvo. Kulttuurihistoriallista arvoa kuvataan eräänlaisena kaikkien arvojen summana, joka ilmentää historian ja kulttuurin eriaikaisia olosuhteita ja pyrkimyksiä. Tämä arvo voi myös liittyä henkilön tai ryhmään toimintaan tai historialliseen tapahtumaan. Rakennushistoriallinen arvo kuvaa nimensä mukaisesti rakennuksen tyyliin ja rakennustapaan sekä rakennushistoriaan liittyviä arvoja. Miljöoarvo taas liittyy tyypillisesti rakennukseen, jonka arvo syntyy kuulumisesta johonkin kokonaisuuteen, ei niinkään rakennukseen itseensä liittyvistä arvoista. Merkitysarvo kuvastaa rakennusta eri tapahtumien, paikkojen, ajankohtien ja ilmiöiden symbolina. Rakennuksen ainutlaatuisuus taas liittyy rakennustyyppin tai rakennustavan harvinaisuuteen tai ainutlaatuisuuteen, ja tyypillisuusarvo puolestaan rakennetun ympäristön luonteenomaisuuteen esimerkiksi tietyn ajan, alueen, toiminnan tai yhteiskuntaryhmän rakennustavan edustajana. (Rakennussuojelukomitean mietintö 1974, 13) Rakennetun ympäristön suojelun muodoiksi komitea on määritellyt yleisen ja erityissuojelun, joista ensin mainittu käsittää pääasiassa yhteiskuntapolitiikkaan liittyvää toimintaa, kuten lainsäädäntöä ja hallintoa, joilla pyritään edistämään suojelun edellytyksiä. Yleinen suojelu rinnastuu tässä suhteessa aiemmin mainittuun (vrt. Teräväinen 2006) kulttuuripolitiikan käsitteeseen tavoitteiden määrittelyssään. Erityissuojelu taas tarkoittaa tiettyyn alueeseen kohdistuvaa suunnittelua, ja sen ilmenemistä kaavoissa ja rakentamisen sääntelyssä. (Rakennussuojelukomitean mietintö 1974, 17) Tynkkynen näkee mietinnössä esitetyn arvojen määrittelyn edelleen hyvin käyttökelpoisena kuvauksena, ja se tuokin havainnollisesti esiin kulttuuriperintöön sisältyvien arvojen eri ulottuvuudet. (Tynkkynen 2007, 27–29.)

Mietinnössä on jaoteltu rakennetun ympäristön kokonaisuuksia seitsemään eri ympäristötyyppiin, ja julkaisuun sisältyy esimerkkejä eri ympäristötyypeistä. Ympäristötyypin alakohdiksi on eroteltu esimerkit ympäristön muutosasteen ja rakennustavan perusteella. Esimerkkejä on niin tiivistä kuin harvaan rakennetuista alueista sekä erillISRakennuksista. Muutosasteeltaan ympäristö voi olla joko laajeneva ja muuntuva tai staattinen ja taantuva alue. Rakennustavan suhteen on puolestaan eroteltu perinteinen ja muuttunut ympäristötyyppi. (Rakennussuojelukomitean mietintö 1974, 21) Komitean esittämät kehittämisen suuntaviivat ottavat perustekseen myös rakennetun ympäristön merkityksen kansallisvarallisuutena. Keskeinen tavoite työssä on laajentaa suojelun piirissä olevia alueita, ja tiedostaa laajemmin niihin sisältyviä kulttuurihistoriallisia arvoja. Myös muuttuviin käsityksiin suojelusta on varauduttava: ”suojelun kohteiden laajentaminen on tarpeen siksikin, että tällä hetkellä ei voida tyhjentävästi päättää, mitä seikkoja tullaan tulevaisuudessa erityisesti arvostamaan”. (mts., 95–96.)

Vuonna 1987 on julkaistu ympäristöministeriön rakennussuojelua käsittelevä raportti rakennussuojelulain uudistuksen ajankohtana. Siinäkin tulee esiin huolestuminen katoavan rakennuskulttuurin puolesta, ja myös vaaditaan suunnittelun painopisteen siirtämistä rakennetun ympäristön säilyttämiseen. (Rakennussuojelu 1987, 12) Maaseutuympäristöstä todetaan muun muassa seuraavaa: ”Perinteinen maaseutumaisema on ympäristömme perustekijöitä. Kulttuurimaiseman säilyminen on sisällytettävä maankäytön suunnitteluun ja rakentamisen ohjaukseen. — Maaseudun oloihin sopivaa rakennussuojelun ja korjaamisen neuvontaa sekä ohjausta on kehitettävä.” (mts., 14) Näyttää siltä, että rakennetun ympäristön säilyttämisen tavoitteet on ilmaistu kaksikymmentä vuotta sitten samantyyppisesti kuin nykyäänkin perustellaan ympäristön säilyttämistä. Kuitenkin alan hallinnon muuttuminen on ollut hyvin hidas prosessi, ja 2000-luvulla on vasta pystytty muuttamaan joidenkin tavoitteiden toteuttamistapoja aikaisempien linjausten mukaisiksi.

1980-luvun lopulla kulttuuriympäristö-käsite on otettu käyttöön laajemmin ympäristöhallinnon alueella, mistä on osoituksena alueellisten ja kuntakohtaisten kulttuuriympäristöohjelmien laadinnan aloittaminen. Ensimmäisenä on valmistunut ”Varsinais-Suomen alueellisen rakennusperinnön hoito-ohjelmakokeilun raportti” (1992), jota ovat seuranneet

Varsinais-Suomeen ja Satakuntaan alueelliset kulttuuriympäristöohjelmat vuosina 1995 ja 1996. Ensimmäinen kunnan kulttuuriympäristöohjelma on vuonna 1994 valmistunut ”Valtimon kulttuuriympäristöohjelma”. Rakennussuojelun yhteistoimintaryhmiä⁵ on tullosin myös perustettu silloisiin lääneihin edistämään rakennussuojelun parissa toimivien virkamiesten yhteistyötä ja tiedonkulkua.

Tynkkynen on kiinnittänyt huomiota rakennussuojelu-käsitteen laajentumiseen Loviisan toria koskevassa väitöskirjassaan. Hän toteaa rakennussuojelun kohdistuneen vielä toiseen maailmansotaan asti pääasiassa yksittäisiin monumentteihin, kuten kirkkoihin ja linnoihin. Kaupungeista vain vanha Porvoo on saanut suojelukaavan vuonna 1933, ja Helsingin historiallisen keskustan ensimmäiset suojelavat kaavat ovat valmistuneet vasta 1952. Kaavasuoja on perustunut asemakaavalakiin ja sitä täydentävään rakennussääntöön, mitä säännöksiä sovelletaan myös Loviisan toria ympäröivien rakennusten suojeluun 1950-luvun lopulla. Vasta 1980-luvulla on alkanut suojelun piiriin luettava alue selkeästi laajentua, ja rakennusperinnön laajamittainen suojelu on muodostunut keskeiseksi tavoitteeksi sisältäen myös eri aikakausien muodostaman kerroksellisuuden suojelun. (Tynkkynen, 2007 27–28.)

Kulttuuriympäristö määritellään esimerkiksi ympäristöministeriön ja opetusministeriön vuonna 2006 käyttöön ottaman rakennusperintöportaalin mukaan seuraavalla tavalla: ”Kulttuuriympäristö on yleiskäsite. Sillä tarkoitetaan ympäristöä, jonka ominaispiirteet ilmentävät kulttuurin vaihteita sekä ihmisen ja luonnon vuorovaikutusta. Kulttuuriympäristöön liittyy myös ihmisen suhde ympäristöönsä ennen ja nyt; sille annettut merkitykset, tulkinnat ja sen erilaiset nimeämiset. Tarkemmin kulttuuriympäristöä voidaan kuvata käsitteillä kulttuurimaisema ja rakennettu kulttuuriympäristö. Kulttuuriympäristöön kuuluvat myös muinaisjäänne-
nöt ja perinnebiotoopit.” (Rakennusperintöportaali) Rakennettu kulttuuriympäristö tai rakennusperintö taas viittaavat käsitteinä rakennettuun ympäristöön sekä niiden syntytapoihin, jotka liittyvät maankäyttöön ja alueen historiaan. Rakennetun kulttuuriympäristön osatekijöitä ovat alueen yhdyskuntarakenne, rakennukset sisä- ja ulkotiloineen,

⁵ Rakennussuojelun yhteistoimintaryhmissä on ollut mukana edustajia esimerkiksi lääninhallituksen kaavoitustoimistosta, maakuntamuseosta, seutukaavaliitosta, maakunnan liitosta ja kunnista (Kaartokallio 2007).

piha-alueet, puistot ja ympäristöön liittyvät rakenteet, muun muassa kadut ja kanavat tai erilaiset rakennelmat. Käsitteitä käytetään pääsääntöisesti synonyymeinä, joskin asiayhteydestä riippuen rakennusperintö voi painottaa erityisesti vanhoja rakennuksia. (mts.)

Rakennussuojelu onkin nyt käsitteenä puolestaan haluttu liittää nimenomaan rakennussuojelulakiin ja sen nojalla tapahtuvaan suojeluun, joka voi koskea yksittäisiä rakennuksia, rakennusryhmiä tai rakennettuja alueita. Suojelua toteutetaan ensisijaisesti kaavoituksen kautta, lähinnä asemakaavassa, tai rakennussuojelua koskevien erityislakien avulla. (Rakennusperintöportaali) Voi siis todeta, että 1900-luvun loppupuolella on tapahtunut määrätietoinen siirtyminen hallinnollisessa kielenkäytössä rakennussuojelu-käsitteen yleisestä käytöstä kulttuuriympäristö-sanan ja siihen liittyvien näkökulmien ja erilaisten määritteiden käyttöön (vrt. kulttuuriympäristön hoito ja säilyttäminen). Valinta on ollut tietoista, koska rakennussuojelu-sanalle yleisessä käytössä syntyi rasitteita, jotka aiheuttivat negatiivisia mielikuvia. Eri asia on, mihin nämä mielikuvat kulloinkin perustuivat, mutta sitä en käsittele tässä yhteydessä vaan teen havaintoja kielenkäyttöön liittyneistä muutoksista.

Arvokkaiden rakennuskulttuurikohteiden laaja-alaisempi inventointi on käynnistynyt Suomessa 1960-luvulla puukaupunkien pikainventoinneilla, jotka Muinaistieteellinen toimikunta silloin on suorittanut ja joita voidaan pitää selkeänä pyrkimyksenä laajentaa tarkastelua yksittäisistä monumenteista laajempiin kokonaisuuksiin. 1970-luvulla on suoritettu laajempi puukaupunkien inventointi. (Koponen 2006, 32) Rakennettuja kulttuuriympäristöjä inventoidaan tietyin väliajoin, ja inventoinnit on pyritty viime aikoina ulottamaan myös paikalliselle tasolle kokonaisia kuntien alueita kattavina. Valtakunnallisesti arvokkaiden kulttuuriympäristöjen vuonna 1993 julkaistun luettelon tarkistus on työn alla ja maakunnallisesti arvokkaiden ympäristöjen luetteloja on jo ehditty tarkistaa muutamia kertoja. Inventointien perusteiksi kuvataan alueiden ja kohteiden arvon ja merkittävyyden arviointi, johon vaikuttavat muun muassa historialliset, rakennushistorialliset, arkkitehtoniset, rakennustekniset, taiteelliset ja maisemalliset arvot. Kohteiden arvon määrittämisessä käytetään kriteerejä tai ominaisuuksia, joiden perusteella se voidaan erottaa muista ja jotka ovat sille tunnusomaisia. Tavallisimmin käytettyjä kriteerejä ovat rakennetun kulttuuriympäristön tyypillisyydet,

harvinaisuus, monipuolisuus eli kerroksellisuus, säilyneisyys ja alkuperäisyys. Historiallista kerroksisuutta kuvataan ominaispiirteinä, jotka ilmentävät eri aikakausien rakenteita, materiaaleja tai tyylipiirteitä samalla alueella tai kohteessa. Näiden piirteiden edellytetään ilmentävän rakentamisen, hoidon ja käytön historiaa ja jatkuvuutta. (mts.)

Esimerkkejä kriteereistä erilaisissa maaseutukohteissa

Inventointien laatimisessa on myös nähtävissä muutos yksittäisten arvokkaiden rakennusten dokumentoinnista laajempien kulttuuriympäristöjen kartoittamiseen. Esimerkiksi Päijät-Hämeen maakunnallisesti arvokkaiden ympäristöjen inventointiin vuodelta 2005 sisältyy enää muutamia yksittäisiä arvorakennuksia, ja pääosa inventointikohteista on rakennusten ja niiden lähiympäristön tai kulttuurimaiseman muodostamia kokonaisuuksia (Wager 2006, 16). Uudistetun lainsäädännön ohella on laadittu 2000-luvulla valtioneuvoston hyväksymät rakennusperintöstrategia ja arkkitehtuuripoliittinen ohjelma, joissa molemmissa korostetaan rakennusperinnön inventoinnin, säilyttämisen ja hoidon merkitystä ja tärkeyttä kansallisesti.

Nykyisessä lakisääteisessä suunnittelujärjestelmässä yhdyskuntasuunnittelun yhdeksi tehtäväksi on määritetty säilyttää kulttuuriympäristön merkittävät piirteet ja suunnittelun on tällöin perustuttava rakennuskulttuurin ajantasaiseen selvitykseen. Rakennusten ja niiden lähiympäristön säilyttämisen lisäksi kaavan tehtävänä yleensä on määritellä täydennysrakentamisen sijoittuminen ja rakennustapa tapauskohtaisesti määriteltävällä tarkkuudella. Näissä tehtävissä törmätään kysymykseen, miten määritellä lisärakentamisen reunaehdot ja millaiseen lopputulokseen täydentävällä rakentamisella pyritään ympäristössä, johon sisältyy jossain määrin tai merkittävästi kulttuurihistoriallisia arvoja. Oma näkökulmansa tähän aihepiiriin on, miten ympäristön säilyttämistä nykyään puolustetaan ja millaisia argumentteja esitetään tällaisessa keskustelussa. Esimerkiksi Teräväinen kuvaa väitöskirjassaan vanhan teollisuusympäristön muuttamisesta uuteen käyttöön siten, että ”teollisuusalue muutetaan rakennetuksi kulttuuriympäristöksi (rakennusperinnöksi) ja kulttuuriympäristö otetaan sitten markkinoinnilla imagokäyttöön”. Merkittävä osa työstä on niiden diskurssien kuvauksella, joiden myötä tämä prosessi tapahtuu. (Teräväinen 2006, 10) Voisi myös ajatella, että

rakennetulla ympäristöllä on olemassa kulttuurihistoriallinen arvo, mutta sen tekeminen näkyväksi ja hyväksyttäminen edellyttää erilaisia prosesseja. Rakennussuojeluun ja kulttuuriympäristön säilyttämiseen liittyvässä ajattelussa ja lainsäädännössä sekä inventoinneissa tapahtuneet muutokset kuvastavat tällaista laajenevaa prosessia.

Yhteenvedona voi todeta, että maaseudun kulttuuriympäristöt ovat jääneet 1900-luvun alussa taka-alalle keskusteltaessa rakennusten suojelun tarpeellisuudesta. Myös käsite rakennussuojelu on ollut omiaan siirtämään huomion merkittävimpiin yksittäisiin rakennuksiin. Kuitenkin jo Venetsian julistuksessa vuonna 1964 todetaan vaatimattomamman rakennuskannan suojelun tarpeellisuus yhdeksi sopimuksen lähtökohdaksi. Rakennussuojelukomitean mietinnössä vuonna 1974 esitellään laajasti maaseudun ympäristötyyppejä ja niiden suojelutarpeita, joskin käsitteenä on edelleen suojelu, kuten myös 1980-luvun lopun ympäristöhallinnon julkaisussa. Sisällöllisesti suojelua ollaan kuitenkin aktiivisesti laajentamassa monumenteista erilaisiin kaupunkien ja maaseudun ympäristöihin. Vasta 1990-luvulla on otettu ympäristöhallinnossa määrätietoisesti käyttöön käsite kulttuuriympäristö, joka toisaalta kuvastaa pyrkimystä laajempien aluekokonaisuuksien säilyttämiseen ja toisaalta myös rakennuskulttuurin inventointien painottumista vähitellen enemmän aluekokonaisuuksiin varhaisempien inventointien yksittäisten kohteiden luetteloista. Muutamissa asiantuntijateksteissä, joita olen ottanut edellä esiin, käsite kulttuuriympäristön hoito esiintyy jo kuitenkin paljon 1900-luvun alkupuolelta alkaen. Rakennusperinteen ja kulttuuriympäristön säilyttämiseen liittyvää suunnittelijoiden aikalais keskustelua kuvaan tarkemmin luvussa 5 Rakentamisen käännepiireet.

Professio

Profession käsitteen taustaa ja siihen liittyvää tutkimusta on tarkasteltu laajasti tämän työn ensimmäisessä luvussa. Tässä yhteydessä on tarpeen esittää sellainen profession määrittely, jonka valossa tämän työn aineistoa on tarpeellista arvioida sekä historiallisen tarkastelun että arkkitehtien haastattelun näkökulmista. Professionien tutkimuksessa ovat eri koulukunnat esittäneet erilaisia painotuksia tutkimukseen, kuten weberiläinen sosiaalisen sulkemisen käsite, jota on sovellettu esimerkiksi Suomessa arkkitehti- ja suunnittelijaprofession kehittämiseen 1800-

luvun lopulta alkaen (Konttinen 1989, Salokannel 1993, Nupponen 2000). Professionia on kritisoitu voimakkaasti sisäänlämpiävyydestä ja ammatiaseman erilaisista suojaamisstrategioista, jotka luovat ammattikuvalle jopa negatiivista imagoa. Niin sanotun kolmannen aallon professionalisaatiotutkimus taas on kiinnittänyt eniten huomiota profession suhteesta työn sisältöön sekä sen sosiaalisesta sekä kulttuurisesta sisällöstä. Tässä tutkimuksessa ollaan myös erityisesti kiinnostuneita professionaalien tiedon käsitteestä ja määrittelystä. (Puustinen 2006.)

Profession muodostumiselle tarjoaa hyvän vertailukohdan ja lähtötilanteen vernakulaariin arkkitehtuuriin liittynyt rakentamisprosessi, joka tiettyssä mielessä muodostaa vastakohdan professionaalille suunnittelu- ja rakentamisprosessille, mitä muutosta esimerkiksi Werne on kuvannut useissa teoksissaan käänteentekeväksi ilmiönä kansanrakentamisen muutokselle.

Rakentamisen muutokseen liittyy olennaisena osana rakentamisen ja suunnittelun aloilla tapahtunut professionalisaatio, josta arkkitehtien ammattin vakiintuminen on yksi esimerkki. Werne on kiinnittänyt huomiota rakentamisen eriytymisen ja erikoistumisen vaikutukseen suhteessa perinteiseen rakentamiseen. Perinteen katkeamiseen on vaikuttanut hänen mukaansa erityisesti rakennusprosessin muodostuminen tilaajasta erilliseksi: käyttäjä ei ollut enää osallinen rakentamisessa, vaan rakentamisen suoritti erillinen ammattimainen rakentaja. Myös suunnittelu eriytyi käyttäjistä samalla tavalla. (Werne 1980, 304–306.)

Wernen mukaan yhdyskuntarakentaminen sekä rakennusten rakentaminen ovat säilyneet kansanomaisina Ruotsissa 1800-luvun alkupuolelle. Sen jälkeen yhdyskuntarakentamiseen liittyvä kontrolli on alkanut radikaalisti vähentyä, mutta rakentaminen säilyy vielä luonteeltaan kansanomaisena 1900-luvun alkuun saakka. Werne pitää 1900-luvun vaihdetta selkeänä muutoskohtana, josta käynnistyy rakentamiseen liittyvä uusi työnjako: asukkaat eivät enää rakenna itselleen, varsinkaan kaupungeissa, vaan rakentamisesta vastaavat pienet erilliset ammatikunnat. Rakentamista koskeva asiantuntemus ei enää säily ja kehity paikallisissa yhteisöissä vaan siirtyy ammattien piiriin. Kansanrakennuskulttuurista tulee pelkistetympää asumiskulttuuria ja toisaalta rakennustoimintaa. Muutokset tapahtuvat luonnollisesti eri alueilla hieman

eriaikaisesti ja maaseutualueiden muuttumiseen vaikuttaa myös, miten lähellä taajamia ja kaupunkeja ne sijaitsevat. (Werne 1980, 304–306) Suomessa kehitys on seurannut Ruotsissa tapahtuneita muutoksia, joskin viiveellä.

Professionalisaatiolla siis kuvataan professioiden syntyä ja kehitysvaiheita tietystä näkökulmasta, ja tämä kuvaus liittyy tässä työssä maaseudun kulttuuriympäristön muutokseen. Sen yhteydessä tulee myös esiin eri ammattikuntien eli professioiden kiistely tietynlaisten tehtävien, kuten tämän tutkimuksen kohdalla suunnittelun, hallinnasta, mikä kuvaa osaltaan sosiaalista sulkemista. Professio käsitteenä taas määrittää esimerkiksi arkkitehdin asiantuntijuuteen perustuvaa ammatillista asemaa ja siihen liittyviä piirteitä ja prosesseja. Kiinnostavan näkökulman tarjoaa esimerkiksi asiantuntijaksi kasvaminen tai tuleminen ja asiantuntijatiedon omaksuminen sekä toisaalta tulevien asiantuntijoiden opettaminen. Nämä näkökulmat tulevat työssäni parhaiten esiin luvun 6 arkkitehtihaastattelujen analysoinnin kautta.

Arkkitehtuurin opetuksessa on ollut perinteinen mestari–oppipoika-tyyppinen oppimisen malli, jossa työkokemusta saavuttaneet arkkitehdit ohjaavat opiskelijoiden työskentelyä. Malli on nähty toisaalta toimivana tapana omaksua asiantuntijatietoa, joka on usein luonteeltaan niin sanottua hiljaista tietoa (tacit knowledge) eikä kaikilta osin ilmaistavissa verbaalisesti (ks. Staffans 2003; Puustinen 2006; Hakkarainen ym. 2004). Asiantuntijoiden kanssa asteittain syvenevä työskentely voi antaa parhaat mahdollisuudet omaksua asiantuntijatietoa ja saavuttaa asiantuntijayhteisön jäsenyys. Tässä työskentelytavassa korostuvat oppimisen sosiaalinen ja kulttuurinen luonne, eikä sitä voida korvata muodollisella koulutuksella, joka tähtää korkeaan asiantuntemukseen tieteen tai taiteen alalla. (Hakkarainen et al. 2004) Toisaalta tätä mallia on kritisoitu vallankäytöstä ja vanhakantaisesta oppimiskäsityksestä, jossa opiskelijan osuus vuorovaikutuksessa ei saa huomiota eivätkä myöskään opiskelijan omaamat tiedot ja taidot. Asiantuntijakulttuureissa esiintyy myös vallankäyttöä, jonka avulla rajoitetaan opiskelijan tai aloittelijan osallistumista ja pidetään tätä alistetussa asemassa. (ks. Hakkarainen ym. 2004; Yanar 1999.)

Professioon liittyvä työn valtuutus on Abbottin mukaan keskeinen tunnuspiirre, koska sen avulla ammatissa toimivat tekevät työnsä näkyväksi.

Valtuutuksen koetaan muodostuvat ensisijaisesti niiden ammattikunnan edustajien kautta, jotka tekevät työtä suoraan asiakkaiden kanssa. Arkkitehtien kohdalla tämä todennäköisesti toimii mielikuvan muodostajana, mutta sen rinnalla on varmasti vaikutusta niillä arkkitehteillä, jotka ovat eniten julkisuudessa ja muodostavat tai vahvistavat siten ammattikunnasta syntyvää mielikuvaa. Valtuutuksen pitäminen on nykyään entistä haasteellisempaa, koska asiakaskunnan kyky arvioida professioiden kyvykkyyttä on entisestään parantunut. (Puustinen 2006.)

4.2 Laadullisen tutkimuksen menetelmät ja niiden soveltaminen

Käsittelen seuraavassa laadullisen tutkimuksen menetelmien soveltamista erityisesti luvun 6 haastatteluaineistoon sekä sen analysointiin.

Laadullista tutkimustapaa on luonnehdittu erilaisissa alan menetelmäkuvauksissa eri tavoin, ja on myös todettu, että pitäisi mieluummin puhua ”laadullisista tutkimuksista” monikossa kuin yksikössä. Tätä perustellaan sillä, että laadulliseen tutkimukseen liittyy monenlaisia variaatioita, ja sen soveltaminen edellyttääkin erilaisten menetelmien kehittelyä alaan liittyvissä tutkimuksissa (ks. Eskola & Suoranta 1998, 10; Newman & Benz 1998, 16–18). Kuitenkin voidaan esittää joitakin laadulliselle tutkimukselle ominaisia piirteitä, joita useissa tämäntyyppisissä tutkimuksissa käytetään, muun muassa (mts., 15).

- aineistonkeruumenetelmä,
- tutkittavien näkökulma,
- harkinnanvarainen tai teoreettinen otanta,
- aineiston laadullis-induktiivinen analyysi,
- hypoteesittomuus,
- tutkimuksen tyylilaji ja tulosten esitystapa,
- tutkijan asema,
- narratiivisuus.

Laadulliselle tutkimukselle on tyypillistä tutkia työn kohdetta sen luonnollisessa ympäristössä pyrkien ymmärtämään ja tulkitsemaan ilmiöitä niiden merkitysten kautta, joita niille annetaan. Tyypillistä on erilaisten empiiristen aineistojen käyttö, kuten tapaustutkimusten, henkilö-

kohtaisten kokemusten, elämäntarinoiden, haastattelujen ja havainnointien sekä historiallisen materiaalin käyttö. (Newman & Benz 1998, 16.)

Tyypillisiä esimerkkejä laadullisen tutkimuksen aineistoista ovat tutkijan kokoamat tekstiaineistot, kuten haastattelut sekä muuta tarkoitusta varten tuotetut tekstit. Aineistolähtöisessä tutkimuksessa koko tutkimussuunnitelma myös elää aineiston käsittelyn edetessä ja tutkimuskysymyksiä voi joutua tarkentamaan prosessin aikana sekä palaamaan uudestaan alkuperäiseen aineistoon. (Eskola & Suoranta 1998, 15) Tästä oma tutkimukseni on elävä esimerkki, sillä tässä prosessissa olen todellakin joutunut useampaan kertaan miettimään käyttämäni aineistojen asemaa ja käsittelytapaa sekä pohtimaan tutkimuskysymyksiä ja muuttamaan tutkimusasetelmaa.

Aineistojen analysoinnista

Aineistojen analysoinnin kannalta laadullisessa tutkimuksessa on keskeistä, miten jokin asia sanotaan ja ilmaistaan, eikä se, mitä sanotaan. Alasuutari on kuvannut aineiston käsittelytapaa kaksivaiheisena, eli havaintojen pelkistämisenä ja arvoituksen ratkaisemisena. Laadullista aineistoa on tarkasteltava tietystä ennalta määritellystä teoreettisesta ja metodologisesta näkökulmasta yhtenä kokonaisuutena, ja sen analysoinnissa kiinnitetään huomiota näkökulman kannalta olennaisiin piirteisiin. Tekstimassa pyritään pelkistämään raakahavainnoiksi, joista taas yhdistellään keskeisiä havaintoja. Työskentelytavan lähtökohtana on ajatus, että aineisto kuvaa tiettyä kulttuurista ilmiötä. Joissain tutkimuksissa pyritään muodostamaan laadullisesta aineistosta erilaisia elämäntapatyyppejä tai toimintatavoiltaan erilaisia tyyppejä. (Alasuutari 1994, 30–31.)

Havaintojen pelkistämisellä ei kuitenkaan pyritä etsimään keskivertotapauksia tai yleistämään jonkin ilmiön esiintymistä, vaan poikkeavat ilmiöt on myös nostettava esiin ja pohdittava aineiston analyysiä suhteessa niihin. Poikkeuksia on esimerkiksi mietittävä siitä näkökulmasta, voivatko ne muodostaa aineistosta pääasiallisesti löytyviin havaintoihin jonkinlaisia lisäehtoja. Erot esimerkiksi eri ihmisten haastattelujen välillä ovat merkittäviä, koska ne muodostavat johtolankoja siihen, mistä jokin asia johtuu. (Alasuutari 1994, 33–34.)

Aineiston analyysin toinen vaihe eli arvoituksen ratkaiseminen tarkoittaa Alasuutarin mukaan merkitystulkinnan tekemistä tutkittavasta ilmiöstä. Siinä käytetään apuna havainnoista muodostuneita johtolankoja ja vihjeitä. Sosiaalipsykologiassa persoonallisuus ymmärretään ympäristöön­sä liittyvänä ja elämäntapaansa kytkettynä. Johtolankojen tutkimisessa voidaan myös viitata muuhun tutkimukseen ja kirjallisuuteen, joka käsittelee samaa aihepiiriä, ja käyttää näitä eräänlaisena tulkinta-apuna. Laadullisen aineiston makrohavaintojen kuvaamisen rinnalle voidaan ottaa esimerkkejä yksittäisistä havainnoista ja haastattelujen tekstilainauksista, jotka havainnollistavat jotakin tehtyä tulkintaa (Alasuutari 1994, 36, 41, 45). Alasuutari korostaa, että laadullisen tutkimuksen havaintoja ei tule pitää sellaisinaan tuloksina, vaan johtolankoina, joita tulkitsemalla voi nähdä havaintojen taakse. Havainnot ja johtolangat on syytä pitää erillään toisistaan, ja havaintoja tarkastellaan johtolankoina tietystä etukäteen määritellystä teoreettisesta viitekehyksestä. Havaintoja ei tule käsitellä sellaisinaan, mutta haastateltavien puhetta ei myöskään kyseenalaisteta, vaan sen sisällöt pyritään hahmottamaan toisella tasolla. (mts., 68–69, 71.)

Aineiston luotettavuuteen on pyrittävä kiinnittämään huomiota. Lähdekritiikin muotoina erotetaan esimerkiksi mekanistinen ja humanistinen näkökulma, joista jälkimmäinen merkitsee luottamuksellisen suhteen muodostamista haastattelijan ja haastateltavan välille. (Alasuutari 1994, 87) Nojaan siihen omien haastattelujeni kohdalla.

Kulttuurintutkimuksen näkökulma laadullisessa tutkimuksessa

Laadullisen tutkimuksen yhteys kulttuurintutkimukseen ilmenee esimerkiksi siten, että molemmilla aloilla tutkittavia ilmiöitä pyritään selittämään ymmärtävällä näkökulmalla. Näiden selitysmallien nähdään myös olevan yhteydessä paikallisiin olosuhteisiin. Kulttuurintutkimuksen kohteena on ymmärretty olevan eräänlainen kollektiivinen subjektiviteetti eli jonkin yhteisön piirissä omaksuttu elämäntapa, mikä tulkintana on laajempi verrattuna aiemmin yleiseen hierarkkiseen kulttuurikäsitukseen. Hierarkkinen kulttuurikäsitys tarkoittaa, että vain yhteiskunnan parhaimmat tuotokset ja saavutukset luetaan kulttuurin piiriin. Laaja-alaisempi kulttuurikäsitys on samantyyppinen kuin esimerkiksi Bourdieun habituksen käsite, joka tarkoittaa

jollekin ryhmittymälle yhteisten arvostusten ja arkielämän toimintamallien kuvausta. (Alasuutari 1994, 46–48) Näitä käsitteitä pystyn soveltamaan omaan aineistooni esimerkiksi siten, että kansanomainen rakennuskulttuuri on yhdellä tavalla tuotettua kulttuuria, joka on muodostanut lähtökohdan maaseudun rakentamiselle 1900-luvun alussa ja sen muutokset kuvaavat erilaisia maaseudun kulttuurisia vaiheita. Toisaalta eriammattiryhmät tai muut yhtenäiset ryhmät muodostavat yhteisöjä, joissa saattavat tulla esiin jotkut yhteiset arvostukset ja ihanteet.

Kulttuurintutkimukseksi kutsutun tutkimussuuntauksen näkökulmaksi on muodostunut kulttuurin merkitysjärjestelmien tarkastelu niin yksilöistä kuin rakenteista katsottuna. Yksilöiden toiminnassa ilmenee kulttuurisia merkitysjärjestelmiä tai tulkintarepertuaareja, ja toisaalta myös olemassa olevat rakenteet tuottavat sosiaalista todellisuutta. Nämä tarkastelunäkökulmat liittyvät läheisesti diskurssianalyysin käyttämiseen tutkimusmetodina. (Alasuutari 1994, 63) Kulttuuristen jäsenysten esiin nostaminen esimerkiksi haastatteluteksteistä edellyttää tutkijalta asennoitumista siten, että ei kiinnitetä huomiota siihen, mitä tekstissä konkreettisesti sanotaan vaan miten se sanotaan ja ilmaistaan. Keskeistä on myös, millaisten erontekojen tai jäsenysten avulla asiat ilmaistaan. Tärkeää on lisäksi erottaa toisistaan emic- ja etic-näkökulmat, joita emic tarkoittaa tutkijan itsensä tekstistä tekemiä luokitteluja, kun taas etic painottaa tekstistä itsestään esiin nousevia jäsennyksiä. Tällöin tutkitaan samalla tekstissä ilmeneviä kulttuurisia rakenteita. (mts., 95, 101.)

Tekstin analysoinnin metodeista

Haastattelututkimuksessa käyttämäni puolistrukturoitu haastattelutapa on sisällöltään rakennettu niin, että vastausaineistoon syntyy myös juonellisen kerronnan piirteitä, eräänlaista identiteetin muodostumisen kuvausta tai elämäntarinallista otetta. Juonirakenteen käyttäminen on yksi mahdollinen tapa analysoida haastateltavien kertomuksia, joskin tässä tutkimuksessa haastateltavaa ovat johdattaneet haastattelun kysymykset. Esimerkiksi eri kertojien vastauksista näkyvät erilaiset juonityypit tulisi sitten suhteuttaa toisiinsa, ja pyrkiä sanomaan niistä jotain koko aineistoon pätevää. Kertomusten yksittäisillä kohdilla pitää muistaa olevan merkitys sekä sellaisenaan että siinä kokonaisuudessa, jossa

se ilmaistaan. (vrt. Alasuutari 1994, 108–109) Juonellisuutta voi soveltaa tekstin analysointiin myös etsimällä haastatteluista rakenteeltaan erilaisia osia, esimerkiksi argumentaatiostruktuurit ja diskursiiviset rakenteet, joita tekstistä löytyy (mts., 115).

Alasuutari korostaa laadullisen aineiston käsittelyssä, että tekstistä löytyvät havainnot ovat kuitenkin vasta vastauksia mitä-kysymykseen, kun analyysin tavoitteena on vastata miksi-kysymykseen. Aineistosta ja havainnoista on pyrittävä löytämään mahdollisimman paljon miksi-kysymyksiä, joiden avulla sitä voidaan jäsentää. Erityisesti on kiinnitettävä huomiota aineistosta löytyviin paradokseihin ja ristiriitaisuuksiin, varsinkin jos tutkittava ala on lähellä omaa kulttuuria. Erilaisten näkökulmien soveltaminen on suositeltavaa, ja lisää analyysin uskottavuutta. (Alasuutari 1994, 187,190.)

Kulttuurien välinen vertailu voi olla hyödyllinen lähestymistapa, koska sen avulla tutkija voi tehdä näkyviksi sekä omiaan että aineistosta löytyviä esioletuksia. Tällainen tilanne voi syntyä, kun tutkittava ilmiö on tutkijalle tuttu ja osa omaa kulttuuria. Sen vertailu toiseen kulttuuriin voi avata uudenlaisia näkökulmia, ja auttaa tekemään erotteluja tutusta ilmiöstä. (Alasuutari 1994, 190–191) Toisen avustavan näkökulman aineiston analysointiin voi muodostaa vertaamalla omaa aineistoaan muihin aiheesta tehtyihin tutkimuksiin ja niistä syntyviin mielikuviin. Mikäli näiden välillä on ristiriitaisuuksia, voidaan aineiston arviointia jatkaa sen pohjalta. Yksittäisten ihmisten puhetta voi aina tarkastella siitä näkökulmasta, missä suhteessa se näyttäytyy verrattuna aiheesta käytävään julkiseen keskusteluun. Kysymys voi olla myös, mistä aiheista vaietaan tai ei puhuta, sen rinnalla, mistä on soveliaista puhua. Näitä molempia tarkastellaan diskurssianalysissä. (mts.,191–192.)

Ristiriitaisuuksien etsinnän ohella myös normien etsintä teksteistä on antoisa näkökulma miksi-kysymysten laatimiseen. Erilaiset normatiiviset lausumat voivat ilmaista ristiriitaa siten, että lausuja näkee eri vaihtoehtoja toimintatavoissaan tai muiden toiminnassa. Tutkittavan ilmiön rinnastaminen tai vertaaminen toiseen samantyyppiseen ilmiöön auttaa muodostamaan tutkimuksen teoreettista viitekehystä ja löytämään ylempiä kattokäsitteitä tutkittavalle ilmiölle. (Alasuutari 1994, 197, 201.)

Diskurssien löytäminen

Diskurssianalyysi tutkimusmenetelmänä pohjautuu sosiaalisen konstruktionismin perinteeseen sosiaalitieteissä. Sen mukaisesti tutkija ei suhtaudu tutkimuksen kohteena olevaan todellisuuteen ”puhtaana” vaan jostain määritellystä näkökulmasta, johon liittyy merkitysten antaminen tutkimuskohteelle. Merkitysten antaminen eri ilmiöille perustuu historiallisiin prosesseihin, joissa ihmisten välinen kanssakäyminen on keskeinen tekijä. Diskurssianalyysiä hyödyntävässä tutkimuksessa valitaankin tutkimuskohteeksi sellaisia kielellisiä prosesseja, joiden tuotokset kuvastavat sosiaalista todellisuutta ja sen ilmenemistä ihmisten välisessä kanssakäymisessä. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1999, 39–41.)

Diskurssianalyysin perustana on käsitys, että haastateltavat eivät tiedosta, millaisia kaikkia merkityksiä ja toimintoja he vastauksissaan aina kuvaavat. Nopeasti vaihtuvissa tilanteissa tehdään helposti liian pelkistäviä tulkintoja puheesta, ja sen ymmärtämisestä. Litteroitu haastattelu antaa mahdollisuuden palata sen käsittelyyn ja löytää tekstistä laadullisen analyysin menetelmin erilaisia tasoja ja ulottuvuuksia. Diskurssianalyysin kohteena ei ole pelkästään yksilö, vaan yleensä yksilö suhteessa omaan kontekstiinsa tai toiminnalliseen tilanteeseensa. Tutkimuksen kohteeksi määritellään ensisijaisesti ne tavat, joilla haastateltavat kuvaavat ilmiöitä ja määrittelevät niiden syitä. Sosiaalisen todellisuuden muodostumista selitetään vasta tämän analyysin avulla. (ks. Jokinen ym. 1999, 18, 29, 33.)

Diskursseja tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa vakiintuneissa tapahtumatilanteissa eli konteksteissa. Niiden analysoinnin kannalta konteksti on rikastuttava tekijä, eikä suinkaan häiriötekijä, joka pitäisi yrittää eliminoida pois. Kontekstin huomioiminen tarkoittaa myös, että aineistoa tarkastellaan määritellyssä ajassa ja paikassa, joihin aineiston tulkinta pyritään suhteuttamaan. Haastatteluaineiston analysoinnissa tulisi huomioida myös vuorovaikutuskonteksti, millä tarkoitetaan, että tarkastellaan yksittäisen haastatteluvastauksen kohdalla myös sitä, mitä edellisissä ja myöhemmin esitetyissä vastauksissa on kerrottu. Lisäksi puhutaan vastausten suhteuttamisesta kulttuuriseen kontekstiin, millä puolestaan tarkoitetaan vastausten liittymistä sekä haastattelutilanteen ulkopuolisiin kulttuurisiin olosuhteisiin että itse haastattelutilanteen kulttuuriin kontekstiin. Haastatteluvastauksia voidaan pohtia miettimällä,

miten vastaaja suhteuttaisi lausumansa mahdollisiin vasta-argumentteihin, jotka edustavat vakiintuneita kulttuurisia käytäntöjä. Suhde näihin voi usein olla olennainen, vaikkei sitä keskustelussa ilmaistaisikaan. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2004, 29–33.)

Argumentaation analysointi

Lapintien mukaan modernin retoriikan tutkimusalaan on syntynyt useampia tutkimussuuntia siitä riippuen, millaisena argumentaation asema nähdään. Voidaan esimerkiksi korostaa argumentaatiota osana laajempaa retorista vaikuttamista, yksittäisten argumenttien ja argumentaatioon liittyvän päättelyn analysointia tai argumentaatiota interaktiivisena kommunikaationa. (Lapintie 2001, 5) Lapintie on soveltanut argumentaatioanalyysiä kaavaselostusten tutkimiseen, ja tekee kriittisiä huomioita esimerkiksi suunnittelijoiden käyttämästä ammattikielestä, jota alaan vihkiytymättömällä ei ole mahdollisuusiakaan ymmärtää. Kaavoittaja luo etäännyttävän vaikutuksen käyttäessään ilmaisuja, jotka eivät kuulu yleiskieleen vaan edustavat pikemminkin ammattislangia. Argumentaation onnistumisen perusedellytyksenä on, että kaikille osapuolille taataan tasavertaiset mahdollisuudet ilmaista tai ymmärtää suunnitteluun liittyvät selostukset ja asiakirjat. (Lapintie 2001, 10, 23–24.)

Perelman on esitellyt uuden retoriikan näkökulmaa, jota voidaan soveltaa tekstien analysointiin. Retoriikassa erotetaan kaksi eri käsitettä, eli poetiikka ja argumentaatio, joista edellinen merkitsee tekstissä käytettyjen käsitteiden ja eronteiden sekä niiden taustalla olevien kielikuvien erittelyä. Argumentaatiolla tarkoitetaan niitä puheessa tai tekstissä ilmenviä keinoja, joilla lukija tai kuulija interaktiivisessa tilanteessa halutaan vakuuttaa. (Perelman 1996, 115) Retoriikan näkökulmasta on tarkoitus tutkia, miten kielellisillä valinnoilla rajataan ratkaisuvaihtoehtoja ja luodaan sitoutuminen johonkin ajattelutapaan. Retoriikan tutkimusta voidaan soveltaa monipuolisesti erilaiseen tutkimusaineistoon, kuten hallinnolliseen tekstiin tai lehtikirjoituksiin. (mts., 160.)

Perelmanin mukaan argumentaation käyttöön liittyvät piirteet voidaan esittää tiivistetysti seuraavina periaatteina. Argumentaatio etenee vapaamuotoisesti, ei käyttäen hyväksi muodollisen deduktion tai induktion

muotoja ja sääntöjä. Argumentit osoitetaan aina yleisölle sillä tarkoituksella, että yleisön kannatusta saadaan lisättyä tai houkuteltua esitettyjen väitteiden puolelle. Saavuttaakseen minkäänlaista menestystä yleisössä argumenttien on otettava lähtökohdakseen sellaisia väitteitä, jotka ovat yleisön hyväksyttävissä. Esittäjä voi joko lukea itsensä mukaan yleisöön tai jättäytyä sen ulkopuolelle. Argumentointiin sisältyy aina prosesseja, joiden kautta ideoita tai arvoja pyritään kuvaamaan ja selventämään niille, joille esitys suunnataan. Argumenttien monitulkintaisuus ei ole koskaan täysin vältettävissä, koska käytettävä kieli on väistämättä jossain määrin monella tavalla tulkittavissa ja käytettävät käsitteet ovat yleensä myös tulkittavissa useilla eri tavoilla. Ideoiden ja asenteiden suhteet muodostuvat verbaalisilla tekniikoilla, jotka ovat erotettavissa toisistaan. (Perelman 1982, x–xi.)

Argumentaation hyväksi käyttämisen keskeinen edellytys siis on, että yleisö hyväksyy esittävät väitteet ja saadaan suostuteltua niiden puolelle (Perelman 1982, xvi). Analogioiden käyttämisestä Perelman huomauttaa, että jokainen analogia valaisee joitain suhteita ja jättää toisia varjoon. Kun halutaan kritisoida analogian havainnollistamaa väitettä, on joko mukautettava sitä vastaamaan paremmin omia olosuhteita tai sitten korvattava se toisella, joka on sopivampi. Nämä molemmat prosessit löytyvät erilaisista kiistoista. (mts., 119.)

Metaforat kuluvat käytössä ja toisaalta on välillä helppo unohtaa, että jossain ilmaisussa käytetään metaforaa. Perelmanin mukaan tällaisia ilmaisuja voi kutsua kuolleiksi tai nukkuviksi metaforiksi. Saatamme törmätä lauseen vertauskuvalliseen rakenteeseen esimerkiksi yrittäessämme kääntää sen toiselle kielelle, josta emme löydä suoraan samoja muotoja. Toisinaan metaforinen ilmaus on ainoa tapa nimetä jokin asia toiselle kielelle. Tällaisia ilmauksia ovat esimerkiksi vuoren juurella (foot of the mountain) tai tuolin käsinoja (arm of a chair). Turvautuminen tämäntyyppiseen ilmaisuun on lukijan kannalta hämäävää, koska on vaikea havaita, että on kysymys ilmaisun vertauskuvallisesta luonteesta. Johtopäätökset näyttävät syntyvän asioiden luonteesta. Samaa metaforaa voidaan myös käyttää monilla eri tavoilla, joista jokainen valaisee jotain aspektia ja johtaa erilaiseen johtopäätökseen. Esimerkiksi metodia on voitu kutsua tieksi, mutta jokainen ajattelija käyttää tätä metaforaa omalla tavallaan. (Perelman 1982, 122.)

Jokinen ja Juhila ovat käsitelleet diskurssien välisiä valtasuhteita ja niiden ilmenemistä haastatteluaineistoissa. Tällaisten diskurssien löytämiseksi on ensin etsittävä, millaisia vahvoja ja hegemonisen aseman saavuttaneita diskursseja aineistosta löytyy. Kiinnostus kohdistuu sellaisiin keskusteluihin, jotka ovat jollain tavalla muodostuneet kulttuurisesti itsestään selviksi ja kyseenalaistamattomiksi. Hegemonista diskurssia voidaan epäillä esimerkiksi, jos tietyn diskurssin palat toistuvat usein eri yhteyksissä. Diskurssien tunnistaminen tapahtuu näitä paloja kokoamalla ja aineiston kontekstia tarkastelemalla. (Jokinen ym. 2004, 76–77, 81.)

Suonisen mukaan tutkimusaineistoa kannattaa ensin eritellä hahmottamalla aineistosta erot ja yhtäläisyydet, jotka löytyvät aineistosta kuitenkin pieninä palasina ja joiden tunnistaminen tapahtuu analyysin kuluessa. Merkityssysteemien erottamisella ei myöskään tarkoiteta eri aiheiden erottamista toisistaan eri teemoihin, vaan kokoamalla ne yleisempien merkityssysteemien, kuten individualismia tai poikkeavuutta käsittelevien diskurssien alle. Tulkintojen tulisi myös perustua tekstistä ja vastauksista nouseviin eroihin ja ristiriitoihin eikä tutkijan omiin konstruktioihin. Sanojen käyttö voi myös symboloida merkitysten lisäksi muitakin vaikeasti havaittavia sisältöjä, jotka voivat olla luonteeltaan esimerkiksi symbolisia tai myyttisiä tai voimakkaita mielikuvia herättäviä. Analysoijan keskeisenä haasteena ei ole merkityssysteemien havaitseminen aineistosta, vaan niiden käyttötapojen tarkempi erottelu. (Suoninen 2004, 50–51, 59.)

Asennetutkimus

Laadullisessa asennetutkimuksessa on samoja lähtökohtia kuin diskursianalyysissä, ja se perustuu erityisesti Michael Billigin tutkimuksiin, joihin myös diskurssianalyysin kohdalla usein viitataan. Molemmissa metodeissa ollaan kiinnostuttu argumentaatiosta, sen tulkinnasta ja analysoinnista. Lähestymistavat ja metodit eroavat kuitenkin toisistaan. Olennaista on haastatteluaineistojen tuottaminen tiettyjä piirteitä sisältävien puolistrukturoitujen haastattelujen avulla. Aineistojen analysoinnin metodina käytetään niiden kommentointia, joka muodostuu kannanotoista ja niihin liitetystä perusteluista sekä selonteosta. (Vesala & Rantanen 2007, 11.)

Billig on muotoillut asennetutkimuksen lähtökohtia siten, että asenne on näkökanta tai positio kiistakysymyksessä. Asennetta ei oleteta sosiaalipsykologian valtavirtatutkimuksen mukaan vain yksilön sisällä vaikuttavaksi piirteeksi vaan ilmiöksi, jossa yksilön arvoja ilmaisevat kannanotot saavat merkityksensä sosiaalisen argumentaation asiayhteydessä ja yksilö on suhteessa sosiaaliseen kenttään ja todellisuuteen. (Billig 1996, 2; Vesala & Rantanen 2007, 15) Tutkimuskysymyksissä ei kuitenkaan tarvitse ensisijaisesti käsitellä asenteita, sillä asenteet liittyvät yleisemmin katsottuna eri asioiden ja ilmiöiden arvottamiseen. Olennaista on kysyä esimerkiksi, kuka arvottaa, mitä ja miten. Kysymysten avulla voidaan näin kuvata ideologioita, arvoja tai ryhmäsuhteita yhtä hyvin kuin minän kokemista tai sosiaalisten identiteettien rakentumista. Voidaan siis lähestyä myös sellaisia kysymyksiä, jotka eivät ilmene suoraan asenteisiin liittyvinä. (Vesala & Rantanen 2007, 18.)

Asenne on perinteisesti nähty vain yksilön piirteenä tai ominaisuutena, joka on luonteeltaan joko negatiivinen tai positiivinen ja jolla nähdään olevan ainakin jonkinasteinen pysyvyys. Tätä näkemystä on kuitenkin kritisoitu esimerkiksi kontekstin huomiotta jättämisellä. Asenteiden ilmaiseminen voidaan nähdä tilanteessa aktivoituvaksi muistinvaraiseksi prosessiksi, jossa yksilö rakentaa asenteensa uudestaan omassa mielessään tutkimukseen liittyvässä kontekstissa. Yksilökeskeistä asennekäsitystä on myös kritisoitu siinä mielessä, että asenne on luonteeltaan sosiaalinen ilmentymä. Laadullisen asennetutkimuksen perustana on siis näkemys asenteen sosiaalisesta luonteesta. Asenne nähdään tässä yhteydessä suhdekäsitteenä, joka kuvaa yksilön toiminnallista ja kommunikatiivista kiinnittymistä sosiaaliseen todellisuuteen. (Vesala & Rantanen 2007, 20–23.)

Käsitystä asenteiden sosiaalisesta luonteesta on myös perusteltu niin, että on löydettävissä jaettuja asenteita, jotka valottavat eri ryhmien välisiä eroja. Asenteet ovat myös tunnistettavissa nimenomaan kommunikatiivisessa ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen liittyvässä todellisuudessa. Asenteita käytetään muun muassa maailman ymmärrettäväksi tekemiseen, sosiaalisten ryhmien ja identiteettien määrittämiseen. Asenteiden tulkinnassa on muistettava, että asenne ei muodostu jonkin kannanoton ilmaisusta kommunikatiivisesti, vaan asenne muodostuu kokonaisuudesta, jossa ovat kommunikaation lisäksi sen esittäjä ja kohde eli ilmaisu kontekstissaan. (Vesala & Rantanen 2007, 25–26.)

Billig on kiinnittänyt huomiota siihen, että asenteiden tarkastelu retorisen argumentaation kontekstissa merkitsee, että kysymys asenteiden ilmauksista monimutkaistuu selvästi. Ihmiset saattavat esittää kantaansa johonkin kysymykseen eri tavoilla käyttäen joko suoria tai epäsuoria ilmaisuja tai muotoilemalla samaa kantaa uudella tavalla. He voivat myös pohtia haastattelussa mahdollisia vastakantoja ja harkita niitä sekä kehittää omaa kantaansa edelleen tai jopa muuttaa sitä. (Billig 1996, luku 9.; Vesala & Rantanen 2007, 35) Kysymys on siis eräänlaisesta reflektoinnista haastattelutilanteessa.

Haastattelujen analyysissä painotan niiden sosiaalista todellisuutta kuvaavaa luonnetta. Asennetutkimuksen näkökulma sopii kuvaamaan tämän työn haastatteluaineistoja siinä mielessä, että niissä on käytetty puolistrukturoitua haastattelua sekä asenteisiin ja arvostuksiin liittyviä väittämiä tai kiistanalaisia kysymyksiä, joita haastatellut kommentoivat (vrt. Vesala & Rantanen 2007, 61). Kiinnitän myös huomiota siihen, millaista argumentaatiota ja mahdollisia vasta-argumentteja haastattelut tuottavat ja millaisiin metaforiin argumenteissa vedotaan. En kuitenkaan ulota argumentaation analysointia kovin yksityiskohtaiselle tasolle. Argumentaation tutkimus tarjoaa toisaalta hyvin erilaisia ja erityyppisiä näkökulmia esimerkiksi haastattelujen analysointiin (vrt. Perelman 1982; Lapintie 2001).

Identiteetti

Identiteettiä käytetään yleisesti diskurssianalyysin ja laadullisen asennetutkimuksen kohteena, mikä sopii myös tämän tutkimuksen asetelmaan. Voidaan tutkia, miten ihmiset rakentavat itsestään ja muista määrittämiä, jotka muuttuvat tilanteiden mukaan. Tässä yhteydessä identiteetti nähdään dynaamisena ja muuttuvana käsitteenä. Tämän työn haastatteluaineiston yksi keskeinen tutkimusteema on arkkitehtien ammatillisen identiteetin rakentuminen ja miten se rakentuu haastatteluissa. Narratiivin käsite liittyy myös diskurssianalyysiin, ja sitä voidaan käyttää kuvaamaan kertomuksen muodossa merkityksiä saaneita asioita ja tapahtumia. Tarinan kerrontaa tarkastellaan tällöin diskursiivisena tuotteena. (Jokinen ym. 1999, 68.)

Hannu L.T. Heikkinen kuvaa identiteetin muodostumista nojautuen Paul Ricoeurin esittämiin ajatuksiin identiteetin kahdesta

ulottuvuudesta, jotka ovat samuus ja yhtäläisyys (sameness) sekä persoonallisesta identiteetistä, itseydestä (selfness). Ihminen rakentaa itseyytään ja käsitystään siitä tiettyyn ajankohtaan sidottuna ja siihenastista elämäänsä kuvaavana kertomuksena. Ihmisen itseymmärrys rakentuu uudelleen, kun hän suhteuttaa uudet kokemuksensa elämänkaaren aiempiin kokemuksiin. Tätä ilmiötä kuvataan käsitteellä identiteetin narratiivisuus. (Ricoeur 1992; Heikkinen 1999, 276.)

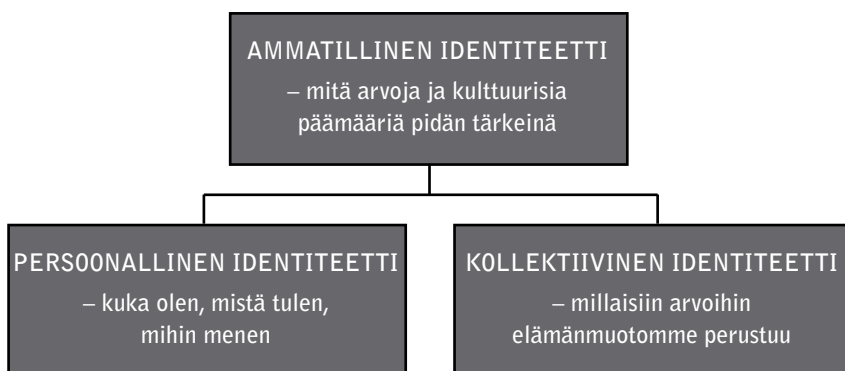
Ricoeur on kuvannut identiteetin sisältävän ristivetoisuutta tai dialektiikkaa samuuden ja itseyden välillä. Kysymys on joiltain osin ihmisen pysymisestä samanlaisena, mutta toisaalta myös itseyden jatkuvasta muuttumisesta. Toisin sanoen näitä käsitteitä voidaan kuvata luonteella ja lupausten pitämisellä. Luonteella kuvataan ihmisen piirteitä, jotka pysyvät samanlaisina läpi elämän, ja joiden avulla ihminen on tunnistettavissa eri ikäkausina. Tämä on osa identiteettiä, mutta osa muodostuu siitä, miten ihminen kertoo merkityksellisistä asioista elämässään, mistä hän kertoo ja mitä hän jättää kertomatta. Identiteetti muovautuu tämän kerronnan välityksellä. Muuttuminen saattaa pohtimaan, miten tulee suhtautua lupauksiin, joita on antanut aikaisemmin ja asioihin, joihin on sitoutunut sekä henkilökohtaisesti että ammatillisesti. (Ricoeur 1992; Heikkinen 1999, 277–279.)

Identiteetin muodostumista ihminen jäsentää erilaisten itseilmausten kautta. Näitä ovat edellä mainitut tarinat ja selonteot, mutta myös erilaiset representaatiot, kuten taiteellinen itseilmaisuus tai työn ja tekemisen kautta tapahtuva itseilmaisuus. Identiteetin rakentuminen tapahtuu sekä tuottamalla näitä representaatioita että myös niitä myöhemmin itse tulkitsemalla, muodostamalla uudestaan suhde niihin. Giddens on puolestaan kuvannut erilaisia representaatioita elämäntyylin valitsemisena sanan laajassa merkityksessä. (Giddens 1991; Heikkinen 1999, 279–280.)

Narratiivisena identiteettinä siis pidetään ihmisen elämästä ja elämän kokemuksista koostuvaa uudistuvaa tarinaa, jota yksilö työstää sekä pukemalla sitä puheeksi että suurelta osalta tiedostamattomasti analysoiden, sisäisenä puheena osana ajatteluaan. Narratiivista identiteettiä rakentavat myös toisten kertomat tarinat, joihin tuntee voivansa eläytyä. Kertomus ja kokemus muodostavat yksilölle hermeneuttisen kehän, jossa ne ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään. Elämän episodit

saavat merkityksensä myös suhteessa tapahtumaa edeltäviin ja sen jälkeisiin tapahtumiin. Tällaista elämäntarinan juonellista rakennetta ja sen kehittämistä Ricoeur on kutsunut juonentamiseksi (emplotment), ja muun muassa Giddens puolestaan nimittää ristiriitaisten tapahtumien kokoamista juonelliseksi kokonaisuudeksi käsitteellä trajektori (trajectory). Sanalla tarkoitetaan johdonmukaisuuden luomista elämän sattumusten välille ja niiden merkitysten rakentamista. Elämänkertomus saa erityisesti rakennusaineita, kun ihminen joutuu kriisiin. Nämä elämänvaiheet tuottavat eniten tarinoita, koska tarve rakentaa johdonmukainen kokonaisuus on silloin suurimmillaan. (Heikkinen 1999, 281–283.)

Identiteetin käsite soveltuu yksilöllisen identiteetin käsittelyn ohella myös kollektiivisen identiteetin kuvaamiseen, kuten esimerkiksi haastattelujeni kohteena olevan ammatillisen identiteetin osalta voi tehdä. Kaunismaa (1997) pitää ammatillista identiteettiä yhtenä kollektiivisen identiteetin erityistapauksena. Kari (1990) taas sijoittaa ammatillisen identiteetin persoonallisen ja kollektiivisen identiteetin välimaastoon. Lähteenä olevassa artikkelissa käsitellään erityisesti opettamiseen liittyvää identiteettiä ja ammatillista identiteettiä, mutta sitä voisi mielestäni soveltaa myös arkkitehdin ammatilliseen identiteettiin. Arkkitehdin identiteetin muodostumisessakin on kysymys ammatillisen perinteen uusintamisesta, että arkkitehtuurin opetuksessa välitetään tietoja, taitoja ja arvoja, joita pidetään oppimisen arvoisina. Opettajan roolina on valita itse tärkeinä pitämiään arvoja sekä jättää toisia pois. Opetuksessa sekä siirretään että luodaan uudestaan kollektiivista identiteettiä. (Heikkinen 1999, 284–285.)

Kaavio 2: Ammatillinen identiteetti (Heikkinen 1999, 285).

Heikkinen huomauttaa, että modernin yhteiskunnan perustavia piirteitä ovat identiteettien ja elämänmuotojen monimuotoisuus. Giddens on laajasti kuvannut jälkimodernin yhteiskunnan piirteitä tästä näkökulmasta. Siksi ihmisten välinen yhteistoiminta eli sosiaalinen integraatio ei enää perustukaan maailmankuvien samanlaisuuteen, vaan tarpeeseen toimia yhdessä erilaisista käytännön toiminnallisista ja kulutukseen liittyvistä lähtökohdista katsoen. Tällöin erilaisuuden sietäminen muodostuu tärkeäksi tekijäksi. Yhteisöjen hengissä säilymisen kannalta toisenlaisuuden sietäminen voi olla ratkaiseva tekijä. Näitä näkemyksiä ei kuitenkaan sovelleta ammatillisiin kollektiiveihin. (Heikkinen 1999, 286–287.)

Identiteetin käsite ja ammatillisen identiteetin ilmeneminen ovat haastattelujen analysoinnin kannalta olennaisia. Pyrin haastatteluissa etsimään, millaisia selontekoja ja piirteitä niihin liittyen haastateltavat tuovat ilmi, ja kokoamaan niiden avulla analyysin näiden haastateltujen ammatillisen identiteetin ominaisuuksista.

Tutkijan rooli laadullisessa tutkimuksessa

Tutkimuksen ihanteena voidaan kuvitella tutkijan objektiivista suhtautumista tutkimuskohteeseensa. Lähtökohta on kuitenkin aika epärealistinen, tutkijalla on omia lähtökohtiaan, jotka väistämättä vaikuttavat tutkimukseen. Tutkimuksessa pitäisi pystyä tarkastelemaan tutkimuskohdetta etäisyyden päästä, ulkopuolisin silmin tai etäännyttää kohde nähdäkseen sen selvemmin. Tärkeintä olisi kuitenkin pystyä erottamaan oma uskomuksensa ja asenteensa tutkimuskohteesta tai ”ainakin yrittää tunnistaa omat esioletuksensa ja asenteensa”. (Eskola & Suoranta 1998, 17; Newman & Benz 1998, 24.)

Tässä tutkimuksessa omaan tutkijan rooliini vaikuttaa olennaisesti se, että olen saanut koulutuksen arkkitehdiksi. Koulutuksen ja alan työkokemuksen kautta olen omaksunut tietynlaisen esiymmärryksen tutkimuskohteisiini, erityisesti maaseudun vernakulaariin arkkitehtuuriin ja suunnitteluun arkkitehdin näkökulmasta. Tästä osallisuudesta on sekä hyötyä että haittaa: haastattelutilanteissa kommunikointi toisten arkkitehtien kanssa sujui hyvin. Haastattelutilanteiden vaatima luottamus syntyi haastateltavien tuntemisesta tai ainakin samalla alalla

toimimisesta. Tässä voi mielestäni nähdä käytännössä toimivan periaatteen, että haastatteluasetelmasta haastateltaville tuli selväksi, että olen kiinnostunut heidän työtavastaan ja olen tietoisesti valinnut juuri heidät haastateltaviksi. Tällöin toimii Perelmanin (1982, xi) ilmaisema argumentaation onnistumisen edellytys: ”Saavuttaakseen minkäänlaisia menestystä yleisössä argumenttien on otettava lähtökohdakseen sellaisia väitteitä, jotka ovat yleisön hyväksyttävissä. Esittäjä voi joko lukea itsensä mukaan yleisöön tai jättäytyä sen ulkopuolelle”. Tässä esittäjä on haastattelija ja yleisö on haastateltava.

Toisaalta arkkitehdin rooli voi vaikuttaa tutkijan roolin omaksumista estävästi, sillä paikoitellen on vaikeaa saada riittävää etäisyyttä tutkimuskohteeseensa. Nämä kysymykset tulivat esiin erityisesti haastattelujen suorittamisessa ja käsittelyssä, kun taas 1900-luvun muutoksiin ja aikalaismielipiteisiin tutustuminen on toisenlaista, koska sitä saattaa tarkastella tavallaan objektiivisemmin, ainakin ajallisen etäisyyden päästä. Samalla tavoin ajallinen etäisyys haastatteluihin edesauttaa niiden käsittelyä.

4.3 Tutkimusaineistot

Tässä tutkimuksessa olen käyttänyt aihepiiriin liittyvän kirjallisuuden lisäksi empiirisinä aineistoina lehtikirjoituksia maaseudun rakentamisesta. Kirjoitukset olen koonnut Rakennustaito-lehden vuosikertoista vuosilta 1903–1980⁶, Miten rakennan -lehden vuosikertoista vuosilta 1945–1967⁷ sekä Arkkitehti-lehden vuosikertoista vuosilta 1903–2007. Olen valinnut aineistoksi sellaiset kirjoitukset, jotka käsittelevät maaseudun suunnittelua ja rakentamista. Tämän aineiston sekä sitä täydentävän lähdekirjallisuuden avulla kuvaan rakentamisen merkittäviä muutoskohtia ja kyseisille aikakausille tyypillisiä ilmiöitä. Taustan tälle selvitykselle muodostaa maatilojen rakentamista ja sen muutosta käsitellyt kirjallisuusaineisto⁸.

---

⁶ Rakennustaito-lehdessä ilmestyneet maaseudun rakentamista käsittelevät artikkelit ovat harventuneet vuoden 1980 jälkeen huomattavasti.

⁷ Miten rakennan -lehti on ilmestynyt vain näinä vuosina.

⁸ Ks. myös Aarrevaara 2002.

Toisen keskeisen tutkimusaineiston muodostavat seitsemän arkkitehtien haastattelua, jotka olen tehnyt vuonna 1999. Aineiston kokoamisesta on kulunut aikaa, mutta aineistoa tulee pitää tässä tutkimuksessa oman ajankohtansa kuvauksena, jonka avulla kuvataan haastatteluaineistosta nousevia diskursseja, teemoja ja rooleja. Haastattelut on nauhoitettu ja litteroitu kokonaisuudessaan.

Haastattelun keskeiset kysymykset on asetettu siten, että niiden avulla on tarkoitus tutkia, miten arkkitehdit ovat muodostaneet omaa ammatti-identiteettiään erityisesti opiskeluajan ja ammatillisen toiminnan kautta, miten he suhtautuvat maaseudun kulttuuriympäristöön suunnittelun kohteena ja millaisia näkemyksiä heillä on suunnitteluun kulttuurisesti vaikuttavista asenteista ja arvoista. Haastatteluaineisto on koottu puolistrukturoitujen kysymysten avulla, jotka on esitetty kaikille haastateltaville. Kysymyksiin on vastattu suullisesti, ja vastaukset on nauhoitettu. Haastattelujen tuloksena on syntynyt tekstimassaa yhteensä 38 sivua, jonka olen litteroinut. Litteroinnissa olen pyrkinyt ottamaan esiin puheessa esiintyneet tauot, ja noudattanut haastattelujen sanamuotoa tarkasti. Pidemmälle menevää puheen jäsentämistä en ole käyttänyt litterointimerkinnöissä. Haastattelukysymykset on esitetty tämän työn liitteessä.

Haastattelumenetelmä on puolistrukturoitu teemahaastattelu, jonka vastaukset vaihtelevat eri haastateltavilla huomattavasti pituudeltaan. Yksi haastattelu on toteutettu parihaastatteluna, ja muut yksilöhaastatteluina. Haastattelukysymykset kuvastavat kiinnostustani siihen, miten haastateltavien ammatillinen identiteetti on kehittynyt ja mitkä tekijät siihen ovat olleet vaikuttamassa. Olen kysynyt myös, millaisia ympäristöjä arkkitehdit pitävät itselleen merkityksellisinä erityisesti lapsuudessa ja nykyään.

Haastateltaviksi olen valinnut arkkitehteja, joiden töissä näkyy haastatteluajankohtana mielestäni selkeästi suhde traditioon ja pyrkimys jatkaa tai käyttää sitä siten, että se ulkopuoliselle tarkkailijalle on näkyvää eikä ainoastaan verbaalista perustelua jollekin ratkaisutavalle. Haastateltavien valintaan on vaikuttanut, että pidän heidän työskentelytapojaan ja ajatteluaan kiinnostavina kulttuuriympäristön suunnittelun näkökulmasta. Kriteerinä on ollut myös, että arkkitehdit ovat

toimineet suunnittelijoina alueilla, joilla ei perinteisesti ole ollut paljon arkkitehteja, eli pääasiassa maaseudulla sekä pienissä kaupungeissa. Olenkin valinnut haastateltaviksi hieman itseäni vanhempaa suunnittelijasukupolvea edustavia arkkitehteja, jotka ovat luoneet itselleen selkeän ammatillisen identiteetin, jota olen halunnut selvittää tarkemmin omista tiedonintresseistäni lähtien.

Osa haastatteluista on toiminut haastatteluajankohtana yksityisinä suunnittelijoina omissa toimistoissaan, osa sen ohella tai kokonaan myös arkkitehtuuriin liittyvässä opetustyössä ja yksi aluearkkitehtina. Myös toisella haastattelulla on kokemusta aluearkkitehdin työstä maaseudulla useiden kuntien yhteisenä työntekijänä. Haastateltavia yhdistää myös se, että he pääsääntöisesti toimivat pääkaupunkiseudun ulkopuolella, eri puolilla Suomea, ja heidän työhönsä on kuulunut myös suunnittelua maaseudulle.

Olen lukenut haastatteluvastauksia eri aikoina useita kertoja perusteellisesti ja pyrkinyt nyt viime vaiheessa käsittelemään vastausten muodostamaa tekstimassaa ensin kokonaisuutena ja havaintomateriaalina, josta kirjaan ylös erilaisia raakahavaintoja. Raakahavainnoista pyrin yhdistämään keskeiset havainnot, jotka toimivat johtolankoina varsinaiseen haastattelun analyysiin. (Alasuutari 1994, 30–31.)

Vaikka teemakysymykset ehkä ovat liiankin tarkkoja ja jäsennettyjä, useille vastauksille on kuitenkin tyypillistä, että ne liikkuvat varsin laajalla alueella ja pohtivat aiheita väljästi. Tällöin on mahdollista löytää niistä omia jäsennyksiä, eivätkä kysymyksenasettelut muodostuneet vastaajaa kahlitseviksi. Toisaalta haastateltavat ovat vastanneet vai sellaisiin kysymyksiin, joita ovat pitäneet omalta kannaltaan mielekkäinä. Esimerkiksi ympäristön analysointia koskeva kysymys on vaikuttanut osasta haastatteluista vieraalta ja keinotekoiselta. Haastatteluvastauksia käsitellään aineistona, jonka kautta välittyy jokaisen vastaajan tapa jäsentää omaa suhdettaan kulttuuriympäristöön ja suunnitteluun. Aineistosta etsitään vastaajien jäsennyksiä aihepiiristä ja liittymiskohtia laajempiin suunnittelukeskusteluihin (Hirsjärvi, 1997, 167).

Haastatteluista syntynyttä tekstiä olen lähtenyt käsittelemään käyttäen hyväksi tutkimukseni käsitteellistä viitekehystä, johon kuuluvat aihepiirit tai teemat ovat siis vernakulaari arkkitehtuuri, vernakulaarin ja

modernin arkkitehtuurin suhde, kulttuuriympäristö ja professionalisaatio. Olen etsinyt kannanottoja ja erontekoja eri aihepiireihin sekä kannanottojen sisäisiä ristiriitaisuuksia. Eri teemojen alle on syntynyt tarkempia jaotteluja haastatteluissa ilmenneistä kannanotoista.

Tarkennettuja kysymyksiä aineiston käsittelyssä ovat seuraavat näkökulmat:

- millä tavoilla haastateltavat ilmaisevat ammatillisen identiteettiinsä kuuluvia piirteitä haastatteluissa?
- millaisia kokemuksia alan koulutus ja toiminta ammatillisissa yhteisöissä ovat antaneet ja millaisia merkityksiä niille annetaan haastatteluissa ammatti-identiteetin kannalta?
- millaisia kannanottoja haastatteluissa tulee esiin kulttuuriympäristöstä, perinteestä sekä perinteisen ja modernin rakentamisen suhteesta?

Haastattelujen analyysin alkuvaiheessa aineiston tarkastelun viitekehys ei vielä saa olla liian tiukka, jotta se estäisi muidenkin löytöjen esiin nousemisen haastatteluista. Analyysissä lähdetään tällöin liikkeelle painottaen aineistosidonnaista tarkastelua. Aineistolähtöistä tarkastelua voi toki analyysivaiheen jälkeen laajentaa pohdintaa laajempaan kontekstiin. (vrt. Jokinen, Juhila & Suoninen 1999, 57) Olen kyllä kuvannut haastattelututkimuksenkin taustaksi vernakulaarin arkkitehtuurin ominaispiirteitä, maaseudun rakennuskulttuurin muutosta sekä arkkitehdin ammatin professionalisaation historiallisia vaiheita, jotka valottavat ymmärtämään haastatteluajankohdan kulttuurisen tilanteen taustaa näiden tekijöiden osalta. En siis ole lähtenyt liikkeelle haastatteluissa ja niiden käsittelyssä puhdasoppisesta aineistosidonnaisesta analyysistä. Diskurssianalyysin näkökulmista puhuttaessa on esitetty, että erilaiset tarkastelutavat ja painotukset eivät ole kokonaan toisensa poissulkevia, vaan voidaan puhua tarkastelunäkökulmasta, joka sijoittuu tietynlaisen janan jollekin kohdalle painotuksensa mukaan. Tällaisiksi diskurssianalyttisen tutkimuksen kartoiksi on määritelty tilanteisuus ja kulttuurinen jatkumo, merkitykset ja merkitysten tuottamisen tavat, retorisuus ja responsiivisuus sekä kriittisyys ja analyttisyys. (mts., 55.)

Tässä luvussa olen kuvannut tutkimuksen kannalta keskeiset käsitteet, jotka muodostavat tutkimukselle käsitteellisen viitekehyksen: vernakulaari arkkitehtuuri, vernakulaarin ja modernin arkkitehtuurin suhde, kulttuuriympäristön käsite sekä profession käsite. Tutkimuksen alussa on kuvattu laajemmin vernakulaarin arkkitehtuurin tutkimusta sekä professionalisaatiota käsittelevää tutkimusta. Olen edellä kuvannut myös laadullisen tutkimuksen lähtökohtia ja menetelmiä sekä niiden soveltamista luvussa 5 esiteltävään arkkitehtien teemahaastatteluaineistoon. Tämän haastatteluaineiston ohella tutkimuksen empiiristä aineistoa muodostavat maaseudun rakentamisen käännepisteiden kuvauksessa käytetyt aikalaiskirjoitukset, jotka koostuvat Rakennustaito-, Miten rakennan ja Arkkitehti-lehtien aiheeseen liittyneistä artikkeleista.

Seuraavassa luvussa kuvaan maaseudun kulttuuriympäristön muuttamisprosessia 1900-luvun aikana, josta olen poiminut tarkemman tarkastelun kohteiksi ensi lähtökohdan eli 1800- ja 1900-lukujen vaihteen, sitten sodanjälkeisen rakentamisen ja ajanjakson 1960-luvulta 1980-luvulle sekä lopuksi ajanjakson 1980-luvulta 2000-luvun vaihteen, johon muutosprosessien tarkastelu päättyy.

5 Käännepisteanalyysi

Tarkastelen seuraavassa ensin maaseudun elinympäristöä ja olosuhteita 1800-luvun lopulla. Sitten kuvaan ja arvioin yksityiskohtaisemmin maaseudun muuttumista 1800-luvun lopulta alkaen ja rajaan tarkastelun kohteiksi 1900-luvun vaihteen lisäksi jälleenrakennuskauden ja 1960-luvun maaltamuuton sekä 1900-luvun lopun tilanteen. Näkökulmina ovat maaseudun yleispiirteinen taloudellisten olojen muutos, joka liittyy maaseutuelinkeinojen ja väestön muutokseen, sekä hallintoon liittyvät muutokset ja järjestötoiminnan kehitys, johon liittyy myös maaseudun neuvontatoiminta. Näiden rinnalla tutkin rakennustapaan liittyneitä muutoksia ja ammatteihin eli professionalisaatioon liittyviä piirteitä. Rakennustapaan liittyviä mielipiteitä kuvaan myös aikalaiskeskustelun avulla. Aikalaiskeskustelujen keskeisenä aineistona ovat olleet maaseudun rakentamista käsitelleet lehtikirjoitukset, lähinnä Rakennustaito-lehden vuosikerrat sekä Miten rakennan -lehden vuosikerrat käsiteltäviltä ajanjaksoilta. Rakennustaito-lehdessä käsiteltiin maaseudun rakentamista erityisesti vuosisadan alkupuolella. Aineistooni ovat kuuluneet vuosikerrat vuodesta 1903 vuoteen 1980. Miten rakennan -lehti ilmestyi vuosina 1945–1967 ja sen kirjoitukset käsitelivät pääsääntöisesti maaseudun rakentamista. Myös Arkkitehti-lehdessä on julkaistu jonkin verran maaseutua sivuavia kirjoituksia, mutta lehti on selkeästi keskittynyt kaupunkien rakentamiseen alusta saakka.

Rakennetun ympäristön tutkimuksissa olen aiemmin havainnut tiettyjen aikakausien rakennustavan edustavuuden säilyneessä rakennuskannassa.

Sen pohjalta voi tehdä monenlaisia johtopäätöksiä, joista yksi voisi liittyä siihen, että kyseisenä aikakautena on rakennettu paljon tai kestäväällä tavalla, mikä selittäisi rakennuskannan näkyvyyttä edelleen maaseudulla. Tällainen perinteisempään rakennustapaan liittyvä aikakausi on erityisesti mielestäni 1900-luvun vaihde mukaan lukien 1800-luvun loppu. 1800-luvun alkupuolen ja sitä vanhempaa talonpoikaisrakentamista esiintyy ainakin eteläisessä Suomessa suhteellisesti vähemmän, ja usein ainakin rakennuksen ulkonäkö on saanut ilmeensä vasta vuosisadan vaihteessa, vaikka rakenteeltaan olisikin vanhempi.

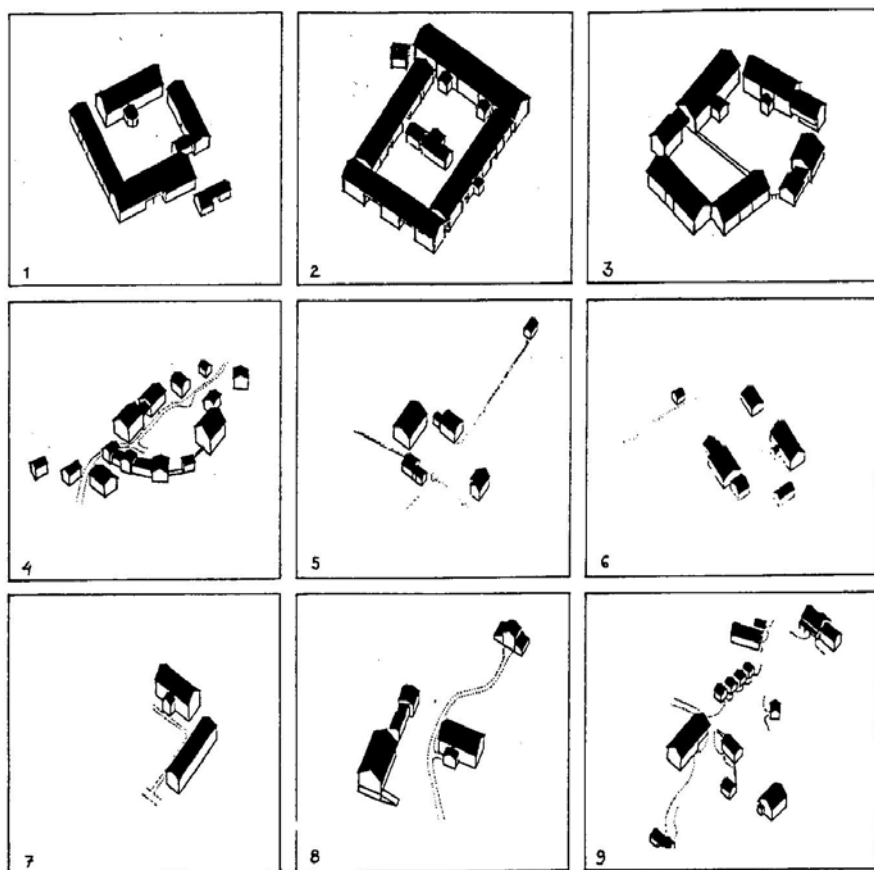
Sotien jälkeen maaseudulla on rakennettu merkittävästi ja rakennuspaikkojen sijoitus on poikennut usein vanhan kyläasutuksen sijaintiperiaatteista. 1960-luvun rakentaminen eroaa ulkonäöltään aiempia rakennustapoja selvemmin perinteisestä kansanomaisesta rakentamisesta. Näiden rakennustapojen taustalta voi löytyä erilaisia selittäviä tekijöitä, jotka eivät liity ainoastaan aikakauden suunnittelutyyliin vaan muihin aikakaudelle tyypillisiin ilmiöihin. Nykyhetken kuvaaminen on tärkeää ajattelun sitomiseksi tähän aikaan ja sen haasteisiin sekä tulkintoihin. Tätä taustaa olen halunnut tutkia hieman laajemmin kuvatessani valitujen käännepestien rakentamista ja kyseisenä aikakautena vallinneita olosuhteita. Keskeistä tarkastelussa on aikalaiskeskustelu, joka tulee näkyviin eri lehtien palstoilla, artikkeleissa ja pääkirjoituksissa. Suhde kulttuuriympäristöön ja vanhaan rakennuskantaan tulee näissä myös eri aikoina selvästi esille.

5.1 Millaista oli rakentaminen maaseudulla ennen 1800-luvun loppua

Tarkastelun pohjaksi kuvaan perinteistä rakennustapaa sellaisena kuin se pääsääntöisesti on vallinnut 1800-luvun lopulla ennen kertaustyylien merkittävää vaikutusta.

Maaseudun perinteisen rakennustavan ilmiasuun on keskeisesti vaikuttanut rakennusten ryhmittely pihapiiriksi. Neliöpiha on esiintynyt lounaisessa Suomessa keskiajalta lähtien. Umpipihatalomalliin on vaikuttanut mahdollisesti linnoista ja sitä kautta kaupungeista saatujen vaikutteiden lisäksi turvallisuus esimerkiksi petojen varalta. Umpipihojen ydinalue on rajattu eteläisestä Länsi-Suomesta Länsi-Kannakselle.

Umpipihan erilaisia variaatioita ovat mies- ja karjapihan erottaminen aidalla, mikä esiintyi maan lounaisosissa. Myös rakennus on saatettu sijoittaa pihan osia jakamaan, ei kuitenkaan asuinrakennus, vaan esimerkiksi Pohjanmaalla tallirakennus. Toisenlaista pihapiiriryhmitystä edustaa avopihamalli, joka on ollut yleinen Suomen itäiselle ja pohjoiselle osalle, Laatokalta Sisä-Suomeen ja Lappiin. Tyypillisin avopiha on läpikuljettavan asuinrakennuksen molemmille puolille ryhmittynyt pihapiiri mies- ja karjapihoineen. Rakennusten tontit ovat näillä alueilla väljiä. Pihapiirin ulkopuolelle on sijoitettu yleensä paloherkkytensä vuoksi riidet ja pajat, Itä-Suomessa myös usein saunat. (Korhonen 1985, 138–139.)

Kuva 6: Perinteisiä pihapiirimuotoja eri puolilta Suomea. Länsi-Suomelle ovat tyypillisiä umpipihat, kun taas itäisessä Suomessa pihapiirit ovat hajanaisempia. (Kukkonen & Lievonon 1989.)

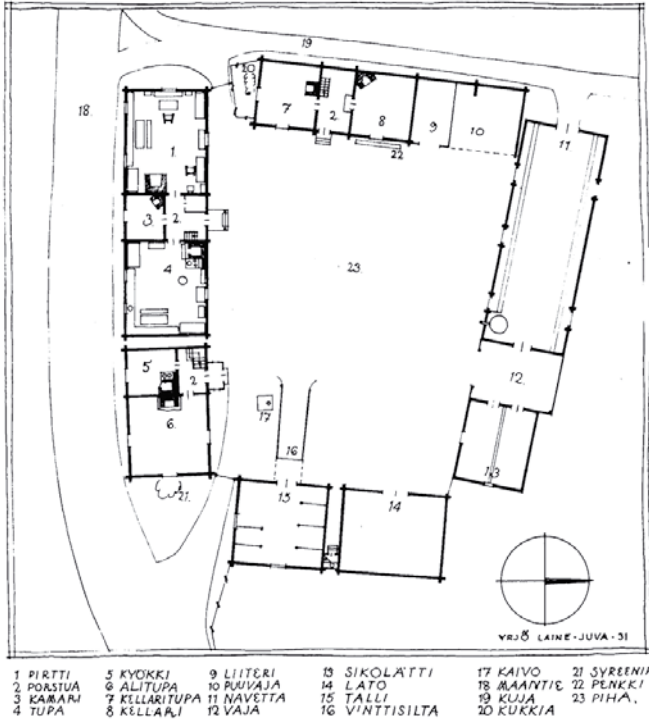
Pihapiirit muodostavat kyläasutuksen lähtökohdan. Eri puolilla Suomea maiseman ja maaperän ominaisuudet ovat johtaneet siihen, että kullakin alueella edullisimmat asuinvyöhykkeet on otettu asutukseen. Eteläisessä Suomessa savikkojen ympäröimät moreenikumpareet ja selänteiden ja tasankojen reuna-alueet ovat edullisimpia asumiseen ja niille muodostuu laajojakin ryhmäkyliä. Itäisessä Suomessa vaarojen huuhtoutumattomat laet ovat asutuksen perinteinen sijoittumispaikka. Länsi-Suomen jokilaaksojen alueella, erityisesti Pohjanmaalla, asutus sijoittuu rivikyliksi jokivarsiin. Suurimmat ryhmäkylät sijoittuvat Kaakkois-Hämeen ja Itä-Uudenmaan savilakeuksille, joissa on saattanut olla 10–30 taloa ryhmittyneenä ja niiden väleissä kiemurtelee kapeita kujia. Selkeämpää raitinvarsiryhmitystä on nähtävissä lounaisessa Suomessa, jossa talot ovat sijoittuneet säännönmukaisemmin. Maanjaot ovat vaikuttaneet tiiviiseen kylämuodostukseen läntisellä sarkajakoalueella: kantatalojen jakaantuessa on uudetkin talot sijoitettu kylätontille, mikä on lisännyt niiden tiivistymistä. (mts., 140–142.)

Ruotsissa maanjaot ja maa- ja metsätalousmaan yksityistäminen ovat aiheuttaneet kyläyhteisöjen yhteisen rakentumisen muuttumisen keskusjohtoiseen ohjaukseen. Yhdyskuntien muodostuminen on siirtynyt selkeästi yhteiskunnan ohjaamaksi toiminnaksi. (Werne 1993, 381) Suomessa myöhemmin toteutuneet maanjakotoimenpiteet ovat johtaneet myös kylärakenteen hajoamiseen erityisesti suurissa kylissä, joskaan maalle rakentamista ei ole 1900-luvulla ohjattu kovin voimakkaasti.

Kyläasutus on ollut tiiveimmillään 1800-luvun lopussa, vaikka isojako ja mahdollistava asetus on annettu jo vuonna 1757. Vuosina 1848 ja 1881 annetut uusjakoasetukset ovat edistäneet jakotoimien suorittamista, ja niiden myötä on alkanut kylien hajoaminen. Kantatalot ovat jääneet kylätontille ja myöhemmin muodostettuja taloja on siirretty kyläalueen ulkopuolelle tiluksiensa keskelle. Talojen pelloista ja metsistä on pyritty muodostamaan entistä yhtenäisempiä alueita. Kylien tiivistäminen on lisännyt myös torppien ja mäkitupien sijoittuminen kyläalueille omiksi kokonaisuusikseen. Torpat aletaan isojaon myötä sijoittaa metsäalueille. Myös osa mäkituvista häviää niiden joutuessa talojen vuokramiehiksi aiemman vapaan asumisoikeuden sijaan. Tilan rakennusten pystyttäminen väljemmälle alueelle vaikuttaa osaltaan myös maatalouden kehittymismahdollisuuksien paranemiseen. Maan itäosissa asutus

TAMMELA * PORRAS * SYRJÄLÄ

Kuva 7: Arkkitehti Yrjö Laine-Juva on dokumentoinut runsaasti kansanperimettä, kuten tämänkin Syrjälän pihapiirin Tammelan Portaan kylästä vuonna 1931. Asemapiirroksesta ilmenee erilaisten talonpoikaistalon tilojen sijoittuminen umpipihiän ympärille.

on ollut aiemminkin harvempaa, eikä sarkajako ole vaikuttanut siellä viljelyjärjestelyihin. Yksinäistalo on ollut vallitseva asutusmuoto erityisesti Keski-Suomessa, Pohjois-Savossa ja Kainuussa. Pohjois-Karjalan kylät ovat olleet vaaroja myötäileviä harvoja rivikyliä tai vaaran laella sijaitsevia ryhmäkyliä. Tiivistä kyläasutusta on ollut Etelä-Karjalassa ja Laatokan-Karjalassa, joissa kyläasutus ei kuitenkaan ole liittynyt viljelyksiin kuten läntisessä Suomessa, vaan kylät ovat olleet vain asuinpaikkoja. (Korhonen 1985, 142–144.)

Wernen mukaan maanjakojen ja lainsäädännön muutokset 1800-luvulla Ruotsissa perustuvat muuttuneeseen näkemykseen yksilöstä ja yhteiskunnasta. Kyläyhteisöstä on muodostunut este maanviljelyn tehostamiselle. Yhteiskunnan työnjako alkaa kehittyä kohti markkinataloutta (Werne 1980, 165). Talontarkastussäännöissä on aiemmin määritetty,

mitä rakennuksia erikokoisten tilojen pihapiireissä tulee olla. Ne kuitenkin tähtäävät lähinnä olevan tilanteen säilyttämiseen kuin muutoksiin. Jacob Faggot kirjoittaa 1746 kirjan ”Svenska Landtbrukets hinder och hjälp”, jolla on myöhemmin suuri merkitys kehityksen suunnantantajana. Hän kritisoi enemmän feodaaliherrojen päivätyövelvollisuuksia kuin talonpoikia ja ehdottaa, että työ voitaisiin korvata rahalla. Arvostelun kohteena on myös tilusten pirstoutuneisuus, mikä vaikuttaa maanjakotoimenpiteiden käynnistymiseen. Englannissa kokeiltua isojakoa Faggot suosittelee myös Ruotsiin: mikäli yksi omistaja vaatisi jakoa, pitäisi maa jakaa siten, että jokainen tila saisi maansa yhtenäisiksi alueiksi (mts., 167, 196–197).

Pihapiirien muotoja ja historiaa ei ole toisaalta pystytty kattavasti selvittämään, koska vanhat pihamuodot ovat pitkälle hajonneet ja muuttuneet talojen siirtojen yhteydessä. Pääperiaate, jonka mukaan itäiset pihat ovat olleet luonteeltaan hajanaisia verrattuna läntisiin suljettuihin pihoihin, lienee asioita, joista voidaan olla yksimielisiä. Umpinaiset pihamuodot ovat todennäköisesti muuttuneet avoimemmiksi tai toisin sanoen avautuneet joltain sivultaan näiden muutosten yhteydessä. (Valonen & Korhonen 2006, 9–10.)

1800-luvulla suomalaisen talonpoikaistalon tavallisin tyyppi on kama-reilla jaettu paritupa. Aikanaan parituvan eteinen on ollut läpikuljettava, ja sen perälle on saatettu rakentaa ulokkeena yksi kamarikin. Myöhemmin kamari kuitenkin upotetaan rakennuksen runkoon esimerkiksi pappiloista ja virkataloista saatujen vaikutteiden mukaan. Savujohdollisten uunien leviäminen aiheuttaa rakennuksen välikaton madaltumisen. Korkea ullakko toimii säilytystiloina, ja valoa sinne antavat matalat haukkaikkunat pitkien sivujen räystääiden alla. (Korhonen 1985, 111–112.)

Kaksikerroksisia asuinrakennuksia on rakennettu joissakin osissa Suomea. Pohjois-Karjalan venäjänkarjalaisella alueella rakennustyyppinä on ollut niin sanottu karjalantalo, jossa asuintilat, eläinten tilat ja varastot ovat olleet samassa rakennuksessa. Kaupunkien ja kartanoiden esikuvien mukaan on rakennettu eteläisessä Suomessa jonkin verran kaksikerroksisia rakennuksia maaseudulle, mutta suosituimmaksi kaksikerroksinen rakentaminen muodostuu Pohjanmaalla. Ilmeisesti Vaasan kaupungin kaksikerroksinen rakennustapa on levinnyt erityisesti Etelä-

Pohjanmaan alueelle, ja rakennustavan kukoistuskausi osuu 1800-luvun lopulle ulottuen vielä 1900-luvun alkuunkin. Kaksikerroksisia rakennuksia esiintyy Keski-Suomessa ja Pohjois-Satakunnassakin, joissa erityisesti 1860-luvun nälkävuosien aikana on kierrellyt pohjalaisia kirvesmiehiä. (Korhonen 1985, 113–114.)

Kansanomaiseen rakentamiseen on omaksuttu enemmän tyylipiirteitä 1800-luvun loppuun tultaessa. Kertaustyylien vaikutteet näkyvät esimerkiksi asuinrakennusten julkisivupaneloinneissa ja laudoituksissa sekä ikkunajaotuksissa, vuorilautojen muotoilussa ja rakennusten maalaus käsittelyissä. Vaikutteita on saatu pappiloista ja kartanoista sekä myös rautatiearkkitehtuurista (asema-alueiden rakentamisesta) ja joillain seuduilla yleistyneestä huvilarakentamisesta. Keittomaalien tilalla on käytetty jo paikoin öljymaaleja. Karjarakennuksia on tehty sekä kivistä että tiilestä. Mutta toisaalta monet alueet ovat säilyttäneet perinteen kansanomaisen ilmeensä pitkälle 1900-luvun alkupuolelle.

Museoviraston luettelon mukaan vanhimpia maaseudun rakennusoppaita on ilmestynyt jo 1700-luvulla sekä 1800-luvun aikana useampia (Museovirasto 2007). Myös Suomen Talousseura on julkaissut tyyppi-

Kuva 8: Maaseutumaisemaa ja kansanomaista rakentamista 1900-luvun vaihteesta. (Pirkanmaan museo.)

piirustuksia 1860-luvulla. Ruotsissa ilmestyy 1800-luvulla lehtiä, jotka keskittyvät maaseudun rakentamiskysymyksiin. Rakentamistavan mallien esittely liittyy maatalouden tehokkaampien työtapojen ja menetelmien opettamiseen. C.E. Löfvenskjöld on julkaissut Ruotsissa opaskirjan ”Landtmannabyggnader” vuonna 1868, joka näyttää vaikuttaneen Suomessa myöhemmin ilmestyneeseen Sjöströmin opaskirjaan. Kirjassa on useiden erityyppisten maatalousrakennusten ja maaseudun asuinrakennusten mallipiirustuksia. (Werne 1993, 330–332.)

Maatalouden ongelmat 1800-luvun lopussa

1800-luvun lopulle ajoittuneet nälkävuodet muodostavat Soinisen mukaan vanhakantaisen maatalouden kriisin. 1860-luvulle ajoittuu kolme katovuotta, joiden seurauksena vuosina 1867–1868 aiheutuu nälänhätä, jossa menehtyy lähes 100 000 henkeä. Vaikka viljaa tuodaankin ulkomailta, se ei riitä aiempien katovuosien menetysten korvaamiseen vuonna 1867. Tilannetta pahentaa maaseudun tilattoman väestön kasvu 1800-luvun lopulla. (Soininen 1974, 403.)

Nälkävuosien seurauksena syntyy enemmän tilaa maatalouden uudistuspyrkimyksille, joskin katovuosien jälkeen palataan vanhaan viljelyjärjestelmään. Karjatalous on tuottanut tiloille myyntituloja jo 1800-luvun alkupuolelta lähtien, ja karjanjalostukseen on alettu kiinnittää huomiota. Maatilojen taloudellinen tilanne paranee huomattavasti 1870-luvulla, jolloin metsätalouden ansiot alkavat muodostua aiempaa huomattavammiksi tulonlähteiksi puutavaran menekin kasvaessa. Saman vuosikymmenen loppupuolella aletaan toteuttaa erilaisia maatalouden uudistamiseen liittyviä toimenpiteitä. (Soininen 1974, 409–410.)

Tilattoman väestön asemaa leimaa 1800-luvun loppuvuosikymmeninä kehitys, jolle on tyypillistä ansiotason talollisia hitaampi nousu. Metsänhakuut ja niihin liittyvät työt tarjoavat rajallisesti lisäansioita. Maatalouden siirtyminen rehunviljelyyn viljanviljelystä vähentää myös työvoiman tarvetta entisestään. Mahdollisesti peltojen raivaaminen on tasapainottanut työn tarjonnassa tapahtuneita muutoksia kyseisenä aikakautena. Lopputuloksena kehityksestä voi väittää, että maaseudulle syntyy liikaväestö, jonka siirtyminen muihin ammatteihin tapahtuu hitaasti ja hidastaa koko seuraavan vuosisadan kehitystä. (Soininen 1974, 413–414; Meinander 2007, 129–132.)

5.2 1900-luvun vaihde

Aikakauden yleisiä piirteitä

Maanviljelyn keskushallinnon virastoksi muodostettu maanviljelyshallitus perustetaan vuonna 1892, jolloin maatalouden piiriin kuuluu vielä kolme neljäsosaa maan väestöstä. Suomen väestö on tuolloin 2,5 miljoonaa. Maatilatalous on muuttumassa painopisteen siirtyessä viljanviljelystä karjatalouteen ja metsätalouteen. Maataloudessa omakсутaan entistä tehokkaampia menetelmiä, kuten heinän ja viljan vuoroviljely. Tehdasvalmisteiset työkalut alkavat yleistyä, ja maatilat saavat lisääntyviä tuloja puun myynnistä. Myös karjatalouden tuotteista aletaan saada vientituloja, ja maatilojen tuotanto keskittyy enemmän metsätalouteen sekä karjatalouteen. (Pietiäinen 1992, 11–12) Suomen peltoala kasvaa vuodesta 1890 980 000 hehtaarista yli kahteen miljoonaan hehtaariin vuoteen 1920 mennessä.

Itsenäistyneen maan resurssit tukea maataloutta ovat kuitenkin hyvin pienet. Maanviljelysseuratkkin ovat tyytymättömiä määrärahoihin, vaikka tilanne on entisestä hieman parantunut. Maataloushallitus haluaa tukea maatalouden tuotantokykyä järkevällä asutuspolitiikalla, ammattitaitoa ja sivistystä kohottamalla, maatalouskoetoimintaa edistämällä, apulantateollisuuden luomisella sekä kylvösiemenen ja kotieläinrotujen jalostustyöllä ja maatalouden tuotantokykyä kannustavalla talouspolitiikalla. (Pietiäinen 1992, 56–57) Vuoden 1918 alusta aloittaneen asutushallituksen⁹ tehtäväksi tulee johtaa ja valvoa yksityismaiden ja valtion maiden asuttamista. Pääpaino tulee olemaan valtion maiden asuttamisessa, sillä yksityismaiden asuttamista varten on luotava lainsäädäntö. Asutushallitukseen perustetaan muun muassa metsänhoito- toimisto ja rakennustoimisto. Rakennustoimiston johtajaksi nimitetään arkkitehti Urho Åberg (sittemmin Orola), joka on työskennellyt apulaisena Eliel Saarisen ja Verner Thomén arkkitehtitoimistoissa. Kesän

---

⁹ Asutushallitus valmistautuu myös toteuttamaan torpparien vapauttamista. Lokakuussa 1918 hyväksytään laki yksityisten vuokra-alueiden lunastamisesta. Vuoden 1921 lailla itsenäistyneet papiston virkatalojen torpat ja vuoden 1922 lailla kruunun virkatalojen torpat ja kruununmetsätorpat. Kruunun virkataloista voidaan vuoden 1926 lain perusteella tehdä itsenäisiä. Näiden lakien perusteella itsenäistyneitä torppareita ja mäkitupalaisia on ollut yhteensä yli 124 000 alueiden käsittäessä noin 1,3 miljoonaa hehtaaria (Pietiäinen 1992, 98–99).

1917 hän on tutkinut stipendin turvin maatalousrakennus- ja asunto-oloja. (mts., 91, 94–96.)

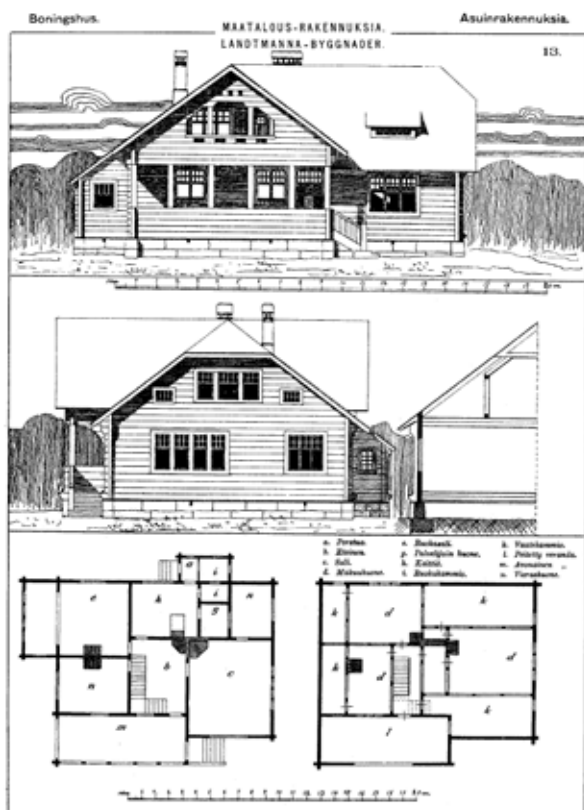
Maatalousasioiden hallinto alkaa hahmottua maanviljelyshallituksen perustamisen myötä vuonna 1892. Aiemmin asiat ovat kuuluneet eri toimielimille, mutta omaa keskusvirastoa ei aiemmin ole ollut olemassa. Keskusviraston tehtävänä on myös perustaa alan koulutukseen liittyviä oppilaitoksia. (Pietiäinen 1992, 15–18) Keskusviraston ensimmäiseksi ylitirehtööriksi nimitetään maanviljelysneuvos Nils Grotenfelt, Joroisten Järvikylän kartanon omistaja, ja ylitarkastajaksi valitaan lääninagronomi Alfred Sjöström, joka on tullut tunnetuksi maaseuturakentamisen mallikirjan ”Maatalous-Rakennuksia” (Landtmanna-Byggnader) laatijana vuonna 1891.¹⁰ Grotenfeltin kaudella maanviljelyshallituksen alaisuudessa toimii useita oppilaitoksia, joista valmistuu muun muassa maanviljelysneuvoja, lääninagronomeja, valtion meijeristejä, kalastuksen tarkastajia, kynnönneuvoja, kotiteollisuus- ja puutarhaneuvoja. (mts., 22, 24, 26.)

Maaseutuväestön yhteiskunnallista aktivoitumista edustavat kansakoulujen perustaminen ja yleistyminen. 1890-luvun lopulla vakiintuu maamiesseuratoiminta, ja samoihin aikoihin sijoittuu edistysseurojen, kuten nuorisoseura- ja raittiusseuraliikkeen muodostuminen. Myös työväenliikkeen laajeneminen alkaa. Osuustoiminta-aatteen leviäminen, pankkien ja vakuutusyhdistysten perustaminen maaseudulla ovat myös merkkejä pitäjien omasta aloitteellisuudesta (Niemelä 1996, 220) Maanviljelysseurat pyrkivät omaan järjestäytymiseen samoihin aikoihin. Vuonna 1907, kuudennessa maanviljelijöiden edusmieskokouksessa perustetaan Maatalousseurojen Keskusliitto, ja samana vuonna lakkautetaan lisätty MVH. (Pietiäinen 1992, 36, 39.)

Maatalouden etujärjestötoimintaa varten perustetaan maaliskuussa 1917 Pellervo-seuran koollekutsumassa kokouksessa Maataloustuottajien keskuskomitea, jonka tilalle kuitenkin perustetaan jo kesällä 1917

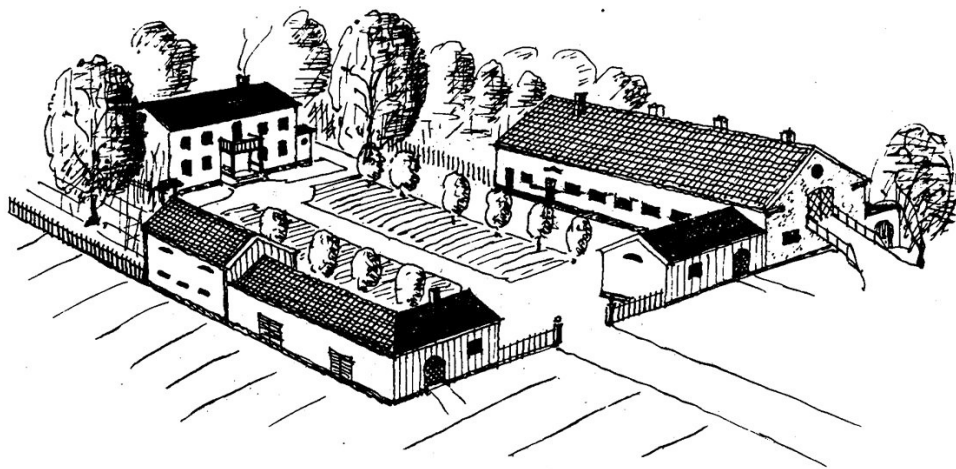
---

¹⁰ Sjöström on arkkitehti F.A. Sjöströmin (1840–1885) veli. Arkkitehti Sjöströmin suunnittelema on muun muassa Malmgårdin kartanon päärakennus Pernajassa. Alfred Sjöström puolestaan on piirtänyt Joroisten Järvikylän kartanon uuden päärakennuksen vuonna 1882, joka sisältää vaikutteita edellisestä kartanorakennuksesta. (Dahl & Gardberg 1990, 183.)

Kuva 9: Asuinrakennuksen kansallisromanttinen mallisuunnitelma Sjöströmin teoksesta (Sjöström 1891).

Maataloustuottajain Keskusliitto (MTK). Ruotsinkieliset maatalousseurat perustavat vuonna 1910 oman keskusjärjestönsä. (Niemelä 1996, 136–137, 139) Myöhemmin, 1920-luvun alussa, perustetaan Pienviljelijäin Liitto sekä Pienviljelijäin Keskusliitto pienviljelijöiden keskusjärjestöiksi. Pienviljelijäin Liitto saa valtionapua itsenäistyvien torppareiden lainopilliseen neuvontaan. Pienviljelijäin Keskusliiton perustajana on Hannes Gebhard, joka Tanskassa on tutustunut toimivaan osuustoimintapohjaiseen maatalouden neuvontaorganisaatioon. Gebhard myös arvostelee toimivia maatalouden järjestöjä siitä, etteivät ne kiinnitä riittävästi huomiota pienviljelijöiden tarpeisiin. (Pietäinen 1992, 151–153) Erilaiset maanviljelijöiden keskusjärjestöt ovat myöhemmin keskeisiä toimijoita maaseudun rakentamisen neuvonnassa ja rakentamisoppaiden julkaisemisessa.

Kuva 10: Rakennusoppaan ”Millaiseksi rakennan taloni” esimerkkikuva keskikokoisen talon rakennusten sijoittamisesta (Siikonen 1929, 21).

Ammattikunnat rakentamisessa

1880-luvulta alkaen aletaan perustaa teollisuuskouluja, nykyisten teknillisten koulujen edeltäjiä, ja rakennusmestarikoulutus muodostuu yhtäjaksoiseksi. Alussa teollisuuskoulut ovat lyhytkestoisia, vain kaksi puolivuotista talvikautta, mutta myöhemmin vuonna 1911 koulut laajennetaan kolmevuotisiksi. (Tohtorinväitös rakennusmestarikunnasta 1971, 43) Laineen mukaan rakennusmestareilta on puuttunut tietopuolista koulutusta, ja he ovat joutuneet siten alistettuun asemaan työnjohdossa suhteessa arkkitehteihin 1800-luvun lopulla, koska tuolloin arkkitehdit ovat käytännössä vielä hyvin lähellä käytännön rakentajia ja toimivat jopa urakoitsijoinakin. Arkkitehtien tehtävät työmaalla saattavat käsittää myös teknillisiä mittauksia, työnvalvontaa ja tavarahankintoja, koska koulua käymättömät työnjohtajat tarvitsevat niissä avustusta. Tilanne muuttuikin, kun teollisuuskouluista alkaa valmistua työnjohtajia, jotka alkavat pyrkiä itsenäisempään toimintaan työmaalla. Kun arkkitehtien koulutus alkaa suuntautua teoreettisemmaksi ja rakennusten suunnitteluun tulevat myös rakennusinsinöörit mukaan, vähentyy arkkitehtien mielenkiinto itse toteutustyöstä ja siirtyy suunnitteluun, toteutuksen jäädessä enemmän rakennusmestareiden osaksi. Alun perin rakennusmestari-nimikkeellä on tarkoitettu puurakenteiden tekoa johtavaa

kirvesmiestä ja myöhemmin elinkeinovapauden toteuttamisen jälkeen kunkin rakennustyömaan ylintä työnjohtajaa. (mts., 44–45.)

Rakennusinsinöörikoulutus aloitetaan myös Helsingin teknillisessä reaalikoulussa, joka on perustettu vuonna 1849. Opetus tähtää ensisijaisesti kasvavan infrastruktuurin rakentamisen tarpeisiin eli liikennejärjestelmien kuten kanavien ja rautateiden suunnitteluun ja rakentamiseen. Reaalikouluun perustetaan vasta 1860-luvulla erilliset osastot: rakennusinsinööriosasto, kemian osasto, koneosasto, arkkitehtiosasto ja maanmittausosasto. Opiskelijamäärät eivät ole vielä kovin korkeita, sillä esimerkiksi rakennusosastolta valmistuu 38 oppilasta vuosina 1872–1879 ja samana aikana arkkitehtiosastolta vain kuusi oppilasta. (Julkunen 2008, 34–36.)

Suurin osa rakennusinsinööreistä sijoittuu 1800-luvun lopulla julkisen sektorin palvelukseen virkamiehiksi, ja eniten heitä sijoittui rautatielaitokseen. Talonrakennus pysyykin vielä 1900-luvun alussa arkkitehtien ja rakennusmestareiden toimintakenttänä. Betonin yleistyessä ja elementtitekniikan käyttöönoton yhteydessä alkavat rakennusinsinöörit osallistua laajamittaisemmin talonrakennukseen. Talonrakennustekniikan professuurikin perustetaan rakennusinsinööriosastolle vasta vuonna 1944. (Julkunen 2008, 37, 39.)

1800-luvun alusta 1800-luvun puoliväliin Suomessa ei juuri ole ollut arkkitehdin koulutuksen saaneita, vaan rakennusosalalla ovat toimineet käsityöläismäiset rakentajat, jotka ovat sekä suunnitelleet että rakentaneet. Ulkomaisia arkkitehteja on kutsuttu pääkaupungin uusiin rakennustehtäviin. Arkkitehdin työ on liittynyt vahvasti rakennushallintoon. 1800-luvun jälkipuoliskolla ammatti alkaa vapautua keskusjohtoisuudesta ja syntyy ristiriitoja hallinnon ja yksityisten arkkitehtien välille. Salokanteleen mukaan 1900-luvun alkuun tultaessa arkkitehtien ammattikunta alkaa kehittää strategioita asemansa lujittamiseksi ja selkeiden rajojen määrittämiseksi suhteessa läheisiin ammattikuntiin. (Salokannel 1993, 45–47.)

Arkkitehtien opetus on aloitettu Suomessa virallisesti Helsingin teknillisessä reaalikoulussa vuonna 1863 ja vuonna 1872 Helsingin Polyteknillisessä koulussa (myöhemmin Teknillinen korkeakoulu). Vuonna 1892 perustetaan Arkkitehtiklubi, joka keskittyy rakennustaiteellisten ja

ammattietuja koskevien kysymysten käsittelyyn: halutaan muun muassa määritellä arkkitehdin asema suhteessa toimeksiantajaan sekä laatia säännöt palkkioista ja kilpailuista. (Salokannel 1990, 53–57.)

Arkkitehtikilpailuilla on tuolloin suuri merkitys ammattikunnan asemalle. Kilpailun avulla arkkitehdit pystyvät julkisesti osoittamaan taitonsa, ja rakennuttaja saattaa valita mieleisensä ehdotuksen. Kilpailut toimivat välineenä ammattikunnalle sen pyrkiessä osoittamaan ammatillisen pätevyytensä. Arkkitehdit ovat vastustaneet tästä johtuen myös esimerkiksi rakennusmestareiden rakennustaiteellista koulutusta. (mts., 61, 63–65) Rakennusmestarit ovat omaksuneet amerikkalaisen Frederick W. Taylorin kehittämän työjohtamisen teorian, jota halutaan päästä soveltamaan Suomessakin. Oppi tukee erityisesti ylemmässä asemassa olevien rakennusmestareiden esimiesroolin muodostumista. Rakennusmestareiden koulutuksesta muodostuu näiden vaikutteiden myötä aiempaa teoreettisempaa. Työmailla ei kuitenkaan tapahdu uudenlaista roolijakoa, vaan arkkitehdit organisoivat edelleen työmaan toiminnan. Michelsenin mukaan 1900-luvun alussa arkkitehtien ja rakennusmestareiden välit kiristyvät muun muassa siksi, että Arkkitehtiklubi pyrkii sulkemaan rakennusmestarit pois arkkitehtikilpailujen tuomaristoista ja myös osallistumasta kilpailuihin. Rakennusmestarit kritisoivat ankarasti arkkitehtien puutteellista kustannustietoisuutta ja rakennuskustannusten ylittymistä, joka usein johtuu kalliista ratkaisutavoista. (Michelsen 1992, 93–97.)

Wäreen mukaan arkkitehtuurin opetus Polyteknillisessä opistossa on luonteeltaan kyseiseen aikaan kansainvälistä, ja arkkitehtuurin historiassa antiikki ja renessanssi ovat painopisteitä. Birger Brunilan haastattelun nojalla on päätelty arkkitehtien tunteneen huonosti kotimaan historiallista arkkitehtuuria. Opintomatkat ovat suuntautuneet vuosisadan vaihteessa Keski-Euroopan maihin, ja opintoja on täydennetty myös ulkomailla. (Wäre 1992, 56–57.)

Arkkitehtien ja rakennusmestareiden välit alkavat kiristyä, kun rakennusmestarit pyrkivät toimimaan myös rakennusten suunnittelijoina esimerkiksi Helsingissä. Tämä herättää vastustusta arkkitehtien parissa, jotka korostavat asiantuntijuuttaan taitelijoina. Vapaa suunnittelutyli edellyttää arkkitehtien mukaan enemmän kykyä hallita suhteen ja

muotojen tasapaino kuin sääntöjen ohjaama klassisimi. Vuonna 1907 käydään arkkitehtien piirissä keskustelua siitä, pitäisikö rakennusmestarit sulkea arkkitehtuurikilpailujen ulkopuolelle ja miten oikeastaan tulisi määritellä arkkitehdin ammattitaito. Keskustelujen jälkeen arkkitehtiklubi päättää sulkea ”ei-arkkitehdit” mahdollisina palkinnonsaajina arkkitehdeille julistettujen kilpailujen ulkopuolelle. (Wäre 1992, 64.)

Tämä kiistely perustuu lähinnä kaupunkien rakennusprojekteihin, joissa arkkitehdit haluavat pitää johtavan aseman sekä suunnittelussa että työmaan organisoinnissa. Rakennusmestarit johtavat töitä rakennuksella, mutta heillä ei ole valtaa vaikuttaa työprosessiin mielestään riittävästi. Ristiriitaa aiheuttaa myös, että rakennusmestarit ovat halunneet rationalisoida käytettävien rakennusosien yksilöllisyyttä eli soveltaa varhaista standardointia rakennusosiin, mihin arkkitehdit eivät yleensä ole suostuneet. (Michelsen 1992, 94–96.)

Rakennusmestareiden oman profession kannalta on näkyvissä samaan aikaan myös haitallisia ilmiöitä. Esimerkiksi ammattitaitoiset kirvesmiehet ja muurarit pyrkivät käyttämään rakennusmestari-nimikettä, vaikka heiltä puuttuu alan koulutus. Käytäntö on yleistä erityisesti maaseudulla, jossa kontrolli on vähäisempää kuin kaupungeissa. Arkkitehtien ja rakennusmestareiden suhteet ovat alkaneet parantua selvästi vasta 1930-luvun alussa, jolloin työnjakokysymyksistä on alettu päästä yhteisymmärrykseen suurissa rakennusprojekteissa. (mts., 97, 105.)

Rakentaminen ja suhde perinteeseen

Huoltavanhan rakennuskulttuurin säilymisestä kannetaan jo 1900-luvun alussa: Oskari Suomela ehdottaa vuonna 1908 Rakennustaito-lehdessä, että ”Rakennusmestarien Liitto ryhtyisi toimenpiteisiin, että kautta maan saataisiin talteen kerätyksi, esimerkiksi valokuvauksen kautta, huomattavimpia kyläkuntia maaseudulla, jotka isonjaon johdosta tulevat muuttumaan, vanhoista rakennuksista ja rakennusosista ja niin edelleen. – Monissa osissa maamme on nimittäin parhaallaan käymässä isojakoa, jotka aikaansaavat täydellisiä mullistuksia entisissä asutokeskuksissa. Niissä tulee pirstotuksi monta sellaistaakin rakennusta, jonka historiallinen ja rakennustaiteellinen arvo saattaa olla hyvinkin suuri”. (Suomela 1908, 51–52.)

Vuosisadan vaihteessa maaseudun perinteisiin talonpoikaisiin asuinrakennuksiin alkaa tulla vaikutteita kaupunkien porvarien rakennuttamista kesähuviloista. Huvila-arkkitehtuurin vaikutteet puolestaan on saatu Keski-Euroopasta sekä Ruotsin että Venäjän kautta. Huviloille on yleensä tyypillistä kerroksellisuus ja suhteellisen jyrkkä katto. Venäläisvaikutteiset huvilat ovat koristeellisempia ja täynnä kulmia, torneja, ulokkeita ynnä muita, kun taas läntiset huvilat ovat muodoltaan yksinkertaisempia. Huvilavaikutteet näkyvät maaseudun uusissa asuinrakennuksissa 1920-luvulta alkaen. Kattokulma on usein jyrkkä, esimerkiksi 45 astetta ja ikkunat moniruutuiset sekä voimakkaasti listoitut (Jantunen 1964, 406–407.)

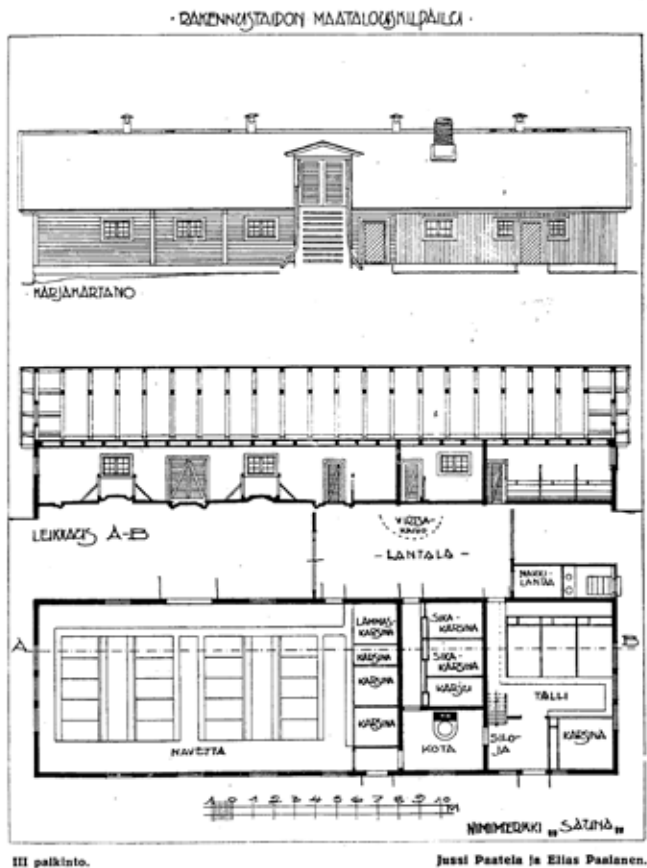
Haitallisina nähdään muun muassa rautatieasemien koristeellinen nikkarityyli ja samantapainen huvilarakentaminen. Pelkistettyä kansanomaista rakentamista halutaan säilyttää liioista tyylipiirteistä vapaana. Esimerkiksi arkkitehti Yrjö Laine¹¹ kirjoittaa useissa artikkeleissa tästä aihepiiristä kriittisesti: ”Kun kehitys luiskahtaa tasaiselta radaltaan, voidaan helposti eksyä hillittömyyksiin ja äkillinen vaurastuminen tuo tullessaan epämiellyttävän komeilunhalun – meillä ruvettiin jäljittelemään... esikuvia etupäässä asemarakennuksia, seurataloja, huviloita, ja typerä uudisrakentamisvimma hävitti paljon kaunista talonpoikaistaidetta.” Laineen mukaan muutosten kausi on alkanut jo 1800-luvun puolivälissä, jolloin rakennusperinnettä on alettu voimakkaammin uudistaa. (Laine 1922, 146–147.)

Maaseudun tuotantorakentamisen tasoa pyritään samaan aikaan edistämään neuvontatoiminnan kautta. Esimerkiksi navetan rakennustapaa ja lannan käsittelyä pyritään kehittämään uudenaikaisemmaksi, samoin viljankäsittelyä ja kuivausmenetelmiä¹². Useissa kirjoituksissa valitetaan

¹¹ Yrjö Laine (myöh. Laine-Juva) on valmistunut arkkitehdiksi 1921, toiminut yksityisarkkitehtina sekä vuodesta 1935 MTH:n kotiteollisuuden ylitarkastajana ja kotiteollisuusosaston päällikkönä 1938 alkaen. Laine-Juva on kerännyt huomattavan kokoelman kuva-aineistoa talonpoikaiskulttuurista laatimalla mittauspiirustuksia vanhoista rakennuksista ja pihapiireistä. Kokoelma on tallennettu museoviraston arkistoon, ja siinä on materiaalia sadoista eri kunnista. (Museovirasto. Kansatiet. käsikirjoitusarkisto.)

¹² Vuonna 1910 ovat vielä yleisesti käytössä lantanavetat, joista lantaa ei poisteta talven aikana ollenkaan, vaan siihen lisätään kuiviketta. Lattianavettaa nimitetään myös luontinavetaksi, koska lanta luodaan sieltä pois. (Suomela 1910, 276–279.) Viljankuivausmenetelmiä ja -rakennuksia pyritään myös kehittämään edelleen. Yhtenä esimerkkinä on pienviljelijälle tarkoitettu sauna, johon on yhdistetty pienimuotoinen viljankuivauslaitos. Saunassa voidaan myös valmistaa maltaita ja savustaa lihaa ja kalaa.

kuitenkin maatalousrakentajien hitautta omaksua uusia aatteita, mutta toisaalta myönnetään, miten rakentamista rajoittaa myös pääomien puute maataloudessa. Ensimmäinen maailmansota aiheuttaa elintarvikepuulan, jota osin korvataan tuomalla Amerikasta maataloustuotteita. Amerikkalaisen maatalouden tehokkuutta ihaillaan ja uskotaan koneellisten toimintatapojen leviävän Suomeenkin. Muutoksen arvioidaan vaikuttavan rakennussuunnitteluun voimakkaasti. (Maatalousrakennusten vastainen suunnittelu 1919, 191–192.)

Kuva 11: Esimerkki maaseudun rakennussuunnittelukilpailusta: arkkitehtien Jussi Paatela ja Elias Paalanen suunnitelma navettarakennukseksi (Rakennustaito1913/12).

Saunan kiuas toimii lämmönlähteenä myös viljan kuivattamiseen, kiukaasta tuleva lämpö voidaan johtaa ns. viljankuivauskaappiin, joka sijaitsee saunan vieressä. Saunan yläkerta käytetään viljan varastointiin, ja sinne vilja siirretään joko kantamalla tai nostolaitteen avulla. (Suomela 1914, 325–326.)

Maaseudun rakennussuunnittelukilpailut

1900-luvun alussa järjestetään useita maatalousrakennusten suunnittelukilpailuja. Selkeä ero on maatilojen ja pientilojen rakennuksilla, mikä on nähtävissä kilpailujen nimistäkin. Lounais-Suomen maanviljelysseura toimeenpanee vuonna 1907 kilpailun pienviljelijäin maatalousrakennuspiirustuksista ja saa ehdotuksia 31 kappaletta. Palkintolautakunta joutuu kuitenkin toteamaan, että ”useat luonnokset olivat teknilliseltä kannalta katsottuna siksi alkuperäisiä, jotta niistä kävi näkyviin, etteivät niiden tekijät omanneet edes välttämättömiä pohjatietoja rakennuspiirustuksessa”. Asuinrakennusten suunnitelmia arvostellaan muun muassa seuraavasti: ”Muutamia kiitettäviä kappaleita kyllä löytyy, jotka ulkoasultaan ovat yksinkertaisia ja maalaistyyliä. Kuitenkin on hyvin monta, joissa on käytetty kuivaa etukaupunkilaista arkkitehtuuria kaikine vikoineen tai käytetty muotoja, jotka enemmän sopisivat huvilarakennuksiin, kuin pikkuviljelijän asuntoon.” Seura päättyy siihen tulokseen, että koska kilpailu ei ole tuottanut käyttökelpoisia piirustuksia, ei palkintojakaan voida jakaa. (Tulokset Länsi-Suomen maanviljelysseuran toimeenpanemasta piirustuskilpailusta 1908, 72–73) – Seuran ratkaisu herättää tuotumusta, muun muassa nimimerkki O. S. kirjoittaa myöhemmin vastineen, huomauttaen, että ehdotuksissa on sellaisia, jotka ovat joiltain osin onnistuneita, vaikkei hyviä kokonaisuuksia ole löytynytäkään. ”On myös muistettava, ettei meillä maatalousrakennusallalla viime aikoihin asti ole toiminut varsinaisia ammattimiehiä; vasta viime vuosina on niitä tällekin alalle ruvettu kysymään. Tähänkään nähden ei ole mikään ihme ettei kyseenalaisen kilpailun tulos ollut samalla jo täydellinen malli. En tiedä, josko mikään, varsinkaan maataloudellinen piirustuskilpailu mitä tähän asti on toimeenpantu olisi siinä suhteessa täysin onnistunut.” (Suomela 1908, 94–95.)

Rakennustaito-lehden numero 21 vuonna 1908 on omistettu talonpoikaistaloille, ja siinä on julkaistu edellä mainitun kilpailun kolme parasta ehdotusta. Lehdessä käsitellään muun muassa uusien rakennusmateriaalien omaksumista maatalousrakennuksiin ja arvellaan, että tiili- ja kivirakenteita tulevat korvaamaan betoni sekä sementtitiilet. Betonilaipio sopii kirjoituksen mukaan hyvin kosteisiin navettarakennuksiin. Uusien rakennustapojen leviämiseksi tarvittaisiin kuitenkin maaseudun rakentajien ammattitaidon lisäämistä sekä enemmän neuvoja maatalous-

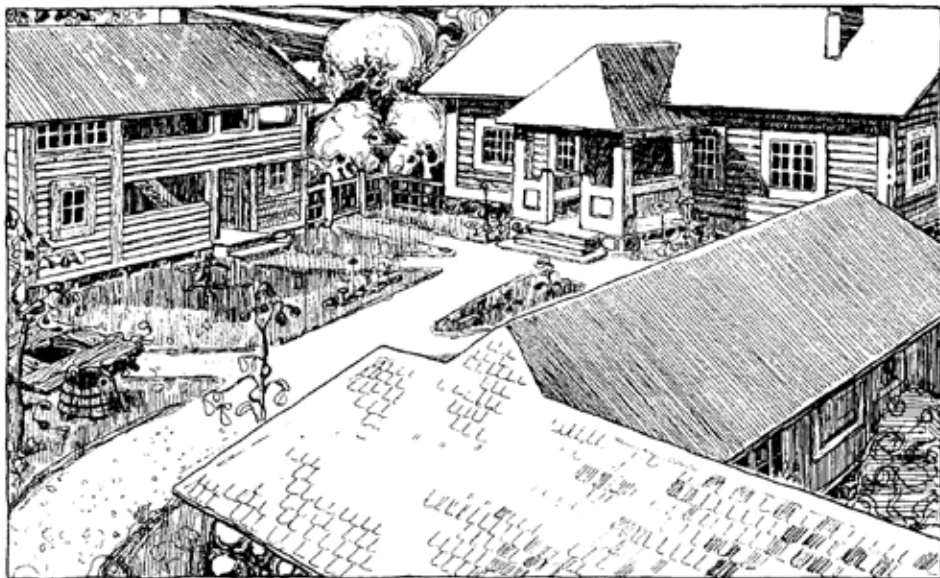
seurojen palvelukseen. Muitakin kilpailuja kuin edellä mainittu Lounais-Suomen maanviljelysseuran järjestämä on 1900-luvun alkuvuosina toteutettu. Suomen Teollisuuslehti on järjestänyt kilpailun, jonka tulokset julkaistaan erikoisnumerona ”Talonpoikaistalo ulkoa ja sisältä”, Itä-Suomen maanviljelysseura on myös järjestänyt muutamia vuosia aikaisemmin Maanviljelyshallituksen avulla kilpailun Itä-Suomen oloihin sopivista pienviljelijöiden taloista. Kesällä 1906 on Kuopion suureen maanviljelysnäyttelyyn rakennettu mallitalo pienviljelijöille. (H.R.H 1908, 248.)

Keskustelu piirustuskilpailuista jatkuu vielä. Rakennustaidon pääkirjoituksessa kilpailuja pidetään edellytyksenä alan kehittymiselle, mutta toivotaan, että järjestettäisiin kilpailuja sarjoina, joissa kerralla kilpailtaisiin vain yhdestä rakennustypistä. Näin uskotaan saatavan parempia tuloksia. (Suomela 1908, 263.)

Oskari Suomela ihmettelee Rakennustaito-lehdessä kirjoittaessaan maatalousrakennuskilpailujen tarpeellisuudesta: ”Mistähän saadaan kilpailevia arkkitehtejä? Sillä tiedetäänhän, ettei monikaan arkkitehti täällä Suomessa ole lantakysymykseen innostunut ja sitä ennen kaikkea pitäisi olla hyvä joukko ennen kuin kykenee ottamaan osaa maatalousrakennuskilpailuihin. – Ehkäpä näillä kilpailuilla sentään olisi kasvattava merkitys tälläkin alalla.” Mallipiirustusten käytöstä hän myös huomauttaa, etteivät ne sellaisenaan sovellu suoraan käytettäväksi, vaan rakennusten ryhmittely ja paikalle sovitus pitää tapahtua paikallisista tarpeista lähtien. (Suomela 1912, 279.)

Rakennustaidossa esitellään vuonna 1913 lehden toimeenpaneman keskkokokoisen maalaistalon piirustuskilpailun tuloksia, muun muassa arkkitehtien Jussi Paatela ja Elias Paalanen ehdotus tulenkestävästä rakennustavasta, joka on saanut III palkinnon. Ehdotus käsittää piha-piirin, johon kuuluvat kansallisromanttishenkinen asuin- ja aittarakennus sekä navetta ja sauna. (Rakennustaidon toimeenpaneman keskkokokoisen maalaistalon piirustuskilpailun tuloksia 1913, 3–7) Saman lehden numerossa 4 julkaistaan maatalousrakennusmestari Arvid Männistön II palkinnon saanut kilpailuehdotus, jossa puurakennusten ulkoasu on myös aikakaudelle tyypillinen. Navetta on yksikerroksinen ja toiminnallisesti mielenkiintoisesti ratkaistu (mts., 1913, 47–51). Jussi Paatela ja

Elias Paalanen ovat saaneet myös puurakennusten sarjassa III palkinnon ehdotuksellaan, joka on luonteeltaan selkeäpiirteinen. Ajan tyyliin viittaa vain ikkunoiden pienempi ruudutus. (Rakennustaidon toimeenpaneman keskikokoisen maalaistalon piirustuskilpailun tuloksia 1913, 155–159) Koristeellisemman tiilirakennusryhmän ovat suunnitelleet polyteknikot Urho Åberg ja E. Vilenius, joiden lunastuksen arvoinen ehdotus on myös julkaistu lehdessä. (mts., 1913, 212–214.)

Suomen Teollisuuslehden toimeenpanemasta talonpoikaistalon piirustuskilpailusta. III palkinto. PERSPEKTIIVINEN PIHAKUVA. Arkkitehti M. G. FRELANDER.

Kuva12: Suomen Teollisuuslehti on järjestänyt maalaistaloja koskevan kilpailun, jonka tulokset on julkaistu erillisenä vihkosena (Talonpoikaistalo sisältä ja ulkoa. Palkittuja piirustuksia pienemmälle talonpoikaistalolle. Suomen Teollisuuslehden joulujulkaisu 1903).

Aikalaiskeskustelu rakentamisesta

Suunnittelun puute ja rakentamisen sattumanvaraisuus näyttävät maa-seudulla toimivan rakennusneuvojan mielestä olevan keskeisiä ongelmia vuosisadan alussa. Satakunnan maanviljelysseuran rakennusneuvoja K.W.Huhtala selostaa niitä seuraavalla tavalla: ”– Rakennusolot seuran

alueella ovat yleensä vielä satunnaista, erillistä rakentelua, joskin järjestyksellisesti suunniteltujakin rakennusryhmiä, etenkin viimeisiltä ajoilta jo siellä täällä tapaa. Mutta näissä uudemmissa rakennuksissa näkee monestikin myöskin, erittäinkin mitä niiden ulkoasuun tulee, semmoista, jota ei voi vaitiololla sivuuttaa. Tarkoitin sitä kaavamaista jäljittelyä, jolla maatalousrakennuksemme tahdotaan saada ehdottomasti yhden näköisiksi esimerkiksi asema-, huvila- tai kaupunkilaisrakennusten kanssa. Ja jos ei tähän tärkeään seikkaan aleta yhä pontevammin maalaisväestön keskuudessa kiinnittämään huomiota, niin on vieras aihe muutaman ajan kuluttua jo rakennuksissammekin vallitsevana. Tämän tähden tulee meidän entistä kiinteämmin koittaa säilyttää maatalousrakennustemme ulkoasussa varsinaista maalaisleimaa, meidän tulee tälläkin alalla pyrkiä yksinkertaisiin, tarkoituksenmukaisiin ja kansanomaisiin kuoseihin, silmälläpitäen, että rakennus jo ulkopuoleltakin näyttää, mitä se sisältänsä on.” (Niemelä 1996, 207–208.)

Etukäteen tapahtuvan suunnittelun tärkeyttä perätään myös Rakennustaito-lehden kirjoituksessa Maalauskuntien rakentamistavasta vuonna 1906. Lopputuloksia maalaillaan värikkäällä kielenkäytöllä: ”Usein ei puuhata minkäänlaisia suunnitelmia tai piirustuksia, vaan annetaan työt tehtäväksi vain suullisilla selityksillä. – Jo näistä nurinkurisista alkuhankkeista on seurauksena se, että rakennukset saadaan useimmassa tapauksessa epämukavia, rakenteeltaan huonoja ja silti kalliita, ulkoasultaan vähemmän kauniita ja sopusuhtaisia, usein kerrasaan sietämättömän kömpelöitä. – Vasta jälestäpäin voi useinkin silmät aueta huomaamaan rakennusten vikapuolet, vaan se on myöhäistä. Teko on tehty ja tuhmuus irvistää ilkkuen jokaisesta väärin sijoitetusta huoneesta, jokaisesta tarpeettomasta kolkasta ja ruman fasaadin kömmölästä päädyistä, herättäen iänikuista katumusta ja katkeruutta.” Myös rakentamisen virallista valvontaa toivotaan lisättäväksi maalauskunnissa niin, että kuntiin palkattaisiin rakennusmestareita tähän tehtävään.

Maatilan pihapiirin yleissuunnittelu nousee myös useissa kirjoituksissa keskeiseksi tekijäksi: ”Asemapiirroksen laatiminen ei suinkaan ole helpoimpia tehtäviä. Sitä ei sovi kyhätä minkään yleisöllin mukaan. Asemapiirrosta tehdessä on otettava huomioon maa-alasuhteet: maan kaltevuus, maiseman luonne, auringon valo, ilmansuunnat, valtatie ja monet muut seikat, jonkatähden jokaiselle tilalle on tehtävä oma

suunnitelmansa”. (Rakennusjärjestelmä ja kuntien taloudenhoito maaseuduilla 1906, 115.)

Otto-Iivari Meurman kirjoittaa maalaispihan ja rakennusten järjestyksestä ja puolustaa vanhojen pihapiirien ominaisuuksia, joita ei usein uusilla rakennusjärjestelyillä enää tavoiteta: ”Uudet ajat tuovat mukanaan uusia tapoja. Mutta eivät aina uudet tavat ole entisiä parempia. Usein ne päinvastoin uudistusinnossaan hävittävät ilmiöitä, joista ei ole mitään vahinkoa, ja uudenuutukaisuudellaan peloittavat pois sen herkän runollisuuden, mikä piilee vanhemmilta ajoilta meille periytyneissä tavoissa ja esineissä.” Meurman kehottaa uusia isäntiä kyllä laadittamaan pihapiiriinsä asemakaavan, jossa tarkastellaan uusien rakennusten sijoittamista suhteessa vanhoihin ja alueiden muuta käyttöä. Vanhoja maalaispihoja hän kuitenkin arvostaa niin ulkonäön kuin viihtyisyydenkin suhteen: ”Jo etäältä taloa lähestyttäessä saattavat nuo matalat, vaatimattomat puurakennuksemme yhdeksi laajaksi ryhmäksi sommiteltuna tehdä tulijaan miltei monumenttaalisen vaikutuksen. – Mutta vasta taloon saapuessa ja siellä eläessä voi täysin tajuta suljetujen pihojen edut. Asuinpiha on näet kuin kesäinen olohuone, jossa tuulensuojassa voi levähtää ja askarrella. – Siinä suhteessa se vielä on säilyttänyt alkuperäisen puolustustarkoituksia vastaavan luonteensa, joskin nykyaikana tavallisesti vihollisena esiintyy ainoastaan pureva pohjatuuli, maantien melun höystämä pöly tai syrjäisten uteliaat katseet.” (Meurman 1916, 212–213.)

Yhteenveto

1800-luvun loppu näyttää edustavan monenlaisten muutosten näkyviin tulemistä. Maataloudessa suuntaa joudutaan tarkistamaan katovuosien seurauksena, mikä alkaa näkyä pienellä viiveellä tuotantosuuntien ja viljelytapojen muutoksina. Toisaalta maaseudun työväestön tarve alkaa jo tässä vaiheessa vähentyä hiljalleen, vaikka toisenlaiset työtehtävät sitä hieman hidastavatkin. Maatalouden muutospaineet kanavoituvat ehkä myös yhteiskunnallisten toimintatapojen järjestäytymisenä erilaisina aatteellisina toimintoina. Yhdistystoiminta ja viljelijöiden erilaiset neuvontajärjestöt toimivat maaseudun yleissivistävinä vaikuttajina koululaitoksen vasta muotoutuessa ja vakiintuessa. Valtiollinen alaan liittyvä hallinto toimii suhteellisen suppeana ja vastaa keskeisistä tehtävistä

maatalouden ja muun muassa alan opetuksen kehittämisen suhteen. Tiedonvälittäjinä alkavat toimia lehdistön ohella erilaiset mallikirjat ja rakentamisoppaat, joita ilmestyy joitakin jo kyseisenä ajanjaksona.

Ammattikoulutuksen kehittyessä alkaa muodostua rakennusalan eri ammattikuntia, jotka pyrkivät turvaamaan ja parantamaan asemaansa työelämässä. Arkkitehtien kohdalla kilpailutoiminta on merkittävä tekijä saavuttaen nimeä ja luoda asemaa. Vuosisadan alussa järjestetään myös useita maaseuturakentamista käsittäviä kilpailuja, voisi jopa arvioida, että tällainen kilpailutoiminta on ollut suhteellisesti vilkkaampaa nykypäivän tilanteeseen verrattuna.

Arkkitehtien ja rakennusmestareiden välillä vallitsee kiistoja vuosisadan alkupuolella erityisesti kaupunkirakennusten suunnittelussa. Maaseutu ei ole ollut arkkitehtien enemmistön kannalta keskeinen toiminta-alue, vaan se on kuulunut pikemminkin rakennusmestareiden ja maatalouden neuvontatoiminnan reviiriin. Arkkitehtien suunnittelu maaseudulle on kohdistunut arvokkaimpiin rakennuksiin, kuten kirkkoihin, kartanoihin ja niin edelleen.

Keskusteluista voi aistia ammatillisuuteen liittyvien mielipiteiden voimakasta ilmaisu. Vanha rakennustapa nähdään osittain teknisesti vanhentuneena, esimerkiksi kotieläinrakennuksissa.

Toisaalta kansanomaista rakentamista pidetään useissa kirjoituksissa muotokieleltään selkeänä ja säilyttämisen arvoisena. Ankaraa kritiikkiä esitetään useammissa mielipidekirjoituksissa koristeellisen huvilatyylin tai asemarakennustyylin omaksumisesta maaseudulle vieraina elementteinä, jotka pilaavat kansanomaisen selkeyden. Edellä mainitut rakennustavat tuovat mukanaan myös kansanomaisesta selkeäpiirteisestä rakennuksesta poikkeavia muotoja rakentamiseen: monimuotoisia rakennuksia, joissa on ulokkeita, torneja ja erkkereitä.

Myös suunnittelun merkitys nousee esiin mielipiteissä, ja perinteistä tapaa rakentaa moititaan suunnittelun puutteesta. Kansanomaisessa rakentamisessa prosessi on ollut kokeneempien mestareiden ja ammattimiesten johtama. Toisaalta eri suunnittelijoiden kuten myös eri rakentajien kädenjälki poikkeaa toisistaan, ja paljon rakentaneiden tyyli saatetaan jo hyvin erottaa muista. Pohdittavaksi jää, millä prosessilla ovat

syntyneet sellaiset tuotokset, joita kirjoituksissa moititaan ja joiden suunnitteluun perätään ammattilaisia. Keskustelu liittyy myös joltain osin edelleen ammattikuntien välisiin ristiriitoihin ja näkemyseroihin. Kirjoituksissa ei suoraan hyökätä toista ammattikuntaa vastaan.

Keskustelupuheenvuoroissa on aistittavissa jo varhaisia ajatuksia rakennusuojelun tarpeellisuudesta, vaikkei kyseistä termiä niissä käytetäkään. Kuitenkin lainauksista löytyy huoli maaseudun rakennusperinteen dokumentoinnin tarpeellisuudesta sekä vanhan rakennetun ympäristön turhasta hävittämisestä. Myös maankäytön suunnittelu nousee esiin kirjoituksissa tarpeena tarkastella maatilan pihapiiriä kokonaisuutena ja tutkia sen sijoittumista suhteessa ympäristöönsä.

1800-luvun lopulla on julkaistu erilaisia mallikirjoja maaseudun rakentamisesta, kuten Ruotsissa 1868 ja Suomessa Sjöströmin teos myöhemmin. Werne näkee jo mallikirjoissa oireen uudenlaisen työnjaon toteutumisesta rakentamisessa, eli ne ovat ensimmäinen askel pois kansanomaisesta rakennusprosessista kohti eriytynyttä ammattilaisten hallitsemaa prosessia. Ruotsalainen Löfvenskjöldin rakennusopas edustaa sisällöltään samantyyppisiä ideoita kuin saman aikakauden eurooppalaiset ja amerikkalaiset rakennusoppaat. (Werne 1993, 335) Suomalainen rakennusopas näyttää liittyneen sisällöltään ruotsalaiseen edeltäjänsä.

5.3 Jälleenrakennuskausi

Yleistä

Sodan jälkeisen ajan teollistumiskehitys on ollut nousujohteista. Taloudellinen kasvu on tasaista, ainoa taantuma ajoittuu 1950-luvun lopulle. Voimakkaan teollistumisen aika kestää 1950-luvulle saakka. Sodan jälkeen maatalouspolitiikalla pyritään tuotannon nopeaan elvyttämiseen, mikä tapahtuu yllättävän nopeasti. Sen seurauksena jo 1950-luvun alussa alkaa muodostua ylituotantoa. Suomessa tosin sodan jälkeiset vuodet ovat vielä tiukkaa säännöstelyä, jota päästään purkamaan asteittain vasta vuodesta 1948 lähtien. 1940-luvun lopulla on kuitenkin jo selviä ongelmia maatalouden ylituotannon, erityisesti maidon osalta. Kuitenkin jatketaan jo sotia edeltäneeltä ajalta periytynyttä asutustoimintaa ja väestön sitomista maahan. (Niemelä, 344–345.)

Moskovan rauhassa 1940 Neuvostoliitolle luovutetulla alueella on ollut väestöä noin 420 000 henkeä, joista noin 230 000 on saanut toimeentulonsa maataloudesta. Eduskunta hyväksyy kesäkuun lopulla 1940 pika-asutuslain, jolla luodaan toimenpiteet siirtoväen asuttamiseksi uusille alueille. Maata otetaan ensi sijassa valtiolta, kunnilta, seurakunnilta, yhtiöiltä sekä keinottelu- ja rappiutiloilta. Maatalousseurojen Keskusliiton sekä maanviljelys- ja talousseurojen tehtävänä on huolehtia pika-asutustilojen rakentamisen ohjauksesta ja valvonnasta ja ohjata viljelysuunnitelmien laatimista. Asutustoimikunnat laativat tiloille tyyppi- ja rakennussuunnitelman pohjalta rakennussuunnitelman kustannusarvioineen. (mts., 334–335.)

Vuonna 1945 hyväksytty maanhankintalaki on kopio pika-asutuslaista.¹³ Se mahdollistaa vuoden 1936 laista poiketen uusien tilojen perustamisen yksityismaille pakkolunastuksella. Asutettavien määrä lisääntyy huomattavasti, sillä maansaantiin oikeutettuja ovat myös sotainvalidit, -lesket, -orvot ja rintamamiehet¹⁴. Erikoista rakentamisessa on että Suomessa rakennettiin nyt ensimmäistä kertaa maataloushallituksen tai asuntotuotantoviranomaisten vakiopiirustusten mukaan. Maaseudun asumistaso ja maatalousrakennusten käyttökelpoisuus kohenevat myös samalla. (Pietiäinen 1992, 130–131, 170.)

Asutustoimintaa on perusteltu ja kritisoitu jo omana aikanaan. Perustelut ovat sosiaalisia ja yhteiskunnallisia: asutustoiminnalla pyritään estämään yhteiskunnallisia levottomuuksia ja tarjoamaan asutettaville omaa maata. Tilan rakennusten rakentaminen on suoritettava itse ja monissa tapauksissa raivattava lisää peltoakin. Asutustoimintaa, jolla on luotu heikosti toimeentulevia pientiloja, on pidetty toisaalta kaikille osapuolille taloudellisesti raskaana ratkaisuna. Erityisen voimakkaasti

---

¹³ Pika-asutuslaki on nopeasti laadittu sovellutus vuoden 1936 asutuslaista. Kesäkuussa 1940 hyväksytyn lain toimeenpano jakautuu asutusasiainosaston (ASO) ja maatalousseurojen keskusliiton kesken. Kenttätöön kuuluu ASO:n alaisille pika-asutustoimikunnille. Jatkosodan sytyessä valmiiksi muodostettuja pika-asutustiloja on 8 400 ja puolivalmiita 4 500. Paluumuuton takia pääosa pakkolunastetusta maasta jää valtiolle, ja vain noin 1000 maansaajaa tekee kauppasopimuksen pika-asutustilasta. (Pietiäinen 1992, 129.)

¹⁴ Siirtoväen asuttaminen saadaan päätökseen 1950-luvun alkupuolella, mutta maanhankintalain mukaisen asutustoiminnan toteuttaminen jatkuu vuoteen 1962. Karjalainen maataloussiirtoväki asutetaan valmiille peltomaille Etelä-Suomeen, ja naapurussuhteet pyritään sijoituksissa säilyttämään. Rintamamiesten asuttamisen painopiste on Itä- ja Pohjois-Suomessa. Kaikkiaan muodostetaan noin 43 000 uutta tilaa, joiden myötä maatalous pienviljelijävaltaistuu edelleen.

arvostellaan jälkeensä niin sanottujen kylmien tilojen raivaamista itäiseen ja pohjoiseen Suomeen.

Maanhankintalaki tulee voimaan keväällä 1945. Lain toimeenpanon ylin johto on maatalousministeriön asutusasiainosastolla. Tilojen muodostamisen suorittavat maanlunastuslautakunnat ja tilojen saajat nimeävät asukkaanottolautakunnat. Tilojen kunnostus ja työnjohto kuuluvat Maatalousseurojen Keskusliiton asutusvaliokunnalle sekä maanviljelys- ja talousseurojen asutustoimikunnille. Maanhankintalain perusteella muodostetaan seuraavanlaisia tiloja:

–	asuntotontti	0–0,5 ha viljelyskelpoista maata
–	pieni asuntotila	0,2–0,5 ha
–	suuri asuntotila	0,5–2,0 ha
–	asuntoviljelystila	2–6 ha
–	pieni viljelystila	6–9 ha
–	keskisuuri viljelystila	9–12 ha
–	suuri viljelystila	12–15 ha
–	yhteistila (perikuntatila)	yli 15 ha
–	kalastustila	2–6 ha

Näistä viljelystilat ovat varsinaisia maatiloja, joissa pitää olla viljelyskelpoista maata 6–15 hehtaaria ja kohtuullisesti metsää. (Niemelä 1996, 336–338.)

Alueluovutusten johdosta joutuu noin 50 000 talonpoikais- ja muuta maaseudulla asuvaa perhettä muuttamaan asuinsijoiltaan ja asettumaan pääasiassa maaseudulle. Myös kantaväestön uudisrakennus- ja korjaustoiminta on ollut lähes kymmenen vuotta pysähdyksissä. Maaseudun asumistaso on entisestään heikentynyt. (Maaseudun rakennustarve 1948, 390–391.)

Laki rakentamisesta maaseudulle tulee voimaan 1.3.1946. Sen mukaan kaikelle rakentamiselle maaseudulla on haettava lupa, mistä säännöksistä on myös poikkeuksia. Maaseudun rakennusoloja on aiemmin pyritty parantamaan lähinnä myöntämällä erilaista taloudellista tukea rakentamiseen sekä neuvontatyön avulla. Laissa on määritelty muun muassa rakennusten etäisyys tien keskiviivasta, rakennuspaikan vähimmäisko-ko ja maaperän ominaisuudet, rakennusoikeuden määrä ja eri rakennusten välisiä etäisyyksiä. Siihen sisältyy rakennusteknisiä säännöksiä

koskien muun muassa perustusta, asuinhuoneen lattiatasoa ja pinta-alaa, korkeutta ja sisäänkäyntiä. Tulisijoja koskevia määräyksiä on runsaasti. Lisäksi määrätään, että jokaisessa maalaiskunnassa on oltava rakennuslautakunta. (Larma 1946, 24–27.)

Syksyllä 1948 noin puolet tärkeimmistä elintarvikkeista voidaan vapauttaa säännöstelystä. Säännöstelyn takia ajatellaan, että maataloustuotantoa on nostettava voimakkaasti, eikä maatalouden koneellistumisen vaikutuksia ole osattu nähdä¹⁵. Sotien jälkeen maatalousseurajärjestöjen rakennusneuvonta liittyy yksinomaan asutustoimintaan. Keskusliiton rakennusasiain valiokunta ei ole toiminut kymmeneen vuoteen. Tilanteen normalisoituessa 50-luvun alussa keskusliitto asettaa uudeleen vuonna 1953 alan valiokunnan. Maanviljelys- ja talousseurojen palveluksessa on 17 rakennusneuvojaa vuonna 1945, 29 vuonna 1955 ja 52 vuonna 1965. Pienviljelijäin keskusliitolla on ensin kolme rakennusneuvojaa, mutta vuoden 1953 jälkeen ei yhtään. Maatalousseurojen Keskusliitto suunnittelee ja rakennuttaa koetaloja, joista saatuja kokemuksia viljelijät voivat hyödyntää omassa toiminnassaan. Seurat myös suunnittelevat maakunnallisia tyyppiratkaisuja ja tekevät yksilöllisiä suunnitelmia. Vuonna 1950 seurojen rakennustoimistot tekevät 8 396 suunnitelmaa, joista 37 prosenttia asuinrakennusten suunnitelmia. Vuonna 1969 suunnitelmia tehdään 3 249, joista asuinrakennuksia koskee 41 prosenttia. (Niemelä 1996, 406.)

Ammattikunnat rakentamisessa

Arkkitehdit osallistuvat maaseudun suunnitteluun poikkeuksellisen laajasti jälleenrakennuskaudella. Nupposen mukaan arkkitehtikunnan asema sekä rakennussuunnittelussa että kaavoituksessa on vakiintunut talvisotaan mennessä. Ammattikunta ei ole enää riippuvainen yhdestä tilaajaosapuolesta, ja Suomessa vallitsee vahva arkkitehtien professionaalinen kontrolli, jota Suomen Arkkitehtiliitto pyrkii lisäämään uusilla suunnittelumuodoilla toisen maailmansodan aikana. Kaavoituksesta tulee keskeinen tehtävä jälleenrakentamisen rinnalla. Arkkitehdit

¹⁵ Perheviljelijöiden (5–10 ha peltoa) toiminnan edistäminen on maataloustuotannon kannalta tärkeää, ja tällaiset tilat hyvin järjestettyinä saattavat tuohon aikaan antaa viljelijäperheelle kohtuullisen elintason. 10–25 hehtaaria peltoa omistavat viljelmät ovat varsinaisia omavaraisia perheviljelmiä, joiden tuotosta muodostuu maatalouden tulos pääasiassa. (Pietiäinen 1992, 64–165.)

laativat rintamamiestalojen piirustuksia ja kehittävät normistoja rakennusteollisuudelle. Tätä työstä varten perustetaan keväällä 1942 liiton jälleenrakennustoimisto, joka saa valtionapua toimintaansa. Toimistoa johtaa Viljo Revell, suunnitteluapua johtaa Aulis Blomstedt sekä standardointityötä Aarne Ervi. (Nupponen 1993, 133–135, 142; Korvenmaa 1992, 116.)

Yrityksiä rakennusosien standardoimiseksi on tehty jo 1900-luvun alkupuolella, jolloin rakennusmestarit ovat valittaneet, että arkkitehtien yksilöllisesti suunnittelemaat monet erilaiset ikkuna- ja ovityypit vaikeuttavat rakentamista ja lisäävät kustannuksia. Tällöin ei kuitenkaan ole päästy keskustelua pidemmälle itse standardointityössä, joka käynnistyy vasta sodan myötä. Korvenmaa arvioikin, että rauhanajan kehitys ei olisi ollut mahdollistanut standardointityön aloittamista, mutta sota pakottaa siihen. Rakennusosien mittojen standardointia pidetään välttämättömänä edellytyksenä laajamittaiselle jälleenrakentamiselle. Vuoden 1943 Arkkitehti-lehdessä esitellään laajasti standardointityötä ja ensimmäisiä rakennustietokortteja, joista muodostuu alku laajaan RT-kortistoon. (Michelsen 1992, 99–100; Korvenmaa 1992, 119–120.)

Arkkitehtien on kuitenkin itse hankkiuduttava osaksi suunnittelukoneistoa ja vakuutettava muut osapuolet tarpeellisuudestaan. Ilman Arkkitehtiliiton määrätietoista toimintaa ja keskinäistä yksimielisyyttä näin ei olisi tapahtunutkaan. Syksyllä 1941 julkaistussa jälleenrakennustyötä käsitelleessä artikkelissa perätään arkkitehtien tehtäväksi vastuullisimpia suunnittelutöitä, asemakaavallisesta suunnittelusta rakennusten ja niiden yksityiskohtien suunnitteluun. Artikkelissa ennakoidaan myös tulevaisuuden suunnittelun haasteita ja pyritään siihen, että hallinnossa toimisi myös päteviä ammattihenkilöitä edistämässä näitä tavoitteita. Kirjoituksen taustalla on Korvenmaan mukaan arkkitehtien tyytymättömyys rakennushallituksen toimintaan. Otto-Livari Meurman toimii tuolloin Arkkitehtiliiton puheenjohtajana ja tuo myös esiin asemakaavoituksen suuret haasteet jälleenrakennustyössä. Kannanotoissa on näkyvissä arkkitehtien halu päästä jälleenrakentamisen johtaviin tehtäviin, toisaalta myös kollegiaalinen ja isänmaallinen vastuu rakentamisesta. (Korvenmaa 1992, 114–115.)

Meurman kritisoi edellä mainitussa artikkelissa maaseudun rakennus suunnitelmaa, jonka toteuttaminen edellyttää vapaaehtoisia sopimuksia

ja saattaa näin viivyttää rakentamista kymmeniä vuosia. Hänen mielestään maaseudulla olisi otettava käyttöön väliaikaisjärjestely, valtiojohdoinen jälleenrakennusorganisaatio, joka laatisi asemakaavoja tai oikeastaan ”jälleenrakennuskaavoja” sellaisille maaseutualueille, joille rakentamista keskittyy runsaasti. Meurmanin mielestä voitaisiin näin väliaikaisesti siirtää sisäasiainministeriölle maaseudun kaavoitus lääninhallituksilta. Kirjoituksensa hän päättää julistuksenomaisesti seuraavalla tavalla: ”Tarjoutuessaan suorittamaan jälleenrakennustehtävää maan arkkitehtikunta pyrkii työhön, joka on sen erikoista ammattialaa, ja johon se kansakunnalta saamansa koulutuksen perusteella ei vain ole oikeutettu, vaan velvollinenkin. Mutta samalla on sillä oikeus odottaa, että pätevyys ja asiallisuus tämän työn järjestelyssä otetaan huomioon, sekä että työn tekijöille annetaan se valtuus ja ne keinot, joita tehtävän ratkaisemiseksi tarvitaan. Näihin kuuluu ei vain järkiperäinen organisaatio, vaan myös tarpeellinen poikkeuksellinen lainsäädännön täydennys.” (Meurman 1941, 97–98.)

Samassa Arkkitehti-lehden numerossa Alvar Aalto kirjoittaa ”regionisuunnittelun” mahdollisuuksista ratkaista maaseudun rakentamisen sijoittumista. Maaseudulla asuvan väestön osuus on tuohon aikaan 76 prosenttia koko väestöstä, mikä tarkoittaa Euroopan suurinta maaseutuväestön suhteellista osuutta koko väestöstä. Suomalaisen maaseudun erikoispiirteenä on pistemäisten teollisuuslaitosten sijoittuminen maaseudulle. Näiden ympärille alkaa helposti muodostua taajamaa, ja tämäntyyppisen kehityksen suuntaamiseksi olisi tarpeen käyttää seudullista suunnittelua. Maaseudulta myös puuttuu tuohon aikaan kaupunkien asemakaavoitusta säätelevää lainsäädäntöä vastaava järjestelmä. Samassa kirjoituksessa Aalto myös kritisoi tyyppitaloja erilaisille rakennuspaikoille sijoittumisen joustamattomuudesta, ja esittää keskitetyn suunnittelutoimiston perustamista tyyppitalojen korkeatasoiseen suunnittelutyöhön. Lisäksi hän peräänkuuluttaa tyyppitalojen laajennettavuuden suunnittelua verraten sitä kansanomaiseen rakentamiseen. Kansanrakentamisessa toteutuu joustava laajennettavuus, sillä rakennus aloitetaan pienellä osalla, ja sitä voidaan laajentaa tarpeen ja mahdollisuuksien mukaan. Artikkelin lopussa Aalto vaatii sekä seutusuunnittelun että talotyyppien suunnittelun keskittämistä arkkitehdeille. (Aalto 1941, 132–139.)

Aalto luonnehtii maaseudun rakentamisen tilannetta seuraavasti: ”Voidaan huoletti sanoa, että perinnäistapaisen tuotannon aikana traditioon perustuva vaistosuunnittelu ja käsityö pystyivät ratkaisemaan ja tuotannollisesti hoitamaan rakennuskysymykset maaseudulla yhtä hyvin elleipä paremmin ja joustavammin kuin vastaavat kysymykset tulivat hoidettua kaupunkien kohdalla. – Sisäisen tasapainon tultua järkytetyksi perintätapain ja käsityön järjestelmässä, on maaseutumme suunnittelun ja teknillisten resurssiensa puolesta ehdottomasti huonommassa asemassa kuin kaupungit. Suunnittelevia voimia ei ole tarpeeksi maaseutua varten ja olevat voimat eivät ole nimenomaan maaseudun erikoisia olosuhteita varten koulutettuja.” (Aalto 1941, 134.)

Vaikka arkkitehdit esiintyvätkin julkisesti yhtenäisesti ja ovat mukana merkittäväällä tavalla, on jälleenrakentamisen toteuttamisessa rakennusmestareiden asema määrällisesti ollut merkittävämpi kuin arkkitehtien. Rakennusmestarit ovat koulutuksensa alkuajoista lähtien toimineet perinteisesti myös maaseudulla ja saaneet siellä vankan jalansijan rakentamisen ammattilaisina, sekä rakentajina että rakentamisen neuvojina ja myös suunnittelijoina. Maanviljelysseudathan ovat ensin palkanneet nimenomaan rakennusmestareita rakennusneuvojiksi. (vrt. Niemelä 1996.)

Maaseudun rakennussuunnittelu

Rakentamisessa kiinnitetään voimakkaasti huomiota taloudellisuuteen, koska sodan aikana ja sen jälkeen rakennusainepula on suuri. Myös uudenlaisia rakennusratkaisuja kokeillaan: ajalle tyypillinen ilmiö on maatilojen tuotantorakentamisessa pihattonavettojen suosion kasvu¹⁶. Myös yhdistelmärakennuksia rakennetaan joillekin maatiloille: niissä asuin- ja karjarakennus rakennetaan yhteen ja pyritään tehostamaan työskentelyä ja säästämään lämmityskustannuksissa sitä kautta. Ratkaisu ei kuitenkaan ehkä tyydytä asumisviihtyvyyden vaatimuksia riittävästi, koska se jää kokeilujen varaan. (Koskinen 1947, 292–294.)

Ulkomaisia esimerkkejä maaseudun rakentamisesta tuodaan myös esiin, kuten arkkitehti Veli Klamin kirjoituksessa Maatalousrakennusten

---

¹⁶ Pihattonavetassa lehmät liikkuvat vapaasti, ja vaikka tilaa tarvitaan enemmän parsinavettaan verrattuna, voidaan rakennus toteuttaa jopa kokonaan ilman seinien lämmöneristystä, ja säästää huomattavasti rakennuskustannuksissa.

suunnittelusta: hän mainitsee, että Tanskassa ja Saksassa varsinkin pienillä viljelmillä on rakennettu kaikki maatilan rakennukset yhteen, ja päästy jopa 50 prosentin rakentamissäästöön verrattuna erillisiin rakennuksiin (Klami 1945, 13). Rakennustaidossa esitellään vuonna 1951 saksalaisia maatalojen yhdistelmärakennuksia, joissa asuin- ja tuotantotilat on rakennettu yhteen rakennukseen (Constructan maatalousrakennukset 1951, 366–370). Maatalouden rationalisoinnilla pyritään työtehon lisäämiseen ja kannattavuuden parantamiseen¹⁷. Keskikokoisella viljelmällä on laskettu, että rakennusten täydellinen keskittäminen säästäisi rakennuskustannuksia noin 30 prosenttia. Myös kotitalouden töiden rationalisointiin aletaan kiinnittää huomiota, esimerkiksi ruoanvalmistustöiden lasketaan vievän noin 60 prosenttia kyseessä olevista töistä. Jos siis tätä työmäärää pystyttäisiin rationalisoimaan, se aiheuttaisi huomattavaa ajansäästöä. (Paavola 1948, 64–67.)

Koska rakentamisen resurssit ovat sodan jälkeen rajoitettuja, kiinnitetään taloudellisuuden ohella huomiota muun muassa vaihteittain rakentamiseen. Paalasen mukaan kannattaa tehdä kuitenkin rakennus heti lopullisten mittojen mukaiseksi ja esimerkiksi laajentaa asuintiloja myöhemmin ullakolle. Jos taas runkoa halutaan myöhemmin jatkaa, kannattaa se tehdä piirurungon varaan, jotta hirsikehikon laskeutumisesta johtuvat mutkat räystäissä ja katonharjalla vältetään. Talousrakennuksista tehdään ensi vaiheessa vain navetta, johon kaikki eläimet sijoitetaan ja myöhemmin navetan sisustuksia, kuten karjakeittiö ja talli sekä varastotiloja. (Paalanen 1947, 42–44) Vaiheittaisen rakentamisen periaate on mukana myös erilaisissa tyyppipiirustuskokoelmissa.

”Sanaa rationalisoiminen on vaikea selittää yhdellä sanalla, mutta lähinnä sillä voidaan tarkoittaa työskentelyn järkiperaistä suorittamista. – Ajan ja vaivan säästö kiteytyy yhdeksi ainoaksi sanaksi työteho.” Aarnio pohtii artikkelissaan erilaisia rakennusten taloudellisia sijoitusperiaatteita ja erityisesti kahden rakennuksen pihan toimintaa: silloin tulevat kysymykseen asuinrakennus ja karjarakennus. Asuinrakennukseen

---

¹⁷ VTT:n vuonna 1939 tekemien laskelmien mukaan rakennusten osuus tilan koko pääomasta on pienimmillä viljelmillä jopa 80 prosenttia, ja yli 60 hehtaarin tiloillakin vielä noin 65 prosenttia. Maatalouden juoksevista töistä taas suuri määrä on siirtotöitä, joihin rakennusten sijoitus ja keskinäinen sijainti vaikuttavat ratkaisevasti. Äärimmäisin johtopäätös rationalisoidusta maatalousrakennuksesta on ns. yhdistelmärakennus, joita on kokeiltu eri puolilla maata. Perinteisenä rakennustyyppinä tätä rakennustapaa löytyy muun muassa Itä-Karjalasta.

voidaan sijoittaa asuintilojen lisäksi kellari- ja aittatiloja ja karjarakennukseen voidaan liittää myös aittoja, sauna ja varastotiloja. (Aarnio 1948, 163–168.)

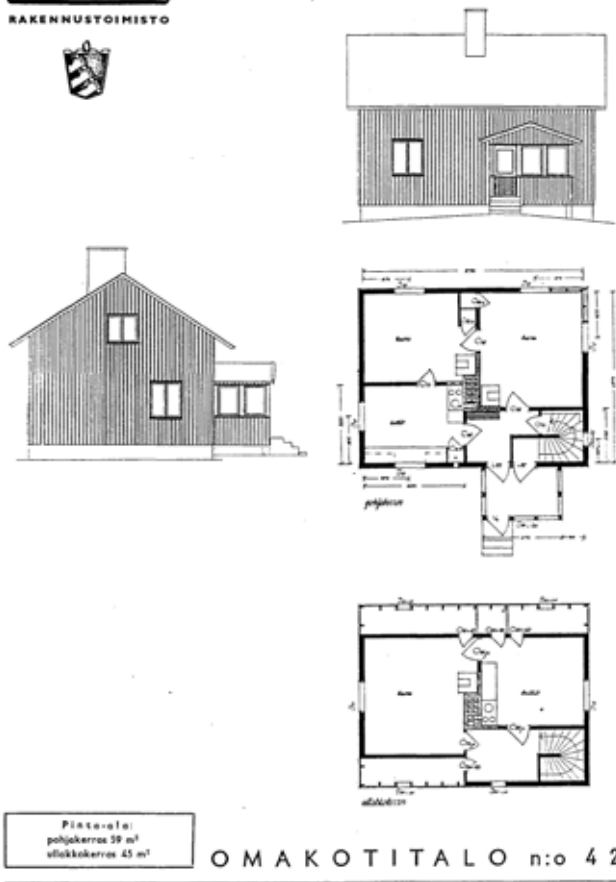
Keskeisiä jälleenrakennukseen vaikuttaneita toimijoita ovat maa- ja metsätalousministeriön asutusasiainosasto, Maanviljelysseurojen Keskusliitto ja sen alaiset järjestöt, Suomen Arkkitehtiliitto ja kuntien asutuskuntakunnat. Heikki Siikosen Pienviljelijän rakennusoppi ilmestyi 1951. Rakennusmestari Heikki Siikonen on jo 1900-luvun alkupuolella julkaissut useita rakentamisoppaita erikokoisille maataloille, toiminut tuotteliana rakennussuunnittelijana maaseudulla sekä kirjoittanut ahkerasti alan lehtiin¹⁸.

Maaseudun rakennustoimintaa ohjaavat ja valvovat sodan jälkeisenä aikana Maatalousseurojen Keskusliiton Asutusvaliokunnan alaiset asutustoimikunnat kenttämestariensa avulla. Asutusvaliokunnan toimesta laaditaan tyyppi- ja piirustuksia. Sen lisäksi Sosiaaliministeriöllä ja Suurtalokoot ry:n rakennustoimistolla on omia omakotirakennustyyppi- ja piirustuksia. Mikäli rakentajaa eivät mitkään tyyppi- ja piirustukset muutoksien jälkeen tyydytä, on mahdollisuus tilata asutustoimikuntien suunnitteluosastolta kokonaan omat piirustukset. (Mandelin 1947, 15–19.)

Tyyppitalojen suunnittelu ei ole ollut aivan uusi ajatustapa jälleenrakennuksen aikana, vaan sitä on harjoitettu jo 1900-luvun alkuvuosikymmeninä, jolloin on suunniteltu erilaisia tyyppirakennuksia esimerkiksi työväestön sosiaaliseen asuntotuotantoon ja maaseudun asuinolojen parantamiseen. Sarjavalmistettujen tyyppitalojen valmistusta ovat tutkineet muun muassa Alvar Aalto A. Ahlström Osakeyhtiölle 1930-luvun lopulla ja Aarne Ervi samaan aikaan taajaväkisten yhdyskuntien asumistasoa kohottavan toimikunnan aloitteesta. Aallon suunnittelemaa tyyppitaloa aletaan valmistaa Varkaudessa 1940-luvun alussa. (Korvenmaa 1992, 118.)

---

¹⁸ Rakennusmestari Heikki Siikonen on merkittävä maaseudun ja maatalojen rakennusten suunnittelija, joka toimii Uudenmaan läänin maanviljelysseuran rakennustoimiston johtajana Hyvinkäällä vuosina 1918–1928, josta ajasta vuosina 1925–1927 Kulutusosuuskuntien Keskusliiton rakennusosastolla. Vuodesta 1927 hän jatkaa työtään maaseudun suunnittelijana omassa suunnittelutoimistossa. Siikosen maatalojen rakentamista koskeva julkaisu- ja toiminta on ollut laaja, ja hänen rakennussuunnitelmiaan on toteutettu laajasti Uudellamaalla. (Alanko & Knapas 1985.)

Kuva 13: Suurtalkoot ry:n rakennustoimiston laatima omakotitalon tyyppipiirustus (Omakotitalojen tyyppipiirustuksia. Suurtalkoot ry:n rakennustoimisto).

Tyypisuunnitelmia tarkastellessa voi todeta, ettei niissä ole ehditty ajatella rakentamisalueen ja -paikan erityisiä piirteitä, vaan pyritty ratkaisemaan senhetkinen rakennustarve mahdollisimman taloudellisesti. Ilmeisesti kuitenkin myös paikallisia piirteitä on yritetty jonkin verran huomioida tyyppitalojen suunnittelussa. Arkkitehti Elias Paalanen kirjoittaa Miten rakennan -lehdessä vuonna 1945 seuraavasti: ”Eri rakennusmuodoissa on havaittavissa monien sukupolvien aikaisen kehityksen merkit, niissä näkyvät paikkakunnallisten olojen ja eri kansanluokkien elinehtojen vaikutukset tyyli- ja koriste- ja rakennusmuodoissa ja koriste- ja rakennusmuotomme sopeutuvat hyvin ympäröivään luontoon muodostaen

sen kanssa elimellisen kokonaisuuden. Myöhemmän ajan rakennuksista emme ikävä kyllä tätä useinkaan voi sanoa. – Maatalousseurojen Keskusliiton suunnittelutoimisto on saanut eri tahoilta kehoituksia koettaa uusia tyyppipiirustuksia laatiessaan soveltamaan niihin maakunnallisia erikoispiirteitä ja -muotoja. Niinpä on parhaillaan valmisteilla Pohjois-Suomea varten erikoistyyppit, joissa tämän paikkakunnan tottumukset ja vaatimukset, varsinkin pohjamuodossa, mutta myös julkisivun muotoilussa, on otettu huomioon.” (Paalanen 1945, 10–13) Myös arkkitehtiliiton jälleenrakennustoimistossa on suunniteltu oma tyyppitalo erityisesti Raja-Karjalaan. Rakennus on suunniteltu tehtäväksi hirrestä, jolloin se soveltuisi sijoituspaikkansa hirsiarkkitehtuuriin (ks. Korvenmaa 1992, 119).

Tyyppipiirustukset herättävät myös arvostelua. Esimerkiksi arkkitehti Claus Tandefelt arvioi Maatalousseurojen Keskusliiton 1945 laatimaa tyyppipiirustussarjaa kriittisesti. Hän huomauttaa ensinnäkin rakennustyyppien erosta suhteessa maaseudun rakennustapaan, joka perustuu matalaan ja pitkään paritupapohjaan. Tandefelt näkee myös vuosisadan vaihteen ”huvilatyylin” valitettavana hairahduksena maaseudun rakentamisessa. Jälleenrakennuskauden tyyppissä on kuitenkin nähtävissä hyviä pyrkimyksiä pitää rakennus mahdollisimman kapeana ja matalana, kun rakennus on olosuhteiden pakosta suunniteltava yhden keskusmuurin ympärille. Kirjoittaja kuitenkin kummastelee, miksi jotkut asiat on ratkaistu huonosti monissa tyyppipiirustuksissa: eteinen jää kylmäksi tulisijan sijoituksesta johtuen eikä myöhemmin rakennettavaa pesutilaa ole esitetty asuinkerrokseen. Monia muitakin käytännöllisiä puutteita löytyy pohjaratkaisuista ja huonetilojen suhteista sekä kalustettavuudesta. Kirjoittaja summaa arviointinsa: ”Pohjat osoittavat ylipäättänsä – on piinallista olla pakoitettu sanomaan se – epävarmaa ja haparoivaa otetta, epäselvyyttä ja kerrassaan taitamattomuutta, jonka määrä kernaasti olisi saanut olla pienempi.” Kirjoituksessa on toisaalta nähtävissä, että jälleenrakentamisen johtoaseman antaminen Maatalousseurojen Keskusliiton arkkitehtitoimistolle herätti närää arkkitehtikunnassa, mutta esitetty kritiikki on hyvin yksilöityä ja kohdistettua. (Tandefelt, 1946, 22–23.)

Jantusen mukaan jälleenrakennuskauden alkaessa ollaan omakotitalojen suunnittelussa vielä 1930-luvun tasolla. Funktionalismi on vaikuttanut

maaseudun asuinrakentamiseen siten, että kuutiomainen rakennusmassa on muodostunut ihanteeksi. Sen uskotaan myös olevan taloudellisesti edullisin ratkaisu. Jälleenrakentamisen alkaessa ei ole ollut mahdollisuuksia tutkia tarkemmin erilaisia rakennustyppejä, vaan lähdetään olevasta pohjalta liikkeelle. Yritys rakennustavan muuttamiseksi tehdään kuitenkin jo 1940-luvun lopulla, kun suositellaan taloustilojen rakentamista erilliseen siipiosaan. Rakennustapa ei saavuta suosiota, ja vasta 1950-luvulla päästään asiassa eteenpäin, muun muassa sen takia, että arkkitehtikunta aloittaa voimakkaan kampanjan yksikerroksisen rakennustavan puolesta. Maatalousseurojen Keskusliiton M-koetalo-projekti tekee myös yksikerroksisia ratkaisuja tunnetuiksi. (Jantunen 1964, 407–409) Yhtenä taloudellisuustekijänä on myös asuintilojen sijoittaminen yhden hormiston ympärille.

Myös muista kuin asuinrakennuksista tehdään tyyppipiirustuksia, esimerkiksi kansakoulurakennusten tyyppipiirustuskilpailu vuodelta 1949 kahden ja kolmen opettajan kouluista. Palkitut ehdotukset edustavat selkeästi 50-luvun suunnittelutyyliä, pohjaratkaisut yksikerroksisissa vapaampaa tilojen sommittelua (Kansakoulurakennusten tyyppipiirustuskilpailu 1950, 40–43.)

Rakennusten sijoittamista maisemaan ja maiseman ominaisuuksia käsittelee muun muassa puutarha-arkkitehti Katri Luostarinen seuraavalla osuvalla tavalla: ”Maalaistalo on – nähtävä kokonaisuutena. Se on tilan keskipiste, jonka ulkonäkö riippuu ratkaisevasti sen sijoituksesta. – Kokonaisen maakunnan maisemia taas ilmentävät alkuperäisen luonnon ohella ne piirteet, jotka yksityisissä taloissa, kylissä ja kirkonkylissä ovat yhteisiä ja oleellisempia. Rakennusten yhtenäinen tyyli, kansakoulujen, seuratalojen ja kauppojen ympäristöt antavat oman lisäväyvänsä maisemalle. Myöskin maanteiden pitäisi omata kulttuuri-leima. – Tien täytyisi kasvaa kiinni ympäristöönsä eikä se saisi jäädä kuten tavallisesti uudistyon jäljeltä irralliseksi ympäristöäänkin rumen-tavaksi. – Maiseman kauneutta on yritetty varjella luonnonsuojelun avulla. Entisessä mielessä sen mahdollisuudet ovat kuitenkin rajoitetut. Kulttuurimaisema on elävä ihmisten mukana kehittyvä kokonaisuus. Maanviljelijä on näinollen ollut tämän maan suurin maisemasuunnittelija, mutta hänen rinnalleen on tullut paljon uusia tekijöitä.” (Luostarinen 1945, 10–11.)

Rakennuspaikan valintaa ja rakentamiseen sopivia paikallisia olosuhteita käsitellään myös useissa ajan kirjoituksissa. Maaperältään hyvä rakennuspaikka on Mandelinin mukaan kari- tai sorasaareke, missä on sen verran puustoa, ettei ympäristö jää kaljuksi. Kun soramaa läpäisee hyvin vettä, voidaan paikalle saada rakennettua kuiva kellaritila. Myös veden-saanti onnistui usein tällaiselta paikalta. Valonsaantia on tarkasteltava jo paikan valinnan yhteydessä. Kallion tai metsän varjoon ei kannata alkaa rakentaa: auringonvalolla on suuri merkitys asukkaiden hyvinvoinnille. Myös sellaisiin tuotantotiloihin on saatava valoa, joissa eläimet joutuvat olemaan pitkiä aikoja sisätiloissa. (Mandelin 1947, 15–19.)

W. Mandelin, joka on myös laatinut maaseudun rakennusoppaita, muistiselee vanhoja säännöttömiä pihapiirejä seuraavasti: ”Kaiken kokoisia ja näköisiä rakennuksia on palstalla sikin sokin jos milläkin kulmausasteella ja mikä pahinta, niitä on ahdettu tontille niin lähelle toisiaan, ettei laihakaan kissa pääse vaivatta välistä pujahtamaan”. Hänen mukaansa huolellisen rakennussuunnittelun ohella on yhtä tärkeää, että suunnitellaan pihan käyttö ja rakennusten sijoitus tontille ja pyritään ajattelemaan pitkällä tähtäimellä eikä toimimaan liikaa nykyhetken ajattelun mukaan. (Mandelin 1948, 97–102.)

Otto-I. Meurman pelkää maanhankintalain vaikuttavan haitallisesti yhdyskuntien rakenteeseen, koska uusia tonttialueita on muodostettu vain sen perusteella, mistä maata on saatavissa. Kyseessä olevan asutuksen sijainnin tarkastelu on unohdettu muilta osin. ”– ei maanhankintalain mukaan lohkotuilla tonttialueilla ole kiinnitetty riittävästi huomiota alueen teknillisen kunnostamisen mahdollisuuksiin ja sinne syntyvän yhdyskunnan sosiaalisten tarpeiden tyydyttämiseen. – On sanottava, että tällainen silputtu ja suunnittelelmattomasti rakennettu maaseutu ei ole maaseutua eikä kaupunkia. – Suunnittelematon haja-asutus estää kehitystä kaikilla suunnilla.” Meurman arvioi, että tulevaisuuden kannalta olisi hyvä pyrkiä pitämään maaseudun kyläasutus suhteellisen tiiviinä, koska se antaisi edellytykset myös palvelujen rakentamiseen ja ylläpitoon kylissä. Maanjakoja ja rakentamista ei ole saanut tehdä siten, että koituu haittaa naapureille. Ratkaisuvallan maankäytön muuttamisessa olisi oltava yhteiskunnalla, ja suunnitelmiin olisi ryhdyttävä ennen kuin oli liian myöhäistä. (Meurman 1952, 130–131.)

Aikalaiskeskustelu rakentamisesta

Jälleenrakentamisen suunnitelmissa arkkitehdit käyttävät enemmän perinteisempään tyyliin nojanneita keinoja kuin toteuttavat ennen sotaa syntynyttä funktionalismia. Sodanaikaiset rakennustehtävätkin ovat suurimmaksi osaksi omakotitalojen suunnittelua. Niiden rinnalla suunnittelaan esimerkiksi tuhoutuneita kirkkoja ja sankarihautausmaita esimerkkeinä julkisesta rakentamisesta. (Korvenmaa 1992, 124) Rakentamisen tyyli maaseudulla herättää lehtien palstoilla erilaisia mielipiteitä, joissa vanha perinnekin saa kannatusta. Lisäksi muistutetaan taas liiallisesta halusta korvata vanhaa rakennuskantaa uusilla. Rakentamisen koristeellisuuteen suhtaudutaan edelleen varauksellisesti ja uudelta rakentamiselta toivotaan yhteyttä perinteiseen rakennustapaan:

”Selvähän on, että muuttuneet taloudelliset olosuhteet, muuttuneet rakennusaineet ja muuttunut rakentamisen ja elämisen tapa vaikuttaa aivan oleellisesti myöskin rakennusten ulkoasuun, mutta kuitenkin kuitenkin voidaan moniaita piirteitä vanhan isiltä perityn rakennustyyliimme yksityiskohdista huomioida uusia maataloutemme rakennuksia pystytettäessä. – Maaseutomme keskuspaikkoihin, kirkonkyliin ja valateitten risteyksiin on viimeisen kymmenen vuoden kuluessa päässyt tunkeutumaan vanhalle maaseutuarkkitehtuurillemme vieraita aineksia, jotka saattavat haitallisesti vaikuttaa maahenkisten maaseuturakentajiemme tyylitajuun.” (Maaseudun rakennusten tyylistä 1945, 9.)

Tandefelt viittaa kirjoituksessaan ruotsalaiseen rakennustapaan: ”Naapurimaassamme Ruotsissa, jossa on voitu varata enemmän varoja maaseudun rakennusprobleemien tutkimiseen kuin meillä, on tultu siihen käsitykseen, että vanha paritupa on se pohja, jolle suunnittelu rakentukoon”. Kirjoittaja toteaa, että erona on Ruotsin rauhanaikainen tilanne, jota ei vaivaa materiaaalipula. (Tandefelt 1946, 22.)

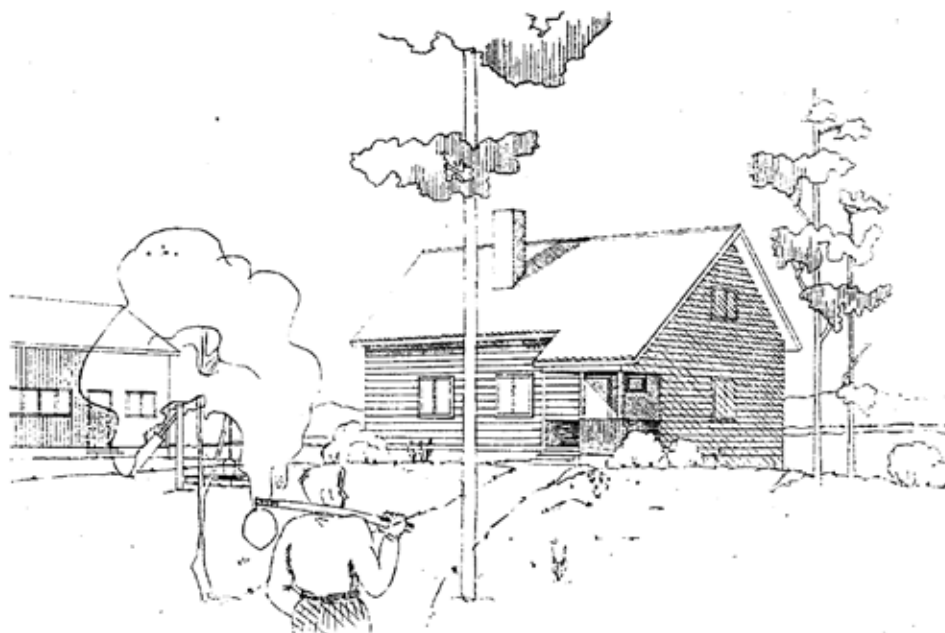
Rakennusten purkaminen uusien tieltä näyttää kirjoitusten mukaan sujuvan liian helposti, ja seuraavassa pääkirjoituslainauksessa kiinnitetäänkin huomio myös vanhan rakennuksen käyttömahdollisuuksiin sekä arvoihin. ”– Mutta ei syynä vanhojen rakennusten häviämiseen ole vain rakennusaineiden palavaisuus! Yhtenä varsin merkittävänä syynä on meissä itessämme piilevä hävittämisen vimma ja vanhan kunnioituksen puute. Aivan liian usein hävitämme vanhaa voidaksemme

rakentaa tilalle uutta. Emme näe vanhoissa historiallisissa, useinkin varsin kauniissa rakennuksissa riittävästi niitä arvoja, jotka kuitenkin näihin menneiden sukupolvien aikaansaannoksiin kätkeytyvät. Varsinkin tänä aikana, jolloin rakennusmateriaaleista on puute, tulisi koettaa korjaamalla tehdä vanhoista rakennuksista käyttökelpoisia ja siten välttää liiallista rakennusaineitten käyttöä. Puhtaasti kulttuurikysymyksenäkin on nyt esillä oleva asia sen arvoinen, että on jo syytä ryhtyä tarmokkaasti puolustamaan vanhojen maaseudunkin rakennusten säilyttämistä. – Useassa tapauksessa on vanhan hävittämishalu riittävän sivistyksen puutetta. Luullaan, että uusi rakennus edustaa paremmin kuin vanha varallisuutta ja parempaa yhteiskunnallista asemaa.” (Vanhat rakennukset edustavat vanhaa kulttuuria 1945, 4.)

Monissa kirjoituksissa pohdiskellaan sopivaa koristeellisuuden määrää rakennuksissa ja päädytään ehdottamaan maltillista linjaa suunnittelussa: ”– Lienee niin, että on menty liian pitkälle luovuttaessa kaikista kaunistavista yksityiskohdista, joihin uhratut kustannukset kokonaisuutena verrattuna kuitenkin ovat varsin vähäiset. Mikäli halutaan koristeellisuutta nykyisestä lisätä, on tämä tehtävä harkitusti ja hyvin pidättyväisesti, ettei rakennuksesta syntyisi rihkamalla kyllästettyä joulukuusta. Viisainta on yleensä keskittää kaunistuskeinot johonkin kohtaan rakennusta – esimerkiksi pääsisäänkäynnin, vilpolan, parvekkeen tms. kohtaan, jolloin muun osan rakennusta tulee jäädä suhteellisen neutraaliksi.” (Maaseudun rakennusten kauneusarvoista 1947, 216.)

Kirjoituksessa ”Vanhaa ja uutta tyyliä” arvostetaan vanhaa talonpoikaista rakennustyyliä, ja moitiskellaan vuosisadan alun taitekattoisia rakennuksia seuraavasti: ”Otsikon yläpuolella nähdään jälleen kaunista, vanhaa suomalaista rakennustyyliä, jota tässä lehdessä on aina ihailtu. Siinä on rauhallisuutta, tyyneyttä, joka on ollut meidän talonpojallamme luonteenomaista. Siinä on tyylitajua. – Verrataanpa sitä sivun alaosassa olevaan kahteen uudempaan asuinrakennukseen. Varsinkin vasemmanpuoleinen katon epäsäännöllisine murtoviivoineen ja erikokoisine ikkunoineen on vähintään levoton. Eipä myöskään oikeanpuoleinen rakennuskuutio sykähdytä mieltämme kauneudellansa. – Tällä sivulla taas on nykyisen jälleenrakennuskauden tyyppi. Sen viivat ovat jyhkeän yksinkertaiset ja asialliset. Se on paljon tavoittanut rakennustaitomme vanhimpain edustajain rauhallisesta arvokkuudesta.” (Paavola 1947, 278–279.)

Vanhaa rakennuskulttuuria puolustetaan myös seuraavasti: ”Maaseutumme vanhat, esi-isiemme rakentamat rakennukset ovat yleensä suhteiltaan onnistuneita ja niiden koruttomat yksityiskohdat ja koko muotoilu soveltuvat aivan erinomaisesti maastoon. Luonnon tulee saada ylivalta rakennuksesta, jonka tulee nöyrästi alistua vaatimattomampaan asemaan.” (Maaseudun rakennusten arkkitehtuurista 1952, 217.)

Kuva14: Jälleenrakennuskauden tyyppitalon suunnitelma (Siirtoväen pika-asutustoimintaa varten valmistettujen rakennuspiirustusten valintaopas 1).

Yhteenveto

Sodan jälkeistä aikakautta leimaa suuren siirtolaisväestön sijoittaminen, tilojen perustaminen ja asuttaminen. Tehtävä koskee luonnollisesti maaseudun lisäksi taajamia, mutta tässä keskitytään kuvaamaan maaseudun muutoksia. Ajanjaksolle on myös tyyppillistä voimakas teollistuminen, jonka rinnalla perustetaan suuri määrä pienviljelmiä karjalaisen maanviljelijäväestön asuttamiseksi eri puolille Suomea. Teollistuminen jatkuu voimakkaana ja bruttokansantuote kasvaa tasaisesti. Maatalouden ongelmaksi muodostuu ylituotanto jo 1940-luvun

lopulta alkaen. Asutustoimintaa pidetään tärkeänä väestön sitomiseksi uusille paikkakunnille, mutta toisaalta arvostellaan myös pienten tilojen muodostamista niiden elinkelvottomuuden takia, erityisesti Itä- ja Pohjois-Suomessa.

Osa asutustilojen rakennuspaikoista sijoittuu olosuhteiltaan siksi epäedullisille paikoille, että ne aikaa myöten jäävätkin ensimmäisinä auti-oiksi. Esiin nousee myös huoli laajan asutustoiminnan vaikutuksista maaseudun ja yhdyskuntien rakenteeseen: asutustiloja sijoitetaan hajalleen maaseutualueille omien tilustensa ympäröimiksi, ja erityisesti Otto-livari Meurman ottaa esiin kysymyksen yhdyskuntarakenteen pirstoutumisesta, ja samaa keskustelua käy myös Alvar Aalto regionisuunnittelun puolestapuhujana. Huomattavaa on kuitenkin, että vaikka arkkitehdit ovat aktiivisia jälleenrakentamisessa maaseudullakin, he ovat pääsääntöisesti kiinnostuneita asuntorakentamisesta. Tuotantorakennusten suunnittelu jää eri viranomaisten ja neuvontajärjestöjen huoleksi ja tehtäväksi.

Rakennussuunnittelu organisoidaan aikaisempaa järjestelmällisemmäksi, ja käytännössä kaikki rakennukset toteutetaan ensimmäistä kertaa etukäteen laadittujen suunnitelmien mukaan. Pääsääntöisesti käytetään eri viranomaisten ja järjestöjen laatimia valmiita tyyppipiirustuksia. Suunnittelutyössä ovat arkkitehdit voimakkaasti mukana, myös nimekkäimmät suomalaiset suunnittelijat Alvar Aallon johdolla Arkkitehtiliiton jälleenrakennustoimistossa. Rakennusosien standardointityö lähtee alulle Arkkitehtiliiton omassa laitoksessa.

Funktionalismin vaikutusta nähdään aikakauden ideaalissa rakennusmuodossa, joka lähentelee pohjamuodoltaan kuutiota. Toisaalta ratkaisun taloudellisuutta perustellaan myös mahdollisuudella rakentaa kaikki huonetilat yhden keskeisen hormiryhmän ympärille. Rakennuksen ulkomuodossa nähdään vielä yhteys perinteiseen kansanomaiseen rakentamiseen. Vähitellen kuitenkin aletaan tutkia myös yksikerroksisen asuinrakennuksen ominaisuuksia, mikä ennakoii siirtymistä toisentyypin rakentamiseen.

Rakentamisen tehokkuus alkaa tulla entistä keskeisempään asemaan suunnitteluun vaikuttavana tekijänä. Tehokkuusajattelu ilmenee ulkomaisten yhdistelmärakennusten esittelyn kautta, mutta myös joidenkin

kotimaisten koerakentamisten avulla. Asuin- ja tuotantorakennusten sisäisiin toimintoihin aletaan kiinnittää entistä enemmän huomiota. ”Rationaalisuus” nousee keskustelussa esiin uutena käsitteenä, jonka avulla suunnitelmaratkaisuja aletaan arvioida. Maatalouden pääomien sitominen rakennuksiin ja erilaisten töiden määrän tehostamisen tarve vauhdittavat pohdintaa sekä pohjustavat tietä saumattomasti jatkuneeseen muutokseen 1960-luvun puolelle. Kuitenkin vielä näkyy perinteisen rakennuskannan arvostus uuden suunnittelun rinnalla.

1950-luvulla modernismista muodostuu rakentamisen valtatyyli, kun sodan aika on merkinnyt eräänlaista paikalleen pysähtymistä. Kansatieteilijä Bo Lönnqvist on tulkinnut, että 1950-luvulla on osattu arvostaa uutta tekniikkaa ja elämäntyyliä, koska on koettu, että sodan aikainen paluu omavaraistalouteen ja perinteisiin on joltain osin koettu häpeällisenäkin. (Salokorpi 1992, 155.)

5.4 1960-luvulta 1980-luvulle: maaseudun rakennemuutos

Yleistä

Sodanjälkeisellä aikakaudella on tullut selväksi, että maaseutu ei enää elätä perinteisillä tavoilla koko väestömääräänsä. Kasvava teollisuus tarjoaa työpaikkoja kaupunkiseuduilla ja pientiloja lopetetaan. Myös muutto ulkomaille on merkittävä maaseudun väestöä vähentänyt tekijä.

Suomen koko tilaluku vuodesta 1959 vähenee 331 000 tilasta 34 000 tilalla vuoteen 1969 mennessä. Vuonna 1963 ollaan sitä mieltä, että viljelmällä tulee olla yli 20 peltihehtaaria, jotta se pystyisi takaamaan toimeentulon perheelle. 1960-luvun lopulla tällaisia tiloja on vasta noin 10 prosenttia viljelmistä. (Niemelä 1996, 352.)

Peltoala kasvaa sodan jälkeen raivaustoiminnan tuloksena, mutta uutta peltoa raivataan lähinnä asutustiloille. Hehtaarisadot alkavat myös nousta väkilannoitteiden käytön lisääntyessä ja viljelymenetelmien parantuessa. Karjanhoito on samantyyppistä kuin ennen sotaa, ja nautamäärä saavuttaa 1950-luvun alussa vuoden 1938 tason. Vuodesta 1956 alkaa voin jatkuva ylituotanto. Maatalouden työvoima alkaa vähentyä,

ja ihmistyötä korvaavat koneet. Viljankorjuu muuttuu leikkuupuimuri-
en ansiosta, joskin ne yleistyvät hitaasti kalliin hintansa takia. Myös lyp-
sykoneet alkavat yleistyä. (Niemelä 1996, 351, 353–354.)

Syksyllä 1958 asetettu Asutusiasiainosaston (ASO:n) organisaatioko-
mitea ehdottaa asutushallituksen perustamista. Eduskunta hyväksyy
ASO:n lakkauttamisen ja asutushallituksen perustamisen 1.3.1959 alka-
en. Asutushallituksen organisaatioon kuuluu edelleen rakennustoimis-
to, jonka päälliköksi tulee yliarkkitehti Toivo Anttila. (Pietiäinen 1992,
141–143, 149) Asutustoiminta muodostuu 1960-luvun alussa kolmesta
eri pääryhmästä: maankäyttölain, maanhankintalain ja eräiden vuokra-
alueiden lunastamisesta annetun lain toimeenpanoon liittyvistä tehtä-
vistä. (mts., 151, 153.)

Asutuspolitiikan murrosvaihe osuu 1960-luvun puoliväliin, jolloin
toteutetaan muun muassa asutushallinnon uudelleenjärjestely. Hallitus
antaa vuonna 1964 esityksen asutushallinnosta sekä laeiksi maankäyttö-
lain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta. Maanhankintalain
mukainen asutustoiminta alkaa olla päätöksessä. ASH:n henkilökunta-
määrä alenee tehtävien vähentyessä. Syksyllä 1965 kuolleen rakennus-
toimiston toimistopäällikkö Toivo Anttilan seuraajaksi ja yliarkkitehdik-
si nimitetään joulukuussa 1965 arkkitehti Eero Väänänen¹⁹. (Pietiäinen
1992, 155, 159, 161.)

Vuonna 1962 perustetaan niin sanottu Westermarckin komitea, jonka
työn lähtökohtana on maan elintarvikehuollon kannalta tarpeellisen
omavaraisuuden säilyttäminen. Komitean arvion mukaan kyseessä oleva
tarve voitaisiin vuonna 1970 tyydyttää 350 000 hehtaaria pienemmällä
peltoalalla. Komitean ehdottamia keinoja ovat uudisraivauksen lopetta-
minen, peltoalan supistaminen ja lehmäluvun vähentäminen. Valtion
tehtäväksi nähdään tilakoon suurentaminen ja elinkelpoisten tuotan-
toyksiköiden muodostamisen edistäminen. (Pietiäinen 1992, 180–181)
Samaa työtä jatkanut niin sanottu Suomelan komitea ehdottaa Ruotsin
mallin mukaista pellonvarauslakia, joka toteutetaankin 1969. Maatilan
omistaja saattaa sitoutua jättämään maatilan koko peltoalan viljele-
mättä, mistä valtio maksaa korvauksen. Vapaaehtoiseen pellonvaraus-
järjestelmään liittyy vuosina 1969–1970 yli 20 000 tilaa (n. 140 000 ha).

---

¹⁹ Eero Väänänen toimii kyseisessä tehtävässä yli kolme vuosikymmentä, ja vaikuttaa
merkittävästi maaseudun rakennussuunnitteluun ja sen säätelyyn.

Paketoitua peltoa on tällöin noin viisi prosenttia koko maan peltoalasta, mutta kokonaistuotantoa se vähentää vain yhdestä kahteen prosenttia. Paketointien vaikutukset koetaan suurimpina syrjäisillä maaseutualueilla, joilla maatalouden muutokset ovat rajuimpia. Pohjois-Suomessa suurempi vaikutus väestön tulotasoon on metsätöiden koneellistumisella, joka vie monilta sivuansiomahdollisuuksia. (mts., 205–206, 221.)

Monissa Euroopan maissa tilaluku supistuu 1950-luvulla, Suomessa yli 20 prosenttia, ja Ruotsissa 17 prosenttia, Tanskassa kuusi prosenttia sekä Norjassa kahdeksan prosenttia. Ruotsissa arvioidaan, että tilaluku tulisi vuonna 1975 olemaan yli 30 prosenttia vähemmän kuin 1960-luvun alussa. Suomessa ei ole syytä olettaa, ettei kehitys seuraisi eurooppalaisia maita maataloudessa. Samuli Suomela kirjoittaa: ”Tämä maatalouden rakennemuutos, jolla voi olla erittäin suuri vaikutus muun muassa sellaisiin pitkän ajan sijoituksiin maataloudessa kuten rakennuksiin, on meillä pääasiassa vielä edessäpäin. Sitä suurempi syy on pyrkiä ottamaan huomioon ne vaatimukset, jotka tuleva kehitys maataloudelle asettaa, jotta ei jouduttaisi virheinvestointeihin, joita tällaisessa murrosvaiheessa helposti syntyy.” (Suomela 1966, 487.)

Suomessa on itsenäisyysajan alussa maatalousväestöä noin 2,06 miljoonaa henkeä, mikä vastaa noin 2/3 koko väestöstä. 1960-luvun alussa maatalousväestöä on enää 1,4 miljoonaa henkeä eli noin 1/3 väestöstä. Osuus ammatissa toimivasta väestöstä on tuolloin vajaa 30 prosenttia, kun taas monissa muissa maissa vastaava osuus on huomattavasti pienempi, esimerkiksi Ruotsissa 11 prosenttia tai Englannissa neljä prosenttia. (Muotiala 1966, 778) Maatalouden muuttuvaa asemaa kuvaavia tunnuslukuja ovat muun muassa maa- ja metsätalouden osuus bruttokansantuotteesta, mikä 1980-luvulle tultaessa laskee alle 10 prosenttiin, kun se vuonna 1939 on ollut 35 prosenttia ja 1960 vielä 20 prosenttia. Maa- ja metsätalouden osuus ammatissa toimivasta väestöstä on 1940 64 prosenttia, 1960 36 prosenttia ja 1985 10 prosenttia. Maatalouspolitiikan tavoitteena pysyy tärkeimpien maataloustuotteiden omavaraisuuden turvaaminen ja viljelijäväestön tulotaso sekä tulokehitys. Kuluttajille pyritään takaamaan elintarvikkeiden saatavuus kohtuullisin hinnoin. 1980-luvulla tavoitteeksi muodostuu myös pyrkimys säilyttää maaseudun perusasutus. (Pietiäinen 1992, 218–219.)

Vuonna 1975 alle 20 peltihehtaarin tilojen osuus koko tilaluvusta on lähes 90 prosenttia, ja pienten tilojen vähenemisestä huolimatta vielä vuonna 1987 vastaava luku on 82 prosenttia. Tilojen erikoistuminen alkaa 1970-luvulla, ja nykyään suurin osa tiloista on erikoistunut tiettyyn tuotantosuuntaan. Etelä-Suomen aktiivituloilla on yleensä luovuttu karjataloudesta ja siirrytty kasvintuotantoon tai laajamittaiseen sika- tai kanatalouteen. Maatilojen kokonaismäärä vähentyy vuosina 1969–1990 noin kolmanneksella 300 000 tilasta 199 000 tilaan. Vuosina 1972–1992 lopettaa tuotannon keskimäärin 5 500 tilaa vuodessa, mutta 1970-luvulla väheneminen on keskiarvoa voimakkaampaa. Käytössä oleva kokonaispeltoala on vuosina 1975–1979 2,6 miljoonaa hehtaaria ja vuosina 1980–1984 2,5 miljoonaa hehtaaria (Niemelä 1996, 419, 422.)

Maataloushallituksen toimenkuva on laajimmillaan 1960-luvulla. 1967 vietetään maataloushallinnon 75-vuotisjuhlia. MTH:n suurin osasto on insinööriosasto, joka on 1960-luvulle saakka merkittävä työvirasto toteuttaen valtion varoin laajoja kuivatusohjelmia ja vesistöjärjestelyjä²⁰. (Pietiäinen 1992, 183, 186, 189) Maatalouden rakenneuutosten koordinoiminen nähdään tarpeelliseksi saada yhden keskusviraston alaisuuteen ja Suomalaisen komitea esitti Asutushallituksen ja Maataloushallituksen yhdistämistä. Virastojen yhdistämistä edistää myös vesihallituksen perustaminen, jonne osa MTH:sta siirtyy. MTH:n kotitalous- ja kotiteollisuusosasto ovat siirtyneet jo aiemmin ammattikasvatushallitukseen. Maatilahallitus aloittaa työskentelynsä 1.3.1971. (mts., 201–204, 207.)

Maaseudun yleisneuvonnan keskittäminen nousee uudestaan pohdittavaksi, kun valtioneuvosto asettaa 1952 maatalousjärjestökomitean, johon kuuluvat silloisten neuvontajärjestöjen edustajat. Toimivia neuvontajärjestöjä ovat Maatalousseurojen Keskusliitto, Svenska lantbrukssällskapet i Finland förbund, Pienviljelijäin Keskusliitto, Suomen Pienviljelijäin Liitto ja Pienviljelijäin Liitto. Järjestöjen yhdistyminen kaatuu vastustukseen ja uusia neuvotteluyrityksiä tehdään 1950-luvun lopulla. (Niemelä 1996, 372–375) Uudelleenjärjestäytyminen viedään

²⁰ Tunnetuimpia sen hankkeita ovat olleet Pohjanmaan jokien tulvajärjestelyt. Vielä 1950-luvulla pääjokien varsilla on tulva-alueita yli 50 000 hehtaaria, mutta vuoteen 1968 mennessä tulvat on poistettu 26 000 hehtaarin alueelta. Vuonna 1970 MTH:n insinööriosaston tehtävät siirretään perustettavaan vesihallitukseen. (Pietiäinen 1992, 183, 186, 189.)

lopulta läpi Maatalousseurojen Liiton johdolla vuonna 1969, jolloin perustetaan Maatalouskeskusten Liitto ja 15 alueellista maatalouskeskusta (Pietiäinen 1992, 191). Paikalliset viljelijäyhdistykset kuuluvat kunnittain maatalousseuroihin, jotka ovat jäsenenä alueellisissa maatalouskeskuksissa, nämä puolestaan kuuluvat valtakunnalliseen järjestöön. Maatalouspiireissä tehdään suurin osa lakeihin ja säädöksiin perustuvista tehtävistä, ja maatalouskeskukset toimivat lähinnä lausunnonantajina yhteistyökuvioissa piirien kanssa. Maataloustoimistot huolehtivat kunnissa maatalouspiirien alaisista tehtävistä. 1970-luvulla niiden tehtävät lisääntyvät erilaisten tukien ja lupien myöntämisen ja valvonnan muodossa huomattavasti. (mts., 243.)

Sotien jälkeen maatalousseurajärjestöjen rakennusneuvonta tapahtuu kokonaan asutustoiminnan yhteydessä, ja Maatalousseurojen Keskusliiton rakennusasiainvaliokunta jää vaille tehtäviä. 1950-luvulla palaudutaan aikaisemman tapaiseen toimintaan ja vuonna 1953 päätettiin asettaa uusi valiokunta. Maanviljelys- ja talousseuroilla on vuonna 1955 yhteensä 29 rakennusneuvojaa, vuonna 1965 vastaavasti 52 rakennusneuvojaa. (Niemelä 1996, 406.)

1970-luvun alun ja lopun öljykriisit asettavat rakentamiselle uusia vaatimuksia, ja energiansäästöstä muodostuu tavoite niin uudisrakentamisessa kuin vanhojen rakennusten korjaamisessa. Energiatalouden parantaminen tosin suuntaa kiinnostusta rakenteelliseen parantamiseen usein rakennuksen ulkonäön muutoksen jäädessä toissijaiseksi. Peruskorjauksen yleistymiseen vaikuttavat asuntotuotanto- ja maatalain vuoden 1980 muutokset, jotka mahdollistavat valtion lisälainan myös korjauksissa.

Ammattikunnat rakentamisessa

Arkkitehtien työpanos palautuu maaseudun rakentamisesta ja suunnittelusta perinteisempiin tehtäviin taajamien ja kaupunkien alueelle. Muutos näkyy vieläkin arkkitehtikunnassa. Tosin maaseutu näyttää olleen arkkitehteille tuntematonta aluetta ennen sotavuosiakin. Esimerkiksi arkkitehti Olli Pöyry kuvaa Arkkitehti-lehdessä työskentelevä maaseudulla jälleenrakennusaikana seuraavasti: ”Arkkitehti ... saa ensikäden tietoja maaseudun asumistavoista ja rakennuksista, ja niiden

avulla mahdollisuuden oikealla tavalla vaikuttaa uudistuvaan rakennuskantaan. Hänelle maaseudulla vietetty aika on kuin opintomatka, joka suuntautuu tutuille ja sittenkin tuntemattomille maille.” (Nupponen 1993, 140, 148.)

Suunnittelijoita kaivataan kuitenkin maaseudun tehtäviin, joista he ovat kaikonneet jälleenrakennuksen myötä: ”Maamme arkkitehtikunta on niittänyt laakereita kansainvälisillä kilpakentillä ja rakennussuunnittelijoittemme saavutukset myöskin kotimaassa ovat herättäneet yleistä tunnustusta. On kuitenkin eräs ala, joka ei ole saanut suunnittelijoiden mielenkiintoa heräämään: – pienet rakennustehtävät yleensä ja maatalousrakennusten piiriin kuuluvat suunnittelutehtävät aivan erikoisesti. Näin oli asianlaita parikymmentä vuotta sitten, kun tämän kirjoittaja toimi maatalousministeriön johtavana arkkitehtina ja näin tuntuu tilanne olevan vielä tänäkin päivänä.”, kirjoittaa Jussi Lappi-Seppälä Miten rakennan -lehden pääkirjoituksessa vuonna 1960. Hänen mukaansa ”maatalousministeriö, asutushallitus ja maataloudelliset järjestöt ovat kyllä tehneet parhaansa rakennusneuvonnan tehostamiseksi ja kourallinen uskollisia asiaan innostuneita ja perehtyneitä arkkitehteja, insinöörejä ja rakennusmestareita onkin ollut työssä mukana, mutta aivan riittämättömästi, jotta tekniikan miesten panos maatalousrakennusten suunnittelussa ja rakennustyön organisoimisessa olisi ollut riittävä”. (Lappi-Seppälä 1960, 373–374.)

Arkkitehdit ovat siirtyneet kaupunkien suunnittelutehtävien pariin, sekä rakennussuunnitteluun että uusien lähiöiden suunnitteluun. Arkkitehti Pentti Ahola esittelee jo vuonna 1954 ajatusta matalasta ja kellarittomasta rakennustypistä, jolla korvattaisiin jälleenrakennuskauden kellarillinen talotyyppi. Perusteena on matalan rakentamisen liittyminen paremmin suomalaiseen rakennusperinteeseen. Ajatus kehittyy muun muassa jäljempänä esiin tulevassa M-koetaloprojektissa. Kuitenkin siirtyminen matalaan omakotirakennukseen toteutuu toisenlaisena, modernina tasakattoisena talona, joka poikkeaa perinteisemmästä rakentamisesta enemmän kuin jälleenrakennuksen talotyyppi. (Salokorpi 1992, 157) Eron jälleenrakennuskauteen verrattuna huomaa jo Arkkitehti-lehden kirjoituksissa 1960-luvun alusta: maaseutua käsitellään suhteessa paljon vähemmän kuin sodan jälkeisenä aikana ilmestyneissä lehdissä.

Maaseudun suunnittelutehtävät keskittyvät taas muille rakennusalan koulutuksen saaneille, kuten rakennusmestareille, joiden ote niistä onkin säilynyt vahvana. Rakennusarkkitehtien koulutus on käynnistynyt Lahden ja Tampereen teknillisissä opistoissa 1950-luvun puolivälissä, ja sen avulla valtiovalta haluaa turvata työvoiman saannin suunnittelutehtäviin. Arkkitehtiliitto vastustaa edellä mainitun koulutuksen aloittamista, ja myöhemmin syntyykin käytännössä kiistaa arkkitehti-nimikkeen käytöstä, jonka liitto haluaa varmistaa vain korkeakouluarkkitehtien käyttöön. Vuonna 1972 asiasta päästään viralliseen päätökseen, kun rakennusarkkitehti-nimike vahvistetaan opistotasoiselle tutkinnolle. Korkeakoulujen arkkitehtikoulutus laajenee ensin vuonna 1959 Oulun yliopistoon, ja myöhemmin vuonna 1969 Tampereen teknilliseen korkeakouluun. (Härö 1992, 218–220.)

Eero Väänänen kiinnittää huomiota maaseutu ympäristöjen tason laskuun ja suunnittelijoille asetettaviin vaatimuksiin kirjoituksessaan ”Maaseudun suunnittelun kriisi ja sen ratkaisu”: ”Ihmisen lähiympäristöä ei säätele enää hänen omat tavoitteensa, vaan se on rakennusteollisuuden ja etäisen suunnittelijakunnan armoilla. – Suunnittelijakunnan etäytyminen inhimillisestä, maaseudun sosiaalisista ja taloudellisista instituutioista on antanut sijan akateemisuudelle, teknisyydelle ja viearaan ihannoimiselle.” Yhtenä ratkaisuna ongelmiin hän pitää suunnittelijoiden asettumista maalle, toisin sanoen maaseudun suunnittelijat pitäisi valita maalla asuvien joukosta. Toisaalta maaseudun asukkaiden on otettava enemmän kantaa omiin oloihinsa: ”...rakentaminen ja muu ympäristön kehittäminen tulee saada ihmisten omaehtoiseksi toiminnaksi, niin kuin se on aina aikaisemmin ollut”. Maaseudulla yhtenä ongelmana on puute rakennussuunnittelijoista, mutta maatilahallitus on vuonna 1972 kieltänyt kuntien rakennustarkastajilta sellaisten suunnitelmien laatimisen, joita he itse joutuivat tarkastamaan ja valvomaan. Vuonna 1973 määräystä on jouduttu helpottamaan vähäisten muutostöiden kuten peruskorjausten tai laajennusten osalta. (Väänänen 1975, 7–8.)

Maatalouskeskusten rakennustoimistot ohjaavat viljelijöitä rakentamiskysymyksissä ja tekevät eri rakennusten rakennussuunnitelmia. Neuvontajärjestöjen osuus rakennussuunnittelusta on noin 50 prosentin luokkaa. Esimerkiksi vuonna 1980 rakennustoimistot suunnittelevat

1 550 kotieläin-, 1 460 asuin- ja 759 muuta rakennusta. Rakennustoiminnassa pyritään edistämään viljelijöiden omatoimisuutta ja omavaraisuutta sekä investointien kokonaissuunnittelua. (Niemelä 1996, 441) Rakennustoimistojen palveluksessa toimii pääasiassa rakennusmestareita, -insinöörejä ja -arkkitehteja suunnittelutehtävissä.

Maaseudun rakennussuunnittelu ja suunnittelukilpailut

Maaseudun hajanaista yhdyskuntarakennetta arvostellaan 1960-luvun alussa, ja peräänkuulutetaan tiiviimpää kyläasutusta, jonka osana maatilat olisivat. ”Nykyinen haja-asutusta lisäävä asumismuoto olisi muutettava tervettä yhdyskuntaa muodostavaksi. Se äärimmäinen hajoitus, joka maanjakotekniikassa ja talouskeskusten sijoittelussa maatalousalueilla on ollut lähtökohtana, on johtanut epäterveen ja paikoitellen taloudellisesti kestäättömän asutuksen syntymiseen. Kyläasutus, maatalousmiljööön luonnollisin muoto, olisi saatettava terveen suunnitellun keskityksen pohjalla uudelleen maaseutuyhdyskunnan kehityskelpoiseksi muodoksi.” (Luostarinen 1960, 137–138.)

Vuonna 1963 arkkitehti Osmo Lappo arvioi kolmatta Suomi rakentaa -näyttelyä ja kritisoi arkkitehteja liian yksilöllisistä ratkaisuista suhteessa ympäristöönsä. Tarkastelu alkaa maaseudun ympäristöistä: ”Piirtäessään talon tuo jokainen meistä lisäpiirteen siihen maisemaan tai ympäristöön, johon rakennus nousee. Tällöin on vapaaseen maastoon rakennettaessa otettavan huomioon maisemakokonaisuus.” Lapon mukaan maisema ei kuitenkaan sido suunnittelua, vaan antaa melko vapaat mahdollisuudet suunnittelulle. Tiiviiseen rakennettuun ympäristöön suunniteltaessa pitäisi ensisijaisesti sopeutua siihen ja ratkaista rakennuksen toiminnalliset kysymykset myös onnistuneesti. ”... valitettavan usein joutuu toteamaan, että arkkitehdin moderni, reseptinomainen ratkaisu rikkoo ympäröivän kokonaisuuden, sen sijaan että se kohentaisi sitä.” Artikkelissa todetaan, että suomalainen arkkitehtuuri on tullut tunnetuksi ”käsityksestä, että rakennus on tavallaan luonnon elimellinen osa”. Tiiviissä ympäristöissä ei voida kuitenkaan toimia individualistisesti, vaan yhteistyössä muiden suunnittelijoiden kanssa ja ympäristöä tarkemmin huomioon ottaen. (Lappo 1963, 33–34.)

Rakennustaito-lehden numerossa 12 vuonna 1963 käsitellään laajasti maaseudun rakentamista. Pertti Luostarinen toteaa lehdessä seuraavasti:

”Elämme historiallisesti voimakkaassa murroskaudessa. Olemme siirtyneet kehityksen aikakauteen ja jättäneet jälkeemme ajan, joka rakensi inhimillistä kulttuuria hitaasti aina vanhaa suojaten. – Maatalouden tuotantojärjestelmät ovat viime vuosikymmeninä kehittyneet enemmän kuin aikaisempina vuosituhansina yhteensä ja kehitys näyttää vain jatkuvan ja luovan uusia mahdollisuuksia. Tämä kaikki aiheuttaa luonnollisesti hidasliikkeiselle maataloudelle sopeutumisvaikeuksia.” (Luostarinen 1963, 467) Lisäksi hän toteaa, että maatilojen pieni koko on osaltaan ollut esteensä suuremmalle koneellistumiselle. Toisaalta rakennussuunnittelulta vaaditaan joustavia hallimaisia tuotantotiloja, joita voidaan muunnella ja yhdessä tasossa tapahtuvia kuljetuksia. Traktorista on muodostumassa esimerkiksi navetan sisäisissä kuljetuksissa samantyyppinen väline kuin teollisuudessa trucki.

Maatalouden rakentaminen on 1960-luvun alkupuolella noin 20 prosenttia koko maan talonrakennustoiminnasta. Yksittäisen maatilan rakennuspääoma muodostaa huomattavan osan koko tilan kiinteistöarvosta, keskimäärin noin puolet tai jopa kolme neljäsosaa pienillä tiloilla. Kuitenkin vain muutama prosentti rakennusammattilaisista työskentelee maatalouden rakentamisessa. Tyypipiirustusten laatimisella on saatu hyviä tuloksia, mutta toisaalta niidenkin soveltaminen ja muokkaaminen tarvitsisi ammattimaista suunnittelijaa. Myös tyyppisuunnitelmien kehittäminen vaatisi enemmän työtä. (Luostarinen 1963, 468–469.)

Vanhaa rakennuskulttuuria arvostetaan vielä, ainakin puheiden tasolla, mutta esiin tulee selvänä ajatus, että vanha rakentaminen on menetännyt käyttöarvonsa, ja uusia rakennuksia tarvitaan uudenlaisen toiminnan tarpeisiin: ”...vanhalla talonpoikaisella rakentamisella ... on pysyvä arvonsa. Vaikka se onkin jo siirtynyt historiaan ja menettänyt käytännöllisen merkityksensä, se silti heijastaa inhimillisiä arvoja vielä tämän päivän rakentamiseen. Kehitys rakennusosalalla jatkuu, niin kuin kaikkialla muuallakin, kiihtyvällä tempolla. Meidän on luotava ja omaksuttava uutta, paremmin palvelevaa ja tehtävä se nykyajan tarjoamin yhä paremmin mahdollisuuksin.” (Luostarinen 1963, 469.)

Jalmari Kuronen kiinnittää huomiota maaseudun rakennuskannan kirjavuuteen ja toteaa: ”Mainittuun kirjavuuteen on suurena syynä se, että rakennukset ovat rakennetut eri aikoina ja kuvastavat siten kunakin

ajankohtana vallinnutta tyyliisuuntaa ja makua. Sikäli kun kyseessä ovat talousrakennukset, ne kuvastanevat suurelta osalta myös kunkin ajankohdan taloudellisia näköaloja ja perusteita.” (Kuronen 1963, 483) Jälleenrakennuskauden tyypitalon muotoutumiseen vaikuttaa rakennustavan taloudellisuus: edullisimpaan ratkaisuun arvellaan päästävän, kun mahdollisimman pienelle pinta-alalle suunniteltaisiin suuri määrä rakennuskuutioita ja lattia-alaa. ”Kun tätä sovellettiin sitten melko lyhyisiin ja kapeisiin – jopa kuusi metriä leveisiin – rakennuksiin, muodostui paljon arvostelua saanut ”tötterötyyli”. Kurosen mukaan sodan jälkeen rakentamisen muuttumiseen vaikuttavat muun muassa varustetason paraneminen: keskuslämmitys ja wc yleistyvät, ja saunakin pyritään saamaan maantasoon kellarista. Maanvaralattiajärjestelmä antaa mahdollisuuden luopua kalliista ja vaivalloisesta syvälle perustamisesta. ”Näin syntyi kuin itsestään matala tyyli, jota on vielä korostettu loivalta vesikatolla, jossa suhteessa on menty liiallisuuksiinkin, nimenomaan maatalousrakennusten kyseessä ollessa.” (mts., 485.)

Kuronen kuvaa karjarakennusten rakentamisen eri vaiheita 1900-luvun alusta alkaen ja toteaa, että karjarakennusten rakentaminen on ollut vielä 1910-luvulla hajanaista, ja eri eläimille on tehty omia pieniä tiloja. Rakenteet ovat olleet heikkoja eivätkä eristäneet tiloja tarpeeksi. 1920-luvun puolivälissä on tullut käyttöön sementtitiili, joka on edullinen kivirakennusmateriaali ja lisää navettojen kivirakentamista. Ajan rakennustyyppiin on tehty yleensä rehuparvi eläinten rehun säilytystä varten. Eläintilojen sisustaminen on lisääntynyt. 1930-luvulla karjarakennusten rakentaminen on jatkunut samantyyppisenä, sillä lisäyksellä että navettoihin on alettu tehdä AIV-rehutorneja. 1940-luvulla karjarakennuksen yhteyteen tehtävien varastotilojen määrää on lisätty haluten vähentää rehujen ja viljan siirtämistä. 1950-luvulla rehu-ullakon suosio on alkanut hiipua, ja rehu- ja viljavarasto sekä kuivaustila on sijoitettu navetan viereen. 1960-luvulla sama rakennutapa on jatkunut koneellistumisen vaikuttaessa rakennussuunnitteluun. (Kuronen 1963, 486–490.)

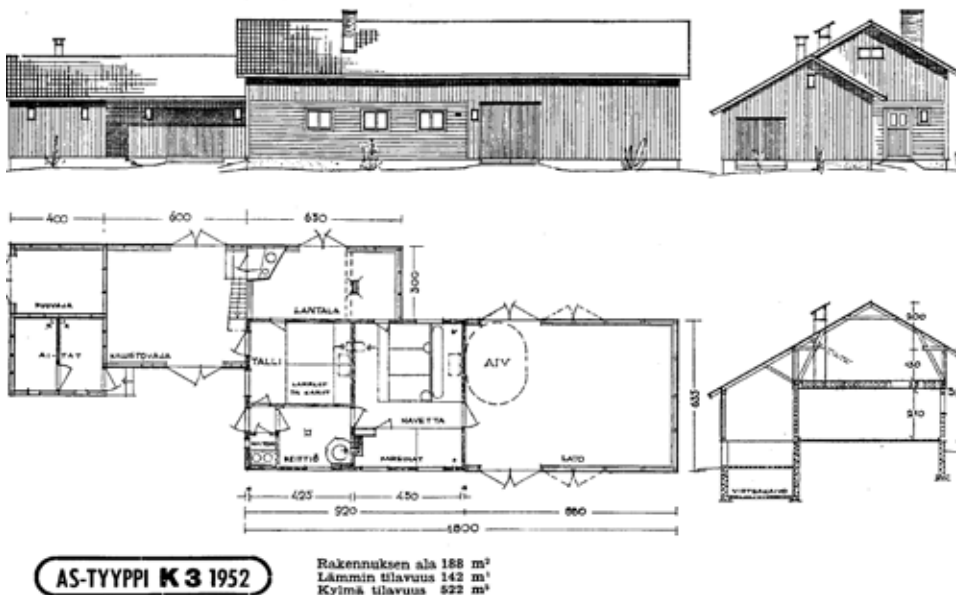
1960-luvulla korostetaan eläintilojen joustavaa suunnittelua siten, että samaa tilaa voidaan eri aikoina käyttää eri tarkoituksiin. Hallimaiset ratkaisut, joissa on mahdollisimman vähän sisäpuolisia kantavia rakenteita tai pilareita, ovat parhaita. Navetan perusratkaisutapoja on kaksi: parsinavetta tai pihattonavetta, jossa eläimet liikkuvat vapaasti.

(Paalanen 1963, 491–494) Asuinrakennusten suunnittelussa aletaan voimakkaammin siirtyä yksikerroksisiin pohjaratkaisuihin. Vuonna 1957 järjestetyn asuntotutkimustoimikunnan tyyppipiirustuskilpailun palkitut asuinrakennusehdotukset edustavat kaikki kyseistä ratkaisumallia. Viljelytilasarjassa palkitaan kellarillisia ja enemmän sodanjälkeiseen rakennustapaan liittyviä ratkaisuja. Tosin III palkinnon saanut arkkitehti Pertti Luostarisen ehdotus edustaa modernimpaa suunnittelua, mutta sitä palkintolautakunta pitää ulkoasultaan maaseudulle vieraana. (Asuntotutkimustoimikunnan järjestämä asuintalojen tyyppipiirustuskilpailu 1957, 75–77, 122–123, 219, 294–295, 312.)

Maatilojen suunnitelmia laativat lähinnä maanviljelysseurojen rakennusmestarit. 1940-luvun lopulla voimaan tullut laki rakentamisesta maaseudulla velvoittaa myös maatiloja hakemaan rakennusluvat suunnitelmilleen. Suunnittelija saattaa kokea hankalana rakennuttajien halun käyttää kaavamaisesti jotain tyyppiratkaisua. ”...ovat maatalousrakennuksetkin saaneet ”tartunnan” siitä melko laajalle levinneestä 1,5 kerrosta ja joko osa- tai koko kellarillisesta omakotityypistä, joka pääasiassa oli alkuaan vain kaupunkien ja esikaupunkien tuote. Tämän tyyppin epäonnistuneet luomukset ovat aiheuttaneet ”rakennustohtoreiden” ynnä muiden taholta rakennusmestari-suunnittelijoihin kohdistuvaa melko voimakasta arvostelua, muka näiden ”rumiluksien” ainoina luojina. On myönnettävä, että näitä ”rumiluksia” ovat piirtäneet monet rakennusmestarit, mutta yhtä hyvin niitä on myös muiden rakennusteknikkojen jäljiltä.” Kellarillista ratkaisua pitäisi käyttää silloin, kun maasto siihen soveltuu, mutta muuten tulisi kellarin rakentamiseen suhtautua kriittisesti, erityisesti saunatilojen sinne sijoittamiseen maatiloilla. Viljelijöiltä kirjoittaja toivoo laajempaa tietoutta viljely- ja työmenetelmien kehittämisestä, koska ne vaikuttavat ratkaisevasti rakennussuunnitteluun. (Kuronen 1958, 570–571.)

Maatilarakentamiseen liittyneiden kilpailujen järjestäminen viriää myös tällä aikakaudella. Maatalousseurojen Keskusliitto on julistanut toukokuussa 1957 maatilan tuotantokeskuksen suunnittelukilpailun. Kilpailun tuloksia esitellään muun muassa Rakennustaito-lehdessä. Maanviljelysneuvos Lars Björkenheim toteaa avatessaan maanviljelys- ja talousseurojen rakennusmestaripäivät ja jakaessaan kilpailun palkinnot seuraavasti: ”Maatilarakennukset ovat yleensä jääneet maamme arkki-

tehtien suunnittelutehtävien ulkopuolelle ja siten Maatalousseurojen Keskusliitto joutuu kantamaan vastuuta tuotantokeskussuunnittelun kehittämisestä. Maaseudun ääriviiva on yleensä varsin kaunis, mutta nykyajan vaatimuksia ei voida toteuttaa vanhan suunnittelun puitteissa ja siksi keskusliitto on ottanut aloitteen kilpailun avulla kehittää maatilojen tuotantokeskussuunnittelua.” Kilpailun lähtökohtana on keskikokoinen tila ja suunnitteluvaatimusten lista. Arkkitehti Pertti Luostarinen esittelee kilpailun tuloksia ja pitää sen tasoa hyvänä. Kritiikkiä löytyy muun muassa tuotantokeskuksen muotoilusta, esimerkiksi inhimillisen pihatunnelman synnyttäminen on vaikeaa ja liikenteen oikea järjestely tuottaa vaikeuksia. Parhaat tulokset on saavutettu sijoittamalla rakennukset suhteellisen tiiviiksi ryhmäksi. Asunnot on yleensä ratkaistu yksikerroksisina, ja sijoitettu taloustilat niiden lähelle. Suurin osa navettaratkaisuisista on sellaisia, joissa eläimet ovat samassa tilassa ja rehulato sijoitettu navetan sivulle. Ensimmäinen palkinto annetaan työryhmälle, johon kuuluvat agronomi Risto Anttila, arkkitehtiylöppilaat Eero Väänänen, Raimo Kallio-Mannila ja Rauno Leppänen. (Maatilan tuotantokeskuksen suunnittelukilpailu ratkaisu. 1958, 574–575.)

Kuva 15: Hallimaiset navettaratkaisut alkoivat yleistyä, kuten esimerkin mukainen tyyppisuunnitelma osoittaa (Maatalousministeriön asutusasiansiainosasto 1952).

Asutushallituksen tyyppisarjoja pidetään ajan tasalla: vanhentuneita tyyppisuunnitelmia poistetaan ja uusia tehdään tilalla. Vuonna 1960 Toivo Anttila toteaa, että vanhimmat AS-rakennustyyppistön suunnitelmat ovat vuodelta 1952, ja kotieläinrakennusten suunnitelmat ovat kaikki uusia. Valikoimaan sisältyy tuolloin 19 asuinrakennusta ja 13 kotieläinrakennusta. Kotieläinrakennukset on suunniteltu puurakenteisina. Asuinrakennustyyppistöön sisältyy jo yksikerroksisiakin ratkaisuja, joiden arvioidaan tulevan yhä suosituimmiksi. (Anttila 1960, 79–80.)

Maankäyttölain nojalla lainoitettavissa asuinrakennuksissa saa olla enintään kaksi huoneistoa, joita käytetään asuntolina ja joista toisen tulee käsittää ainakin kaksi huonetta ja keittiö. Lainoitettun rakennuksen huoneistoala saa olla enintään 100 neliömetriä asuntotontilla ja asuntotilalla, 110 neliömetriä asuntoviljelystilalla ja 120 neliömetriä viljelystilalla²¹. Tuotantorakennusten suunnitelmat muuttuvat jälleerakennuskaudesta toisentyypisiksi. Maatalouden koneellistuminen pyritään entistä paremmin huomioimaan tuotantorakennusten suunnittelussa²². Tuotantorakennuksien rakenteilta vaaditaan samalla entistä pidempiä jännevälejä. Esimerkiksi Maatalousseurojen Keskusliiton tutkimuksessa selvitetään edullisimpia rakenteita maatalousrakennuksiin 1960-luvun alussa²³.

---

²¹ Jokaisessa huoneistossa tulee olla oma erillinen eteinen ja siitä yhteys uloskäytävään, erillinen poistoilmahormilla varustettu peseytymistila, erillinen keittiö tai asuinkeittiö, tuuletettava ruokakomero, siivousvälinkomero ja vaatteiden säilytystilaa vähintään kolme prosenttia huoneiston pinta-alasta, vuodepaikkoja kaikissa 10 neliömetrin ja sitä suuremmissa huoneissa vähintään kaksi kappaletta sekä asuinkeittiössä ja pienemmissä huoneissa vähintään yksi kappale sekä riittävästi varastotilaa. (MKL:n mukaan lainoitettavat rakentamissuunnitelmat, 1960.)

²² Siirryttäessä hevoskuljetuksista traktorikuljetuksiin muodostuvat kuormat paljon suuremmiksi ja vanhoja parviloja ei aina ole enää mahdollista käyttää tehokkaasti hyväksi joko puuttuvan korkeuden tai välipohjarakenteen takia. Karjarakennuksiin aletaan suunnitella rehutiloja samaan tasoon eläintilojen kanssa. Rehutilojen käyttöä tehostetaan heinähönnällä, laahahissillä tai purkamalla suoraan ajoneuvosta. Rehujen siirrossa ruokintapöydälle voidaan myös käyttää tekniikkaa apuna. Säilörehun käyttö on vasta yleistymässä, ja sen lisääminen aiheuttaa heinävaraston tilantarpeen pienenemisen. (Anttila 1961, 631–633.)

²³ ”Perinteisellä puupalkistolla päästään viiden metrin jänneväliin kohtuullisin kustannuksin. Pilaririvistö on välttämätön, mutta rajoittaa tilan käyttöä. Tämän vuoksi yhdistetyt puukannatteet ovat tarpeen. 15–20 jännemittaista puukehää käyttäen saadaan myös taloudellisin ratkaisu. – Kehävälän pituuden määräävät kehien väliin asetettavat orsi-puut. Parhaaseen tulokseen päästään likimain 4 metrin kehävälillä. Tietenkin on mahdollisuus käyttää orsipuiden asemasta sekundääriristikoita, joilla ylletään pitkään kehävälisiin 8–10 metriä.” (Rintala 1963, 471.)

Vuoden 1961 alusta tulee voimaan rakennuslain muutos, jonka mukaan jokaisessa maalaiskunnassa tulee olla lain mukaiset kelpoisuusehdot täyttävä rakennustarkastaja, ellei lääninhallitus vapauta kuntaa edellä mainitusta velvollisuudesta. Rakennustarkastajan velvollisuuksiin kuuluvat muun muassa maankäyttölain mukaiset tarkastukset asutusrakentamisessa. Jälleenrakennuskaudelta peräisin ollut asutusorganisaatio on purettu ja tehtävät luovutettu kuntien rakennuslautakunnille. Rakennustarkastajan ohjaus- ja neuvontatyötä rakentajille pidetään erittäin tärkeänä. Asutushallitus on muun muassa antanut rakennustarkastajille ohjeita ennakkoivasta valistus- ja opastustyöstä. (Anttila 1963, 470.)

Ennen sotaa on jo alkanut rakentamisen taloudellisuutta korostava suuntaus, jossa suositaan mahdollisimman kuutiomaisia rakennusmassoja. Tämä suuntaus leimaa koko jälleenrakennuskautta. Sodan jälkeen kuitenkin arvioidaan tätä suunnitteluratkaisua kriittisesti sekä toiminnallisten että ulkonäköön liittyvien tekijöiden kannalta. Myös ulkomaisten virtausten myötä syntyy suunnittelijoiden keskuudessa tarvetta etsiä uudenlaisia pientalojen ratkaisuja, ja useammilla tahoilla aletaan suunnitella yksikerroksisia kellarittomia rakennuksia. Maatilojen asuinrakennuksiin liittyy myös erityisiä kriteerejä, joihin pyritään vastaamaan yksikerroksisella rakentamisella. Tällaisia seikkoja ovat muun muassa 1) asuntoratkaisu, joka soveltuisi paremmin viljelijäperheen käyttöön ja säästäisi emännän työtä, 2) maatalouden rakennuskustannusten alentaminen, 3) sellaisen rakennustavan löytäminen, joka soveltuisi omatoimirakentajille, vaiheittaiseen rakentamiseen ja maatilatalouden työrytmin osana tehtäväksi. (Jantunen 1963, 474.)

Niin sanottu M-talokokeilu on Maatalousseurojen Keskusliiton hankke, jossa suunnitellaan ja kokeillaan 1-kerroksisia puutaloja, jotka on varustettu yksinkertaisella maanvaraisella perustuksella. Hanketta johtaa arkkitehti Sulo Kalliokoski, myöhemmin yhdessä arkkitehti Pertti Luostarisen kanssa. Työssä suunnitellaan neljä talotyyppiä ja niiden muunnelmia²⁴. Kokeilusta saadut kokemukset, jotka kerätään jälkikäteen kyselyillä, vaikuttavat pääosin myönteisiltä. Erityisesti rakenne-

²⁴ Kaikissa on alapohjana 10 senttimetrin maanvarainen teräsbetonilaatta. Katon ja yläpohjan kannattajat ovat ristikkorakenteita, jolloin väliseinät eivät ole kantavia. Koerakentaminen tapahtuu vuosina 1957–1959, ja rakennuksia toteutetaan yhteensä 8 eri puolille Suomea. Koerakennukset ovat yleisen mielenkiinnon kohteena, ja ratkaisut leviävät myös sitä kautta.

ratkaisuja pidetään omatoimiseen rakentamiseen hyvin soveltuvina. Rakentamiskustannuksista todetaan, että ratkaisu ei ainakaan tule kalliimmaksi kuin vallitseva rakennustapa. Täsmällisempää vertailua päästään tekemään erillisen tutkimusmäärärahan turvin. (Jantunen 1963, 475–476.)

Jantusen mukaan 1960-luvun omakotityypin parhaita puolia on sen joustavuus. Vapaata pohjaratkaisua saattaa kehitellä eri tavoin ja jatkaa myöhemmin. Rakenteiden yksinkertaisuudesta on etuja. Vaikka pohja voidaan ratkaista vapaasti, on kuitenkin havaittu, että pohjaratkaisusta muodostuu pääsääntöisesti suorakaiteen muotoisia. Siipirakennuksia ei juuri enää käytetä. Asuinrakennukseen sijoitetaan vain lämpimiä tiloja, ja kylmät tilat sijoitetaan erilliseen varastotilaan, myös kaupunkialueella. Kaupunkimainen ja maaseutumainen rakennustapa ovat yhdistyneet. (Jantunen 1964, 410–411.)

Vuonna 1964 esitellään Maatalousseurojen Keskusliiton rakennusosaston suunnittelemat rakennustyyppit, joiden suunnittelu on ollut vireillä neljä vuotta. Asuinrakennuksissa on käytetty modulimitoitusta, osassa 60 senttimetrin ja osassa 90 senttimetrin modulia. Moduli esiintyy muun muassa kattorakenteissa, ikkunoissa, seinärakenteissa sekä huonejaossa. Rakennuspaikan soveltuvuutta tyyppitalon sijoituspaikaksi pitää arvioida ainakin maiseman, liikenneyhteyksien ja ilmansuuntien suhteen. Badermann huomauttaa: ”Tällaiset rakennuspaikan asettamat vaatimukset rajoittavat jo oleellisesti tyyppitalojen käyttöä ja paljon virheitä tehdään valitsemalla rakennuspaikalle sopimaton tyyppi. On tutkittava huolellisesti yllä mainittuja tekijöitä, suunnittelijan tai asiantuntijan neuvo on tässä yhteydessä välttämätön.” (Badermann 1964, 617–620.)

Tyyppitaloja halutaan myös jonkin verran muuttaa omiin tarpeisiin soveltuviksi. Maanviljelysseurojen mukaan noin kolmannes tyyppien ostajista haluaa piirustuksiinsa muutoksia, johtuen esimerkiksi rakennuspaikan vaatimuksista tai huoneohjelman muutoksista. Sisätiloissa esiintyy edelleen suurempi tupa-tila sekä erillinen keittiö puuliesineen ja leivinuuneineen. Ikkunattomia päätyjulkisivuja selitetään siten, että rakennuksen laajentaminen on huomioitu siihen suuntaan. Rakennuksissa on puu edelleen pääraaka-aineena, mutta myös muut ratkaisut ovat mahdollisia, kuten tiili julkisivuissa. Ulkoverhouksiin

suositellaan pystylaudoitusta avosaumoin ja väreiksi ruskeansävyisiä himmeitä puunsuoja-aineita. Beigeä ja pastellisävyjä pidetään talvel-la yksitoikkoisina sävyinä, mutta tumma punaruskea sävy on hyvä sekä kesäisessä että talvisessa maisemassa. Rakentamisen lainaehtoja, kuten pinta-alamääryksiä, arvostellaan vanhentuneiksi. (Badermann 1964, 620–623.)

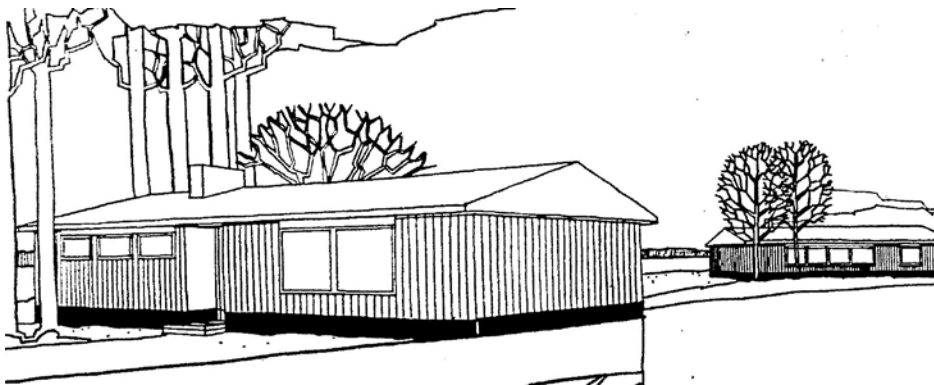
Luostarisen mielestä taloudellisin tapa rakentaa maatalouden tuotantorakennus on rakentaa hyvällä laatutasolla, jolloin lähtökohtana on pitkä kuoletusaika ja vuositasolla alhaiset kustannukset. Rakennuksen sisäinen toiminnallinen joustavuus ts. mahdollisuus muuttaa rakennuksen käyttöä joustavasti on tärkeä suunnittelulähtökohta²⁵. ”Karjarakennuksen suunnittelu on tähän saakka nojannut vanhaan luontaistalouteen perustuvaan tuotantomuotoon. Siirryttäessä nyt entistä enemmän markkinatalouden piiriin astuu tuotteen – maidon, lihan ja munien – taloudellinen tuottaminen etusijalle ja silloin kilpailu tapahtuu ensisijaisesti rakennusten tarkoituksenmukaisen suunnittelun ja käytön linjalla. Navetasta muodostuu tehdas, jonka tuotantokustannukset ratkaisevat viljelijän saaman palkan ja sen hankkimiseen tarvittavan työn määrän. (Luostarinen 1964, 610–613.)

Otto-Iivari Meurman arvostelee useissa yhteyksissä maaseudun ympäristön ja maiseman negatiivisia muutoksia uuden rakentamisen seurauksena. Arvostelun kohteena ovat vanhasta rakennuskannasta poikkeavat talotyytit ja kattomuodot, jotka tarvelevät kyläasutuksen yhtenäisyyttä. Myös maaseudun hajanainen lisärakentaminen saa häneltä moitteita. (ks. Meurman 1966, 75–78.)

Rakennusmestari Esko Anttila kertoo seuraavasti maaseudun rakennusten säilyttämisasenteista: ”Hyvin usein käy niin, että samalla kun rakennusmestarille esitetään uusi rakennussuunnitelma, samalla huomauteaan, että tietenkin sitten tuo vanha aitta tai tuo vanha tuparakennus puretaan. Kun tällaisessa vaiheessa menetetään usein hyvinkin suuria arvoja, olen katsonut velvollisuudekseni kehottaa pidätyvyyteen

---

²⁵ Muita periaatteita ovat muun muassa rakentaminen yhteen tasoon koneiden käytön takia, rakennuksen kannatuksen sijoittuminen ulkoseinille harvoihin pisteisiin, tilojen pituussuuntainen ryhmitys, sopiva modulijako (esimerkiksi eläintiloissa 120 cm, joka sopii sekä parren leveyteen että levymittoihin), väljyys kokonaismitoituksessa, rakennuksen jatkamismahdollisuuksien suunnittelu sekä erilaisten siirtotöiden minimointi.

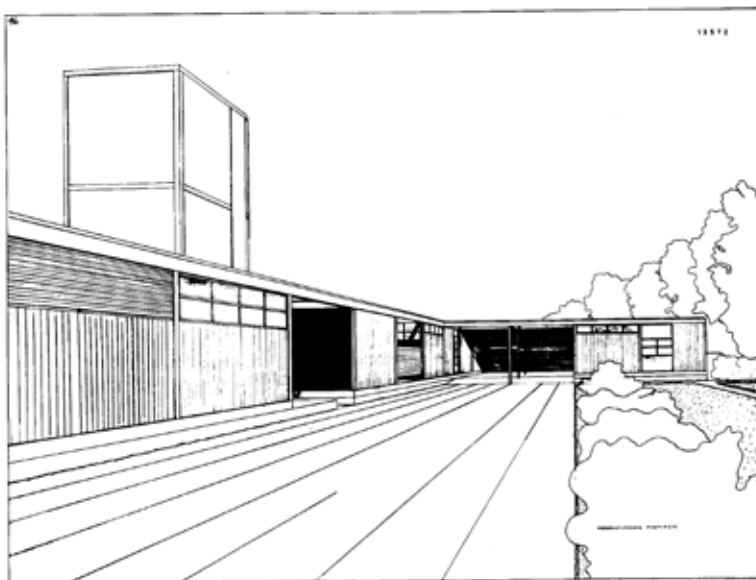

Kuva 16: Matalat tyyppitalot omaksuttiin maaseudunkin rakennustyyppiksi 1960-luvulla (Badermann 1964).

vanhan repimisessä. Kysymyksessä ei ole kuitenkaan tavallisesti hävitysimmä, vaan usein käy niin, että uutta pihapiiriä suunniteltaessa vanha rakennus uhkaa jäädä tielle tai rikkomaan uutta kokonaisuutta. Näin käy helposti silloin, kun uusi pihapiiri halutaan rakentaa vanhalle, hyväksi todetulle paikalle ja mahdollisesti vielä vanhaan muotoonkin.” (Kyytinen 1966, 351.)

Pohdintaa vanhojen rakennusten käyttötavoista ja korjaamisesta alkaa näkyä maaseudun rakentamista käsittelevissä lehdissä 1970-luvulle tultaessa. Esimerkiksi Viljo Isomäki pohtii artikkelissaan luonnonkivirakenteisten kotieläinrakennusten uusia käyttömahdollisuuksia maataloudessa. (Isomäki 1970, 502) Samaa aikaan esittelee Elmar Badermann artikkelissaan toteutettuja maatilojen päärakennusten korjauksia. Esimerkkeinä ovat muun muassa pari satakuntalaista talonpoikaistaloa korjauksineen, joissa rakennuksen ulkoasu on pääosin säilynyt entisellään. Toisessa esimerkissä kaksi kuistia on kuitenkin yhdistetty yhdeksi 1970-luvulle tyyppillisine suurine ikkunapintoineen. Toisessa rakennuksessa alkuperäinen kuisti on säilytetty. Sisäisiä huonejakomuutoksia on molemmissa tapauksissa tehty. Suuret leivinuunit on purettu, ja tilalle on tullut pienempiä huonetiloja sekä enemmän pesu- ja wc-tiloja. Kuitenkin on pystytty säilyttämään ainakin yksi iso oleskelutila taloissa. Ensimmäinen esitelty rakennus on rakennettu Harjavallassa vuonna 1916, ja sen alkuperäiset porilaisen Vihtori Ollilan laatimat piirustukset ovat vielä tallella. (Badermann 1970, 200–203.)

Artikkelissa ”Rakenteiden korjaus pientalossa” esitellään puolestaan vuonna 1974 valmistunutta maa- ja metsätalousministeriön rahoittamaa tutkimusta, jossa on tarkasteltu erilaisten peruskorjaustoimenpiteiden kustannuksia. Tutkimuksen tuloksena on, että hyvin suoritettu peruskorjaus voi säästää jopa 60 prosenttia rakennuskustannuksia uudisrakentamiseen verrattuna. Ulkoseinien sisä- ja ulkopuolista lämmöneristämistä on arvioitu eri lähtökohtien mukaan. Eristysaineena on mineraalivilla ja rakenteissa on mukana kosteussulku. Kylmien tilojen eristämisessä on suositeltu 15–20 senttimetrin paksuista mineraalivillaa. Vanhojen ovien säilyttämistä suositellaan ja varoitetaan niiden luonteeseen sopimattomista muutoksista. Ulkoverhouksissa suositellaan vanhoihin hirsitaloihin lautavuorausta, nuorempiin taloihin erilaisia paneeleita ja 40–50-lukujen taloihin voidaan hyväksyä levyverhouksiakin. Maalien valinnassa kiinnitetään huomiota siihen, että uudet ja vanhat aineet eivät aina sovi yhteen, mikä pitää erikseen tapauskohtaisesti selvittää. Lahonsuojausta on suositeltu käsittelemättömiin puupintoihin, myös myöhemmin maalattaviin. Kosteusvaurioiden korjaamisessa tärkeää on vaurion syyn poistaminen. On varottava, ettei korjaamisyrityksellä pahenneta vauriota. (Badermann 1974, 8–12.)

Kuva 17: Maatilan talouskeskuksen suunnittelun pohjoismainen aatekilpailu 1968. 3. palkinto nimimerkki ”13572” tekijöinään arkkitehti Raimo Savolainen ja avustajana taitelija Anja Savolainen.

Asutushallitus ja Maatalousseurojen Keskusliitto järjestävät 1960-luvun lopulla maatilan talouskeskuksen suunnittelun pohjoismaisen aatekilpailun. Sen tuloksia esitellään muun muassa Rakennustaito-lehdessä vuoden 1969 alkupuolella. Kilpailun tavoitteena on tuottaa uusia ennen julkaisemattomia ajatuksia ja oivalluksia, joita voitaisiin joko sellaisenaan tai kehitettyinä käyttää maatilatalouden piirissä tapahtuvassa asumiseen ja tuotantotoimintaan liittyvässä rakentamisessa. Kilpailuehdotusten taso vaihtelee runsaasti. Eräissä ehdotuksissa esitetään laajakantoisia ideoita, joiden toteuttamisella voitaisiin edistää maatalouden rakentamisen järkipäisyyttä ja taloudellisuutta. Myös monia pieniä käytännöllisiä parannusehdotuksia sisältyy niihin. Kuitenkaan ei monissakaan ehdotuksissa ole uutuusarvoa, ja taloudelliset seikat on huonosti huomioitu. Palkitut ehdotukset edustavat kompakteja ratkaisuja, joissa asuin- ja tuotantotilat on jollain tavoin kytketty yhteen. Julkisivuissa toistuu modularakentamisen aikaansaama jaottelu ja katot ovat tasakattoja. (Maatilan talouskeskuksen suunnittelu – pohjoismainen aatekilpailu ratkaistu 1969, 79–81) Rakennusten moduliimitoitus kiinnostaa suunnittelijoita tällä ajanjaksolla. Badermann esittelee aihetta käsitelleessä artikkelissaan pohjoismaisia esimerkkejä. Suomessa on meneillään myös tutkimus maatilan tuotantorakennusten kattorakenteiden standardisoinnista, jonka suorittajat ovat arkkitehti Elmar Badermann ja insinööri Keijo Uitto Safan Asemakaava- ja Standardisoinnislaitoksessa (Badermann 1970, 718).

Uudentyyppiset tuotantorakennukset tuovat uusia piirteitä maaseutumaisemaan. Esimerkiksi Badermann toteaa kirjoituksessaan, että lämmilmakuivureiden kehittyessä kuivurirakennuksista muodostuu maaseutumaisemassa helposti hallitsevia: ”Esteettisesti kuivurit ovat viime aikoina olleet huonon arkkitehtuurin mestarikappaleita. Ja yhä uudet kuivausmenetelmät ovat saaneet aikaan yhä mielikuvituksellisempia rakennelmia. Pahin on niin sanottu kaappikuivuri, joka vaatii yleensä tornimaisen rakennuksen. – Erikoisesti on varottava eri kattokaltevuuk-sia, esimerkiksi jyrkkäkattoisen kuivurin yhdistämisestä loivakattoiseen rakennukseen.” (Badermann 1969, 369.)

Vuonna 1974 Arkkitehtipäivien aiheena on Maaseudun kaavoitus ja rakentaminen, ja vuonna 1977 perustettu Maaseudun ympäristöryhmä (ns. MARAT-ryhmä) julkaisee näkemyksensä maaseudun rakentamisen

ja ympäristön tilasta. Ryhmään kuuluu muun muassa korkeakoulujen opetus- ja tutkimushenkilöstöä sekä eri hallinnonalojen virkamiehiä, jotka toimivat maaseudun suunnitteluun liittyvissä tehtävissä. (Nyberg 1992, 332) Elias Härön ja Panu Kailan teos *Pohjalainen talo* julkaistaan vuonna 1976, ja se toimii merkittävänä suunnannäyttäjänä vanhojen rakennusten korjaamisessa kyseenalaistaen uudisrakentamisen menetelmät ja tarjoten vanhoja rakennusmenetelmiä näiden sijaan (Härö & Kaila 1976).

Maatilahallituksessa arvioidaan 1970-luvun puolivälissä maatilojen rakentamistarvetta seuraavalle kymmenvuotiskaudelle. Oletetaan, että peruskorjausten osuus olisi 55–70 prosenttia uudisrakentamisen jäädessä 30–45 prosenttiin. Rakennusten korjaaminen on edistynyt 1960-luvulta hyvin, sillä silloin maankäyttölain mukaan lainoitettujen asuinrakennusten korjausten ja laajennusten osuus on ollut noin 15 prosenttia, kun se 1970-luvulla on ollut yli 50 prosenttia. Lainavaroja ei ole ollut käytettävissä tarpeen vaatimaa määrää, onhan maankäyttölain mukaisten asuntolainojen osuus noin neljä prosenttia koko valtion asuntolainamäärästä, kun maatiloilla suoritettu asuntorakentaminen edustaa 8–9 prosenttia koko asuntorakentamisesta, ja maaseutuväestö on noin 15 prosenttia koko väestöstä. Maatilahallituksen näkökulmasta maatila-asuntojen peruskorjaustoiminnan kehittäminen liittyy tärkeänä osana koko maaseutumaiseman kehittämiseen. ”Voidaanpa sanoa niinkin, että vaikka maatilatalouteen liittyvä rakentaminen on arvoltaan ”vain” 8–10 prosenttia koko talonrakennustoiminnan arvosta, vaikuttaa se noin 90 prosenttiin meitä ympäröivää maisemaa.” Korjausten lainoituksessa ei ole pinta-alarajoituksia, mutta kustannuksiksi lasketaan yleensä enintään 60 prosenttia uuden vastaavan kokoisen rakennuksen kustannuksista. Keskeisiä suunnitteluperiaatteita ovat seuraavat: 1) kansanarkkitehtuurin tunnusmerkit on säilytettävä, kuten suuret tuvat, takat ja tyylikkääät uunit, jaetut ikkunat ja niiden ryhmittely sekä kuistit ja koristelistat, 2) ullakkotilat on käytettävä ennen kylkiäisten tekoa, ja laajennukset on sovitettava rakennuksen alkuperäiseen ulkoasuun, 3) hetkellisiä muotioikkuja on vältettävä sisustuksissa ja materiaalivalinnoissa ja 4) peruskorjauksella on luotava perinteisiin pohjautuva elävä asunto, ei museota. Artikkelin kuvituksena esitetään vanhojen rakennusten laajennussuunnitelmia, jotka on toteutettu vanhaa rakennusrunkoa samankokoisena jatkamalla. (Väänänen 1976, 27–29.)

Kuva 18: Hankkijan 75. juhlavuoden arkkitehtuurikilpailussa vuonna 1980 toisen palkinnon saanut ehdotus "Yliset", jonka tekijät ovat arkkitehdit Jorma Teppo ja Jorma Huusko sekä arkkitehtiylioppilaat Juhani Junttila, Kari Kehus ja Henry Metsi. Suunnitelmassa näkyy piirteitä uudenlaisen maaseudun rakennusperinteeseen kytkeytyvän rakennustavan etsimisestä.

Vuonna 1975 ratkaistaan Metsäliitto-Yhtymän järjestämä pientalokilpailu, jossa ensimmäisen palkinnon saavat arkkitehdit Pirkko ja Pekka Piirtä. Kilpailun tavoitteena on talopaketeiksi kehitettävien erillistalojen suunnittelu ja yleisötavoitteena on kehittää puusta rakentamisen arkkitehtonista ja teknistä tasoa. Tavoitteena on myös kehittää puuaineisten valmisosien tuotantoa ja niiden tehokasta hyväksikäyttöä. Kilpailussa toivotaan pinta-alaltaan silloista käytäntöä pienempiä taloja, jotka tarjoaisivat useammille mahdollisuuden pientalon rakentamiseen. Voittaneet ehdotukset ovat hyvin kompakteja neliömäisiä ratkaisuja, ja niissä näkyy ajalle tyypillinen pelkistetty julkisivujen käsittely. Ensimmäisen palkinnon saaneessa ehdotuksessa talojen harjakatto on suhteiltaan perinteinen, joskin toteutettu ilman räystäitä. (Metsäliiton pientalokilpailu ratkaistu 1975, 37–39.)

1980 Lohja Oy järjestää maatala-arkkitehtuurin kehittämiskilpailun, ja samalle vuodelle ajoittuu myös Hankkijan 75-vuotisjuhlakilpailu. Uusi pohjalaistalo -kilpailu järjestetään myös vuonna 1980. Maaseudun kyläympäristöt alkavat kiinnostaa uusilla tavoilla: kylätoiminnan myötä syntyy kylätoimikuntia, jotka aktivoivat asukkaita toimimaan. Arvokkaita kyläympäristöjä aletaan tutkia myös suunnittelun kannalta: millaisia lähtökohtia ne antavat suunnittelulle ja millainen suunnittelu sopii kyläkokonaisuuksiin. Näitä aihepiirejä käsitellään tarkemmin luvussa 5.5.

Yhteenveto

Maatalouden tilaluku kääntyy rakennemuutoksen ajanjaksolla laskuun ensimmäistä kertaa tarkasteltavan vuosisadan historiassa. Asutus-toimintaa jatketaan vielä, mutta toisaalta jatkuva ylituotanto aiheuttaa tarpeen miettiä keinoja tuotannon rajoittamiseen. Rajuin näistä on maaseutumaisemassa selvimmin näkynyt pellonvarausjärjestelmä eli kansanomaisemmin ”peltojen paketointi” 1960-luvun lopulla, mikä tarkoittaa peltojen laajamittaista kesannointia ja viljelemättömyyttä. Maalta muutetaan kasvukeskuksiin ja uusiin työpaikkoihin, elinkelvottomia tiloja jää pois tuotannosta tai myydään lisämaaksi suuremmille tiloille, mistä kertoo tilakoon hidas kasvaminen.

Rakennustoiminnassa eletään elementtirakentamisen alkuvaiheita ja tuotantorakennusten tyyppi muuttuu selkeästi jälleenrakennuskautteen verrattuna. Kaikki tilat suunnitellaan maantasoon ja sisäisessä liikenteessä pyritään hyödyntämään traktoria. Myös asuinrakentamisessa siirrytään yksikerroksiseen talotyyppiin. Rakennuksia toteutetaan edelleen tyyppipiirustusten mukaan, joskin alkaa näkyä tarvetta yksilöllisten muutosten laatimiseen. Maaseudun asuintalo noudattaa nyt samaa mallia kuin esikaupunkialueiden asuinrakennukset. Viitteitä siitä on saatu jo jälleenrakennuskaudella, joskin 1950-luvulla toteutetut maatalojen päärakennukset ovatkin kooltaan selvästi suurempia kuin aikakauden tyyppitalot.

Korkeammin koulutetut suunnittelijat ovat jälleen kaikonneet maaseudulta, ja vastuu ympäristön kehittämisestä on jäänyt pitkälle keskus-

järjestöjen rakennusneuvonnan harteille. Mielenkiintoa maaseudun suunnitteluun pyritään osaltaan herättämään maatilarakentamisen suunnittelukilpailuilla, joiden tulokset kuitenkin edustavat enemmän aikakauden yleistä suunnittelutapaa kuin pyrkivät etsimään maaseudulle luontevia ratkaisuja. Rakentamisen ja toiminnan rationaalisuus on ratkaisuissa sen sijaan vahvasti mukana. Erilaisten esivalmistettujen ja standardoitujen rakenteiden käyttö on keskeisesti mukana rakennushankkeiden suunnittelussa ja niitä käsitelleissä kirjoituksissa.

Vanha rakennuskanta nähdään nyt selvästi menneisyyden edustajana eikä sillä koeta olevan enää merkittävää käyttöarvoa. Perinteisen rakentamisen arvo voidaan vielä nähdä ympäristön kannalta olemassa olevana, mutta moderneja toimintoja vanhat rakennukset eivät enää palvele kelpollisesti. Tämä näkyy selvästi muun muassa siinä, että maaseudun rakentamista käsittelevät kirjoitukset keskittyvät pikemminkin rationaalisen suunnittelun ilmenemiseen ja vaatimuksiin sekä mitoituksiin kuin pohtivat rakennusten ulkonäköä tai sopivuutta ympäristöönsä. Tietynlainen keskustelu, joka aiemmin on ollut yleistä ja tyypillistä, lopahtaa tällä ajanjaksolla. Myös kansanomaisen rakennustapa ja perinteinen tyyli näyttävät jääneen niin kauas, ettei enää pohdita uuden rakennustavan kiinnekohtia ja suhdetta niihin.

1960-luvulla tapahtuu maaseudun rakentamisen suurin murros, siirtyminen rakentamisen yhtenäiskulttuuriin, jossa alueellisia ja paikallisia eroja tai rakennusperinteen vaikutusta ei tietoisesti enää ole etsitty tai pohdittu. 1960-luvulla rakennusperinne jätetään museoiden huoleksi pääsääntöisesti. Toki poikkeaviakin mielipiteitä esiintyy, mutta ne jäävät vähemmistöön valtavirrasta.

Kuitenkin 1970-luvun energiakriisien myötä alkaa lisääntyä vanhojen rakennusten korjaaminen, ja saatujen kokemusten myötä viriää keskustelua sopivista korjaustavoista sekä rakennusten ulkonäön muuttamisesta korjaamisessa. 1970-luvun aikana alkaa myös näkyä merkkejä yleisestä huolestumisesta liittyen maaseudun rakennetun ympäristön ja maiseman tilaan. Tästä on osoituksena esimerkiksi MARAT-ryhmän perustaminen.

5.5 1980-luvun alusta vuosituhanen vaihteeseen: eurooppalaistuva maaseutu

Yleistä

Vuosituhanen vaihteen ajan merkittävät maaseudun rakenteelliset muutokset aiheutuvat Suomen liittymisestä Euroopan Yhteisön jäseneksi vuonna 1995 ja osin yhteisen hallinnollisen säätelyn soveltamisesta. Maaseudun väestön väheneminen on 1960-luvun rajun muutoksen jälkeen tasaantunut, mutta maatalouden harjoittamisen ja maaseudun asukkaiden väheneminen jatkuvat kuitenkin²⁶. Maa- ja metsätalouden osuus ammatissa toimivasta väestöstä on 1940 64 prosenttia, 1960 36 prosenttia ja vuonna 1985 enää 10 prosenttia. 1980-luvulla tavoitteeksi muodostuu myös pyrkimys säilyttää maaseudun perusasutus. (Pietiäinen 1992, 218–219) Maatalouden rakenne on maatilahallituksen mielestä edelleen 1990-luvun alussa liiaksi pientilavaltainen. Luopumisvauhtia halutaan lisätä, jotta maatalous toimisi enemmän kannattavien ja riittävän kokoisten tilojen varassa. 1991 esitetystä rakenneohjelmasta on esitetty kaksi vaihtoehtoa, joissa oletuksena on, että maataloustuotanto supistuisi 30 prosenttia eli noin 100 prosentin omavaraisuustasolle. Vanhantyyppisen maatalouspolitiikan jatkona tilojen määrä supistuisi vuoteen 2000 mennessä 130 000 maatilasta 76 000 tilaan. Toisessa muutosvaihtoehdossa aktiivitilojen määrä supistuisi vajaaseen kolmasosaan eli 44 500 tilaan. Tuottajajärjestöt tuomitsevat radikaalin muutoksen jyrkästi. (mts., 273.)²⁷

1990-luvun lopulla maatalouden osuus työllisistä on Suomessa hieman alle kuusi prosenttia ja työikäisestä (15–64-vuotiaat) väestöstä 4,5 prosenttia. Ruotsissa ja Saksassa maatalouden osuus työllisistä on hieman yli kolme prosenttia ja Tanskassa viisi prosenttia. Tiloja on lopettanut

²⁶ Vuosina 1990–1991 maatilahallitus toteuttaa Suomen maatalouslaskennan osana seitsemättä maailman maatalouslaskentaa. Sen mukaan maatilojen keskipeltoala on 12,7 hehtaaria. Vilja on päätuote 27 prosentilla tiloista. Lypsykarjatilaja on 46 000 eli niiden määrä oli pudonnut viidessätoista vuodessa kolmannekseen. Hevosia on enää 24 000 maatilalla, joskin yhteensä Suomessa lähes 44 000. (Pietiäinen 1992, 267.)

²⁷ Vuonna 1992 on noin 125 000 aktiivitilaa, ja tavoitteeksi vuodelle 2000 on maataloushallinnossa asetettu noin 45 000 tilaa, mikä ei kuitenkaan aivan ole toteutunut. Maaseutumaiseman uhkaksi nähdään, että kun 300 000 hehtaaria on jo poistunut tuotannosta, edellä kuvattu väheneminen edellyttää noin 700 000 hehtaarin poistumista tuotannosta, mikä ilmenisi monin tavoin rappeutuvana maaseutumaisemana niin viljelyalueiden kuin rakennetun ympäristön osalta. (Kotikontu kuntoon 1992, 12.)

syрjäisellä maaseudulla prosentuaalisesti enemmän kuin muilla alueilla. Maataloudessa työskentelevien määrän arvioidaan edelleen alenevan samansuuntaisesti. Sukupolvenvaihdosten määrä on kuitenkin 1990-luvun lopulla niin vähäinen, että tilamäärä todennäköisesti laskee. Maatalouden säilymisen kannalta pidetään keskeisenä sitä, että maataloudessa työskenteleville on tarjolla sivuansiomahdollisuuksia. Vaikeinta niiden löytäminen on syрjäisellä maaseudulla, jossa maidon tuotanto on usein päätuotantosuuntana. (Volk 1999, 22–25) Nykyisen maatalouden muutosnopeuden pohjalta on Pellervon taloudellisessa tutkimuslaitoksessa arvioitu, että vuoteen 2010 mennessä Suomessa on maatiloja alle 50 000. Tuotanto keskittyy entistä harvemmille tiloille. Siirtymä näyttää olevan suurin kotieläintuotannossa, mutta muutosta tapahtuu myös viljanviljelyssä. Tuotanto on viime vuosina ruvennut painottumaan selvimmin Etelä- ja Länsi-Suomeen. Suomen itä- ja pohjoisosissa tuotannon väheneminen näivettää syрjäisiä maaseutualueita entisestään. Tilat investoivat maatalouteen eniten 2000-luvun alussa Varsinais-Suomessa, Pirkanmaalla, Etelä-Pohjanmaalla ja Satakunnassa. (Maaseudun Tulevaisuus 9.1.2002).

Suomessa on 71 000 maataloustukea saavaa maatilaa vuonna 2004. Maatalousmaata Suomessa on noin 2,2 miljoonaa hehtaaria. Viljan tuotanto, sika- sekä siipikarjatalous ovat keskittyneet eteläiseen ja läntiseen Suomeen, maidontuotannon osuus kasvaa siirryttäessä etelästä pohjoiseen ja itään. Suomen maatilojen tuotantorakenne on pientilavaltaisen, mutta tilakoko on kasvanut huomattavasti viimeisen kymmenen vuoden aikana. Samanaikaisesti tilamäärä on vähentynyt voimakkaasti. (Maa- ja metsätalousministeriö 2006) Vuonna 2006 on maatalouden tietorekisterin mukaan tiloja yhteensä 68 793, ja niiden keskimääräinen peltoala on 33,31 hehtaaria. Korkein keskimääräinen tilakohtainen peltoala on Uudellamaalla, noin 42,5 hehtaaria tilaa kohti. (Matildatietopalvelu 2007.)

Nyкypäivän maaseutuasutukseen liittyy maataloudesta riippumaton asuminen, eli maaseutu on osalle asukkaistaan nykyään ainoastaan asuinympäristö. Uusien asuinpaikkojen muodostaminen perustuu toisaalta maanomistajien halukkuuteen myydä rakennuspaikkoja ja toisaalta kunnan kaavoitusnäkemyksiin. Vanhat tilakeskukset ja koulurakennukset ovat vaihtaneet omistajia ja ovat nyt yksityisasuntoina.

Maalla asumiseen liittyy usein harraste-elämien pito. Osa maaseutu-alueista on muuttunut luonteeltaan loma-asuttopainotteisiksi, ja pysyvän asutuksen määrä on laskenut. Sisäasiainministeriö on luokitellut maaseutualueet kolmeen eri luokkaan eli harvaan asuttuun maaseutuun, ydinmaaseutuun ja kaupunginläheiseen maaseutuun. Nämä luokittelut kuvaavatkin hyvin erilaisten maaseutualueiden toisistaan poikkeavia tilanteita.

Vuoden 1991 alusta tulevat voimaan maatilahallintolaki ja -asetus, joissa määritellään maatilahallituksen ja maatalouspiirien tehtävät²⁸. (Pietiäinen 1992, 281, 283–284.) Ajatus maatilahallituksen lopettamisesta ja maaseutuhallinnon kokoamisesta maa- ja metsätalousministeriöön on kuitenkin voimistumassa 1990-luvun alkupuolella. Maatilahallitus lakkautetaan vuonna 1993, ja sen tehtävät siirretään ministeriöön sekä osittain erilliseen samana vuonna perustettuun maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskukseen.

Maatalouskeskusten Liiton edustajakokous tekee vuonna 1990 päätöksen järjestön toimialan muuttamisesta maaseutuneuvonnaksi. Liiton nimi muutetaan seuraavan vuoden alusta Maaseutukeskusten Liitoksi. Liiton tarkoituksiksi määritellään tukea, ohjata ja valvoa maaseutukeskusten ja niiden jäsenjärjestöjen toimintaa sekä toimia maatalousväestön ammatillisen, yleisen, taloudellisen ja tiedollisen tason kohottamiseksi. Lisäksi yhtenä päämääränä toiminnassa on maatilatalouden alalla työskentelevien järjestöjen toiminnan yhdentäminen²⁹. (Niemelä 1996, 426–427, 434–435.)

Liittyminen Euroopan Unionin jäseneksi tuo maatiloille ympäristötukijärjestelmän, jonka mukaisten tukien saaminen edellyttää tuotanto-

---

²⁸ Maatalouspiireistä tulee samanaikaisesti maaseutupiirejä, joita on maassa 16. Maa- ja metsätalousministeriö on myös vuonna 1989 asettanut maatalousneuvonnan kehittämistoimikunnan tarkastelemaan uusien alueellisten neuvontakeskusten perustamista ja eri alojen keskusliittojen lakkauttamista sekä yhdistämistä. Vuonna 1990 toteutetaan neuvontajärjestöjen valtionapu-uudistus, jonka mukaan valtionapu perustuu laskennallisiin yksikköihin, toimintasuunnitelmiin ja tavoitteisiin. (Pietiäinen 1992, 281, 283–284.)

²⁹ 1980- ja 1990-luvuilla on tapahtunut osittaista yhdistymistä siten, että alakohtaisia keskusjärjestöjä on liittynyt ja liittänyt toimintansa maaseutukeskuksiin tai Maaseutukeskusten Liittoon. Maatalous- tai maaseutukeskusten rakennusneuvonnassa toimivien henkilöiden määrä kasvaa vuoteen 1985 tultaessa 85 henkilöön, mutta alkaa sitten vähentyä ollen 78 henkilöä vuonna 1990. Suurimmat lisäykset neuvonnassa ovat 1990-luvulla kohdistuneet maaseutuelinkeinojen neuvontaan, ympäristöneuvontaan ja luomuneuvontaan. (Niemelä 1996, 426–427, 434–435.)

suuntaan liittyvien tukiehtojen noudattamista. Tuottajahintojen romahtaminen aiheuttaa sen, että tilojen tuloista merkittävä osa saadaan tukijärjestelmien kautta. Toisaalta unionin maaseutuohjelmat ovat mahdollistaneet uudenlaisia ympäristön kehittämishankkeita maaseudulle: esimerkiksi kylien aloitteesta käynnistettyihin hankkeisiin on ollut mahdollista saada huomattava julkinen rahoitus suunnitteluvaiheeseen, ja myös osittainen tuki erilaisten toimenpiteiden toteuttamiseen. Tällaisia rahoitusmahdollisuuksia maaseutualueilla ei ole vastavassa mitassa aiemmin ollut käytettävissä.

Ammattikunnat rakentamisessa

Maatilahallituksen rakentamisohteet vahvistetaan vuoden 1978 alussa ja niitä muutetaan vuoden 1979 alkupuoliskolla joiltakin osin. Suunnittelijalle asetettua koulutusvaatimusta lievennetään: aikaisemmin on vaadittu, että suunnittelijalla on oltava rakennusteknillinen koulutus, mutta nyt sallitaan muunkin koulutuksen saaneiden henkilöiden toimia suunnittelijoina sillä edellytyksellä, että henkilön voidaan katsoa perehtyneen maatilarakennusten suunnitteluun esimerkiksi toimissaan maataloudellisessa neuvontatyössä ja on saatu maatilahallitukselta erillinen lupa. Suunnittelusta toivotaan enemmän palautetta, ja on esitetty, että palattaisiin aikaisempaan käytäntöön, jossa yksi viidesosa tehdyistä lainoitetuista suunnitelmista on lähetetty maatilahallituksen tarkastettaviksi. Useat tahot ovat lisäksi esittäneet palautetoiminnan aikaansaamista rakennusneuvonnan avuksi. Maatilahallituksen mielestä palautetarkastukset on syytä hoitaa paikallisen maataloustoimiston, mielellään yhdessä suunnittelijan kanssa, joka usein on maatalouskeskuksesta. Käytännössä yhdeksi keskeiseksi ongelmaksi on osoittautunut lattiasienien esiintyminen väärin toteutetuissa korjauksissa, mikä edellyttää erityistä huolellisuutta perustusten ja seinärakenteiden korjauksen tarkastuksiin. (Tarvainen 1979, 6–8.)

Maaseudun rakennussuunnitteluun on tarjolla 1980-luvun vaihteessa useita tietolähteitä, kuten maatalouskeskusten piirikonsulentit, suunnitteluagronomit, rakennusmestarit ja -insinöörit sekä maatalouskeskusten liiton asiantuntijat. Kunnissa tietoja antavat rakennustarkastajat ja maatalouspiireissä niiden rakennusmestarit. Osuusmeijereillä ja osuusteurastamoilla on omia suunnitteluohjeita ja neuvoja. Työteho-

seuran maatalous- ja rakennusosastolta on saatavissa neuvontaa ja suunnittelupalvelua. Myös yksityisiä rakennussuunnittelutoimistoja voi käyttää suunnittelijoina ja neuvojina. Lisäksi elementtitehtaiden ja liikelaitosten asiantuntijoilta saa neuvoja rakentamisessa. Mutta mitä pienemmistä kohteista on kysymys, sitä enemmän viljelijä joutuu ponnistelemana omien neuvojensa varassa. Tietoja toki saa monista ammatilehdistäkin ja ammattikirjallisuudesta, joka tosin vanhenee maatalousalalla nopeasti. Työteho-seura ja maatalouskeskukset julkaisevat alaa koskevia tutkimuksia ja oppaita. Mutta johtopäätös on, että maatalousrakentamisesta on liian vähän materiaalia tarjolla maanviljelijöille. Maatalouskeskusten rakennussuunnittelijat ovat täystyöllistettyjä suurempien kohteiden suunnittelussa, ja vain osa hakijoista saa lainaa hankkeilleen. Maatalouden eriasteiseen koulutukseen taas ei sisälly riittävästi opintoja maatalousrakentamisesta. Kyseessä oleva alaa ei opeta yksikään professori päätoimisesti. Insinööri- ja rakennusmestarikoulutuksessakaan alaa ei opeteta riittävästi, vaan asiantuntijuus syntyy vasta vuosien kokemuksen jälkeen. Käytäntöä välittömästi palvelevaa rakennustutkimusta ei tehdä riittävästi. Käytännöllisiä yksityiskohtiakin käsitteleviä neuvoja yhdessä havainnollisen piirrosaineiston kanssa tarvittaisiin eniten ohjaamaan omatoimista rakentamista. (Holma 1979, 19–22.)

Vuoden 1982 maatilahallituksen lainotetuista suunnitelmista on tutkittu, miten niiden suunnittelijat jakautuivat eri ryhmiin. Maaseudun suunnittelussa ovat vakiintuneet viljelijöiden neuvontajärjestön alueelliset maatalouskeskukset ja niiden rakennustoimistot keskeisiksi suunnittelijoiksi, erityisesti lainoitettavien kohteiden kohdalla. Suunnitelmia tekevät myös muut paikalliset suunnittelijat, joista vain pieni osa on arkkitehteja.

Maatalouskeskukset suunnittelevat uusista asuinrakennuksista yli 35 prosenttia ja asuinrakennusten korjauksista sekä laajennuksista 25 prosenttia. Uudet navetat ovat pääasiassa maatalouskeskusten suunniteltavia (lähes 70 %), sikaloista yli 40 prosenttia ja lämpökeskuksista sekä konevarastoista noin puolet ja muista maatalousrakennuksista vajaa 30 prosenttia. Tuottajajärjestöjen osuus sikaloitten suunnittelusta on huomattava eli noin 25 prosenttia. Yksityiset rakennusmestarit suunnittelevat uusista asuinrakennuksista noin 30 prosenttia, korjauksista yli 40 prosenttia, navetoista noin 10 prosenttia lämpökeskuksista ja

varastoista noin 20 prosenttia ja muista rakennuksista noin 25 prosenttia. Yksityiset insinöörit suunnittelevat puolestaan asuinrakennuksista lähes 20 prosenttia, korjauksista yli 15 prosenttia, navetoista vajaa 10 prosenttia, lämpökeskuksista ja varastoista noin 10 prosenttia ja muista rakennuksista lähes 20 prosenttia. Yksityisten arkkitehtien osuus asuinrakennusten suunnitelmista on pari prosenttia ja korjauksista vajaa viisi prosenttia. Uusia navettoja arkkitehdit suunnittelevat noin prosentin verran ja konevarastoja sekä muita rakennuksia vieläkin vähemmän. (Maatilarakennusten valiot 1986, 5–7) Maaseudun suunnittelu ja rakentaminen tapahtuu siis pitkälle paikallisin voimin, ja esimerkiksi suunnitteluasiantuntemusta haetaan usein maaseutukeskuksilta. Tässä on tosin tarkasteltu vain maatilalainoitettuja kohteita, mutta todennäköisesti luvut kuvaavat maaseudun tilannetta yleisemminkin ja ovat suuntaa antavia siinä mielessä, että arkkitehtien osuus suunnittelusta on eriammattikunnista pienin.

Maaseudun rakentamisesta vain osa liittyy nykyään maa- ja metsätalouteen. Maalle rakennetaan asuinrakennuksia sekä erilaista yritystoimintaa palvelevia rakennuksia ja runsaasti loma-asuntoja. Rakennushankkeille on tyypillistä erilaisten elementtitoimitusten käyttö. Asuinrakentaminen edustaa useissa tapauksissa tyypitalorakentamista, ja sama ilmiö vallitsee loma-asuntojen toteutuksissa. Tyypitalojen rakentaminen perustui jälleenrakennuskauden talotyyppeihin, joiden pohjalta kehittyivät ensin 1960-luvun tyypitalot ja niiden seuraajat. Nykyisille tyypitalotoimituksille on ominaista, että niihin sisältyy lähes aina yksilöllisiä ratkaisuja, ts. kuvastossa esiintyvää tyyppiä muutetaan yksilöllisten toiveiden mukaan. Myös maatilojen tuotanto- ja varistorakennukset kootaan yhä useammin elementtitoimituksista.

Maaseudun rakennussuunnittelu ja suunnittelukilpailut

Eero Väänänen esittelee 1970-luvun lopulla vuoden 1977 maatilalain mukaista lakia ja sen soveltamista maaseudun rakentamiseen. Lakia on kutsuttu ”maaseudun kehittämislaiksi”, koska siinä alkutuotannon kehittämisen ohella on hyväksytty lähtökohdaksi entistä selvemmin sivuansoiden hankkiminen ja maatila käsitetty monipuolisena toimintayksikkönä. Rakentamisohjeilla pyritään hyvä rakennustavan edistämiseen sekä taloudellisesti, toiminnallisesti että esteettisesti. Uudessa laissa on

parannettu maatilalla asumisen mahdollisuuksia hyväksymällä useamman kuin yhden asunnon käsittävä asuntokanta tilalla. Maatalouden kotimaisten polttoaineiden käyttöä pyritään edistämään paremmilla lainoitusehdoilla ulkomaisiin verrattuina. Rakennusten ympäristöön sopeutumista korostetaan myös ohjeissa, jotka sisältävät periaatteita maatalan asuntotyyppistä, laajennuksista ja peruskorjauksista, viljankuivaamon muodosta ja sijoittamisesta ja niin edelleen. Rakennustaiteellisesti arvokkaiden piirteiden säilyttämistä voidaan tukea siten, että niiden johdosta saavat korjauskustannukset nousta 100 prosenttiin uudisrakennuksen kustannuksista. (Väänänen 1978, 6–7.)

Asuntosuunnittelussa kaivataan lisää huomiota maatila-asunnon erityispiirteisiin. Vaikutteita on liikaa omaksuttu kaupunkimaisesta rakentamisesta. Myös maaseudun maisemakuvan säilyttämiseksi olisi asukkaiden ja yhteisöjen kiinnitettävä enemmän huomiota elinympäristöönsä koskevaan päätöksentekoon ja suunnitteluun. Erityisiä suunnittelutekijöitä maaseudulla ovat esimerkiksi kotitalouden työ- ja varastotilojen tarve sekä vapaa-ajan vieton huomioiminen. Maatilalain mukaan lainoitettavan asunnon enimmäispinta-ala on 140 neliömetriä. Kaksi asuntoa käsittävän rakennuksen rakentaminen on myös mahdollista, jolloin yhteenlaskettu huoneistoala saa olla enintään 200 neliömetriä³⁰. Maatilan rakennusten sopeuttamisessa ympäristöön tulee käyttää hyväksi paikallista maisemaa ja maastoa, erityisesti kun uusi asuinrakennus on tarkoitus sijoittaa vanhaan pihapiiriin. (Kokko 1978, 10–12.)

Maaseudun oman rakennustavan tukemiseen tarvittaisiin omaa tiedonvälitystä, toivoo Eero Väänänen artikkelissaan vuonna 1979. Samoja

---

³⁰ Kaksitasoisia ratkaisuja tulisi tutkia huomioiden rakennuksen sijoituspaikan maasto, mutta vanhuksille tarkoitetut asuintilat tulisi sijoittaa aina maantasoon. Kahden asunnon ratkaisuihin suositellaan sauna- ja pesutilojen rakentamista yhteisiksi. Sisustamisessa tulisi ajatella tilojen käytön muuttamismahdollisuuksia eri elämänvaiheisiin ja käytöihin. Keittiön yhteyteen suositellaan puuhellaa ja leivinuunin rakentamista. Pyykin pesu- ja jälkikäsittelytilat tulee varata suunnitelmissa. Toista ns. arkisisääntä piteetään maatiloilla myös suositeltavana ratkaisuna, ja sen yhteyteen jalkineiden pesu-, säilytys- ja kuivatustilaa. Saunatiloista olisi hyvä päästä myös vilvoittelemaan ulkotiloihin. Säilytystiloja tulisi myös olla maatalan asunnolle riittävästi, mutta osa niistä voidaan mieluummin sijoittaa muihin talousrakennuksiin. Autotalli ja -katos tulisi myös sijoittaa muualle kuin asuinrakennuksen yhteyteen. Lämmitysjärjestelmän valintaan tulee myös kiinnittää erityistä huomiota ja suosia mielellään kotimaisia polttoaineita. Maatilalla on usein tarkoituksenmukaista keskittää asuintilojen ja tuotantotilojen lämmitys samaan lämpökeskukseen.

teknillisiä ja toiminnallisia ratkaisuja esitellään voimakkaasti tiedonvälityksessä, ja paljolti tästä johtuu maaseutuympäristön heikko tila, johon johtaa kaupunkien rakennusmuotien siirtyminen maaseudulle. ”Toisaalta vaikutus ilmenee suomalaisen maiseman standardisoitumisena ja siis yksitoikkoisuuden lisääntymisenä, kun uusi rakennettu ympäristö ei enää ole paikallisen talouden ja tuotannon ilmentymä. Onko maaseudun paikallisella tuotannolla ja rakentamisen erikoispiirteillä sitten enää yksityis- ja kansantaloudellisia perusteita? – Jos näihin kysymyksiin vastaa siltä pohjalta, mikä viime vuosina on ollut alueittain rakennettujen pientalojen ja maatilojen omatoimisesti toteutettujen asuinrakennusten hintasuhde, on helppo todeta, että maaseudun oman rakentamisteknologian säilyttäminen on ehdottomasti tarkoituksenmukaista. Ovathan ”kaupunkitekniologialla” tuotetut asuinrakennukset tulleet 30–40 jopa 50 prosenttia kalliimmiksi kuin ”maaseututekniologialla” toteutetut.” (Väänänen 1979, 6.)

Betonin käyttö maatalousrakennuksissa on kasvanut, joskin vuonna 1980 todetaan, että maatalouden rakentaminen Suomessa yleensä on vielä paikalla rakentamista, johon liittyy oman puutavaran ja oman työpanoksen käyttö. Muissa pohjoismaissa ja Euroopassa käytetään tuolloin betonia maatalouden rakentamiseen monipuolisemmin. (Suikka 1980, 34–37) Myöhemmin betonin ja erilaisten elementtien käyttö on huomattavasti lisääntynyt Suomessa, erityisesti suurissa tuotantorakennuksissa.

Eino Niskala kirjoittaa vuonna 1980, että perusparannussuunnitelmien taso on jäänyt Suomessa verraten alhaiseksi. Myös tästä johtuen korjausten määrälliset tavoitteet eivät ole toteutuneet. Hyvien esimerkkien puuttuessa monet pitävät perusparantamista kannattamattomana. Erityisesti asuntohallitus ja maatilahallitus, jotka myöntävät valtion tukea perusparantamiseen, pitävät tilannetta huolestuttavana. Heikkoon laatuun ovat vaikuttaneet useammat tekijät: Suunnittelijoilla on vielä vähän kokemusta kyseessä olevasta työstä eikä siihen ole saatu koulutusta. Rakennuttajat aliarvioivat helposti suunnittelun merkitystä ja pyrkivät säästämään tinkimällä suunnittelusta. Lisäksi kunnat eivät ole pystyneet palkkaamaan riittävästi henkilökuntaa neuvontatehtäviin, jolloin korjaajien neuvonta on jäänyt vähäiseksi³¹. (Niskala 1980, 18–21.)

---

³¹ VTT:n rakennuslaboratoriossa suoritettua projektin tuloksena julkaistaan 1940–1950-lukujen pientalojen perusparantamisen ja laajentamisen mallisuunnitelmia,

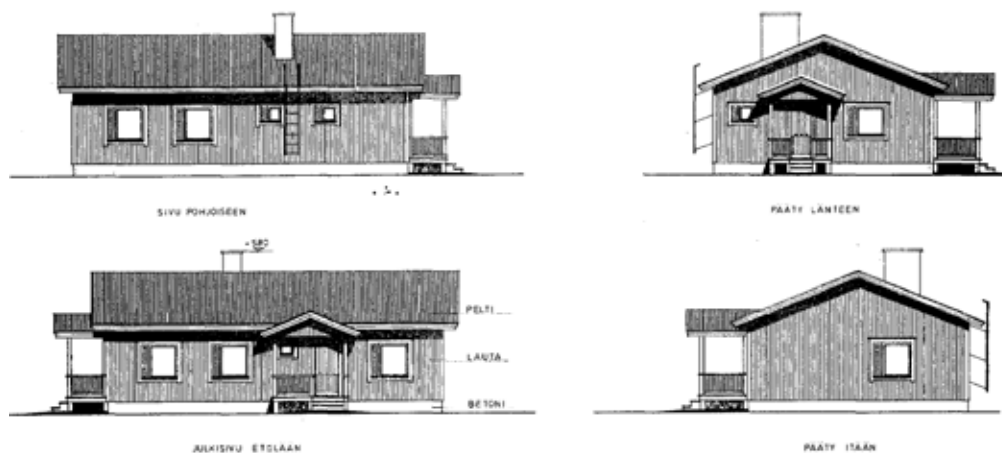
Rakentamisen ekologisuuteen on alettu kiinnittää huomiota osittain jo ensimmäisen öljykriisin aikaan 1970-luvun alkupuolella, johon aikaan suunnitellaan joitakin niin sanottuja ekotaloja. Ekologialla tarkoitettiin tässä yhteydessä ihmisten ja luonnon välisen vuorovaikutuksen ja riippuvuuden huomioon ottamista ja tutkimusta. Erityisesti ihmisen toiminnan aiheuttama luonnon tasapainon häiriintyminen nähdään hälyttävänä, mistä yleisiä esimerkkejä ovat luonnonvarojen kuluttaminen tai luonnon saastuttaminen. Rakentamiseen välittömästi liittyvinä vaikutuksina pitää Bruno Erat seuraavia: rakennusprosessin vaikutus ympäristöön ja rakennettujen alueiden lisääntyminen, rakennusten käytöstä aiheutuvat vaikutukset kuten jätteiden syntyminen ja jätteiden käsittely sekä rakennusaineiden ja rakentamisen luonnonvaroja kuluttava vaikutus. Luonnonresursseja säästävälle ekotalolle hän asettaa neljä vaatimusta: 1) talo ei kuluta uudistumattomia luonnon resursseja, 2) talo ei rasita luonnonympäristöä, 3) talo nostaa asukkaan omavaraisuusastetta ja 4) talo tukee luonnollista elämäntapaa. Esimerkkeinä ekologiseen taloon sopivista ratkaisuista olivat auringonlämmön aktiivinen ja passiivinen hyödyntäminen, kuivakompostointi sekä kasvihuoneen hyödyntäminen. (Erat 1980, 34–36.)

Vuonna 1986 maatilahallituksen rakennustoimisto aloittaa maaseudun onnistuneita rakennussuunnitelmia sisältävien julkaisujen toimittamisen, ja samantyyppisiä kirjoja on ilmestynyt vuoteen 2000 mennessä viisi. Suunnitelmamallistoilla pyritään esittelemään viljelijöille yksilöllisiä esimerkkiratkaisuja omien hankkeiden suunnittelua havainnollistamaan. "Maatilarakennusten valiot" -kirjan aineisto muodostuu vuosina 1981–1984 maatilalainoitetuista rakennussuunnitelmista sekä erillisillä kyselyllä pyydytyistä ehdotuksista, joita kertyy yhteensä yli 500. Valinnassa painotetaan suunnitelmien ympäristöllisiä, toiminnallisia, taloudellisia ja teknillisiä ominaisuuksia. Kirjan suunnitelmat esi-

---

joissa on pyritty kiinnittämään erityistä huomiota rakennusten ulkoasun säilyttämiseen ja siihen sopivan laajennuksen suunnitteluun. Esimerkkirakennukset ovat kolme luonteeltaan erilaista jälleenrakennuskauden tyyppiä: Ruotsin lahjatalo 1 vuodelta 1940, Maatalousseurojen keskusliiton jälleenrakennusvaliokunnan tyyppi 1945/A9 ja Maatalousseurojen keskusliiton asutusvaliokunnan tyyppi 1952/A5. Rakennustyyppiä löytyy niin kaupunkien kuin pienempien taajamien alueelta kuin maaseudultakin. Väljempi ja maaseutumaisempi ympäristö rajoittaa suhteessa vähemmän rakennuksen laajentamista. Esitetyissä ratkaisuissa on pyritty hienovaraiseen korjaukseen, jonka periaatteena on, että rakennusta parannetaan sen omilla ehdoilla ja muutokset pyritään rajoittamaan mahdollisimman vähiin. Vain todella vaurioituneet rakennusosat korvataan uusilla.

tellään vain asiakirjojen ja havainnepiirrosten avulla, ja näin on vaikea arvioida toteutuksen lopputulosta ympäristössään. (Maatilarakennusten valiot 1986, 5–7.)

Kuva 19: Esimerkkisuunnitelma maatilan asuinrakennukseksi kirjassa *Maatilarakennusten valiot* (1986). Suunnittelija rakennusmestari Pertti Keskinen.

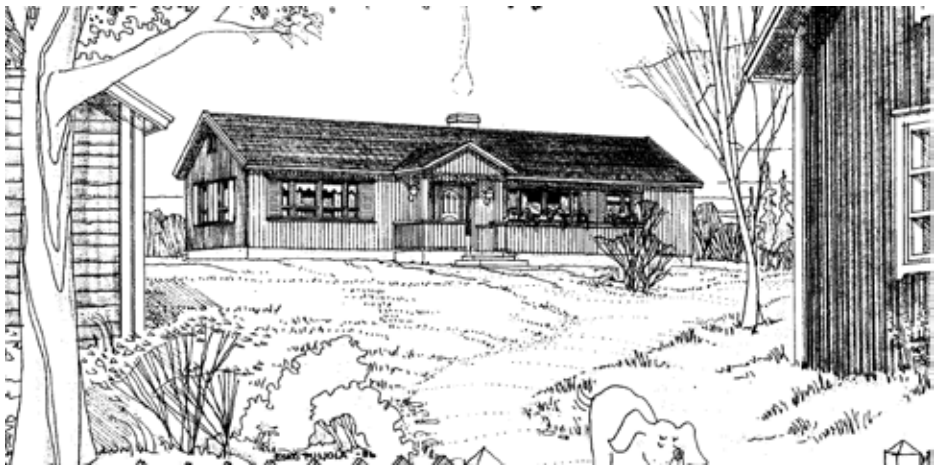
Vuonna 1988 julkaistussa uudessa kirjassa, "Pihapiirien parhaat", kiinnitetään huomio 1980-luvulla toteutettujen uudisrakennusten ja peruskorjausten sopeutumiseen ympäristöönsä³². Mallistoon ei ole pyritty löytämään virheettömiä ehdotuksia, vaan kohteita, jotka esteettisesti ja toiminnallisesti ovat korkeatasoisia ja joihin 1980-luvulla tehty muutokset sopivat ja ovat tarkoituksenmukaisia. Tavoitteena on myös esitellä erityyppisiä pihapiirikokonaisuuksia niin tuotantosuuntien, iän kuin maantieteellisen sijainnin suhteen. Suunnitelmia valittaessa kiinnitetään huomiota eri osatekijöihin, joita ovat maatilan rakennusten keskinäinen sijoittelu, yhteen sopivat muodot, materiaalit ja värit, maatilan toiminnallinen suunnittelu, oleskelu- ja talouspihojen sijainti, liikennejärjestelyt ja yhteydet tiestöön, kasvillisuudet hyväksikäyttö pihan rajaamisessa ja suojaamisessa, pihapiirin sopivuus ympäröivään

³² Mallisto kootaan kaksivaiheisesti: ensin maakunnalliset raadit valitsevat kyselyjen pohjalta kunnilta, maataloustuottajaliitoilta, maatalouskeskuksilta ja muilta organisaatioilta saatujen noin 1 000 ehdotuksen pohjalta yhteensä 281 ehdotusta valtakunnalliselle valintalautakunnalle, joista 78 kohteessa tehdään tilakäynti ja kootaan esittelyaineisto kirjaan. 1980-luvulla maatilalainoitettuja kohteita on ollut keskimäärin 5 000 vuosittain.

maisemaan sekä omaleimaisuus ja suhde paikalliseen rakennusperinteeseen. (Pihapiirien parhaat 1988, 5–6.)

Pihapiirien parhaat -kirjaa varten saaduissa ehdotuksissa on havaittavissa joitakin selkeitä ongelmakohtia. Teoksen mukaan pahimmat virheet on yleensä tehty rakennusten sijoituksessa. Ehjiä pihapiirejä rikotaan usein sattumanvaraisella uuden rakennuksen sijoituksella. Rakennuksen pihasta poikkeava suuntaus rikkoo myös kokonaisuutta. Uudet kookkaat konehallit ja kuivurit vaativat erityisen huolellista paikan valintaa. Onnistunut rakennuksen sijoitus saattaa myös eheyttää pihapiiriä. Eriluonteisten piha-alueiden erottelu näyttää olevan onnistunut periaate, joka rakennuksilla tai kasvillisuudella toteutettuna. Uusi asuinrakennus on myös hankala elementti, jos se sijoitetaan liian kauas pihapiiristä. Suhde vanhaan päärakennukseen muodostuu usein ongelmaksi, mikäli vanhaa rakennusta ei aiota korjata ja se jätetään vain odottamaan purkua. Julkisivuissa ongelmana näyttävät olevan korjauksissa syvälle seinään jäävät ikkunat, ja samaa periaatetta on alettu soveltaa uusiinkin rakennuksiin. Puurakennuksessa ikkunan pitäisi olla lähempänä julkisivupintaa. Myös erilaiset jäljitelmämateriaalit ovat yleistyneet, kuten tiilikuvioitu pelti. Profiloitua peltiä käytetään yleisesti halli- ja varistorakennusten seinissä, mikä ei aina ole kovin onnistunut valinta ympäristön kannalta. Kattomuodot ovat periaatteessa perinteisiä, mutta suhteet eivät aina noudata perinteisiä malleja: katot ovat liian loivia, ja rakennusten muut suhteet myös poikkeavia. (Pihapiirien parhaat 1988, 8.)

Pihojen suunnitteluun on alettu kiinnittää enemmän huomiota kuin aiemmin, mutta asutopihat ovat usein liian omakotimaisia: niissä on runsaasti erilaisia istutuksia ja laattakäytäviä, eivätkä istutusten lajivalinnat ole perinteisiä maataloon luontuvia. Liikenne osataan erottaa asutopihasta hyvin. Luonteva maalaispiha olisi ollut laaja nurmikkoisen piha, jossa reunoilla ja rakennusten seinustoilla on rajaavia istutuksia, muttei liian kovia rajauksia tai laattakäytäviä. Hyvä pihavalaistus on tärkeä elementti niin viihtyvyyden kuin toiminnan kannalta, mutta maaseutuympäristöön hyvin sopivia valaisintyyppejä ei oikein löydy. Valitut esittelykohteet on ryhmitelty maisema-alueittain ja pyritty siten liittämään ne havainnollisesti kunkin alueen maiseman ja rakennusperinteen ominaisuuksiin. Esimerkkikohteiden vanhassa rakennus-

Kuva 20: Esimerkki maatilan pihapiiriin sijoitetusta uudisrakennuksesta. Suunnittelija on arkkitehti Esko Puijola (Maatilarakennusten valiot 1986).

kannassa on edelleen havaittavissa paikallisen perinteen vaikutus, vaikka uusi rakentaminen on muovannut niitä osaltaan. Maatilojen pienimuotoisen elinkeinotoiminnan lisääntyminen näkyy esimerkiksi maatilojen entisten navettojen ja muiden rakennusten muuttamisessa muuhun elinkeinotoimintaan. Rakennusten säilyttämisen kannalta maaseutuelinkeinolainsäädännöllä näyttää olleen positiivinen vaikutus vanhojen rakennusten säilymisen ja kunnossapidon kannalta. (Pihapiirien parhaat 1988, 8–10.)

Julkaisu ”Kotikontu kuntoon – maaseutuympäristön parantamisopas” ilmestyy maatilahallituksen 100-vuotisjuhlassa vuonna 1992. Siinä maaseutuympäristön näkökulma on entisestään korostunut ja erityistä painoa on annettu maatilojen rakennusten korjausperiaatteiden ja esimerkkien esittelylle. Kirjan tavoitteena on käsitellä maatalouden ja siihen liittyvien elinkeinojen kannalta maaseudun maisemakuvaan liittyviä kysymyksiä yksittäiset tilat ja kyläalueet huomioiden ³³. Ekologisen

³³ Maaseutuelinkeinolain lähtökohdissa on otettu ympäristön kehittäminen vahvasti mukaan: Lain mukaisissa toimenpiteissä on kiinnitettävä erityistä huomiota muun muassa asunto-olojen kehittämiseen, asuin- ja työympäristön parantamiseen ja ympäristönäkökohtiin (MEL 1 §) ja toisaalta yksittäisen hankkeen lainoituksen edellytyksenä on, että toimenpide edistää hyvää ympäristön laatua (MEL 28 §). Esimerkkisuunnitelmat on valittu vuosina 1985–1990 tehdyistä ja toteutetuista maatilojen yksilöllisistä suunnitelmista. (Kotikontu kuntoon 1992, 5–8.)

rakentamisen vaatimukset ovat tulleet mukaan rakennussuunnittelun kriteereihin, joihin jo aiemmin on luettu nykyajan vaatimusten huomioiminen ja tilojen joustava rakennussuunnittelu sekä toisaalta perinteen arvostaminen ja säilyttäminen mahdollisuuksien mukaan. Ekologisuutta määritetään tässä yhteydessä seuraavasti: ”Rakentamisen tulee olla ekologisesti tarkoituksenmukaista, energiaa vähän kuluttavaa ja ympäristöön sopivaa. Rakentamisen tulee siis perustua kestävän kehityksen periaatteelle.” Perinteinen talonpoikainen rakennustapa on huomattu monessa suhteessa ekologiseksi ominaisuuksiltaan, mutta toisaalta samantyyppinen paikalla rakentaminen ei enää kaikilta osin ole mahdollista. Rakentaminen koostuu paljolti teollisesti valmistettujen rakennusosien käytöstä, joskin paikalla rakentamista ja paikallista osaaamista voidaan edelleen hyödyntää. (Kotikontu kuntoon 1992, 11.)

Maaseudun suunnittelussa on tapahtunut selkeä siirtymä tyyppipiirustusten käytöstä yksilölliseen suunnitteluun. 1960-luvulla vielä maatalouden rakentamisessa käytetään paljon tyyppipiirustuksia ja niitä tehdään aktiivisesti. 1970-luvulla maatilarakentamisen vähentyessä alkaa tyyppipiirustusten tilalle tulla enemmän yksilöllistä suunnittelua. Toisaalta myös tilat alkavat erikoistua enemmän ja vaativat sitä kautta yksilöllisempää suunnitelmaa. 1980-luvulla suunnittelussa ovat korostuneet ympäristön huomioiminen sekä vanhojen rakennusten säilyttäminen ja hoito. Maataloushallinto pyrkii lisäämään hyvän suunnittelun arvostusta viljelijöiden keskuudessa. Lainoituksessa suunnittelulle on myös määritetty lainoitusarvo rakennusteknisten kustannusten lisäksi. Suunnittelu saa olla enimmillään kahdeksan prosenttia asuinrakennusten ja kuusi prosenttia muiden rakennusten sekä 15 prosenttia kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten kokonaiskustannuksista. (Kotikontu kuntoon 1992, 12.)

Kestävää kehitystä on tarkennettu maaseutuympäristössä seuraavilla kriteereillä:

1. Rakentaminen on kohdistettava taloudellisiin, kestäviin yrityksiin.
2. Perusparantamista on harkittava aina uudisrakentamisen vaihtoehtoja – toisaalta liian huonoa ei pidä korjata.
3. Rakennuksissa tulisi käyttää kotoisia, helposti muokattavia ja energiaa säästäviä materiaaleja.

4. Rakentamistavat tulee valita siten, että säästetään energiaa sekä tuotannossa että kuljetuksissa.
5. Rakennuspaikka on valittava rakentamisedellytyksiltään edullisista kohdista.
6. Rakennuksen käytön ympäristöhaitat on minimoitava.” (Kotikontu kuntoon 1992, 13.)

Maatalouden muutoksen ennakoidaan aiheuttavan, että toimivien maatilojen määrä tulee vähenemään ja tilakoko suurenemaan. Uusia tilakeskuksia ei arvella enää rakennettavan, vaan tilat laajentavat toimintaansa olemassa olevien talouskeskusten varassa. Vanhan tyhjilleen jäävän rakennuskannan käyttö nähdään mahdollisena uusien maaseudun elinkeinojen tarpeisiin. (Kotikontu kuntoon 1992, 16) Uudisrakennusten suunnittelussa toivotaan kiinnitettävän entistä enemmän huomiota rakennusten muotoihin ja suhteisiin, joiden kautta ne liittyvät pihapiiriin tai lähiympäristöön. Uusien rakennusten pitäisi edustaa omaa aikaansa eikä yrittää olla vain perinteisen jäljitelmiä. Yhtenäisyyttä voi luoda muillakin tavoilla kuin kopioimalla ³⁴. (mts., 32.)

Korjausrakentaminen on vakiinnuttanut asemansa, mutta itse korjauksissa on vielä paljon toivomisen varaa niin tilojen käytön kuin materiaali- valintojen ja korjaustapojenkin suhteen. Rakennuksia ylikorjataan niin, ettei vanhasta jää paljon mitään näkyviin, sen sijaan että korjaukset olisi pyritty tekemään vanhan rakennuksen ehdoilla. Korjauskustannukset nousevat suuriksi, jos pyritään uudisrakentamista vastaavaan tasoon vaihtamalla paljon rakennusosia ja oikomalla kaikki vinoudet rakennuksesta. Korjaaminen vaatii tarkkaa suunnittelua ja valvontaa, koska vanhat rakennukset yleensä aiheuttavat yllätyksiä työn aikana, ja suunnitelmia joudutaan tarkistamaan tai muuttamaan. Myös rakennusten laajentaminen on vaativa tehtävä: ongelmana on, millainen laajennus sopii rakennukseen ja onnistuu myös toiminnallisesti. Rakennusten julkisivujen käsittelyssä on palattu suosittelemaan perinteisiä maaleja, keittomaaleja ja öljymaaleja, ja perinteisiä värejä kuten punamultaa ja keltamultaa. (Kotikontu kuntoon 1992, 35–37, 53–57.)

---

³⁴ Suurten tuotantorakennusten sijoittaminen pihapiiriin ja maisemaan vaatii huolellista harkintaa. Suurten rakennusten massaa voidaan keventää matalammilla rakennusosilla, kuten katoksilla tai ulokkeilla sekä ikkunoiden harkitulla sijoituksella. Tuotanto- ja varastorakennusten ohella kuivurit vaativat huolellista suunnittelua ja sijoittamista pihapiiriin.

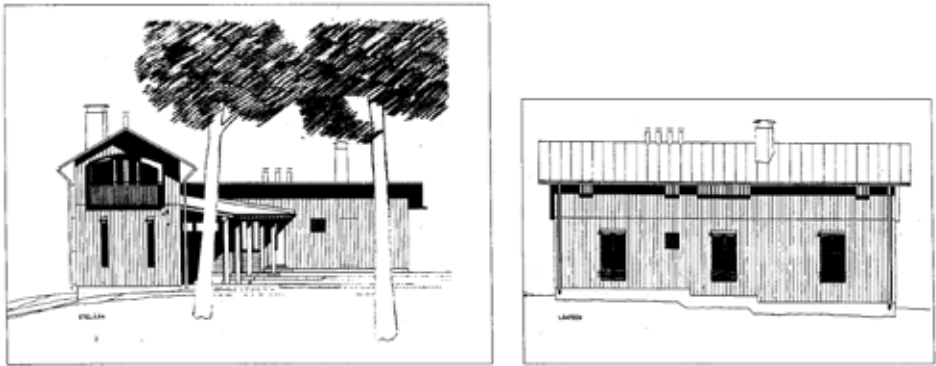
Asuinympäristöä parantaviin toimenpiteisiin saattaa hakea tuolloin maaseutuelinkeinolain perusteella rahoitusta. Lainoitettavia toimenpiteitä saattavat olla esimerkiksi julkisivujen korjaus, kattojen, ovien ja ikkunoiden kunnostus ulkomaalauksineen, aitojen, porttien, katosten ja muiden rakennelmien kohentaminen ja niin edelleen. Piha-alueen ajoväylä ja kulkutiet sekä viherrakennelmien kunnostaminen saattavat myös kuulua hakemukseen. Vanhan kulttuurihistoriallisesti arvokkaan rakennuksen kunnostamiseen voidaan myöntää lainaa enintään 80 prosenttia kustannuksista. (Kotikontu kuntoon 1992, 59–60³⁵.)

Kirjassa on myös esitelty 1990-luvun alun rakentamisen ohjaus maaseudulla, josta vastaavat ympäristöministeriö, sen alaiset läänien kaavoitus- ja rakennusosastot sekä kuntien kaavoitustoimi ja rakennusvalvonta. Maaseutualueilla tärkeitä välineitä ovat kuntakohtaiset rakennusjärjestykset, joihin voidaan sisällyttää eri alueita koskevia määräyksiä sekä mahdolliset yleiskaavat ja rakennustapaohjeet. Ympäristöministeriön tuke- ma aluearkkitehtitoiminta on jatkunut maaseutualueilla vuodesta 1982, mutta suhteellisen suppean kuntaryhmän alueella. Aluearkkitehtien toimenkuvassa on keskeisenä tekijänä kuntien asukkaiden neuvonta rakentamis- ja ympäristöasioissa. Maataloushallinto ohjaa maaseutuelinkeinolain nojalla rahoitettavaa maaseudun rakentamista, jota koskevia määräyksiä ja ohjeita sisältyi maatilahallituksen rakentamishojeisiin (MRO). Maaseutupiireissä tarkastetaan lainoitettavat suunnitelmat, ja työtä hoitavat piirirakennusmestarit. Hallintoa kuntatasolla edustavat maataloussihteerit. Maaseudun rakentamisen neuvontatyötä hoidetaan edelleen maaseutukeskuksissa, joiden 23 toimipisteessä työskentelee yhteensä 80 maatalouden rakentamisen ja suunnittelun asiantuntijaa, ja saman alan asiantuntijoita on myös Maaseutukeskusten Liitossa, jonka tehtäviin kuuluu maaseutukeskusten toiminnan ohjaus. (Kotikontu kuntoon 1992, 211–213.)

Suunnitelmamallisto ”Maatalo” julkaistaan vuonna 1996, ja siihen sisältyy vuosina 1991–1994 laadittuja maaseudun rakentamissuunnitelmia toteutuksineen. Uutena merkittävänä ryhmänä esimerkkikohteisiin sisältyvät yritysrakennukset. Myös matkailurakennuksia on mukana

---

³⁵ Julkaisussa esitellään myös 15 koerakentamiskohdetta, joissa on toteutettu korjaus- toimenpiteitä. Korjauksia on seurattu työn aikana tiiviisti, ja eri vaiheista esitetään valokuvia. (Kotikontu kuntoon. Maaseutuympäristön parantamisopas. Helsinki 1992, 61).

Kuva 21: Maatilojen tavanomaisista suunnitelmista erottuva asuinrakennuksen suunnitelma, jonka on laatinut arkkitehti Kari Raimoranta (Maatalo 1996).

asuin-, eläin- ja varastorakennusten sekä asuinrakennusten laajennusten ja korjausten ohella. Suunnitelmia arvioidaan muun muassa seuraavien osatekijöiden suhteen: pihapiiri ja rakennuksen suhde ympäristöönsä, pohjaratkaisun selkeys ja toiminnallisuus sekä yksityiskohdat, rakennuksen kokonaishahmo, massoittelu, julkisivujen yleisilme, yksityiskohdat, rakenteelliset ja muut tekniset näkökohdat, energiatalous sekä hankkeen taloudellisuus. (Maatalo 1996, 12–14.)

Asuinrakennusten ongelmina ovat muun muassa liian tyyppitalomaiset ja tiukat mitoitukset muun muassa keittiötiloissa. Erillistä tilaa tarvitaan muun muassa maatalouden kirjallisia töitä varten. Hyvinä piirteinä pidetään maaseutuasumisen luonnetta korostavia ratkaisuja kuten tupamaista oleskelutilaa. Keittiön näköyhteyttä pihaan ei aina ole huomioitu, mikä maatiloilla on toiminnallinen puute. Korjauksissa on taloussisäänkäynnejä ja pesutiloja yleensä järjestelty uudelleen. Ongelmia syntyy liian raskaiden ja ylimitoitettujen oloisten kuisti- parvekeratkaisujen käyttämisessä suhteessa vanhaan tai uuteen rakennukseen. Tuotantorakennusten toiminnallisuus on hyvin huomioitu entistä suuremmissa rakennuksissa, mutta toisaalta niiden sopeutuminen ympäristöönsä on myös vaikeampaa. Mallistoon tarjotuista rakennuksista 85 prosenttia on tehty puusta. Puun käyttö nähdään myös tekijänä, joka ohjaa tuotanto- ja varastorakennusten mittakaavaa oikeaan suuntaan. – Euroopan yhteisöön liittymisen myötä myös maaseutuelinkeinoiniin myönnettävä rahoitustuki on muuttunut. Investointituet ovat joko kokonaan kansallista rahoitus-

tukea tai EU-osarahoitteista tukea. Tukimuotoja ovat avustus, korkotukilaina ja valtionlaina, ja tuen määrä vaihtelee 10–40 prosentin välillä kokonaiskustannuksista. Maaseutuelinkeinopiirit valvovat tuen käyttöä. (Maatalo 1996, 14–15, 28.)

Viimeisin suunnitelmamallisto ”Maatalojen valioiden Esimerkkejä asuin-, tuotanto- ja yritysrakennuksista” on ilmestynyt vuonna 2001, ja sen aineisto koostuu 1990-luvun lopulla suunnitelluista ja rakennetuista kohteista³⁶. Maaseudun rakentamisen rahoitusmahdollisuuksien monipuolistumisesta kertoo, että rahoitettavien rakennustyyppien määrä on kasvanut ulottuen perinteisistä asuin- ja tuotantorakennuksista maaseudun matkailu-, palvelu- ja pienyritysrakennuksiin. Maatalouden rakennemuutoksen seurauksena osa tuotantorakennuksista edustaa yhä suurempaa kokoluokkaa. Toisaalta vanhojen tuotantorakennusten korjaukset ovat edelleen käyttökelpoinen vaihtoehto. Uutuutena maaseudun rakentamiseen ovat tulleet yhteiskäyttöön rakennettavat yritysrakennukset, jotka usein sijoitetaan pihapiirien ulkopuolelle. Suurten rakennusten suunnittelussa rakennussuunnittelun merkitys korostuu entisestään: eri alojen suunnittelun on nivouduttava yhteen ja myös arkkitehtuurille asetetaan omat vaatimuksensa. Vaativissa kohteissa vaaditaan rakennussuunnittelun lisäksi rakenne-, sähkö- ja LVI-suunnitelmat. (Maatalojen valioiden 2001, 6, 9.)

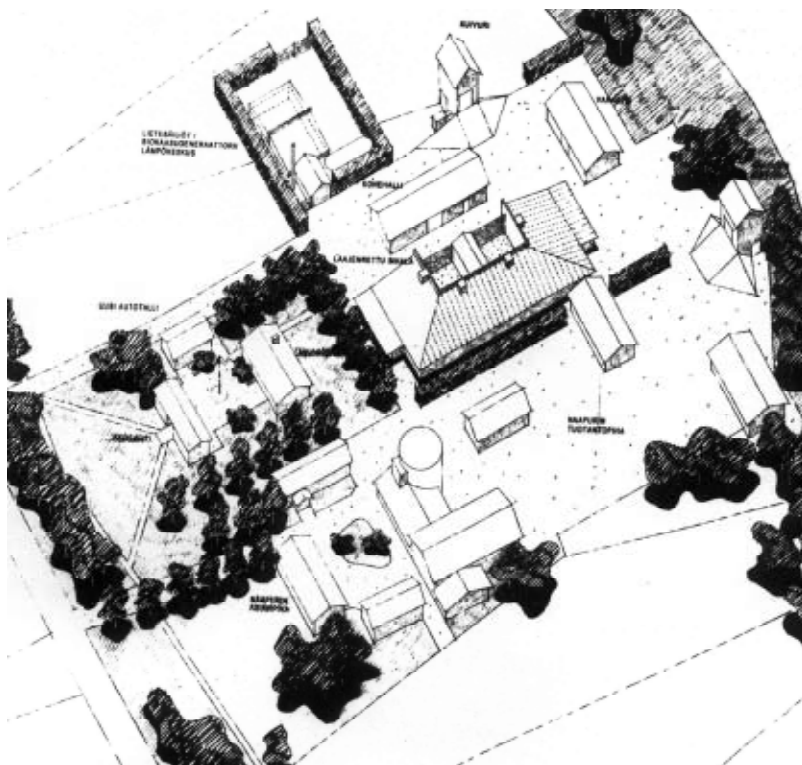
Tyypillisiä uusia maatalojen päärakennuksia ovat 1½-kerroksiset kellarittomat puutalot, joissa on rankorakenne. Kaupunkimaisia piirteitä ei aivan onnistuta välttämään asuinrakennusten suunnittelussa: rakennuksissa on runsaasti parvekkeita ja ulokkeita, sisäsaunoja ja pienehköjä keittiötiloja, joista puuttuu työpöytätaasoja ja kunnollisia pesualtaita. Korjauksissa taas kritiikkiä herättävät voimakkaat ullakon käyttöönoton yhteydessä tehdyt poikkiharjat ja ehjän räystäslinjan rikkomiset. Matkailu- ja matkailuyritysrakennuksia löytyy kirjava valikoima, joista eniten lomamökki- ja saunaratkaisuja. Suurin osa on hirsirakenteisia, mutta pyöreän hirren käyttöä vierastetaan suomalaiselle rakennusperinteelle vieraampana. Suunnittelun taso on näissä rakennustyypeissä

³⁶ Rakentamisen näkökulmasta vuodet 1995–1998 ovat poikkeuksellisia. Suomi liittyi EU:n jäseneksi vuonna 1995. 1990-luvun alkupuolella on TE-keskuksissa tarkastettu vuosittain noin 3 000–4 000 suunnitelmaa vuodessa, kun määrä vuonna 1995 putoaa alle 1 000 kappaleeseen. Vuonna 1996 uuden tukijärjestelmän käyttöönoton jälkeen suunnitelmien lukumäärä nousee taas 4 000 kappaleeseen ja vuosina 1997–1998 ennätykselliseen 7 000 kappaleeseen vuodessa. (Maatalojen valioiden 2001, 17.)

kirjavaa. Rakennusten toivotaan herättävän myönteisiä mielikuvia ja osoittavan hyvää makua sekä korkeaa rakentamisen laatua. Uusista tuotantorakennuksista lypsykarja- ja lihakarjarakennuksista saadaan eniten ehdotuksia. Esiteltäviksi valitut kohteet ovat pääasiassa puurakenteisia. Lämpimistä lypsykarjarakennuksista on kiviaineisia ratkaisuja 70 prosenttia ehdotuksista, mutta niiden suunnitelmia ei ole valittu kirjaan kuin muutamia. Todetaan, että jatkossa olisi tarvetta paneutua erityisesti betonielementtirakenteisten navetoiden kehittämiseen. (Maatalojen valiot 2001, 19.)

Vuonna 1980 on järjestetty Hankkijan 75. juhluvuoden arkkitehtuurikilpailu, jonka aiheena on ollut maatilan talouskeskuksen aatekilpailu. Toisen palkinnon on saanut arkkitehtien Jorma Tepon ja Jorma Huuskon työryhmä, jonka ehdotuksessa on näkyvissä uudenlaista maatala-arkkitehtuuria aiempiin kilpailuihin verrattuna. Tilakeskus on suunniteltu vielä hyvin tiiviiksi kokonaisuudeksi, jossa asuin- ja tuotantorakennukset on rakennettu yhteen. Rakennusryhmän ulkoinen olemus muistuttaa taas perinteistä rakentamista selväpiirteisine harjakattoineen. Vuonna 1986 järjestetään kaksi maaseutua koskettanutta kilpailua: Pohjalainen maalaistalo sekä Savolainen mökki -kilpailut, joista jälkimmäinen liittyy loma-asumiseen. Pohjalainen maalaistalo -kilpailussa palkittu Kalle Viljasen ja Jorma Öhmanin ehdotus edustaa oululaisten arkkitehtien regionalistista puuarkkitehtuuria, joka liittyy väreiltään ja materiaaleiltaan pohjalaiseen rakennusperinteeseen.

Pohjoisen maaseuturakentamisen arkkitehtuurikilpailu ajoittuu vuodelle 1991, ja vuonna 1998 järjestetään Maatila 2000 -suunnittelukilpailu. Kilpailun kohteena on kolme pohjoispohjalaista tilaa, joilla on erilaisiin tuotantosuuntiin liittyviä rakennustarpeita. Kilpailun tavoitteena on myös etsiä innovatiivisia tapoja hyödyntää puuta rakentamisessa. Kilpailussa ei jaeta ensimmäistä palkintoa ja aiheesta todettiin: ”Kilpailu osoittautui vaativaksi. – – Voidaankin syystä todeta, että maatalousrakennusten suunnittelu etenkin rakennusten ja pihapiirin toimivuuden osalta vaatii oman erityisasiantuntemuksensa. Tässä julkaisussa esitetyt ehdotukset eivät ole siten vielä suinkaan valmiita ratkaisuja, vaan niissä on toiminnallisia puutteita.” Arvosteluperusteissa on päähuomio kiinnitetty miljöön rakentumiseen. Myös suurten tuotantorakennusten toimivuus ja sijoittuminen pihapiireihin sekä puun käyttö ovat keskeisiä

Kuva 22: Lunastus Maatila 2000 -kilpailussa: "Humus" tekijänään arkkitehtiyltioppilas Esa Kangas ja avustajina kauppatieteiden ylioppilas Juha Kangas ja arkkitehtiyltioppilas Johanna Vuorinen.

arvioinnissa. (Maatila 1999, 3, 5.) Kilpailun pohjalta syntyy ajatus, aliarvioidaanko maaseudun suunnittelutehtäviä, joiden vaativuus on huomattavasti lisääntynyt tuotannon erikoistuessi ja tuotantoyksiköiden kasvaessa. Kehittynyt tuotantotoiminta voidaan rinnastaa mihin tahansa erikoistuneeseen elinkeinotoimintaan. Maaseudulle rakentamisen vaativuutta lisää vielä se, että sijoituspaikka asettaa omat reunaehdonsa, erityisesti jos rakennetaan lähelle olemassa olevaa pihapiiriä ja arvokasta kulttuurimaisemaa.

Aikalaiskeskustelu rakentamisesta

Kansainväliset virtaukset ulottavat vaikutuksensa maaseudullekin. Mirja Sassi kuvaa kirjassaan "Modernismi murtuu" (1985) jälkimodernin ajan virtauksia arkkitehtuurissa ja erilaisia suunnittelukokeiluja, jotka

haluavat irrottautua modernismin ajattelusta. Vaikka arkkitehtuurin modernismia Suomessa on arvostettu laajasti ja sisäistetty se eräänlaisena itsenäisyyden ja edistyksellisyyden symbolina, tulee toisaalta esiin käyttäjien tarve monimuotoisempaan rakentamiseen ja ympäristön viihtyisyyteen. Käyttäjät arvioivat 1970-luvun rakentamista virikkeettömäksi. (Sassi 1985, 58–59) Postmodernia suunnittelua ei toisaalta ole pystytty luonnehtimaan joillakin tyylipiirteillä, vaan se pikemminkin pitää sisällään erilaisia kokeiluja, jotka pyrkivät erottumaan funktionalismin suunnittelutavasta. Eräs suuntaus on eklektismi eli vanhojen tyylipiirteiden käyttäminen uusissa rakennuksissa. Samaan aikaan alkaa asenne vanhojen rakennusten säilyttämiseksi muuttua entistä myönteisemmäksi, ja toisaalta vanhojen rakennusten korjaaminen yleistyy. (mts., 108, 122–123) Sassin kirjaan, joka kuvaa näitä pyrkimyksiä, on koottu runsaasti esimerkkejä 1970- ja 1980-lukujen kansainvälisestä arkkitehtuurista. Kirjaan sisältyy myös muutamia niin sanotun Oulun koulun arkkitehtuurin edustajia, kuten Kiuruveden kunnantalo, joka on toteutettu vuosina 1979–1984. Sassin mielestä postmodernin suunnittelun asenteeseen kuuluu, että perinnettä voidaan käyttää hyväksi suunnittelussa, mikä muodostaa lähtökohdat paikalliseen kulttuuriin liittymiselle vastakohtana paikallisuudesta irronneelle funktionalismille. (mts., 211–213) Arkkitehtikunnassa uudenlaisten suunnitteluajatusten omaksuminen herättää pääosin vastustusta ja kritiikkiä. Uusia ajatuksia omaksutaan herkemmin talotehtaiden tyyppitalojen suunnitelmiin, jotka alkavat saada koristeellisempia piirteitä 1980-luvulta alkaen. Romanttisia piirteitä sisältävien talotyyppien suosio on säilynyt vankkana, ja niiden rakennusmateriaaleissa on siirrytty entistä enemmän puun käyttöön.

Oulun koulun alkuvaiheisiin liittyvää ajattelua tulee tarkemmin esiin luvussa 6 arkkitehtien haastatteluissa, joihin sisältyy kuvauksia ajalle tyypillisistä suunnitteluajatusten vastakkaisasettelusta. Keskustelua herättää myös suhde vanhaan rakennuskantaan, sen korjaamiseen ja täydennysrakentamiseen. Venturin, Scott Brownin ja Izenourin alun perin vuonna 1972 julkaistu teos ”Learning from Las Vegas” nostaa esiin, että suunnittelun tulisi lähteä olemassa olevasta ympäristöstä. Moderni arkkitehtuuri on useimmiten ottanut lähtökohdaksi ympäristön muuttamisen, mikä halutaan kyseenalaistaa. Modernissa suunnittelussa on kyllä osoitettu kiinnostusta perinteisiin ympäristöihin, kuten italialaisiin

kaupunkeihin, mutta omaksuttu niistä vain pelkistettyjä tilarakenteita, joista kaikki koristeellinen ja yksityiskohtainen aines on riisuttu pois. Määrätynlaisen muotokielen noudattamista kritisoidaan, koska sille ei ole esitettävissä kestäviä perusteita. Colquhoun kritisoi tällaista suunnittelua biotekniseksi determinismiksi. (Venturi ym. 1989, 3, 104, 133.)

Vastareaktiona arkkitehtien suunnitteluun ovat Yhdysvalloissa kehittyneet laajat esikaupunkialueet, joita on rakennettu markkinavetoisesti ja keskiluokan kysynnän mukaan. Kirja kehottaa arkkitehteja tutustumaan populaarikulttuuriin ja -rakentamiseen sekä oppimaan niistä. Viihtyisän ympäristön saavuttamiseksi on oltava avoin myös ympäristön käyttäjien näkemyksille eikä sitouduttava ensisijaisesti tiettyyn suunnittelun muotokieleeseen. Tekijöiden mielestä heroistisen arkkitehtuurin aika on ohi. (Venturi ym. 1989, 154–155, 163.)

Suomessa arkkitehtien piirissä on joitakin toimintalinjoja, joiden avulla pyritään kiinnittämään huomiota maaseudun rakentamiseen ja edistämään sekä kulttuuriympäristön säilyttämistä että maaseutuympäristöön sopivaa rakennustapaa. Nämäkin aloitteet tosin koskevat suhteellisesti pientä osaa ammattikuntaa pääosan työskennellessä kaupunkiympäristöissä. Arkkitehtiliitto on käynnistänyt 1978 yhteistyössä silloisen kouluhallituksen kanssa projektin Viihtyisä ympäristö, jonka tuloksena ilmestyy samanniminen kirja palvelemaan rakennettuun ympäristöön liittyvää ympäristökasvatusta eriasteisessa opetuksessa. Julkaisuun sisältyy runsaasti kuva-aineistoa, jonka avulla havainnollistetaan rakennustyylien eroja ja erilaisia ympäristömuutoksia, joiden vaikutukset ovat monilta osin negatiivisia. Julkaisussa käsitellään sekä kaupunkien että maaseudun rakentamista ja ympäristökuvaa. Kuvituksesta on vastannut pääosin arkkitehti Matti Vesikansa. (ks. Heinänen, Härö, Vesikansa & Vesikansa 1980.)

Professori Lauri Hautamäki, joka on toiminut 1970-luvulta alkaen keskeisenä vaikuttajana kylien toimintatutkimuksessa ja kylätoiminnan edistämisessä, kirjoittaa alueidentiteetistä seuraavasti: ”Alueellisella identiteetillä ymmärretään ihmisten samaistumista asuinalueeseensa. Se koostuu alueen fyysisestä luonteesta, sen sosiaalisesta rakenteesta ja historiasta. Alueellisen identiteetin voima riippuu siitä, kuinka yhteiseksi ihmiset kokevat oman asuinalueensa asiat: yhdessäolon, yhteisvastuun, yhteiset vaikutusmahdollisuudet ja kokemukset sekä yhteisen

ympäristön ja historiallisen perinteen.” Hautamäen mukaan asuinalueeseen samaistumisen pohjalta voidaan saada ihmisten voimavarat aktivoitua oman alueen kehittämiseen omaleimaiseksi. Rakennuskulttuuri puolestaan muodostaa alueen fyysisen hahmon, puitteet elämälle ja toiminnalle kuvastaen samalla perinteitä ja jatkuvuutta. Maaseudun rakennuskulttuuri on pitkään edustanut pysyvyyttä ja on toisaalta pysynyt sopeutumaan erilaisiin muutoksiin. Mutta kaupungistumisen vaikutus on nyt havaittavissa sekä maaseudun autioitumisessa että rakennuskulttuurin muuttumisessa epäyhtenäiseksi. ”Maaseutua on tähän asti pyritty kehittämään samojen keinojen mukaisesti kuin kaupunkia unohtaen sen erityispiirteet. Omaleimaisuuden korostaminen merkitsee sitä, että hyvät ja luonteenomaiset piirteet pyritään säilyttämään ja luomaan niistä pohja tulevalle. Epäkohdat on tietenkin pyrittävä poistamaan, mutta maaseutua ei tulisi muuttaa ulkonäöltään kaupunkimaiseksi.” Hautamäki korostaa kuntien ennakkoneuvonnan merkitystä ja tarvetta levittää tietoutta hyvästä rakennustavasta. Tärkeitä vaikuttajia ovat myös maatalouskeskukset, maatilahallitus sekä maaseudulla toimivat järjestöt. (Hautamäki 1978, 5.)

Erkki Koivunen kirjoittaa Rakennustaito-lehden pääkirjoituksessa vuonna 1980 suomalaisen rakennuskulttuurin tilasta: ”Moderni arkkitehtuuri sekä uudet rakennusaineet ja -menetelmät ovat muuttaneet rakennettua ympäristöä, tuoneet asumiseen uutta mukavuutta ja uutta ilmettä. Tämä kehitys ei kuitenkaan ole ollut pelkästään hyväksi. Rakennettu ympäristö on meillä maaseudullakin muuttunut monin paikoin ilmeeltään joko sekavaksi tai yksitoikkoisen moderniksi kadottaen vähitellen perinteiset maakunnalliset, jopa kansallisetkin erikoispiirteensä. Paikoitellen on tosin ryhdytty repimisen ja hajottamisen sijasta peruskorjaamaan ja entistämään vanhaa jo häviämässä olevaa talonpoikaista rakennuskantaa, mutta paljon arvokasta ja korvaamatonta on kuitenkin ehtinyt tuhoutua. Peruskorjaustoimintaa vaikeuttaa lisäksi vanhan käsi-työammattitaidon heikentyminen, jota nyt etupäässä työllisyyskurssien avulla yritetään kohentaa.” Kiinnostus vanhan rakennuskulttuurin säilyttämiseen on ilmennyt myös paikallisten talomuseoiden perustamisena, mistä Helsingin vuonna 1909 perustettu Seurasaaressa on johtava esimerkki. Alue on vuodesta 1956 ollut Seurasaari-säätiön hallussa. (Koivunen 1980, 5.)

Valtion avustama aluearkkitehtitoiminta käynnistyy kokeiluluontoisena ensin vuonna 1982 Länsi-Uudenmaan seutukaavaliiton alueella, Pohjois-Karjalan ja Keski-Suomen läänien kuntaryhmissä. Seuraavana vuonna kokeilu käynnistyy Pohjois-Pohjanmaan kuntaryhmän alueella. Aluearkkitehdin tehtäväkenttä on määritelty laajaksi: siihen kuuluvat kunnan viranomaisten avustaminen, asukkaiden neuvonta, paikallinen koulutus ja tiedotus sekä neuvontamenetelmien kehittäminen ja lisäksi ympäristöministeriön ja lääninhallitusten avustaminen hallinnonalaan liittyvissä tehtävissä. (Heinänen 1987, 36–37) Vuonna 1983 perustetaan ympäristöministeriö, jonka hallinnonalaan kyseinen kokeilu sitten jatkossa kuuluu.

1980-luvulle tultaessa tapahtuu joitakin uusia aluevaltauksia maaseudun suunnittelun kentällä arkkitehtien toimesta: Multian kirkonkylään järjestetään vuosina 1978–1979 maaseutualueelle kohdistunut arkkitehtikilpailu, joka käsittää pienen kirkonkyläympäristön kehittämisen ja asutuksen laajenemisen tulevaisuudessa. 1982 on Pomarkun kirkonkylä puolestaan saanut Suomen Arkkitehtiliiton Safa-palkinnon kirkonkylän miljöönsä säilyttämisestä. Kylämiljöönsä säilymisellä on kuitenkin erilaisia uhkakuvia, joiden pohtimiseksi Arkkitehtiliitto järjestää kylässä viikon mittaisen seminaarin kesällä 1983. Sen aikana noin kuusikymmentä kaavoitus- ja rakennusalan ammattilaista perehtyy kyläympäristöön yhdessä asukkaiden kanssa ja esittää ratkaisutapoja kylän kehittämiseksi ympäristöarvoja säilyttävällä tavalla. Seminaari saa paljon julkisuutta tiedotusvälineissä ja toimii maaseudun suunnitteluun innostavana tapahtumana. (Turtiainen 1987, 116) Vastaavanlainen nelipäiväinen seminaari järjestetään kesällä 1985 Haapavedellä, ja siihen osallistuu samansuuruinen joukko ammattilaisia kuin Pomarkun seminaariinkin. Taustaa seminaarille muodostavat alueella käynnistynyt aluearkkitehtitoiminta sekä Oulun yliopiston arkkitehtiopetuksen maaseutuun kohdistuva perinne ja Pohjoissuomalainen kylä-tutkimushanke. (Haapavesi-seminaarin raportti 1986, 5–6.)

Arkkitehti-lehti julkaisee maaseudun suunnittelua käsittelevän teemanumeron vuonna 1980, jonka pääkirjoituksessa Markku Komonen kirjoittaa: ”Maaseudulla elpynyt kotiseutuhenki ei myöskään automaattisesti ohjaa kuntien suunnittelurutiineja. Paikalliset ominaispiirteet ja muut ympäristökulttuuriin liittyvät epämääräiset kysymykset siirretään

yhä ylellisyytenä hyllylle useimmissa kunnissa, kun kaavoitustoimesta on kysymys. — Kyläperinteen ja maiseman merkityksestä keskustellaan seminaareissa ja tupailloissa, mutta sen ei anneta sotkea kaavoituskäytännön selvää peliä.” (Komonen, 1980, 23) Samassa lehdessä professori Ahti Korhonen kirjoittaa otsikolla ”Arkkitehtuuri kyläympäristössä”, ja kritisoi vallitsevia suunnittelukäytäntöjä lähtien kahdesta erilaisesta detaljikaavamuodosta, mikä antaa syyn olettaa, ettei maaseudulla tarvita arkkitehtuuria kaupunkiin verrattuna. Korhonen puhuu ympäristöhavainnoinnin monista puolista ja näkee maaseudun kehittämisessä ympäristötaiteen soveltamisen mahdollisuuksia. Esiin tulee voimakkaasti yhteistyö asukkaiden kanssa, ja ymmärrettävien käsitteiden sekä kielen käyttäminen: ”— ainoa toimiva keino — näyttää olevan niin sanottu myötäsuunnittelu, jonka edetessä käyttäjän ja suunnittelijan ajatusmaailma lähestyvät toisiaan.” Kielen ilmaukset ovat omiaan joko vahvistamaan suunnittelun osapuolten erilaisia lähtökohtia tai sitten ne voivat toimia yhdistävinä tekijöinä: ”Yhteisymmärrys käyttäjän ja suunnittelijan välille syntyy kuitenkin, jos ympäristön osia nimitellen luonteenomaisin sanoin, kuten piennar, kynnäs, varvikko, pieli, nurkka, takapiha ja niin edelleen. Etäisyydet vaistotaan hyvin, samoin näköalat, mutta suljetun ulkotilan käsitettä vierastetaan.” (Korhonen 1980, 28–33) Lehdessä on näiden lisäksi useita maaseutuaiheisia artikkeleita: Hannu Puurunen esittelee Alfred Kolehmainen ja Veijo Laineen kirjaa ”Suomalainen talonpoikaistalo”, Ilpo Aarniala kirjoittaa maaseudusta piirustuslaudalla, Heikki Kukkonen kirkonkylien nykypäivästä ja suunnittelun huomisesta ja Maija Rautamäki-Paunila maisemasta ja maaseudusta.

Korhonen myös huomauttaa, että suunnittelukirjallisuutta lukiessa näyttää siltä, että erityisesti Suomessa on ollut tapana vaalia kaupungin ja maaseudun välistä vastakkainasettelua. Tämä näkyy niin valtion hallinnossa, puoluepolitiikassa kuin järjestötoiminnassakin, joilla kaikilla alueilla on omat elimensä kaupunkia ja maaseutua varten erikseen. Tämä symboloi jonkinlaista takamaa-ajattelua suomalaisessa yhteiskunnassa. Korhosen mielestä maaseudun asukkaat ovat kuitenkin heränneet itse arvostamaan omaa elinympäristöään, ja kiinnostus siihen on suuri. Maaseudun suunnittelu on kuitenkin arkkitehtien näkökulmasta jäänyt heitteille: ”Voi tulla päätelmään, että arkkitehtuurin perinteinen ja tekee mieli sanoa akateeminen viitekehys toimii maaseutu-

ympäristöissä aika vajavaisesti. Arkkitehtuuriajattelu on näiltä osin ollut muutamien harvojen suunnittelijoiden töitä lukuun ottamatta lähes 20 vuotta kesannolla ja miljööhuolto laiminlyötynä. Kaavoja on kyllä uutterasti piirretty ohjeiden mukaan tajuamatta kuitenkaan seurauksista vähääkään, ja yleensä on aina epäonnistuttu.” (Korhonen, 1980, 28.)

Mikael Sundman ja Vilhelm Helander toteavat ironisesti kirjassaan ”Miltä näyttää maamme” vuonna 1982 seuraavasti maaseudun jäljellä olevasta rakennuskulttuurista: ”Jäljelle jääneet vanhat talot näyttävät usein kiusallisilta menneen köyhyyden jäänteiltä, jotka pikimmiten pitäisi poistaa. Puhdas maaseutu jossa talot, metsät ja pellot muodostavat sopusointuisen kokonaisuuden alkaa käydä harvinaiseksi.” (Helander & Sundman 1982, 11) Kirja on koottu näyttelyluetteloksi Rakennustaiteen museolla pidettyyn samannimiseen näyttelyyn, ja se keskittyy erityisesti tarkastelemaan erityyppisten ympäristöjen silloista tilaa ja rakennusuojeluun liittyviä ajankohtaisia ongelmia. Monet ympäristömuutokset nähdään hälyttävinä rakennusperinnön säilyttämisen kannalta. Maaseudun maisemaan liittyy myös maanviljelymenetelmien muutos, jonka seurauksena laiduntamisen kautta syntyneet maisematyypit ovat häviämässä. Samalla lailla uhanalaisia ovat vaille käyttöä jäävät pienet ja suuremmatkin tuotantorakennukset. Kylien vanhan rakennuskannan rapistuminen ja kyläraittien hajoaminen nähdään tavallisina muutoksina maaseudulla. (mts., 79, 71.)

Artikkelissa ”Maaseutu ja arkkitehtuuri” Ahti Korhonen arvioi maaseudun rakentamisen kehitystä seuraavasti: ”Noin vuosien 1962–1974 kaupungistumisvimman vaihduttua luonnon säätelyksi ja huolenpidoksi on tullut aika arvioida maaseutuoloissa tapahtunut ja edelleenkin tapahtuva kehitys uudelleen. — Uusi arkkitehtuuri maaseudulla on muodostumassa ympäristökritiikin kautta. Kansainvälisen arkkitehtuurin selitykset eivät yksin ole riittäneet tapahtuneen ymmärtämiseen eivätkä myöskään tavoita sitä keskustelun tasoa, joka voi uuden arkkitehtuurikäsityksen synnyttää. — Kyläympäristössä rakennuksen paikka on erityisen tärkeä, se on asumusten omaehtoisen arkkitehtuurin toinen puoli. Arkkitehtuuriltaan mielenkiinnoton tai ylipursuava rakennus voi olla kiinnostava ja tasapainoinen, kunhan sen ympäristö ja ajatuksella tehty ja rakennus juurtuu siihen.” Paikan käsittely ja sen merkityksen ymmärtäminen on Korhosen mielestä jäänyt liian vähälle huomiolle

maaseudun rakentamisessa, samoin ympäristökokonaisuuksien arviointi. Rakennuksia ja niiden yksityiskohtia on sen sijaan tarkasteltu turhankin paljon. Tulevaisuuden hän näkee kuitenkin valoisampana: ”Hyviä mahdollisuuksia ympäristöjen kohennukseen on silti toki olemassa. Ensimmäiset aluearkkitehdit tekevät parhaillaan kehitysuraa luovaa työtään. Kyläympäristöjen arkkitehtuuria on kartoitettu ja kartoitetaan edelleen. Tämä työ on välttämätöntä, koska yleisessä muistissa ja asenteissa on liian vähän jälkiä katkenneita perinteitä edeltäneeltä ajalta. – Luontovaltaisessa maassa, kuten Suomessa, tarvitaan niin sanotun klassisen arkkitehtuuriperinteen rinnalle ”paikan ja talon” arkkitehtuuria. On tutkittava, mitä elin- ja työympäristöt kokonaisuudessaan ovat. Materiaalit ja värit sinänsä ovat tärkeämpiä kuin yksityiskohdat. Kyläympäristö on samalla kylämaisema ja mukana asukkaan tunnoissa. materiaalin käyttöä erityisesti tässä mielessä ei meillä ole vielä liikaa tutkittu, teknisiä mahdollisuuksia sen sijaan kiitettävän runsaasti. (Korhonen 1983, 6–10.)

Arkkitehti-lehden palstoilla maaseutu on esiintynyt kuitenkin harvinaisena kohteena verrattuna lehden yleisempään sisältöön, kaupunkien yhdyskunta- ja rakennussuunnittelun esittelyyn ja niihin liittyviin artikkeleihin. Muiden ammattiryhmien, kuten maaseudun suunnittelutehtävissä työskentelevien rakennusmestareiden, rakennusinsinöörien ja -arkkitehtien keskustelu ei ole jatkunut Rakennustaito-lehden palstoilla samaan tapaan kuin vielä 1960-luvulla on tapahtunut. Kaupunkien rakentamisen tehtävät valtaavat sielläkin pääosan. Maaseudun rakentamista koskevat kirjoitukset siirtyvät lähinnä maatalouden kysymyksiin erikoistuneiden lehtien palstoille.

Yhteenveto

Maaseudulle on nykyään leimallista maatilojen määrän väheneminen, mutta toisaalta tilakoon kasvaminen. Maaseudun merkitys on eri asukasryhmille erilainen: toisille sekä asuinympäristö että työpaikka, toisille vain asuinpaikka ja joillekin ainoastaan lomanviettopaikka. Maatalouden uusien suurikokoisten tuotantorakennusten rakentaminen on ympäristövaikutuksiltaan merkittävää ja tuo toisaalta teollisen rakentamisen leiman niille alueille, joille sijoittuu aikaisempaa suurempia tuotantorakennuksia.

Maatilahallituksen julkaisemat maatilojen rakennussuunnitelmakirjat muodostavat läpileikkauksen 1980–2000-lukujen rakentamiseen maaseudulla ja siihen liittyviin näkökulmiin. Kirjoista käy hyvin ilmi, että lähemmäs 2000-luvun vaihdetta tultaessa alkaa rakennusten sopivuus ympäristöön olla merkittävämpi kriteeri eri hankkeiden onnistuneisuutta arvioitaessa. Vielä 1980-luvulla korostuvat enemmän suunnitelmien tekniset seikat. Myös vanhojen rakennusten korjaaminen ja uusien käyttötapojen löytäminen saavat enemmän jalansijaa julkaisuisissa, mikä kuvastaa myös kulttuuriympäristöjen säilyttämiseen liittyneiden tavoitteiden merkityksen kasvamista. Ongelmia nähdään kuitenkin edelleen sekä uusien rakennusten sovittamisessa ympäristöön että niiden arkkitehtuurissa ja rakennusten korjausperiaatteissa. Maaseudulle sopivien ja onnistuneiden ratkaisujen löytäminen ei vaikuta helpolta. Asuinrakennusten suunnitelmia moititaan liian kaupunkimaisista ratkaisuista niin sisätilojen kuin ulkonäönkin suhteen. Siinä suhteessa kirjoitukset liittyvät saumattomasti vuosisadan alussa ja puolivälissä esitettyihin mielipiteisiin kansanomaisen rakennustavan selkeyden säilyttämisestä ja vieraiden vaikutteiden omaksumisen haitallisuudesta. Rakentamisen tapa ja tyyli on omaksuttu järjestelmällisesti 1960-luvulta alkaen esikaupunkirakentamisesta ja tämän yhtenäiskulttuurin tietoinen rikkominen näyttää vaikealta tehtävältä.

Ajanjakson alkuvaiheeseen sijoittuu uudenlaisten suunnittelutapojen aktiivista etsintää arkkitehtuurissa, mistä yhtenä suomalaisena ilmentymänä on Oulun koulun regionalistinen arkkitehtuuri. Vaikutteita haetaan paikallisesta vernakulaarista arkkitehtuurista, mikä näkyy muun muassa punamullan ja puuverhouksen suosittuna yhdistelmänä uusissa rakennuksissa. Nämä toteutukset ovat kuitenkin luonteeltaan uniikkeja rakennussuunnitelmia, jotka eivät ole yleistyneet sarjatuotantoon asti.

1900-luvun lopussa on nähtävissä aktiivisia pyrkimyksiä kiinnittää toisaalta asukkaiden ja toisaalta ammattilaisten huomio maaseutuympäristöjen perinteisen miljööän säilyttämiseen. Maaseuturakentamisen seminaarit ja maaseutuaiheiset kilpailut nostavat yleisempään tietoisuuteen maaseudun suunnittelun haasteita. Huomio kiinnittyy myös suunnittelijan kommunikaatioon, kuten esimerkiksi Korhonen huomioi ammatikielen käytön varjopuolia ja kannattaa ympäristömyönteistä suunnittelua. Maaseudun aluearkkitehtitoiminnan tavoitteena on myös tuoda

suunnittelijan palveluita lähemmäs asukkaita ja tutustuttaa niiden käyttöön. Toiminta pysyy kuitenkin koko vuosisadan lopun suhteellisen vaatimattomassa mittakaavassa eli alle kymmenen kuntaryhmän alueella.

5.6 Maaseudun rakennustavan muuttuminen tutkimuksen viitekehyksenä

Tavoitteeni on ollut edellä kuvata maaseudun rakennustavan käännepeisteitä viitekehykseksi tämän tutkimuksen ongelmien kuvauksen syventämiselle. Olen aloittanut tutkimuksen ongelmien kuvauksen kuvaamalla tämänhetkistä heterogeenista maaseutuympäristöä. Käännepeisteiden kuvauksen avulla olen voinut syventää käsitystä siitä, millaisia rakentamiseen liittyneitä aatteita ja toteutuksia nykyisestä ympäristöstä löytyy ja millaista ajattelua niiden takaa löytyy. Käännepeisteiden kuvaus kertoo siitä, millaisia ovat eri ajankohtiin liittyneet maaseudun elämän yleiset puitteet, miten eri ammattikunnat ja professionalisaatio näkyvät maaseudulla ja millaista aikalaisskeskustelua käydään koskien maaseudulle sopivaa rakentamista. Tarkastelun tärkeä säie on, miten arkkitehdit näkevät maaseudun suunnittelun ja rakentamisen näinä aikakausina, ja miten sekä ketkä eri aikoina osallistuivat maaseudun suunnitteluun. Tarkastelussa sivuan myös muita maaseudulla toimineita ammattikuntia, joista rakennusmestareiden merkitys vaikuttaa tarkasteluni valossa erittäin keskeiseltä. Tämä käännepeistetarkastelu muodostaa taustan seuraavalle luvulle, jossa siirryn kuvaamaan tekemiäni arkkitehtien haastatteluja, joissa pyrin selvittämään erityisesti haastateltujen suhdetta kulttuuriympäristöön ja sen vaikutusta suunnitteluun haastatteluajan kohtana. Tutkittavana on myös käsitys vernakulaarista arkkitehtuurista ja suhteesta moderniin arkkitehtuuriin. Keskeinen juonne on myös, miten haastateltujen ammatillinen identiteetti on kehittynyt opiskelua ajoista haastatteluajankohtaan.

Tarkasteleman aineiston pohjalta voi todeta, että 1900-luvun vaihteessa keskusteluissa näkyy hyvin Suomen maaseutuvaltaisuus. Esimerkiksi Rakennustaito-lehden palstoilla rakennusmestarit ovat huolestuneita uuden rakentamisen ulkonäöstä ja yhteensopivuudesta maaseudun perinteisen rakennustavan kanssa. Samoin asiasta kirjoittaneet arkkitehdit näkevät vuosisadan alun tyylivaikutteet hyvin haitallisina maa-

seudun selkeälle rakennusperinteelle. Rakennusperinne näytetään ymmärtävän yhtenäisenä maaseudun hirsirakentamisena, jossa rakennustyylien koristeellisuus on suhteellisen vähäistä. Juuri rakentamiseen liittynyt koristeellisuus ja perinteisistä rakennusmuodoista poikkeaminen ovat piirteitä, jotka näyttävät herättäneen vastustusta.

On muistettava, että julkisuudessa on kirjoittanut vain tietty suhteellisen harvalukuinen joukko rakennusmestareita ja arkkitehteja. Kirjoituksissa ilmenee samantyyppinen näkemys ja huoli kansanomaisen rakennustavan katoamisesta ja uusien tyylien sopimattomuudesta, ammattitautasta riippumatta. Käytännössähän voi kuitenkin olla eroja yksittäisiin rakennustapoihin liittyvissä näkemyksissä, mutta asenteellisella tasolla niitä ei näissä kirjoituksissa näy. Perinteinen rakennustapa on jotain, joka on hyvin edelleen näkyvissä ja kirjoittajien omiin havaintoihin pohjautuvaa. Tällöin sen ymmärtäminen ei tuota ongelmia eikä sitä ole ollut tarvetta erikseen määritellä. Verrattuna nykyaikaan tilanne on toisenlainen: perinteinen rakennustapa on aina erikseen määriteltävä, sitä ei voida pitää itsestäänselvyytenä tai käsitteenä, joka voitaisiin ymmärtää jotenkin yleisellä tasolla tiedossa olevana. Myös nykyinen käsitys kulttuuriympäristöstä pitää sisällään eri aikojen rakennustapoja ja -tyylejä. Kulttuuriympäristön näkökulmasta ne vaikutteet, joita vuosisadan vaihteessa pidettiin maaseudun rakentamiselle haitallisia, ovatkin nykyään osa arvokasta kulttuuriperintöä ja edustavat rakennetun ympäristön eri aikojen kerrostumia, jopa esimerkiksi kansanomaiseen rakennukseen myöhemmin lisättyinä tyylipiirteinä.

Aikalaiskirjoituksissa on näkyvissä, että julkinen kirjoittaminen ammatilehdissä on harvojen ammatinharjoittajien varassa. Maaseudun suunnittelun suhteen on kuitenkin ollut merkittävä tekijä, että tällaisia yksilöitä on löytynyt eri aikoina. Vuosisadan alkupuolella nämä henkilöt vaikuttavat omissa ammattijärjestöissään ja maaseutuun liittyvissä suunnittelutehtävissä, myöhemmin erityisesti maaseutua koskevassa hallinnossa toimivien virkamiesten vaikutus on ollut merkittävä. Esimerkiksi maatilahallituksen rakennusosaston kannanotot ovat sodanjälkeisenä aikana olleet vaikuttavia, koska maatilahallinto myös rahoittaa merkittävää osaa maatalojen rakentamisesta. 1960-luvulla ilmaistaan näin, että vanha rakennuskanta on menettänyt käyttöarvonsa, ja tarvitaan uusia rakennuksia täyttämään rationaalisen toiminnan vaatimukset.

Myöhemmin taas pyritään voimakkaasti lisäämään puun käyttöä maaseuturakentamisessa ottamalla se yhdeksi lainoitusehdoksi rakennussuunnitteluun. Samoin aletaan aktiivisemmin tukea vanhojen rakennusten korjausta ja suunnittelukustannuksia osana rakennusprojektia. Hallinnon taloudellisilla päätöksillä ja niiden markkinoinnilla pyritään ohjaamaan rakennustapaa perinteisempään suuntaan.

Jälleenrakennuskausi muodostaa poikkeuksellisen aikakauden maaseudun suunnittelussa, koska tällöin myös arkkitehdit aktiivisesti hakeutuvat jälleenrakennuksen tehtäviin. Tosin yhtenä kannustimena on, että muut kuin asuntorakentamiseen liittyvät tehtävät ovat vähäisiä, ja ammattikunnan työllisyyden turvaamisen takia on olennaista pyrkiä mukaan jälleenrakentamiseen. Arkkitehdit olisivat halunneet voimakkaammin johtavan roolin työn organisoinnissa, mutta maaseudun neuvontajärjestöjen kautta organisoitiin kuitenkin työ lopullisessa muodossaan. Näillähän on ollut hegemoninen asema maaseudun rakentamisen suunnittelussa ja neuvonnassa jo vuosisadan alusta alkaen.

1960-luvulle tultaessa kaupunkien ja lähiöiden rakentaminen asettaa ammattikunnan uusien haasteiden eteen, ja kiinnostus maaseudun tehtäviin hiipuu. Maaseudun rakennustehtäviinkin pyritään soveltamaan mahdollisimman rationaalista lähestymistapaa, ja kirjoituksia leimaavat kuvaukset toiminnallisista ja rakenteellisista ratkaisuksista, kun taas rakentamisen ulkonäköön ja sopivuuteen maaseutumaiseen ei enää juurikaan kiinnitetä huomiota. Samaan aikaan käsitys vanhan rakennuskannan käyttö- ja hoitomahdollisuuksista painuu aallonpohjaan, josta se alkaa vaivalloisesti nousta vasta 1970-luvun mittaan, oikeastaan selvemmin 1980-luvulle saavuttaessa. Maatilahallituksen julkaisemat suunnitelmakirjat kuvaavatkin hyvin maaseudun rakentamisen kehityslinjoja 1980-luvulta 2000-luvulle. Alussa rakentamista hallitsevat tyypitalomaiset asuinrakennukset ja tyypilliset maaseudun tuotantorakennukset sekä uudisrakentaminen, vähitellen mukaan tulee rakennusten korjausesimerkkejä ja monipuolisempia elinkeinotoimintaan liittyviä rakennustyppejä. Huomiota aletaan kiinnittää entistä enemmän myös rakennusten muodostaman pihapiirin kokonaisuuteen ja sen suhteeseen omaan ympäristöönsä. Voidaan todeta, että yksilöllisemmän suunnittelun tarve kasvaa. Suunnittelijat ovat kuitenkin enimmäkseen muiden ammattikuntien kuin arkkitehtien edustajia.

1980-luvun mittaan syntyy joitakin positiivisia saavutuksia kiinnostuksesta maaseudun suunnitteluun, ja arkkitehdit ovat näissä ammattikuntana aktiivisia. Maaseutukirkonkylien suunnittelukilpailuja järjestetään, ja merkittäviä ovat myös maaseutuseminaarit eri puolilla Suomea, jotka eivät kuitenkaan ole saaneet jatkoa 1990-luvulla. Aluearkkitehtitoiminnan käynnistäminen on myös uusi aluevaltaus ja kokeilu arkkitehdin toisenlaiseen toimintaan maaseudulla. Maankäyttö- ja rakennuslain voimaan tultua vuonna 2000 myös aluearkkitehtitoiminta laajenee koko maata kattavaksi toimintamuodoksi, joskin tehtäväkenttä supistuu aiemmasta laaja-alaisesta neuvontatehtävästä selkeämmin kuntien kaavoitusta palvelevaksi toimintamuodoksi.

Yleiskuvaksi muodostuu kuitenkin, että maaseudun suunnittelu on jälleenrakennuskautta lukuun ottamatta ollut arkkitehtien profession kannalta marginaalinen alue, ja sellaisena se näyttäytyy 2000-luvun vaihteessakin. Ammattikuntaan kuuluu kuitenkin arkkitehteja, jotka ovat perehtyneet maaseudun suunnitteluun ja erilaisiin maaseudun rakennushankkeisiin sekä kulttuuriympäristöihin. Sen myötä heille on myös muodostunut oma suhde vernakulaariin arkkitehtuuriin maaseudulla.

Seuraavassa luvussa siirryn käsittelemään 1999 kokoamaani arkkitehtien haastatteluaineistoa, joka kuvaa arkkitehtien ajattelua suhteessa perinteiseen rakentamiseen ja kulttuuriympäristöön, moderniin arkkitehtuuriin sekä ammatillisen identiteetin ja työskentelytapojen muodostumiseen.

Nämä arkkitehdit ovat opiskelleet 1970–1980-luvuilla, joka aikakausi oli käännepisteanalyysin kuvauksen mukaan uusien herätteiden omaksumista. Vanhaan rakennuskantaan aletaan tuolloin kiinnittää taas huomiota ja korjata rakennuksia. Arkkitehtikunnassakin on aktiivisia pyrkimyksiä ottaa kantaa maaseudun rakennetun ympäristön tilaan ja sen kehittämiseen, mikä ilmenee muun muassa kirjoituksissa, maaseutuseminareissa sekä muutamissa maaseutuaiheisissa kilpailuissa.

6 Arkkitehti kulttuuri- ympäristön suunnittelijana

6.1 Haastattelut ja niiden suorittaminen

Tämä luku perustuu seitsemän suomalaisen arkkitehdin haastatteluun, jonka olen tehnyt vuonna 1999. Haastattelun keskeiset kysymykset on asetettu siten, että niiden avulla on tarkoitus tutkia, miten arkkitehdit ovat rakentaneet omaa ammatti-identiteettiään erityisesti opiskeluaajan ja ammatillisen toiminnan kautta, miten he suhtautuvat maaseudun kulttuuriympäristöön suunnittelun kohteena ja millaisia näkemyksiä heillä on suunnitteluun kulttuurisesti vaikuttavista asenteista ja arvoista. Haastateltaville on esitetty kirjallisessa muodossa samat haastattelukysymykset, joihin he ovat vastanneet suullisesti, ja vastaukset on nauhoitettu. Haastattelu on puolistrukturoitu teemahaastattelu. Haastattelujen tuloksena on syntynyt tekstimassa, jonka olen litteroinut. Litteroinnissa olen pyrkinyt ottamaan esiin puheessa esiintyneet tauot, ja noudattanut haastattelujen sanamuotoa tarkasti. Väliviivalla olen merkinnyt taukoa puheessa. Pidemmälle menevää puheen jäsentämistä en ole käyttänyt litterointimerkinnöissä. Haastattelukysymykset on esitetty tämän työn liitteessä. Aineiston käsittelyä ja haastateltujen valintaperusteita olen käsitellyt jo luvussa 4 (4.2–4.3.). Käsittelen haastatteluaineistoa anonymisti, ja erotan eri haastateltavien tekstilainaukset tunnisteilla Haastateltava 1...7.

6.2 Haastattelujen analyysi

Käsittelen tekemääni seitsemän arkkitehdin haastattelua soveltaen siihen tekstin analysoinnin periaatteita, erityisesti diskurssianalyysin ja asennetutkimuksen käsittelytapaa. Olen käsitellyt haastatteluja tekstimassana, josta itsestään nousevia jäsennyksiä olen käyttänyt kokoaivina teemoina analyysissä. Haastattelujen keskeiset havainnot liittyvät arkkitehtien ammatillisen identiteetin muodostumiseen, arkipäivän professionalismiin, käsityksiin kulttuuriympäristöstä sekä käsitykseen paikasta, vernakulaarista ja modernista rakentamisesta sekä näiden suhteesta. Tämän tarkastelun taustalla ovat aiemmissa luvuissa käsitellyt tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen osat eli vernakulaari arkkitehtuuri, kulttuuriympäristö-käsite, vernakulaari arkkitehtuuri suhteessa modernismiin sekä professionalismismi, jota tässä sovelletaan erityisesti maaseudun suunnittelijan näkökulmaan. Lisäksi haastattelujen taustan muodostaa myös maaseudun rakentamisen käännepestien kuvaus aiemmin tässä työssä. Se luo haastattelujen havainnoille historiallisen vertailukohdan, ja sen puitteissa kuvataan myös samalla tavalla marginaalista suunnittelijaidentiteettiä, jota tähän valitut arkkitehdit ainakin joiltain osin edustavat. Kuten käännepestien analyysin yhteydessä on todettu, maaseutu ei ole ollut keskeinen toimintakenttä arkkitehteille, vaan marginaalinen alue, jolla on toiminut harvoja arkkitehteja. Poikkeuksen tästä muodostaa sodan jälleenrakennuskausi, joka työllisti arkkitehteja laajalla rintamalla. Sen jälkeen tilanne kuitenkin palautui samantyyppiseksi kuin vuosisadan alkupuolella.

Ensimmäisessä vaiheessa tekstianalyysiä on keskitytty kokoamaan niin sanotut raakahavainnot keskeisiksi havainnoiksi. Tähän olen pyrkinyt ryhmittelemällä neljän pääotsikon alle haastattelujen kuvauksia ja siis vastauksia mitä-kysymyksiin. Sen jälkeen siirrytään käsittelemään aineistosta nousevia miksi-kysymyksiä, joiden avulla pyritään kuvaamaan sitä sosiaalista todellisuutta, joka haastattelujen kautta tulee näkyviin. Tarkempien havaintojen tekemiseksi on tärkeää tunnistaa haastatteluista ristiriitaisuudet, viittaukset hegemonisiin diskursseihin (diskursseihin, jotka ovat muodostuneet tavallaan kulttuurisesti itsestään selviksi), yksilöt suhteessa kontekstiinsa, haastatteluissa esiin tulevat argumentit ja niiden mahdolliset vasta-argumentit, asenteet sekä identiteetin muodostumista koskevat selonteot.

Haastateltavien kuvaus

Haastateltujen arkkitehtien haastattelulainauksen jälkeen on merkitty, kuka haastateltavista on kyseessä. Haastateltava 1 on nainen, joka on toiminut aluearkkitehtinä ja keskittynyt muiden ammattikuntien edustajien ohjaamiseen rakennusten korjauksissa. Hänen tehtäväkenttäänsä on kuulunut runsaasti viranomaisyhteistyötä ja konsulttiyhteistyötä, lisäksi hänellä on kokemusta opiskelusta ulkomailla ja kansainvälisestä ammatillisesta toiminnasta. Haastateltava 2 on mies, joka toimii yksityisyrittäjänä arkkitehtitoimistossaan. Elämäntapaan liittyvät valinnat ovat tärkeä osa ammatillista identiteettiä. Haastateltava 3 on samanlaisessa työssä toimiva mies, joka pitää myös arvossa elämäntapaan liittyviä valintamahdollisuuksia. Haastateltava 4 on mies, jolla on pitkä kokemus opetustyöstä. Sen ohella hänellä on oma toimisto ja aktiivista kilpailutoimintaa. Hänellekin elämäntapa ja arvot ovat tärkeä osa arkkitehdin identiteettiä. Haastateltava 5 on nainen, joka toimii myös opetustyössä, ja hänellä on pitkä kokemus aluearkkitehtinä toimimisesta. Rakennuskulttuuriin liittyvät tehtävät ovat pitkään olleet keskeinen osa hänen ammatillisesta toimintaansa. Haastateltava 6 on mies, jolla on oma toimisto, jonka tehtävät ovat korjauspainotteisia. Hän korostaa laajemman kulttuurikäsityksen merkitystä arkkitehdin toiminnassa. Haastateltava 7 on mies, jolla on laaja kokemus opetustyöstä eri oppilaitoksissa.

Ammatillisen identiteetin muodostuminen

Perinteinen ammatti-identiteetti koettuna

Haastateltava kertoo, että on vierastanut arkkitehtuurin opetuksessa asioiden käsittelyä objekteina ja pelkästään esteettisin perustein, jonka hän kuvaa liittyvän ”tiukkaan arkkitehti-identiteettiin.” (Haastateltava 2.) Esteettisten objektien käsittelyssä unohdetaan ympäristön kulttuurinen ulottuvuus, se näkökulma, millaisia rakennukset ovat omassa ympäristöissään, elettyinä ja koettuina. Tavallaan siis kokemuksellisuutta ja elämyksellisyyttä peräänkuulutetaan tässä huomiossa. Näin tuleekin esille myös kysymys, millaisena nähdään haastatteluissa tiukasti määritelty arkkitehti-identiteetti.

Yksi haastateltava mainitsee, että kuuluakseen arkkitehtien enemmistöön on osattava suunnitella tietyllä tavalla, niin että tulee tunnistettua.

Tämä voi tarkoittaa jonkin muodissa olevan aiheen käyttämistä suunnittelussa. Yksi tällainen yksinkertainen tunnusmerkki voi olla esimerkiksi haastattelujen ajankohtana ja haastatteluissakin esiin tullut yleistynyt kapea vaakarimoitus rakennusten julkisivuissa ja aitauksissa. Arkkitehdilla on siis oltava ”– nykyään sellainen merkkikieli, jolla kerrot että kuulut porukkaan, hallitset nämä käsitteet”. (Haastateltava 2)

Arkkitehdin ulkoisesta imagostakin on muodostunut klisee, joka tulee esiin yhdessä haastattelussa: ”– kuolemanvakavaa, mikä mua on aina kiusannu hesalaisissa hommissa, on kuin hautuumaalla – niinpä ne on ne arkkitehditkin – ne on kuin verovirkamiehiä mustissaan”. (Haastateltava 3)

Haastattelun mukaan ”vanha arkkitehdin rooli on hyvin lähellä sitä mitä se on pääkaupunkiseudulla nykyäänkin – on todella suuria herroja, jotka suuressa armollisuudessaan piirtää joillekin taloja”. (Haastateltava 3) Pääkaupunkiseudun ulkopuolella, pikkukaupungeissa ja maaseudulla ajatellaan, ettei arkkitehti voi ruveta mitään omakotitalon kaltaisia pikkutöitä ruveta tekemään. Arvellaan, että arkkitehdit edustavat yläluokkaa, jolla on kalliita mieltymyksiä ja jotka eivät ymmärrä käytännön asioista mitään. Ajatellaan myös, että arkkitehtuuri edustaa eräänlaista koristetaidetta periferiassa.

Haastatteluissa tulee esiin käsitys siitä, että arkkitehdit suunnittelevat tietyllä tavalla toisilleen eli suunnitelmat edustavat tapaa kommunikoida keskenään. ”Pahin vitsaus arkkitehtuurissa on se että tehdään todellakin julkaisuja varten – ja sitten tämmöinen jumalaton esillä olemisen tarve joka on taiteilijoille ominaista, nehän on sairaita, niin kuin poliitikotkin, ellei ne nää joka aamu lehdestä [itseään].” (Haastateltava 2)

Koulutuksessa on negatiivista, että ”painotetaan että arkkitehti on taiteilija – se on käsityöntekijä, niin kuin kellosepät, mitä taiteilijoita ne oli, ja sitten ne saatto tehdä uskomattoman hienoja juttuja”. (Haastateltava 3) Koulutuskeskusteluissa nousee säännöllisesti esiin taiteellisten aineiden määrä ja tarve lisätä niiden osuutta. Arkkitehdin mieltäminen taiteilijaksi on säännöllisesti käytetty luokittelu, johon Salokannelkin (1993) viittaa tutkimuksessaan arkkitehdin profession muodostumisesta.

Arkkitehdin identiteetin omaksuminen on osa arkkitehdin ammatin opiskelua. Identiteettiä rakennetaan niin opiskelun kautta kuin usein

toimistoissa työskentelyn kautta, mikä liittyy professionalistiseen mestari–oppipoika-oppimismalliin, jota professionalismin tutkimuksessa on pidetty myös hyvänä ja toimivana mahdollisuutena siirtää ammatillista tietoa ja taitoa. Identiteetin omaksumista edistävät opiskelijan kannalta positiiviset esikuvat ja mallit, toisaalta taas prosessi etenee myös negatiivisten mallien sysäämänä. Eräs arkkitehti kertoi ensimmäisestä työpaikastaan toimistossa, jonka hän kuvasi olleen ”merkittävä siten, että itse muodosti suhdetta siihen, miten ei ainakaan halua tehdä töitä”. (Haastateltava 6)

Kaksi haastateltavaa kuvaa identiteetin omaksumisen kriisivaiheita ja kertoo harkinneensa opiskelun lopettamista parin vuoden kuluttua niiden aloittamisesta. Yksi haastateltava ei halua juuri muistella opiskeluaikaansa, koska ”... on halunnut unohtaa, kun se opiskelu oli niin rankkaa”. (Haastateltava 6) Tässä rankka opiskelu ei tulkintani mukana viittaa opiskelun rasittavuuteen, vaan pikemminkin opetuksen sisältöön, jonka omaksuminen ei ollut luontevaa kyseiselle haastateltavalle. Muualla haastattelussa tulee ilmi, että hänen arkkitehtuurikäsitteensä on muodostunut omanlaisekseen tai pysynyt omalla pohjallaan opetuksesta huolimatta. Vaikutteet ja esikuvat siihen on saatu opetuksen ulkopuolelta, esimerkiksi lähipiirissä vaikuttaneista taitavista rakentajista sekä oman tekemisen ja työelämän kautta.

Useammassa haastattelussa (erityisesti oululaisten arkkitehtien) tulee ilmi, että opiskeluaikana ammatillisen identiteetin muodostumiseen on saatu tukea sellaisilta opiskelutovereilta, joilla on oma näkemys tai jotka eivät ole halunneet omaksua vallinneita tapoja suunnitella modernin perinteen mukaisesti. Auktoriteettiasemassa olivat siis sellaiset ikätoverit, jotka halusivat kyseenalaistaa vallinneita käsityksiä.

Kesätöiden kautta päästään tutustumaan itseä kiinnostaviin arkkitehtuuriin liittyviin aihepiireihin ja ympäristöihin. Useat haastatellut työskentelevät kesätöissä rakennuskulttuuri-inventointien parissa, ja heille on tyypillistä hakeutua tehtäviin, joissa ollaan tekemisissä vanhojen ympäristöjen kanssa. Voi pohtia, onko tämä jonkinlaista vastavaikutuksen hakemista sille, että arkkitehtuurin opetusta ei koeta tyydyttävänä, mikä on tilanne näiden haastateltujen osalla, näin voisi jopa ehdottaa ja pitää eräänlaisena aineistosta nousevana hypoteesina. Yhdessä haastattelussa kuvataan, että ”inventoinnit ovat vaikuttaneet suhteeseen perinteeseen:

kun näkee kokonaisuuksia, osaa arvostaa myös yksittäisiä kohteita, näkee kuinka vähän vanhoja rakennuksia on jäljellä”. (Haastateltava 5) Esimerkkinä tärkeästä kesäharjoittelutyöstä mainitaan opiskelijaryhmässä tehty kaavoitustyö, johon liittyy vanhan rakennuskannan inventointia. Haastattelun mukaan se on ollut ”hieno kokemus”. (Haastateltava 5) Yhteistyö muiden aiheesta kiinnostuneiden kanssa edustaa sosiaalista oppimista, joka esimerkiksi Hakkaraisen mukaan on keskeinen tekijä asiantuntijaroolin omaksumisessa (vrt. Hakkarainen ym. 2004).

Asenteet ja esikuvat annettuina ja etsittyinä

Herääminen oman arkkitehtuurikäsitteen muokkaamiseen tapahtuu yhden haastateltavan mukaan sitä kautta, että ”totesi, ettei siellä [yliopistossa] mitään opi”. Yhtenä herätteenä on ollut ulkomaalainen kuvanveistäjä, jolle haastateltava on esitellyt suomalaista arkkitehtuuria 1970-luvun alun Suomi rakentaa -kirjan avulla. Kuvanveistäjä on kysynyt: ”Kutsutko sinä tätä arkkitehtuuriksi?” Haastateltavalla menee kuitenkin kauan aikaa, ennen kuin alkaa ajatella, mitä se voisi vaihtoehtoisesti olla. (Haastateltava 2)

Skeptisyys arkkitehtikoulutusta kohtaan ilmenee erityisesti muutamissa haastatteluissa. Kaikissa haastatteluissa näkyy kuitenkin selvästi, että positiiviset kokemukset opetuksesta eivät ole olleet lukuisia ja runsaita, vaan joitakin tiettyjä, joilla on merkittävä vaikutus haastateltavan ammatilliseen suuntautumiseen. Erityisesti tällaisen havainnon kohdalla pohtii, mistä puhutaan ja mistä samalla vaietaan.

Kokemukset arkkitehtuurin opetuksesta tuovat esiin ainakin kahdenlaisia päähavaintoja. Toisaalta opetus on nähty valmiiden käsitysten siirtämisenä opiskelijoille, jonka puitteissa ei ole hyväksytty asioiden kyseenalaistamista. ”Jos poikkeaa totutusta, saa vähintään kummeksuntaa aikaan omassa piirissä”, mainitsee yksi haastateltava. Toisen haastateltavan mukaan 1970-luvun alussa arkkitehtuuri on ajautunut kriisiin, jota kuvaa tapaus opiskeluajalta: opiskelijakilpailussa ehdotetaan vakavasti, että rakennuksen julkisivuja ei tarvitse piirtää, koska ne ovat samanlaista ruutuosmittelmaa kuitenkin. Ajalle tyypillisissä kilpailutöissä moduli- jaot näkyvät selvästi niin pohjakuvissa kuin julkisivuissakin. Samalle haastateltavalle sattuu tapaus, jossa hän vie koululle nähtäväksi harjoitustyönsä, jossa on suunnitellut lomamökin pagodimaiseksi raken-

nukseksi, joka on saanut vaikutteita itämaisista bamburakennuksista. Reaktio on assistenttien puolelta tyrmäävä:

”– ei helvetti, ei tämmöstä saa tehdä – kysyin, että mitä sitten saa tehdä – olin aivan järkyttynyt kun luulin, että tietenkin saa tehdä – se piirsi paperille että tällaista – mä kysyin että missä näitä on – se sanoi, että kirjastossa, sieltä voit käydä kattomassa – mä menin sinne, löysin Mies van der Rohen ja Philip Johnsonin töitä; Fernsworth Housen – ajattelin onpa hieno tölki, tämä se varmaan on – ja piirsin siitä suoraan, suoraan kopioin – ja vein – kehuivat, on aivan loistava – ajattelin, etteivät ole järjissään; ei puhuttakaan että olisivat kysyneet, mistä tämä on saanut alkunsa ja voisitko vähän hioa; ajatus oli, että tämä on suomalaista arkkitehtuuria ja opetetaan näille se.” (Haastateltava 2)

Edellä olevissa esimerkeissä tulee näkyviin kriittinen suhtautuminen mestari–oppipoika-mallin opetustapaan, jota myös Yanar (1999) on kritisoinut arkkitehtuurin studio-opetusta käsitelleessä tutkimuksessaan. Kritiikin kohteena on nimenomaan opetuksen tietoa ja vakiintuneita käsityksiä siirtävä luonne, jonka yhteydessä ei opiskelijan mielipiteelle anneta arvoa.

Toisaalta taas vaikuttavat ja karismaattiset opettajapersoonat nousevat esiin selkeästi haastatteluissa, kuten esimerkiksi Oulussa opiskelleiden haastateltujen opiskeluaikana professorina toiminut Reima Pietilä. Kuvaukset Pietilästä opettajana ovat kuitenkin hyvin monisyisiä ja –ulotteisia. Hänellä kuvataan olevan persoonallinen tapa opettaa, ja opetuksen ohella Pietilän töitä pidetään vaikuttavina. Haastattelujen perusteella on pääteltävissä, että Pietilä on suunnannut opiskelijoiden mielenkiinnon laajemmin ympäristöön ja kulttuuriin, mikä poikkeaa muusta samanaikaisesta opetuksesta selkeästi: ”Pietilä tuli opettajaksi – opetuksen sisältö muuttui: arkkitehtuuri kulttuurinen tehtävä, ei vaan seinien sisältöä”. (Haastateltava 6) Pietilän tapaa opettaa on pidetty kuitenkin vaikeaselkoisena, ja hänen esitystapaansa mutkikkaana sekä esiintymistä omaperäisenä. Eräs haastateltu arvelee, että Pietilä on opettajana ”varmaan hirveän huono”, millä hän käsittääkseni tarkoittaa tässä lähinnä opettajan pedagogisia taitoja. (Haastateltava 5) Ajatusmaailmaltaan hänet koetaan mullistavana, koska hän kyseenalaistaa vakiintuneita käsityksiä ja usuttaa opiskelijoita etsimään itse

vastauksia. Yhden haastateltavan mukaan ”opettajan tehtävä on raottaa ovia moniin suuntiin, oppilaan pitää itse hakea ajatteluaan; ei kaikkea voi oppiakaan”. (Haastateltava 5) Tämä luonnehdinta näyttää soveltuvan hyvin esimerkiksi Pietilään opettajana. Pietilä ainakin näyttää näiden kuvausten valossa toimineen täysin vastakkaisesti verrattuna valmiiden mallien ja asenteiden siirtämiseen opiskelijoille.

Pietilää ei kuitenkaan pidetä suoranaisesti rakennusperinteen puolestapuhujana, esimerkiksi yhden haastateltavan mukaan samaan aikaan rakennustaiteen historian professorina toiminut Esko Järventaus luo pohjan myöhemmälle kiinnostukselle rakennusperinteeseen sekä sen säilyttämiseen..

Arkkitehtien opetus on haastattelujen mukaan ollut heidän opiskeluaikanaan uuden rakentamiseen tähtäävää, mikä näkyy opetuksen asenteina voimakkaasti. Toisaalta haastatteluissa tulee esiin, miten jokainen on jossain vaiheessa pohtinut omaa suhdettaan vanhaan kulttuuriympäristöön ja muodostanut siihen oman asenteen. Opetus ei juuri ole antanut siihen eväitä, lukuun ottamatta arkkitehtuurin historian opetusta:

”– ja rakentamisessa – vanha on kovin helppo hylätä, ja unohtaa, ainakin aluksi, mennä täysillä mukaan, se on kyllä meidän erikoisuus, ja sitten niin kuin arkkitehdillä erityisen voimakkaana, tulee varmaan jo opetuksessa. Se on musta aina niin kuin suunnittelijan töissä, se on se tilannekin missä etsitään uutta ja omaa ilmaisua ja esikuvia ulkopuolelta, mutta kuitenkin sen taustalla oleva tiedostamaton asenne, voihan sitä keskittyä esimerkiksi arkaaisuuteen, menneisyyteen päin – sieltä on kyllä todennäköisempää löytää jotakin kuin arvata tulevaisuutta, ollaan aina uudessa ja uudessa.” (Haastateltava 6)

”Se huono opetus oli sitä kautta erinomaista ettei oppinut mitään”, kuvailee yksi haastateltava omaa kokemustaan arkkitehdin koulutuksesta 1970-luvun alkupuoliskolta. Toinen haastateltava taas huomauttaa, että ”mä luulen että on suuri määrä oppilaita, enemmistö, joka tarvitsee opetusta – ne jotka siellä joten kuten oppii itse hankkimaan tietonsa, ne kyllä pärjää, mutta osa ei pärjää, jos niille ei tarjota sitä – sen takiahan vanha klassinen opetus on ollut hyvä, että kaikille on taattu tietty ammattitaito, ne on oppineet tekemään klassisia kauniita taloja --- vähän niin kuin jatsin soitto, että ensin on osattava perusasiat että

voi ruveta inspiroimaan.” (Haastateltava 3) Eli kaikkien kohdalla suurta aktiivisuutta ja itseohjautuvuutta edellyttävä tilanne ei ole pelkästään positiivinen, vaan ehkä liian vaativa tai turhauttava, mikä todetaan näissäkin haastatteluissa toisaalla.

Eräs haastateltu toteaa, että ilmapiirissä on ”nykyään muka luovuuden ja taiteellisuuden korostaminen – joka luovuus ei yksinkertaisesti puhkea kukkaan, jos ei sulla ole perusasiat kunnossa, ellet sä pysty tekemään yksinkertaisesta koirankopista kaunista ja harmoonista ja käytännöllistä”. (Haastateltava 3) Ajatuksena on, että ensin on opittava perusasioita arkkitehdin ammattitaidosta, ennen kuin voi olettaa, että luovuus pääsee esiin. Näkemys korostaa arkkitehdin ammatillisen osaamisen tärkeyttä, arkkitehdin professio ei ole samalla tavoin akateeminen kuin jokin muu yliopistotasoinen koulutus, vaan sen omaksumisessa edellytetään sekä tietoa että taitoja.

Tyytymättömyys opetuksen antiin ja asenteisiin johtaa toisaalta haastattelujen mukaan etsimään vaikutteita muualta. Oulussa tämä näyttää olleenkin Pietilän tavoitteena, usuttaa opiskelijat etsimään itse. Joku hankkii täydennyskoulutusta ulkomailta, kansainvälisiä regionalismiin liittyneitä vaikutteita välittyy opiskelijoiden työskentelystä ulkomailla tai kirjallisuudesta ja arkkitehtuurilehdistä etsitään valtavirrasta poikkeavia esimerkkejä ja suunnittelijoita. Muutamat oululaiset opiskelijat kiinnostuvat erityisesti sveitsiläisistä arkkitehdeista Olgiattista ja Kelleristä, jotka edustavat tulkintaa regionalistisesta suunnittelusta (ks. esim. Ylimäla, Niskasaari & Okkonen 1993, 23). Olgiattilla on omaperäinen tapa käyttää moderneissa taloissa aina joitakin vanhoja rakennusosia, kuten ovia tai ikkunoita.

”– muoto- ja ideavaikutteet em. taholta; hoksattiin, että on muitakin jotka pyrkivät toimimaan omassa ajassaan, mutta kunnioittaen vanhaa ympäristöä, rakentamalla sen jatkeeksi (ei olemalla hyviä modernisteja, kuten etelässä, vaan katsomalla, miten asiat on tehty täällä ennen) – edelleenkin periaate toimii, muodot muuttuvat, mutta pyrkimys tähän lähtökohtaan pysynyt.” (Haastateltava 4)

Useissa oululaisten arkkitehtien haastatteluissa tulevat esiin yhteydet muihin pohjoismaihin ja niissä toimivat arkkitehdit. Länsirannikon yhteys Ruotsiin on historiallisesti ollut pitkä ja edelleenkin konkreettinen.

Ralph Erskinen arkkitehtuurista löydetään yhteyksiä vernakulaariin, niin muotokielessä kuin suunnitteluprosessissa, johon asukkaat halutaan mukaan osallistumaan. Ruotsalaisista lisäksi Jan Gezelius ja Carl Nyren mainitaan tässä yhteydessä kiinnostavina arkkitehteina. Gezeliuksen kapearunkoiset kulttuurimaisemassa sijaitsevat puutalot herättävät oululaisten arkkitehtien huomiota 1970-luvulla, hänen suunnittelemiin kohteita ovat muun muassa muuttolintumuseo (1961) ja kalastajan talo (1963) Öölannissa Etelä-Ruotsissa, Villa Drake (1970) Borlängessä sekä Tukholman etnografinen museo (1972–1978), suuri punamullalla käsitelty Djurgårdeniin sijoittuva puurakennus, jonka toinen suunnittelija on arkkitehti Gunnar Mattson. Tanskalaissyntyisen arkkitehdin Erik Asmussenin suunnitelmia Steiner-pedagogiikan keskuksen Järnaan on myös seurattu kiinnostuneina.

Kuva 23: Arkkitehtien Jan Gezeliuksen ja Gunnar Mattsonin suunnittelema Tukholman etnografinen museo.

Arkkitehti Jan Gezelius on syntynyt vuonna 1923, ja opiskellut ensin taidehistoriaa, arkeologiaa ja sosiologiaa ennen arkkitehdin opintoja, joilla Caldenbyn ja Walldénin mukaan on ilmeinen vaikutus hänen suunnittelutapaansa (Caldenby & Walldén 1990, 10–12). Gezeliuksen töistä kertovassa kirjassa häntä luonnehditaan kuuluvaksi ruotsalaisten arkkitehtien löyhään ryhmään, jonka suunnittelutapaa kuvataan seuraavasti: ”Det är en modern arkitektur, men inte modernistisk. Snarare har den en tydlig öppenhet för historiska förebilder, både ur en lokal och ano-

nym tradition och från en i tiden och rummet vidsynt och högst kultiverad associationskrets.” (mts., 32–33) Gezelius on myöhemmin toiminut professorina Chalmersin teknillisessä korkeakoulussa ja tullut tunnetuksi suunnittelutehtävistä, jotka käsittelevät opetuksessa laajasti maisemaa ja erilaisia tuotantomaiseman tyyppejä, jotka vaativat erityyppisiä tuotantorakennuksia. (mts., 33) Edellä kuvattu arkkitehtien ryhmä muodostuu ruotsalaisista arkkitehteistä, jotka ovat työskennelleet osittain myös yhdessä, ja edustavat samantyyppisiä suunnittelulähtökohtia. Ei siis ihme, että monet näistä mainituista ovat myös suomalaisten regionalismiin suuntautuneiden arkkitehtien mielenkiinnon kohteena.

Eräässä haastattelussa kuvataan Erskinen vaikutteita seuraavasti:

”– jos ajattelee muita arkkitehtuurivaikutteita, niin opiskeluaikana mä tykkäsin Ralph Erskinestä – ei ollut kovin kuuluisa vielä silloin – tällainen kansanrakentamiseen liittyvä lähtökohta – ekologia, ilmasto, pohjoinen rakentaminen – hän on vähän toisesta kulttuurista kuin Ruotsi, hän näkee sen vähän eri lailla – myös hänen suunnittelumenetelmänsä on lähellä (vernakulaaria) – asukkaat ja muut pystyy vaikuttamaan jollain lailla siihen muotokieleen, hän hakee sellaista kansanrakentamisen urbaania muotokieltä intuitiivisesti – mikä on mun mielestä ainut tapa lähestyä sitä.” (Haastateltava 7)

Haastattelulainauksessa tulee hyvin esiin sellainen periaate, joka toistuu muissakin haastatteluissa hieman eri muodoissa. Vernakulaari arkkitehtuuri nähdään positiivisena ilmiönä ja sen ominaisuuksia pyritään hyödyntämään, ja tapa jolla hyödynnetään suunnittelussa on intuitio. Ei siis esimerkiksi periaatteiden tieteellinen analysointi, vaan intuitioon eli usein ei niin tiedostettuun tulkintaan perustuva hyväksi käyttäminen uudessa suunnittelussa.

Tanskalaisessa arkkitehtuurissa löytyvää leikkimielisyyttä arvostetaan ja samalla kritisoidaan suomalaisia arkkitehteja liian vakaviksi suunnittelussaan. Samalla ihmetellään, miksi suomalaiseen arkkitehtuuriin näytetään mieluiten hakevan vaikutteita muualta kuin Pohjoismaista, jotka ovat kulttuurisesti meitä lähellä.

”Oon ihmetelly sitä, että kuinka voi olla mahdollista, että ollaan luovassa ammatissa ja sitten on muutama guru jotka pyrkii määritteleen mikä on sallittua – sitten taas kun [länsirannikolla] on ollut aina vahva kaksi-

kielinen kulttuuri, ja kun siinä on ollut aina mukana, niin Pohjoismaat on ollu hyvin lähellä – arkkitehtilehdessä vuodesta toiseen saksalainen miesiläinen maailma – ei ole oikein koskaan esitelty mitään ruotsalaisia hommia – lälläritavaraa – tanskalaisia ei paljon tunneta eikä norjalaisia – siellähän on todella hienoja arkkitehteja.” (Haastateltava 2)

Tapaamisia muiden pohjoismaisten arkkitehtien kanssa tarjoavat useita kertoja järjestetyt kalottialueen tapaamiset, joihin erityisesti oululaisia arkkitehteja on osallistunut.

Haastatteluissa tulee esiin myös Frank Lloyd Wright vernakulaariin arkkitehtuuriin liittyvänä arkkitehtina. Eräs haastateltava huomauttaa, että ”hänellähän on yllättävän paljon vaikutteita juuri kansanrakentamisesta – erityisesti nää Arizonan erämaahan tekemät Taliesin West talot – ihan 40-luvulla vasta – sitä edeltävä vaihe Occadillo Camp joka pystytettiin väliaikaisesti – oli ideaalina että muuttaa koko toimistonsa sinne – siinä on fantastisella tavalla tulkittu arkaaista intiaanirakentamisperinnettä – materiaaleja, uudella tavalla arkkitehti luonut ympäristöön taloja joissa jotakin tämmöistä vernakulaaria henkeä – maagisuutta, tilapäisyyden tuntua, telttakatoksia, jalkoja – ei klassisoivaa arkkitehtuuria, elävää – on tehnyt valtavan vaikutuksen”. (Haastateltava 7)

Hänen mukaansa Wright on myös ensimmäisiä arkkitehteja, jotka ovat matkustaneet Italiaan katsomaan nimenomaan maaseudun kyliä. Wright myös kehittelee ratkaisuja keskiluokan asunto-ongelmaan, esimerkiksi Usonian House on oma suunnittelujärjestelmänsä, josta hän ilmoittaa rakennuslehdissään. Järjestelmä perustuu omatoimiseen rakentamiseen L-pohjaratkaisuun, ”joka mun mielestä on aivan nerokas omakotitaloajattelussa – käsittämätöntä ettei sitä oo Suomessa omaksuttu – koska siinä on se suljettu piha ja aika hyvä tontin käyttö – jos ajattelee Suomea ja tällaista talonpoikaisrakentamista joka pyrkii tällaiseen suljettuun pihaan niin siinä on selvää pyrkimystä mutta samallahan tonttia ja maisemaa pystyy hyödyntämään valtavan hyvin – Tanskassa Utzon on tehnyt näitä alueita – ne on mun mielestä aivan huikeita – niissä on yksityinen tila, puolijulkista tilaa ja julkisempaa valtavaa niittyä tms”. (Haastateltava 7)

Eräissä haastattelussa mainitaan primitiivistä arkkitehtuuria käsittelevä Guidonin kirja ”Primitive Architecture” innoituksen lähteenä vernaku-

laariin arkkitehtuuriin, muita samantyyppisiä teoksia ovat olleet haastattelussa esiin tulleet Rudofskyn ”Architecture without architects” ja Paul Oliverin teokset, jotka käsittelevät vernakulaaria arkkitehtuuria.

Myös Japanin rakennusperinne ja sen jatkuvuus tulevat esiin yhdessä haastattelussa esimerkkinä elävästä kulttuurista, jota edelleen toteutetaan joissain osissa maata.

”– mä oon käynyt paljon Japanissa – ja se jos mikä nyt on tällaista kansanrakentamista tai vernakulaaria, institutionaalistunutta tällaisiksi kaanoneiksi, järjestelmiksi, tietysti kirjoitettu ja kirjattu, mutta pääosin rakentajien ja ihmisten päässä – kyllä minusta maailmassa se kulttuuri jossa tää on kaikkein selkeimmin havaittavissa – rakentamisperinne, johon ei tarvita erillisiä arkkitehtisuuruuksia ja joka huolimatta teollisuusvallankumouksesta jatkuu maaseudulla varsinkin.” (Haastateltava 7)

Edellä lainattu haastateltava ihailee myös opiskeluaikana ”norjalaisia jotka teki puutaloja, Sverre Fehnhan tuli sitten hyvin kuuluisaksi – en kyllä muute tunne kauheasti – kansainvälisiä nimiä aina vilahdtaa – esiintyvät seminaareissa vernakulaarin symboleina, Coren, Hassan Fathy, Louis Barragan, se australialainen Murcutt – niitä raahataan – vaikea löytää – varmaan ne on ihan hyviä – osoittaa vain kuinka syrjässä tää lähestymistapa on kuitenkin arkkitehteillä – sitten nää varsinaiset arkkitehdit viis välittää ja tekee mitä haluaa”. (Haastateltava 7)

Arkkitehtuurin historia ammatin rakennusaineena

Opiskeluajan harjoitustöihin liittyvissä kuvauksissa tulee esille kyseisellä aikakaudella vallinnut modernismin arkkitehtuurikäsite. Yksi esimerkki kertoo vanhaan puukaupunkimiljööseen tehdystä harjoitustyöstä, jossa esitettiin alueelle tasakattoista uudisrakennusta, joka materiaaleiltaan poikkesi alueen rakennuskannasta. Ratkaisutapa osoittaa ajalle tyypillistä modernistista ja universaalia suunnittelua. Haastateltava pohdii, voiko arkkitehtiopiskelija olla tuota mieltä. Samalla hän toteaa, että 1970-luvulla, johon esimerkki sijoittuu, ei vielä ole opetettu korjausrakentamista lainkaan kyseisellä arkkitehtiosastolla.

Otaniemessä opiskellut haastateltava kertoo arkkitehtuurin historian opetuksen olleen mieleenpainuvimpia kokemuksia opiskelussa,

erityisesti Roomaan tehty ekskursion ja siellä rakennusten mittaaminen on ”ensimmäisiä mielenkiintoisia työstämisiä opiskelussa”. Samaisen haastateltavan opiskeluaika ajoittuu 1970-luvun alun opiskelijoiden poliittisen liikehdinnän ilmapiiriin, joka näyttää etäännyttävän tietoisesti opiskelupaikasta siten, että opiskelija muuttaa toiselle paikkakunnalle ja käy loppuaikana vain näyttämässä harjoitustöitään koululla. Haastateltava on myös havainnut myöhemmin puutteena arkkitehtuurin opetuksessa, että klassisen arkkitehtuurin mittajärjestelmiä ei ole opetettu opiskeluaikana: ”Yks semmoinen keskeinen joka on täytynyt myöhemmin opiskella on klassinen arkkitehtuuri – niin kuin esimerkiksi mittajärjestelmät, meillä ei opetettu niitä edes arkkitehtuurin historiassa”. (Haastateltava 1)

Toinen haastateltu toteaa myös arkkitehtuurin historian olleen tärkeimmän oppiaineen hänelle:

”– opiskelussa arkkitehtuurin historia oli mulle kaikkein tärkein, ja Ville Helander oli opettajana pääosin – oli Wickbergin oppilas, ja Wickberghän jo omalla tavallaan korosti tätä niin sanottua kansanomaista rakentamista, siihen aikaan kyllä aika radikaalia, ja hänen tässä kirjassaan on muutama sivu siitä, Niemelän torppaa ja tällaista – se oli kyllä tärkeä lähestymistapa, samoin kuin tää Italia Achitectura – kun tehtiin ekskursioita sinne – kansanomaisen rakentaminen oli otettu arkkitehtuurin historiaan mukaan jollain tavalla – tosin omasta mielestäni aivan liian vähän vieläkin; Euroopassahan on kouluja joissa ensimmäinen vuosi opiskellaan pelkästään vernakulaaria, koska se sisältää todella sen oleellisimman mitä arkkitehtuurissa on – Paul Oliverilla on tää tieto jossain – olis tärkeä painottaa.” (Haastateltava 7)

Sama haastateltu on myös pitänyt omaa vernakulaaria arkkitehtuuria käsittelevää kurssia, mutta huomannut sen yhteydessä, että se ei ole kovasti saavuttanut suosiota, koska arkkitehtuurin historian opetus on perinteisesti niin painottunut julkiseen rakentamiseen. Kuitenkin hän on yrittänyt selittää, miten olennaisen osan kansanrakentaminen muodostaa klassismin perinteessäkin:

”– oon itse yrittänyt tulla takakautta siihen eli koko tää Kreikan klassismi on kiveen siirrettyä kansanrakentamista, puurakentamista – sitä kauttahan voisi päästä käsiksi tähän klassismin kaanoniin ja arkkitehtuuri-

perinteeseen – se kuuluu siihen, siellä taustalla – se on säilynyt meillä täällä Suomessa alkukantaisimmassa muodossaan talonpoikaisrakentamisessa – se arkkitehtuuri joka muodostaa koko länsimaisen arkkitehtuurin perustan.” (Haastateltava 7)

Edellä esitettyjä ajatuksia voisi tulkita myös niin, että arkkitehtuurin opetuksessa korostuu, mikä on arkkitehtien suunnittelemaa ja mikä muiden prosessien tuloksena syntynyttä rakennettua ympäristöä. Profession omaksumisen kannalta se voi olla ymmärrettävä korostus, mutta toisenlainen ja enemmän kulttuurinen lähestymistapa on tutustua ensin esimerkiksi vernakulaariin arkkitehtuuriin ja ympäristöihin.

Rakennuskonservointia ulkomailla opiskellut arkkitehti kokee saaneensa opiskelusta teoreettista vahvuutta käytännön ongelmien ratkaisuun:

”Kun se oli täysin kansainvälinen kurssi, siinä oli parikymmentä opiskelijaa eri maista – se oli kokemusten vaihtoa – jälkeensä muissa kansainvälisissä tehtävissä on voinut paneutua näihin periaatteisiin – korjaamisen ja restauroinnin periaate ja miksi näin on – se on ollut vastapainoa käytännönläheiselle työlle, mutta tukee sitä myöskin – siitä saa semmoista eettistä selkärankaa.” (Haastateltava 1)

Kuvauksessa tulee taas esiin ammatillisen osaamisen syventäminen ja sosiaalisen oppimisen näkökulma, joka toteutuu yhdessä ja vuorovaikutuksessa muiden alaan perehtyneiden kanssa.

Opetuksen haasteet

Kääntäen voi pohtia haastatteluja tarkastellessaan, mitä arkkitehtuurin opetuksesta on unohdettu aiemmin ja mitä kaivattaisiin niiden perusteella. Yksi havainto on ainakin, että kulttuuriympäristöön ja korjaamiseen liittyvät aiheet ovat olennaisia osia tarpeellista opetusta:

”– tämmöisiin asioihin [kulttuuriympäristön arvostukseen] voi vaikuttaa opetuksella ja koulutuksella; ja minusta olis tärkeää arkkitehtien paremmin ymmärtää kulttuuria, nykyään on kulttuurintutkimusta ja jos haluaa ymmärtää laajemmin kulttuuria kuin mitä meidän arkkitehtuurin opetuksessa on, niin siihen on helppo saada lisää opintoja yliopistossa ja jossakin jatko-opiskeluvaiheessa ja lisensiaattityövaiheessa nämä

saattaa tullakin esiin – sitten kun luetaan ja opetellaan tieteellistä työtä, niin tullaan tutustuneeksi muutamaa kulttuurintutkimukseen viittaavaan alaan, se ainakin on hirveän terveellistä.” (Haastateltava 6)

Arkkitehtien ja tavallisten ihmisten tai siis professionalistin ja maallikon keskinäinen ymmärrys tai pikemminkin sen puute aiheuttaa jatkuvasti ongelmia suunnitteluprosessissa. Haastattelun mukaan arkkitehdit haluavat nähdä ”ja ihmiset näkevät että arkkitehtuuri on jotain hienoa, ympäristöstään parempaa erottuvaa, näkisin että arkkitehdit voivat tehdä pieniäkin asioita ja arkista miljöötä, semmoinenkin joka on syntynyt ihan ilman arkkitehtia on arkkitehtuuria. Jos halutaan lähentää arkkitehtuuria ja arkkitehteja toisiinsa niin tällainen kulttuurin laajempi ja syvällisempi ymmärtäminen voisi olla tavoite”. (Haastateltava 6)

Suuri osa haastatelluista on myöhemmin toiminut arkkitehtuurin yliopisto-opetuksessa tai alemmilla asteilla korjausrakentamisen opetuksessa. Yksi päätoimisesti opettajana toimiva kertoo, että opettajan työ on opettavaista, koska on ”tutkittava koko ajan, olenko oikeassa, onko minulla viimeistä tietoa”. (Haastateltava 5) Pohdinta oikeassa olemisesta herättää monenlaisia ajatuksia: missä mielessä opettajan pitää olla oikeassa, tarkoitetaanko sillä oikean asenteen välittämistä vai oikean tiedon välittämistä vai molempia. Sinänsä ainakin asian kyseenalaistaminen ja herkkyyys sitä kohtaan lienee positiivinen lähtökohta opettamiseen, verrattuna tilanteeseen, jossa omaa asennoitumista ja opetustapaansa ei kyseenalaista ollenkaan. Toisaalta voi pohtia, liittyykö kommentti käsitykseen opettajan roolista nimenomaan tiedon siirtäjänä.

Kahden haastateltavan vastauksissa korostuu käsitys arkkitehdin ammatin holistisuudesta, mikä tarkoittaa sitä, että vierastetaan arkkitehdin tutkinnossa tapahtuvaa erikoistumista jollekin alueella. Erityisesti maaseutumaisilla alueilla tai pikkukaupungeissa toiminta edellyttää eri suunnittelualojen tuntemusta laajasti. Toiminta omassa suunnittelutoimistossa on vahvistanut kyseistä käsitystä. Yhden haastateltavan mukaan ”sitä kattoo kauhulla näitä — yhdyskuntasuunnitteluun erikoistuneita kavereita, jotka ei oo eläissään suunniteltu yhtään taloo”. Ja toisaalta ”– on kovan luokan talonsuunnittelijoita, joista näkee, etteivät hallitse kokonaisuutta; näkyy ettei yhdyskuntasuunnittelu ole ollut kovassa suosiossa, ei ole ollut hyviä opettajia, siihen ei ole paneuduttu – ilman muuta pitäis”. Vähäinen kiinnostus yhdyskuntasuunnitteluun

on haastateltavan mukaan mahdollisesti myös seurausta siitä, että ”yhdyskuntasuunnittelun alalla heroistinen arkkitehtirooli on vaikeampi toteuttaa – ja vaarallisempi” (Haastateltava 3) Heroistisen yhdyskuntasuunnittelun varoittavia esimerkkejä ovat haastattelun mukaan esimerkiksi vanhat puukaupunkialueet, jotka on totaalisesti tuhottu uuden modernistisen suunnittelun avulla.

Keskustelu erikoistumisen tarpeellisuudesta kontra holistisuudesta liittyy arkkitehtikoulutuksen rakenteeseen eri paikkakunnilla: Haastateltujen opiskeluaikana Oulussa arkkitehtikoulutus on ollut sama rakenteeltaan kaikille opiskelijoille, kun taas Otaniemessä on ollut mahdollisuus erikoistua tiettyyn aineeseen, ja rakentaa tutkinnot toisistaan poikkeaviksi. Haastatellut ovat kaikki opiskelleet joko Oulussa tai Otaniemessä.

*Ammatillisen identiteetin rakentuminen
– esimerkkinä Oulun koulu*

Haastatellut Oulussa opiskelleet arkkitehdit ovat perustaneet omia toimistoja jo opiskeluaikana ja aloittaneet työskentelyn rakennusten korjaussuunnittelussa. Ammattitaitoa ja puurakentamisen erityispiirteitä on opittu tekemisen kautta. Eräs haastateltava kertoo, että ”käytännön pakosta keskityttiin maaseudun pieniin julkisiin rakennuksiin, asuinrakennuksiin, pieniin kouluihin, leirikeskuksiin”. (Haastateltava 4) Tässä viitataan toisissa haastatteluissakin esiin tulleen suunnittelukulttuuriin, jonka mukaan vaativien kaupunkikohteiden suunnittelijat ovat tulleet Pohjois-Suomeen etelästä.

”Oulussa 70-luvulla vielä hesalaiset toimistot teki kaikki parhaat työt, elikkä siellä ei ollut semmoista selkeää vahvaa oululaista toimistorukkaa – se tuntui ihan älyttömältä – täysin järjetöntä, että pitää Helsingistä asti mennä tilaamaan koulut, kaikki isommat valtion laitokset, edustushommat tehtiin Helsingissä – reaktio oli yksi syy, että syntyi tällainen Oulun koulu, haluttiin hommat omiin käsiin.” (Haastateltava 3)

Toinen taas mainitsee, että ”– kun Oulussa ei ollut sitä identiteettiä, niin se piti ite tehdä”.

Niin sanotun ”– Oulun koulun idea ulkopuolisen mielestä oli siinä, että ikään kuin yritettiin tehdä luvalliseksi tehdä toisentyypistä arkkitehtuuria ja että se ei välttämättä ole sidottu mihinkään ulkoiseen

muotoon, vaan se on lähestymistapa, eli paikasta kumpuava ja paikallisuuteen jollain tavalla sitoutuvaa juttua – päinvastoin kuin tällöinen kansainvälinen tyyli, jota milloin minkäkin nimikkeen alla on lanseerattu”. (Haastateltava 2)

Tässä tulee esille vastareaktio vallinneeseen modernismin ajatteluun, jota opetuksen kautta on oululaisillekin pyritty siirtämään valmiina mallina. Haastattelussa viittaus ulkopuoliseen arvioon kuvaa sitä, että kyseinen haastateltu on seurannut ilmiötä ulkopuolelta, ei sen varhaisiin vaiheisiin osallistuen, mutta on kuitenkin jo aiemmin opiskellut Oulussa.

Oulun kehitystä kauempaa Etelä-Suomen horisontista seurannut arkkitehti toteaa, että ”oululaiset osittain lähti kansanrakentamisesta liikkeelle – sovelsi sitä sitten tiileen kunnantalon, se ei ole ihan helppoa, siinä oli sulamatonta ainesta, hirveä into mutta kuitenkin”. (Haastateltava 7) Kommentti kuvaa hyvin Oulussa syntynyttä asennetta, ja sen ulkopuoliseen tekemää vaikutelmaa. Kyseessä on kuitenkin ilmiön suhteen positiivinen asenne.

Nuoret oululaiset toimistot toimivat avoimesti keskenään, vaihtaen mielipiteitä, vaikutteita ja tietoja uran alkupuolella. Toimintaa voi kuvata poikkeuksellisenä, koska yleensä samalla alalla toimivat voisivat todennäköisemmin kokea toiset toimistot ensisijaisesti kilpailijoinaan samoista työtehtävistä. Myöhemmin toimistot kuitenkin profiloituvat oman tyyppisikseen ja jatkavat omilla linjoillaan eikä kanssakäyminen ole enää samanlaista kuin toiminnan alussa. Oma asuinympäristö on useammille haastatelluille vanha rakennus, jota korjataan ja jossa asutaan sekä hankitaan kokemuksia sen kautta.

”– vaikutteet kulkivat pöydältä pöydälle siinä vaiheessa, kaikki tekivät töitä lähistön maaseudulle, myös omia taloja – käytännön tietoja vaihdettiin myös avoimesti, soiteltiin ja kyseltiin toisilta toimistoista, jatkossa enemmän omilla linjoillaan 80-luvun puolivälin jälkeen – myös asuminen maalla tärkein, asuttiin ja korjattiin isoa taloa, opiskeltiin samalla, uusia rakenteita vanhoihin taloihin, esimerkiksi kuisti.” (Haastateltava 4)

Oulussa on todettu jo aiemminkin olleen tapana käyttää helsinkiläisiä konsultteja suuremmissa hankkeissa, ja kääntäen se tarkoittaa, että

Oulussa ei myöskään ollut samantyyppisiä perinteikkäitä toimistoja kuin etelässä:

”– työtaustasta: on yksi selkeä puute – Oulussa ei ollut semmoisia suveeneja toimistoja mitä Helsingissä on – Blomstedtin, Ervin, ehkä Alvarinkin toimisto, joissa on ollut tämmöisiä vanhoja mestareita, jotka on näyttäny – ne on toiminu parhaimmillaan kuin koulu; ne on näyttäny kuinka hommat tehdään, eikä siellä oo päässy kakarat sohaamaan, niinkun nykyään kakkoskurssilaiset tekee isoja taloja eikä kukaan vahdi niiden perään – se on semmoinen puute, joka on aina mua raivostuttanu – se olis ollu hirveä helpotus – ei tarvi kantapään kautta mennä ja oppia, tulis joku semmone materiaalituntuma ja mittakaavatuntuma – voin kuvitella mitä olis ollu jos olis ollu töissä vaikka Ervillä ja se olis näyttäny että kattokaa pojat tommone lista tohon – sen sijaan että siellä oli tämmöisiä täysiä tohelointa.” (Haastateltava 3)

Edellisessä tulee hyvin esiin mestari–oppipoika-oppimismallin etuja, joiden puuttuminen on myös raskasta oppimisen kannalta. Onkin hyvin käsitettävää, että arkkitehdin ammattitaitoa on perinteisesti siirretty eteenpäin juuri tällä tavalla, koska kyseinen malli sopii siihen erinomaisesti. Toisaalta voi ajatella, että tällaisten työskentelymallien puuttuminen antaa myös vapaammat kädet muodostaa omaa arkkitehtuuriajattelua ja näkemystä suunnittelusta, joskin ymmärrän, että edellinen kommentti liittyy nimenomaan arkkitehdin ammatillisten taitojen oppimiseen, jonka kannalta olisi ollut toivottavaa löytää tällaisia oppimisyhteisöjä. Kuten aiemminkin on tullut esiin, tässä oppimismallissa on myös mahdollisia negatiivisia piirteitä, kuten oppimisen rajoittamiseen liittyvä vallankäyttö ja ammatillisen osaamisen vähäinen jakaminen.

Elämäntapa vuorovaikutuksessa arkkitehtuuriajatteluun

Useat oululaiset nuoret arkkitehdit asettuvat vanhoihin kansakouluihin asumaan, mikä haastattelujen mukaan liittyy elämäntapavalintoihin: ollaan kiinnostuneita ekoasumisesta, postmodernistisesta suunnittelusta, hippikulttuuristakin ja etsitään eräänlaista vaihtoehtoista asumistapaa: ”– semmoinen omavarais- ja irrallinen systeemi, ettei oo Helsingin talutusnuorassa, muttei oo minkään muunkaan”. (Haastateltava 3)

Ajattelu edustaa tapaa erottautua valtavirrasta ja pyrkimystä toimimaan omaehtoisesti valtakulttuuriin nähden.

Postmodernin arkkitehtuurin yhtenä positiivisena puolena nähdään, että se legitimoii uudestaan harjakaton käytön arkkitehtuurissa: ”se oli vapauttava tunne – että myöskin harjakattoiset talot voivat olla arkkitehtuuria – Charles Moore ja kumppanit, Venturit ja vastaavat todettiin kansainvälisesti korkeatasoisiksi – ja huomasin että nekin tekee näitä samoja mökkejä mitä Pohjanmaalla on värkäty iät ajat, ja samaten Itä-Suomessa ja muualla – ettei se olekaan mikään irrallinen juttu tää arkkitehtuuri – sai tavallaan alottaa opiskelun alusta: että mistä se tulee oikein tämän talo.” (Haastateltava 2)

Kuva 24: Charles Mooren arkkitehtiryhmän suunnittelema Sea Ranch Kaliforniassa (Great Buildings 2007).

Arkkitehti Charles Moore ja hänen kumppaninsa ovat suunnitelleet 1964–1965 kuuluisan Sea Ranchin asunnot Kaliforniaan. Asuinrakennusryhmä yhdistää modernia arkkitehtuuria paikalliseen vernakulaariin perinteeseen ja sijoittuu orgaanisesti lähelle merenrantaa karuun ja vuoristoiseen maisemaan. (Great buildings 2007.)

Omien käytännön kokemusten, niin suunnittelun kuin asumisen kautta saatujen, avulla on saattanut aloittaa arkkitehtuurin opiskelun tavallaan uudelta pohjalta. Kuten edellä haastateltu kuvaa edelleen:

”– sai tavallaan alottaa opiskelun alusta: että mistä se tulee oikein tämän talo – se oli mulla puhtaasti esteettistä tää arkkitehtuuri alkuaikana – ei kovin tietoisesti kyennyt ajattelemaan laajempia juttuja, yhteiskunnallisia tai ympäristöllisiä – on oltava joku järkevä peruste, kaikki talot maaseudulla, missä on elänyt ovat katollisia taloja, joissa on ikkunat järkevissä paikoissa, että niistä näkee ulos – mistä se oikein syntyy se hyvän näköisyys näissä taloissa – minä ainakaan en ajautunut teorian kautta tekemään vaan päinvastoin.” (Haastateltava 2)

Haastateltu kuvaa eräänlaista havahtumista siihen, että arkkitehtuurin avulla täytetään konkreettisia tarpeita, joiden lähtökohdat ovat arkielämässä. Tämän näkemyksen haastateltu pystyy luontevasti yhdistämään aiempiin kokemuksiinsa. Vastakohtana tälle on aiemmin omaksuttu esteettisyyttä painottanut modernistinen arkkitehtuurikäsite, joka tavallaan leijuu arkielämän yläpuolella ja on ainakin vahvasti irrallinen käytännön tarpeista.

Useammissa haastatteluissa pohditaan omaa työskentelypaikkakuntaa suhteessa koko maahan ja erityisesti Helsinkiin, joko tietoisesti tai vähemmän tietoisesti. Yksi haastateltava toteaa muun muassa, että työskentely ”periferiassa” Helsingistä katsoen on toisenlaista, omanlaistaan, eikä samanlainen tapa onnistuisikaan taas suuressa kaupungissa. Asiaan oli erityisesti kiinnitetty huomiota, kun toimistossa on työskennellyt toisenlaiseen rooliin tottuneita nuoria opiskelijoita tai arkkitehteja, joilla on selvästi ollut vaikeuksia sopeutua uuteen rooliin: ”mielenkiinto oli [heillä] sellaiseen maailmaan, joka ei ole mahdollista täällä – osittain tämä tapa jolla me tehdään johtuu myös siitä, että me asutaan täällä, muu tapa ei ole mahdollinen – [siis tässä tapauksessa] älyllis–esteettinen maailma”. (Haastateltava 3) Tähän liittyy keskeisesti samassa haastattelussa esiin tullut ajatus, että arkkitehti on käsityöläinen eikä taiteilija, eikä periferia-alueilla olekaan ehkä mahdollista toimia muuten, jos haluaa olla sikäläisen ympäristön kanssa tekemisissä. Samassa yhteydessä haastateltu kuitenkin toteaa, että jos toimisi itse Helsingissä, varmaan myös omaksuisi siellä vallitsevan roolimallin, mikä osoittaa, ettei hän käytä nykyisen toimintatavan kuvausta ainakaan ylemmydentunteisesti, vaan tiedostaa myös joukkoon kuulumisen vetovoiman. Lopuksi haastattelussa todetaan omasta paikkakunnasta, että ”siinä mielessä mainio paikka tehdä töitä, koska en ole sidoksissa kehenkään”. Eli

lopputulemana on, että jos haluaa valita tietoisesti työskentelytapansa, jättäytyy joidenkin suhdekuvioiden ja työtehtävien ulkopuolelle, mutta tällöin voi tyytyä vaatimattomampaan elämään ja toisaalta olla vapaampi monista rasitteista, joita taloudellinen menestyminen vaatii. ”... kokonaisvaltainen homma – kaikki semmoiset mieltymykset jotka tekee elämästä elämisen arvoista, täytyy olla yhdessä – ja minusta tämä [arkkitehtuuri] on vain yksi pikku osa tätä meidän olemista – jos uskois enemmän oppimiseen ja oppisi paremmin – mutta kun on laiska eikä usko oppimiseen – silloin sitä elää tunteensa varassa”. (Haastateltava 2)

Arkipäivän professionalismismi

Ammattikuntien valtataistelu sekä erilaiset toimintakulttuurit

Toimistoa pitävä arkkitehti kuvaa yhteistyötä eri osapuoliin ja erityisesti tilaajaan rakentamisessa seuraavasti: ”– ainut asia mikä joka hommassa on yhteistä, on helvetinmoinen taistelu joka suuntaan – petosta, huijausta, kiristystä, hyökkäämistä – ei ole ollut yhtään sellaista tilaajaa, joka olisi tullut ja sanonut, että tehkää pojat nyt sellaista, tykkään teidän jutuista”. (Haastateltava 3) Tässä siis kuvataan, että suunnittelija saa olla koko ajan varuillaan ja varautua erilaisiin vastoin käymisiin suunnitteluprosesseissa. Kuvaus liittyy arvattavasti rakentamisen taloudellisiin raameihin ja eri ammattikuntien erilaisiin pyrkimyksiin prosessissa, missä ne väistämättä törmäävät keskenään.

Kysymykseen, miten merkittävä suhde rakennusprosessin eri osapuoliin on, vastaa toinen haastateltava taas yhteistyökuvioita korostaen: ”– elikkä sen pitkän kokemuksen perusteella mikä minulla on rakentamisesta niin kannattaa olla oppivainen ja kuunnella, sillä silloin kun se pitää toteuttaa, niin en oikein ymmärrä että miten muuten oikein edes onnistuu kuin olemalla syvästi yhteistyössä niitten kanssa jotka sitten todella tekevät ja taitavat – siitä sitten löytyy ne alat joilla voi onnistua ja sitten viime kädessä saada niin kuin esteettisen lopputuloksen tai sellaisen materiaalin tunnun tai muun asian mitä haluaa; jos sitten siirrytään paperiarkkitehtuurista toteuttavaan arkkitehtuuriin mitä minä nyt olen suurimman osan tehnyt, niin tämä suhde on aivan ratkaiseva; minun mielestä se saa vaikuttaa suunnitteluun ja suunnittelijalla pitää olla vara muuttaa suunnitelmaa matkan varrella, että saadaan hyvä lopputulos

– esimerkkinä on tämä kokemus, joka on läpäisevä, ei tarvitse muuta”. (Haastateltava 6) Vastaus tuntuu hyvin uskottavalta, mutta aina ei ole mahdollista löytää sellaisia osapuolia, joiden kanssa ihanteellinen työskentely onnistuisi. Toisaalta tässä vastauksessa myös kuvataan asennetta, jota ei arkkitehdeille ole perinteisesti opetettu. Oikeaoppisen professionalismin mukaan useimmin pyritään siihen, että arkkitehti määrää eikä neuvottele, ja sitä taustaa vasten tämä asenne vaikuttaa epäarkkitehtimaisemmalta, joskin taas maaseutuoloihin paremmin soveltuvamalta. Joustavuutta ei ole yleensä pidetty arkkitehdin hyveenä. Tässä tulee esiin arkkitehdin valtuutuksen saaminen toimivien asiakassuhteiden kautta, joskin professiotutkimuksessa on esitetty että asiakassuhteissa toimivat ammatillaiset joutuvat tekemään aina kompromisseja, mitä taas ammattikunnan piirissä ei puolestaan arvosteta (vrt. Abbott 1988; Puustinen 2006). Asiakassuhteiden kautta kuitenkin ammattikunnan ulkopuoliset muodostavat mielikuvansa ammattikunnasta. Edellinen haastateltava korostaa vielä tilaajan ja arkkitehdin luottamuksellisen suhteen merkitystä. Hyvä vuorovaikutussuhde muodostuu usein vuosiakin jatkuvasta yhteistyöstä, välillä eri projekteissa ja välillä yhden suuren kohteen osittaisista toimenpiteistä.

Uusia hirsirakennuksia suunnitellut arkkitehti kuvaa, että vielä 5–10 vuotta aikaisemmin on ollut enemmän hirren veistotaitoa, mutta haastatteluaikana on hirsirakentamistaito vähentynyt. Koulutuksella on voitu vaikuttaa alan ammattitaitoa lisäten. ”– on myös vuolukirveen käyttö vähentynyt – esimerkiksi yksi arkkitehti ei ollut nyt löytänyt yhtään koko Suomesta – sen verran oli vielä näitä taitajia – puun käyttö ja käsittely, miten syyt menee, miten katkaistaan – on yleisempää kirvesmiestaitoa jota tulisi ylläpitää perinteestä huolimatta – tarvitaan uudisrakentamisessa – siinä koulutusta on lisätty ja ollaan menossa hyvään suuntaan – hirsitalofirmat – koneella tehdään – tekniikkaa – usein ollut vanhaa osaamista, joka nyt katoamassa”. (Haastateltava 7)

Aluearkkitehtina toimiva haastateltava kertoo neuvontatyönsä olevan ”puhetyöläisen työtä – niin kuin omistajien neuvonta on paljon enemmän puhumista kuin piirtämistä”. Hän luonnehtii työtä usein ”palo-kuntatyöksi”, jossa työmiehet odottavat neuvoja rakennuspaikalla, ja silloin ei ole aikaa muuhun kuin suullisten neuvojen antamiseen. (Haastateltava 1)

Korjausneuvonnan parissa työskentelevä arkkitehti kuvaa korjauksissa esiin tulevia kiistoja siitä, mitä materiaaleja käytetään rakentamisessa. Aukkaat alkavat olla tietoisempia perinteisistä materiaaleista esimerkiksi puurakennuksen korjauksessa, ongelmia taas syntyy edelleen rakentajien kanssa: ”– näiden ammattimiesten materiaalioppi on vielä jostakin 70-luvun alusta – että ihan joka korjauksessa tyrkytetään sitä kipsilevyä – pitää melkein kynsin hampain tapella rakennusmiesten kanssa, että ei laiteta – sit ne haukkuu silmät ja korvat täyteen – kun ne on saaneet sen oman koulutuksensa siihen rakennustapaan, niin siitä ei halua luopua vähällä”. (Haastateltava 1)

Lainaus kuvaa koulutuksen vaikutusta käytäntöihin, joita pyritään soveltamaan suoraviivaisesti eikä kyseenalaisteta. Toisaalta tilannetta voi tulkita myös eräänlaisen valtataistelun kautta, eli kiistellään siitä, kuka määrää korjauksen toteuttamisesta lopullisesti. Arkkitehdin asemaa ei pidetä itsestään selvänä eikä johtavana. Aluearkkitehdin neuvontatyössä tosin myös arkkitehdin asema onkin usein luonteeltaan neuvoa antava eikä viranomaisasema, kuten esimerkiksi kunnan rakennusvalvontaviranomaisella.

”En tiä onks se joku savolainen piirre, mutta ne haluaa ihan ite suunnitella – ja ne koko ajan rakentaessaan miettii ensin monta päivää että mites tää tehdään, vaikka se on siellä paperilla niin ne ei osaa lukea sitä sieltä, että mä olenkin puhunut lukutaidottomista kirvesmiehistä – se on vain näissä isoissa urakoissa missä sillä on rahallista merkitystä niin se (dokumentti) luetaan ja siellä hyvin tarkkaan!” (Haastateltava 1)

Edellä kuvatussa törmätään erilaisten toimintakulttuurien välisiin ristiriitoihin. Arkkitehdin työssä erilaiset dokumentit ja niiden huolellinen valmistaminen ovat keskeisiä, rakentajat mieluummin vastaanottavat tiedon jollain muulla tavalla pienimuotoisessa rakentamisessa. Toisaalta tässä arkkitehdin näkökulmasta tullaan toisen profession reviirille, kun pitäisi pysyä rakentajan roolissa.

Korjausprosesseissa yhdistyy usein yhteistyö erilaisten käsityön taitajien kanssa. Kokeneille ammattilaisille on monesti haastateltavan mukaan tyypillistä hyvä itseluottamus omaan osaamiseen, joka vaikuttaa myös koko ihmisen olemukseen ja yhteistyökykyihin. Oma ammattikuva ja -identiteetti ovat asettuneet kohdalleen, ja tekijä tuntee itsensä ja

kykynsä, mikä näkyy ulospäinkin. Vastakohtana on ammatti-identiteettitään epävarma prosessin osapuoli, jonka on turvauduttava toisenlaisiin vuorovaikutuksen keinoihin neuvottelutilanteessa, ja joka ei ehkä osaa soveltaa oppimaansa tietoa, vaan pyrkii tulkitsemaan esimerkiksi jotain rakentamismääräystä kirjaimellisesti.

”–perinteiset käsityön taitajat helppoja yleensä kauhean sosiaalisia ihmisiä – niillä on varmaan eniten itseluottamusta kun ne osaa sen oman ammattinsa – joka on epävarma yrittää mennä jonkin kirjaimen taakse – rakennus on yhteistyön tulosta näistä kaikista.” (Haastateltava 1)

Toisaalta korjausrakentamisessa olisi usein edelleen tarpeen määritellä monia asioita vasta rakennustyömaalla eikä etukäteen. Esimerkiksi rakennuksen värin valinta on tällainen asia: ”– on ihan eri systeemi määritellä väri etukäteen – on hirveän vaikea määritellä etukäteen – silloin vaikutti mitä pigmenttiä oli käytössä, ei niin tarkkaa määrittelyä kuin värikartan mukaan – hyvät ratkaisut on sellaisia että yhdessä katoaan ja keskustellaan mikä se tavoite oli – ei niin että olen määrännyt juuri tämän värin”. (Haastateltava 1)

Toimistoissa toimivat arkkitehdit arvostelevat myös uuden rakentamisen laatua edelleen huonoksi eikä heidän mukaansa ole haastattelun ajankohtana tapahtunut ”mitään heräämistä korkeatasoisen ympäristön puolesta, vaan rakennetaan juuri niin huonosti kuin voidaan”. (Haastateltava 2) Aluerakentamisprojektit eivät haastattelun mukaan tuota sen parempaa ympäristöä kuin ensimmäiselläkään kerralla (siis 1960-luvulla), vaan tuottavat suurimittakaavaisia ratkaisuja.

Suunnittelu tavallisille ihmisille

Erään haastateltavan toimistossa on suunniteltu paljon pientaloja, joista on syntynyt omanlaisensa kokemus ja näkemys. On suunniteltava hyvin jalat maassa, jotta budjetissa pysytään: ”– meillä on tehty pientaloja, ne on tavallisia ihmisiä, joilla on just ja just varaa omaan taloon – jostain merkillisestä syystä, yleensä viranomaisten painostuksesta ne on käyttäny meitä – ja sitte kun huomaa että tää budjetti on tällainen, että eihän tällä voi tehdä oikein mitään – jos sä haluat hyvän talon, niin se voi olla vaan oikea – hyvät suhteet ja säädylliset suhteet, eikä mitään muuta – sä et voi ajatella, että heitämpä tuohon vielä tuommoisen

lisukkeen, että se näyttäis vähän paremmalta, heitänpä tuollaista hörsöä – niin kuin nykyarkkitehtuurihan on tällaista että ripustellaan kaikenlaista –”. (Haastateltava 2)

Lainauksessa tulee heitonomaisesti esiin käsitys nykyarkkitehtuurista: ”[julkisivuihin] ripustellaan kaikenlaista –”.

Oma elämäntapa tulee mukaan vaikuttamaan suunnitteluun ja siinä tehtäviin ratkaisuihin, kun asuu itse maalla ja elää konkreettisesti siinä maailmassa, missä suunnitelman tilaajakin. Useimmat haastatellut kuvaavat, että kun on itse korjannut ja laajentanut omaa taloaan, suhteuttaa suunnitelmansakin niihin kokemuksiin: ”– niin sitä joutuu omalla kohdallaan miettiä hyvin tarkkaan, että mitä yleensä tekee, että laittaako semmosta ja semmosta ja sitten kun on laiska ei tuu tehtyä mitään ylimääräistä”. (Haastateltava 2)

Monikaan tavallinen ihminen ei päädy tietoisesti tilaamaan omakotitalonsa suunnitelmaa arkkitehdilta, vaan usein on kysymys haastattelun mukaan esimerkiksi siitä, että rakennuksen poikkeuslupa ei etene ja viranomaiset ovat suositelleet arkkitehtia suunnittelijaksi. Usein lieenee kysymys siitä, että asukkaan haluama tyyppitalo tms. pakettiratkaisu ei sellaisenaan sovellu rakennuspaikalle, esimerkiksi kyläympäristöön, jossa on vanhoja rakennuksia. Suunnitteluprosessi on usein tilaajan vähittäistä taivuttelua tekemään jotain muuta, kuin mitä on alun perin aikonut ja joka ei mahdollisesti saa hyväksyntää viranomaisilta. Osa tämänäyttymisistä prosesseista jää kesken eikä johda tulokseen.

Yksi haastateltava kuvaa, miten tilaajaa arveluttaa uskoa tehtävää arkkitehdin käsiin, varsinkin kun lopputulos ei ole heti tiedossa: ”– arvojen välittäminen toiselle vaikeaa – viesti että minkä vuoksi – jos teet semmoista juttua, ihmisethän haluais että näyttäkääpä nyt minkälaista juttua rupeatte meille tekemään – ihmisethän haluais että olis valmis malli – sit kun sanoo etten minä tiä, niin ovat kauhuissaan – useimmat kokee tän rakentamisen, että on tehtävä piirustukset koska viranomaiset vaatii – sitte on muutamia asiakkaita, joiden kanssa on alettu kehittää, ne on huomanneet astuneensa ihan toiseen maailmaan – ja ne on aidosti kiinnostuneita”. (Haastateltava 2) Tätä taustaa vasten on helppo ymmärtää tyyppitalojen suosio, koska niihin ei sisälly suunnitelmina mitään riskitekijöitä, vaan valmis suunnitelma valitaan luettelosta

ja siihen ehkä tehdään jotain yksilöllisiä muutoksia. Tilaajan ei tarvitse sietää epävarmuutta siitä, millaiseen luonnokseen arkkitehti on pääty-mässä. Samantyyppisiä havaintoja on esittänyt Heini Korpelainen tutkimuksessaan omakotirakentajista ja heidän suhtautumisestaan arkkitehtisuunnittelijoihin. Artikkelissaan hän on käyttänyt aineistona rakentamassa olevien välisiä nettikeskusteluja, joissa tulee esiin epäluottamus arkkitehtisuunnittelijoihin. (Korpelainen 2004.)

On myös sellaisia asiakkaita, jotka kiinnostuvatkin arkkitehdin esittämistä ideoista, ja muuttavat omaa asumistyyliään ja sisustustapaansa uuden talon mukaisiksi: ”– kyllä meillä on joitain semmoisia – yllättävän moniakin sellaisia asiakkaita, jotka on moneen kertaan todennu, että heidän maailmansa muuttu – että he astu uuteen maailmaan ja sen jälkeen kaikki valinnat on olleet tietoisia, suuntautuneet ihan toisella tavalla, että estetiikka ei ennen merkinny heille mitään”. (Haastateltava 3)

Haastattelussa tulee esiin, että on usein hyvä saada asiakkaalta ruutupaperiversio, johon asiakas on itse piirtänyt toivomansa ratkaisun. Siitä lähdetään liikkeelle, ja se toimii samalla muistiona suunnittelussa. Samoin asiakkaan perusteellinen haastattelu on keskeistä suunnittelun käynnistyessä. Lopuksi todetaan, että arkkitehdin rooli on pääkaupunkiseudun ulkopuolella aivan toisenlainen, suorastaan eri ammatti, mikä näkyy tässäkin prosessissa. Näiden työskentelyvaiheiden kuvaaminen osoittaa selkeitä ammatillisen toiminnan malleja, jotka ovat muotoutuneet käytännön työskentelyssä ja sen tarpeista.

Arkkitehdin roolissa ovat tarpeen erilaiset suostuttelun ja vakuuttamisen strategiat. Eräässä haastattelussa kerrotaan esimerkki, miten on ollut tavoitteena käyttää kunnan julkisessa rakennuksessa punamultaa julkisivulaudoituksen värinä. Rakennustoimikunta vastustaa aietta yksimielisesti. Arkkitehti on juuri maalannut oman asuinrakennuksensa punamullalla, ja kutsuu rakennustoimikunnan kylään sekä tarjoaa pullakahvit. Ympäristö toimii rakennustoimikunnalle vakuuttavana todisteena värin käytöstä, ja toisaalta siitä, että arkkitehti itse elää arvonsa mukaisesti. Käynnin jälkeen väritys ollaankin valmiita hyväksymään, ja löydetään sen käytölle historiallisia perusteitakin. Esimerkki kuvaa tavallaan onnistunutta argumentaatiota, jossa epäilevät osapuolet saadaan suostuteltua ehdotetun ratkaisun puolelle osoittamalla,

että suunnittelija itsekin valitsee saman ratkaisun asuinympäristöönsä. (Haastateltava 3)

Professiot rakennusten korjaamisessa

Erityisesti maaseudulla omatoimisuuden käsite näyttäytyy monessa valossa. Toisaalta se on perua kansanomaiselle rakentamiselle tyypillisestä rakentamistaitojen jonkinasteisesta hallinnasta, toisaalta se voidaan nähdä itseriittoisuutena, jossa ei ole tarvetta turvautua eri alojen ammattilaisiin ainakaan itse rakentamisessa. Korjausneuvonnan parissa työskentelevä arkkitehti kuvaa toimialueensa ilmapiiriin muuttumista 1980-luvulta 1990-luvulle:

”– 90-luvulla suunta on mennyt siihen, että yhä useammat ihmiset kuvittelevat, että korjauksia ei tarvitse suunnitella, ne vain tehdään – sitä osoittaa, että on paljon palokuntatyötä, korjaajilta menee sormi suuhun, sitten kysytään vasta – vielä 80-luvulla oli ihmisillä mielissä, että kysytään joltain suunnittelijalta ensin.” (Haastateltava 1)

Käsityöammattien taitajia ei pidetä samassa mielessä profession edustajina kuin arkkitehdin kaltaisia korkeakoulutuksen saaneita ammattien edustajia. Kuitenkin käsityöammatit edustavat oman alansa taitojen koulutusta ja siihen harjaantumista. Neuvontatyössä toimivan arkkitehdin mielestä perinteisiä käsityöläisammattilaisia on yhä vähemmän, ja samalla ihmiset uskovat itse pystyvänsä suoriutumaan rakentamistehtävistä, jotka perinteisestikin ovat olleet ammattilaisten hallussa.

”Vaikka käy kurssin, niin harjaantumisvaihe on liian lyhyt – pitäisi löytää se ammattimies, jonka kanssa on oppipoikana, harjaantumassa siihen – niitä ammattimiehiä ei enää ole, jotka pystyisivät siirtämään sen tiedon, monessa kohdassa ollaan ihan nollatilanteessa – se on surullista –.” (Haastateltava 1)

Arkkitehti on myös huomannut käsityöammattia opettelevien halun siirtyä suunnittelijaksi, tulla mukaan seuraamaan arkkitehdin toimintaa ja opetella samalla suunnittelua, mikä kuvastaa pyrkimystä laajentaa toimintaansa toisen profession puolelle: ”On multakin monet tämmöisistä kurssinkävijöistä kysyneet, että voisivatko tulla olemaan mun kanssa, seuraamaan mitä mä teen, ja he oppis ammatin, mä en oo kyllä siihen lähtenyt, nehän on yleensä sellaisia käsityöläisammattilaisia, joiden

pitäisi olla jonkin tekijän, esimerkiksi maalarin kanssa – ne tähtää suunnittelijaksi! – ei onnistu sillä lailla”. (Haastateltava 1)

Maaseudun suunnittelussa professioiden rajojen vartiointi ei ole niin selkeää kuin kaupunkiympäristöissä. Maaseutualueilla työskentelevä ei pysty aina edustamaan niin selkeästi arkkitehtiprofessiota kuin toisenlaisessa toimintaympäristössä, jossa on enemmän eri alojen ammattilaisia ja selkeämmät työnjaot käytännössä.

Aluearkkitehti – perinteisen ammattikuvan rikkoja vai uuden imagon muodostaja?

Aluearkkitehtitoiminta on käynnistynyt vuonna 1982 pienten kuntien muodostamilla yhteistoiminta-alueilla, jotka ovat palkanneet yhteisen aluearkkitehdin saaden toimintaan valtionavustuksen. Ensimmäinen toiminta-alue on Länsi-Uudenmaan seutukaavaliiton alue. Seuraavaksi toiminta laajenee Keski-Suomen ja Pohjois-Karjalan kuntaryhmiin sekä sitten Pyhäjokilaakson kuntaryhmään. Pitkään toiminta rajoittuu alle kymmenelle alueelle, jotka muodostuvat vähintään kolmesta kunnasta. Toiminnan tavoitteena on parantaa pienten kuntien asiantuntemusta kaavoituksen, rakentamisen ja ympäristönhoidon alueilla. Ympäristöministeriön päätöksen (9.1.1990) mukaan aluearkkitehdin tehtävinä ovat avustaa kuntien viranomaisia kaavoitus- ja rakennustoimen ja niiden kehittämiseen liittyvissä asioissa sekä antaa kuntien asukkailla neuvontaa kaavoitusasioissa, uudisrakentamisen ja peruskorjauksen suunnittelussa sekä asumisratkaisujen valintaa koskevissa asioissa. Aluearkkitehdin tulee kehittää paikallisiin oloihin soveltuvia koulutus-, tiedotus- ja neuvontamenetelmiä kaavoitus- ja rakennusasioissa. Lisäksi aluearkkitehti avustaa ympäristöministeriötä ja lääninhallitusta kaavoitus- ja rakennustoimen kehittämiseen liittyvissä asioissa ja kaavoitus- ja rakennusasioiden koulutuksessa. (Ympäristöministeriön päätös aluearkkitehtien palkkaamiseen myönnettävän valtionavustuksen perusteista 1990.)

Uuden maankäyttö- ja rakennuslain voimaan tultua pieniltäkin kunnilta vaaditaan pätevämpiä kaavoittajia, ja aluearkkitehtitoiminta on laajentunut sen myötä useiden kymmenien kuntaryhmien alueille. Tosin myös toimenkuva painottuu aiempaa enemmän kaavoitukseen. Ympäristöministeriön mukaan nykyään ”aluearkkitehti on kuntien yhteinen kaavoituksen, rakentamisen ohjauksen ja kulttuuriympäristön

hoidon asiantuntija. Kunnat tekevät keskenään sopimuksen aluearkkitehtitoiminnan käynnistämiseksi. Toimialueen kunnat (yleensä kahdesta viiteen kuntaa) päättävät aluearkkitehdin tehtävistä tarpeidensa mukaan. Aluearkkitehdin pääasiallisena tehtävänä on valtioneuvoston asetuksen mukaan kunnan kaavoituksen ja rakentamisen ohjaus. Aluearkkitehti edistää kuntalaisten osallistumista suunnitteluun, osallistuu rakennuslupien ennakkoneuvontaan ja opastaa kuntalaisia kaavoitusta ja rakentamista koskeissa asioissa. Hän voi olla maankäyttö- ja rakennuslain 20. pykälän edellyttämä kunnan kaavoittaja.” (Ympäristöministeriö 2007.)

Aiemman lainsäädännön mukaan, ennen nykyisen maankäyttö- ja rakennuslain voimaantuloa, aluearkkitehti on toiminut samantyyppisissä tehtävissä useiden kuntien palveluksessa, ja saattanut myös laatia kuntiin kaavatehtäviä. Vasta nykyisessä laissa määritellään kuitenkin kaavoittajan pätevyys lain 20. pykälässä, mihin edellä viitataan, sekä edellytetään, että yli 6 000 asukkaan kunnassa on oltava oma kaavoittaja. Pienemmillä kunnilla voi olla yhteisiä kaavoittajia, joita aluearkkitehdit siis nykyään saattavat käytännössä olla.

Haastatteluhetken tilanne on siis aikaa juuri ennen uuden maankäyttö- ja rakennuslain voimaantuloa. Yhtenä aluearkkitehtitoiminnan kantavana ideana on ollut alusta saakka laajentaa suunnittelupalveluiden käyttäjäkuntaa tarjoamalla ilmaista neuvontaa kuntalaisille ja asukkaille. Tavoitteena on näin ”opettaa” käyttämään palveluja, ja aikaa myöten ehkä oppia arvostamaan suunnitteluasiantuntemusta, niin että palveluita alettaisiin käyttää laajemminkin. Ideana on siis luoda positiivista mielikuvaa arkkitehdista, joka on ”tavallisen ihmisenkin” käytettävissä. Tiedossa on hyvin maaseudun tilanne, jossa ensinnäkään arkkitehtiä ei juuri ole asunut maaseutualueilla saati että heitä olisi siellä työskennellytkään. Tieto aluearkkitehdista on levinnytkin toiminta-alueilla hyvin asukkaiden välityksellä, vaikka paikallislehdistäkin aluearkkitehdin toimintaa on mainostettu.

”Tietysti ideana onkin tuoda suunnittelua ihmisille jotka eivät aikaisemmin ole käyttäneet sitä – siinä aina kehittyy sellaisia että jos on pari kohdetta menossa (samalla paikkakunnalla), niin alkaa olla enemmän käyntejä samalla paikkakunnalla – leviää puskaradion kautta – toimii täällä, täällä ei tahdo markkinointi- ja ilmoitussysteemit toimia.” (Haastateltava 1)

Toinen aluearkkitehtina toiminut haastateltava kertoo kyseisen ajan olleen opettavaisimpia työkokemuksia. Perusteena on, että työkenttä on laaja ja muodostui erilaisista tehtävistä: toimitaan kaavoituksen ja korjausrakentamisen alueilla, tehdään neuvontatyötä ja ollaan yhteistyössä rakennusvalvonnan kanssa. Toiminta näissä kuvioissa opettaa katsomaan kokonaismiljöötä ja arvostamaan pieniäkin asioita ympäristössä. (Haastateltava 5) Diskurssina tämä liittyy käsitykseen siitä, että arkkitehti tekee suuria ja merkittäviä hankkeita, jotka ovat perinteisen arkkitehti-identiteetin kulmakivi. Aluearkkitehdin työkenttä on helposti käännteinen perinteiselle identiteetille tai sellaiselle identiteetille, jota on pidetty opetuksessa sekä kollektiivisen ammatillisen identiteetin kannalta tavoiteltavana.

Aluearkkitehti toimii ohjaustehtävissä myös muiden suunnittelijoiden suhteen. Maaseutuvaltaisilla alueilla, jotka ryhmittyvät jonkin aluekeskuksen ympärille, ei ole yleensä runsaasti suunnittelijakoulutuksen saaneita. Tässä tapauksessa aluearkkitehdin erityisenä tehtävänä on myös edistää kulttuuriympäristön säilyttämistä kaavoituksessa, mikä näkyy vähittäisinä yhteydenottojen kasvamisena. On syytä muistaa, että kuvattava ajankohta sijoittuu 1990-luvun loppuun, jolloin ei ollut vielä uusi maankäyttö- ja rakennuslaki tullut voimaan, mutta osittain pyrittiin jo soveltamaan käytäntöön uusia menettelytapoja, kuten kaavaselvitysten laadintaa.

”– [Alueella on] kaavottajia vielä vähemmän kuin arkkitehtejä rakennussuunnittelijoina – maalaiskunnista – [kaksi kuntaa] – muut konsultti-voimin hoidettuja – kaavoituspuoli, alussa varsinkin tosi vähäistä yhteistyö – selvästi painottunut yksittäisiin kohteisiin, olivatpa rakennuksia, pihapiirejä tai pieniä alueita – hoituu muuta kautta – viime vuosina tämmöistä – en tiedä tuliks se siitä kun tuli pakolliseksi nää luontoselvitykset kaavoihin, niin sen jälkeen ne on ruvenneet ottaan yhteyttä, erityisesti inventointitöissä mutta myöskin kaavamääräysten justeeramisesta.” (Haastateltava 1)

Aluearkkitehdin työnkuva on pitkälle työskentelyä yksin, siinä ei voi tukeutua omaan ammatilliseen yhteisöön, tai tukeutuu johonkin organisaation, jossa toimii, mutta se ei kuitenkaan ole ensisijaisesti arkkitehdin kollektiiviseen ammatti-identiteettiin liittyvä, vaan hallinnollinen

organisaatio. Professionalismin näkökulmasta tällaista tilannetta kuvataan lokalismin käsitteellä.

”Välillä tuntuu ettei tästä tule mitään, mutta pitkällä aikavälillä työ kuitenkin toiminut – ei kuitenkaan ole päästy vielä sille tasolle, että ihmiset osaisivat vaatia suunnittelua – se on tosi vaikea juttu – semmoisia tavoitteita mitä on ollut, pitkäaikaisempi: monissa näissä kohteissa yleensä ensimmäisenä ajatellaan yleisiä korjausperiaatteita, miten tehdään.” (Haastateltava 1)

Käsitykset kulttuuriympäristöstä

Rakennussuojelusta kulttuuriympäristön säilyttämiseen

1980-luvun lopulla perustetaan lääneihin rakennussuojelun yhteistoimintaryhmiä, joissa on mukana lääninhallitusten kaavoitustarkastajia, maakunnallisen museon edustajia, seutukaavaliiton edustajia sekä esimerkiksi alueella toimivia aluearkkitehteja. Yhteistoimintaryhmän tarkoituksena on ollut käsitellä ajankohtaisia rakennussuojelun asioita alueellaan, esimerkiksi inventointien tarvetta, yksittäisten kohteiden suojelua tai kaavoihin liittyviä tavoitteita suojelukysymyksissä. Kuvaavaa on hallintokielelle, että tuolloin käytetään käsitettä ”rakennussuojelu”, jonka rinnalle on 1990-luvun alusta lähtien pyritty määritelmällisesti nostamaan käsitteinä ”kulttuuriperinnön hoito” tai ”kulttuuriympäristön säilyttäminen”, jotka kohdistuvat laajempiin alueisiin ja edustavuudeltaan vaatimattomampiinkin kulttuuriympäristöihin. Rakennussuojelu käsitteenä on ollut omiaan herättämään ennakoluuloja viranomaisen kielenkäytössä, koska se on helposti ymmärretty totaalisuojeluna, joka rajoittaa rakennuksen käyttöä ja hoitoa kohtuuttomasti omistajan kannalta.

1990-luvun lopulla aloitetaan ympäristöhallinnon aloitteesta alueellisten kulttuuriympäristöohjelmien laatiminen, joista ensimmäisenä valmistuu Varsinais-Suomen alueellisen rakennusperinnön hoito-ohjelmakokeilun raportti (1992), jota seuraavat Varsinais-Suomen ja Satakunnan alueelliset kulttuuriympäristöohjelmat vuosina 1995 ja 1996. Ensimmäinen kunnan kulttuuriympäristöohjelma on vuonna 1994 valmistunut Valtimon kulttuuriympäristöohjelma.

Yhden haastateltavan mukaan kulttuuriympäristön käsite on nuorempi kuin mitä hän on toiminut arkkitehtina, käsite on otettukin aktiiviseen käyttöön ympäristöhallintoon liittyvänä käsitteenä vasta 80-luvulla. ”Onhan se ollut käsitteenä mutta ei semmoisessa käytössä kuin nykyään – ensin rakennussuojelu – ensin tuli ympäristö ja sitten kulttuuriympäristö.” (Haastateltava 1)

Haastattelun mukaan 1990-luvulla selvästi on tapahtunut sitä, että omistajat osaavat arvostaa omaansa, mutta ne joilla ei ole henkilökoh- taista suhdetta johonkin omaisuutena, eivät osaa käsitellä esimerkiksi hallinnossa arvokkaita kohteita. Vanhat rakennukset ovat alkaneet saa- vuttaa antiikkiarvoa, mikä auttaa niiden arvostuksessa mutta tuo jotain lieveilmiöitä mukanaan. Myös vanhojen rakennusten parissa työskente- levien joukko on kasvanut, mikä tuo sitoutumista alalle ja kohottaa sen statusta.

Kulttuuriympäristön käsite on kuitenkin sellainen, että se voidaan ymmärtää monin eri tavoin eri yhteyksissä. Professionaalissa kielenkäy- tössä sillä on oma merkityksensä ja omia painotuksiaan sen parissa työ- skenteleville, kun taas muiden alojen asiantuntijat ja maallikot ymmär- tävät käsitteen omalla tavallaan. Tärkeää olisi kuitenkin omakohtainen suhde ympäristöön, joka syntyy lähinnä vain siellä asumalla.

”– käsite kulttuuriympäristö on niin nuori – siitä on tosi vaikea puhua – toiset haluaa ymmärtää sen niin että se on mikä tahansa ympäristö – toisaalta niin, että halutaan käsitellä kulttuuriympäristönä vain tiettyjä arvokkaiksi luokiteltuja alueita – ollaan aika paljon irti siitä oikeasta ympäristöstä – puhutaan vaan nimillä – se saattaa hävitä se olemus, kes- keinen olemus, puhutaan jostain muusta – olisi aivan älyttömästi työtä, että ne joilla on siihen ammattitaito, osaisivat selventää ihmisille hal- linnossa mikä siinä kulttuuriympäristössä on, mitkä ne ovat ne traditiot jotka siinä ilmenevät, onko siinä jotain sellaista jota täytyy erityisesti painottaa ja niin poispäin, tavallaan tulkita ympäristöä – sitä ei kauhe- asti tule – silloin se olemus ei paljastu sieltä – paitsi siten että siellä joku asuu ja elää.” (Haastateltava 1)

Kulttuuriympäristö-käsitteen käyttöönottamisen yhteydessä tulee aiem- min tässä työssä esille siihen liittyvien arvojen määrittäminen ja kuvaaminen. Käytännön toiminnassa tarvitaan kuitenkin selkeää

argumentointia kulttuuriympäristön puolesta, ja yhtenä mahdollisuutena nähdään haastattelussa siihen liittyvän tiedon vaikutusmahdollisuudet. Haastattelun mukaan kulttuuriympäristöä koskevan tiedon lisääminen ja jakaminen edistää vanhan ympäristön arvostusta. Omakohtainen käytännön kokemus jostain kulttuuriympäristöön liittyvästä ongelmasta tai kysymyksestä avaa toisenlaisen suhtautumisen siihen, syventää käsitystä, sen sijaan että asioista puhutaan pinnallisesti tai yleisellä tasolla, kuten erään haastattelun mukaan usein käy kunnallisessa päätöksenteossa. Myös arvokkaiden kohteiden avustusten pitäisi olla haastattelun mukaan vakiintuneita käytäntöjä, kuten joissain muissa maissa, joissa tietyn arvoluokan rakennukselle saa automaattisesti tietyn prosentuaalisen avustuksen kunnostamiseen.

”Alue- ja paikallistasoilla se [kulttuuriympäristön arvostuksen lisääminen] on paljolti konkreettisen tiedon jakamista, mistä löytää tiedonlähteet, se on tietämyksen nostamista, jos ihmiset saa lisää tietoa tai taitoa, niin ne osaa arvostaa sitä, jos ne itse toimii siinä tai ymmärtää sen asian – jos on sellaisissa asioissa joissa ihmiset puhuu pinnallisella tasolla, niin ei pysty muuttamaan sitä – sen verran on pitänyt lyödä päätä seinään – yksi ryhmä on kunnalliset päätöksentekijät, jossa arvostus on kaikkein huonoin – johtuu siitä että joutuvat niin pinnallisella tasolla työskentelemään – heti jos niillä on joku oma lehmä ojassa, on suojelukohde omistuksessa tms. niin ovat mukana.” (Haastateltava 1)

Tässä yhteydessä tulee esiin omakohtaisen kokemuksen, mahdollisesti elämyksellisen oppimisen merkitys, joka voi edistää kulttuuriympäristön arvojen sisäistämistä ja ymmärtämistä. Teoreettinen arvojen ominaisuuksien erittely ei välttämättä johda samaan tulokseen, vaan on osa ammatillista kielenkäyttöä.

Kulttuuriympäristön arvostaminen nähdään eri haastatteluissa aika eri valossa. Eräässä haastattelussa todetaan, miten suuri muutos on tapahtunut 1980-luvun alusta, jolloin vasta on ilmestynyt Elias Härön ja Panu Kailan ”Pohjalainen talo” (1976); kirja, jossa ensimmäistä kertaa oikeastaan kuvataan perusteellisesti vanhan rakennuksen korjausta. Kyseinen kirja tulee esiin useissa haastatteluissa alan tärkeänä tietokirjana. Alan osaamista on nykyään saatavissa haastattelun mukaan runsaasti, on erilaisia tiedonlähteitä ja rakennusperinnekeskuksia sekä korjaustarvikkeiden

toimittajia. Määrätietoinen valistustyö myös tuottaa tulosta: ”– rakennusympäristön suojele – suurin osa ihmisistä on kuitenkin kuuliaisia – jos vaan jauhtaa sitä että se on hyvä asia, se on hyvä asia – niin osa tajuaakin – kyllä se vaan manipulaatio auttaa”. (Haastateltava 1)

Toisaalta haastattelujen mukaan on huomattava ero rakennusperintöön suhtautumisessa toiminta-alueesta riippuen. Suurten kaupunkien virkamieskunnassa uskotaan olevan riittävästi alan tuntemusta, jota maa-seudulta taas voi puuttua. Rakennusten suojeeluun tulisi yhden haastattelun mukaan osoittaa huomattavasti nykyistä enemmän varoja, ja kouluttaa myös ammattilaisia rakennusten säilyttämistä edistäviin tehtäviin, joissa voidaan vaikuttaa kehitykseen oikeansuuntaisesti.

Kirjallisuutta on aiheesta jo hyvin saatavissa, mutta olisi pitänyt yhden haastateltavan mukaan olla jo paljon aiemmin. Ruotsin ja Norjan kehitys on paljon edellä Suomea tässä suhteessa:

”– kirjallisuutta on tullut nyt, talotohtoreita ja muita, se vaikuttaa – Norjassa ja Ruotsissa kaikki perusteokset tulivat jo 2–30 vuotta sitten – todella ikävää että Suomessa ei ole aikaisemmin saatu aikaan – sen tyyppistä informaatiota olisi pitänyt olla jokamiehen ulottuvissa jo 20 vuotta sitten – kulttuuriympäristön arvostuksen lisääminen? – kouluopetus, aikaisemmin oli kotiseutuoppia – käytäisiin katsomassa, saisi piirtää rakennuksia – muuten vaikuttaminen aikuisiin turhaa – kun elintaso kohoaa on enemmän varaa korjata ja arvostaa vanhoja taloja – tulee statussymboleja.” (Haastateltava 7)

Säilyttää vai purkaa

Suomea verrataan usein Ruotsiin suhteessa asennoitumiseen vanhaan rakennuskulttuuriin. Haastatteluissakin etsitään selitystä suomalaisen purkuvimmaan sodan käynnistämästä jälleenrakentamisesta, joka on tavallaan sisäistetty laajempänä ilmiönä kuin pelkkänä sodan tuhojen korjaamisena. Toteaahan arkkitehti 1960-luvun alussa sattuvasti ajan asennetta kuvaten, että ”...vanhalla talonpoikaisella rakentamisella ... on pysyvä arvonsa. Vaikka se onkin jo siirtynyt historiaan ja menettänyt käytännöllisen merkityksensä, se silti heijastaa inhimillisiä arvoja vielä tämän päivän rakentamiseen. Kehitys rakennuslalla jatkuu, niin kuin kaikkialla muuallakin, kiihtyvällä tempolla. Meidän on luotava ja

omaksuttava uutta, paremmin palvelevaa ja tehtävä se nykyajan tarjoamin yhä paremmin mahdollisuuksin”. (Luostarinen 1963, 469.)

Kauempaakin historiasta löytyy haastattelujen mukaan aineksia tähän asenneilmastoon, kuten olojen epävakaus ja varautuminen erilaisiin tuhoihin. Onko siis purkuvimma jo osa suomalaista kollektiivista geeniperintöä? Toiminta on tapa purkaa syntyneitä traumoja.

”– mä sanoisin että suomalaiset – on totta siinä mielessä – meillä täällä hirveen pitkässä perimässä se että aina tulee joku ja jyrää meitin yli – tästä on sota pyyhältänyt aina yli ja hävittänyt vanhan rakennuskannan – sen takia meillä on niin vähän vanhaa rakennuskantaa – ei siitä välitetä, se voidaan hylätä ja rakentaa uutta – varsinkin toisen maailmansodan jälkeen tää istui just mieliin – siitä vaan uutta ihanaa tilalle, päästään eroon sodan traumasta.” (Haastateltava 2)

Talonpoikainen rakennuskanta on osittain onnistunut säilyttämään edustavuuttaan, tai sitten siihen ei ole kaikkialla kohdistunut kovia muutospainetakaan. Toisaalta on esimerkkejä uudenaikaisesta maatalorakentamisesta, joka lähestyy teollisen tuotantorakentamisen ominaisuuksia. Silti yhden haastateltavan mukaan maaseudulta löytyy enemmän rakennusperinnettä kuin monista kaupunkiympäristöistä.

”– pisimmät traditiot löytyy talonpoikaisesta traditiosta ja siellä se rakennuskanta on parhaiten säilynyt – valitettavasti näin on – kaupungin rakennuskanta – perinteinen – on ihan fragmentaarista – kokonaisuuksia ei oo enää olemassa – mä näkisin että se on enemmän siihen kulttuurin perinteiden ikään, minkälaisella syklillä asiat on uudistuneet, jos ne on hyvin nopealla syklillä uudistuneet, niin se vaan jatkuu – en tiedä liittyykö identiteettiin.” (Haastateltava 1)

Yksi haastateltava kiinnittää huomiota siihen, miten teiden rakentaminen on muuttanut suomalaista maaseutuympäristöä monin paikoin heikompaan suuntaan. Vertailun vuoksi hän nostaa rinnalle esimerkiksi muita maita, joissa kylien läpi kulkevat tiet on säilytetty Suomelle tyypillisen ohitusteiden rakentamisen sijaan:

”– esimerkiksi tiet – missään maailmassa ei rakenneta sellaisella vimalla teitä suhteessa väestöön – jokainen mutka pitää oikoa – muutama museotie jätetty – kulttuurimaisema avautuu tien kautta – kaikki talot

sijoittuu niiden varteen – sellaisia teitähän Italia ja Ranska on täynnä ja muutama moottoritie, Norjassa on yksi pätkä Oslost – tielaitos on muuttanut valtavasti maisemia – menee katsomaan jotain kylää, sitä ei ole, sitä ei hahmota, penkereillä koko kylän läpi tehty tie, jääneet talot aivan väärällä tasolla – Jäppilä on yksi esimerkki tällaisesta – kyläkeskus aikaisemmin – perustavaa laatua oleva asia – ei oivalleta että kulttuuri-maisema ja tiestö liittyy yhteen.” (Haastateltava 7)

Suomessa tekniikan arvostus näkyy erään haastateltavan mielestä selvästi. Hän myös siteeraa 1800-luvun lopun matkakuvausta Suomesta ja siinä kuvastuvaa innostusta teknisistä ratkaisuista. Rakentamiseen liittyvien tuotteiden teollinen valmistus on myös koettu statuksena verrattuna vanhakantaiseen käsityöhön, joskin asetelmat voivat olla nykyään erilaisia esimerkiksi korjaamisen alueella. Erityisesti sodanjälkeisen rationalisoinnin aika ja varsinkin 1960-luku ihannoivat kirjoituksissaan uusia ratkaisuja ja tuotantotapoja, esimerkkeinä erilaisten käsin tehtyjen töiden ja kuljetusten koneellistaminen.

”– siitä mä kyllä tykkään että sadan vuoden ajan ollut suomalaisilla todella arvostettua, kohteet vaihtuu – espanjalainen kaupan edustaja joka oli Suomessa 1800-luvun lopulla – kirjoittaa suomalaiskirjeissään että häntä ihmetyttää suuresti suomalaisten suuri vekotinhulluus – jos he lähtevät Esplanadikappelista lähellä olevana kotiinsa, he tilaavat ajurin! – hän ei ole tavannut vastaavaa missään muualla – aina kone voittaa käsityön rakentamisessakin.” (Haastateltava 1)

Yhden haastattelun mukaan Suomessa ei ole koskaan ”maltettu pysähtyä tähän tilanteeseen, eikä nytkään, nythän ollaan menossa EU:hun ja tietoyhteiskuntiin ja virtuaalitodellisuuksiin; että aina on uusi asia, johon kaikki pyrkii ja kaikki lähtee mukaan”. (Haastateltava 6)

Toisessa haastattelussa vastataan kysymykseen rakennusperinteen arvostuksen ongelmista, ja analysoidaan, miten raju suomalaisen kulttuurin muutos on ollut sodanjälkeisenä aikana. Arvomaailmat ovat erilaisia, ja jokainen rakentaa omia arvovalintojaan.

”– nää sun listaamat ongelmat on ihan todellisia – kulttuuriongelma, aika valtava, josta ei voi syyttää arkkitehteja tai rakentajia tai tyyppitalofirmoja sinänsä – aika pohjaton kysymys nousukaskulttuurista, jossa

Suomi on liian nopeasti urbanisoitunut koko länsimaailmassa – muuttamassa vuosikymmenessä – sota aiheutti sen että muutos Suomessa tapahtui 50 vuotta myöhemmin kuin Ruotsissa – hyvin jälkijättöisesti Suomi agraariyhteiskunnasta muuttui teollisuus- ja kulutusyhteiskunnaksi – se on ollut hyvin nopeaa – ihmisten arvot ovat sen mukaisia, ei ole oikein mitään mihin juurtuisi – ollaan täysin kaupallisuuden ehdoilla.” (Haastateltava 7)

Kuten Giddens on kuvannut yhteiskunnan muuttumista jälkimoderniksi, on nähtävissä tietyn aikakauden yhtenäiskulttuurin muutos erilaisiksi valinnanmahdollisuuksiksi ja elämäntapavalinnoiksi. Osassa valituista arvomaailmoista pidetään myös vanhaa rakennuskulttuuria erityisen tärkeänä. Toisaalta modernia tekniikkaa voidaan hyödyntää tiedonvälityksessä, esimerkiksi tietotekniikkaa voidaan hyödyntää rakennuskulttuuritiedon levittämisessä ja hyväksikäyttämisessä tehokkaasti. Esimerkkejä voivat olla vaikkapa erilaiset mallinnukset ja animaatiot keskiaikaisista kaupungeista ja virtuaalikävelyt rekonstruoiduissa ympäristöissä. Tiedon tarjoaminen ja välittäminen ovat mahdollisia monilla tavoilla.

”– sodanjälkeinen trendi, on väistymässä, se sukupolvi on väistymässä – tuohikulttuurin vastustajat – tulee erilaisia vaihtoehtoja? – teknosukupolvi ei välttämättä yritä jyrätä – käytetään hyödyksi – olen havainnut että rakennushistorialla on jatkuvasti kysyntää – mitä enemmän on tietotekniikkaa, sitä enemmän pitäisi olla perustietoa mitä voi käsitellä – on tarvetta sille – kaikki ei pysty tuottamaan luovasti uutta tietoa – kannattaisi käyttää hyödyksi asennekasvatuksessa ja koulutuksessa.” (Haastateltava 1)

Rakennustavan tekniset muutokset saattavat aiheuttaa myös ennalta arvaamattomia seurauksia. Eräässä haastattelussa tulee esiin, mitä tapahtuu, kun rakennustapaa muutetaan, ehkä jostain näkökulmasta teknisesti edistyneemmäksi, mutta samalla menetetään jotain alkupe räiseen kulttuuriin kuulunutta. Perinne ei ole vain aineellista, esineisiin ja rakennuksiin liittyvää, vaan myös aineetonta, kulttuuriin liittyvää. Sen ulottuvuudet ovat monenlaisia, ja niiden jatkuminen jossain muodossa voi tarkoittaa jonkin osan karsiutumista tai unohtumista: ”– Suomessa on saunottu tietyllä tavalla, ja saunat on ollu tietynlaisia niin jos me muutetaan, esimerkiksi sitä että sauna ei enää oo musta sisältä

vaan lähes valkoinen, niin siitä huolimatta että ne ei enää ole savusauvoja, meidän tulisi ajatella muitakin arvoja – ne muut arvot on aivan ilmiselvät teknisesti – musta pinta imee enemmän lämpöä niin että löylystä tulee pehmeämpi – kokemus tämmöisenä palautumisena kohutuun, sisäänpäin kääntynyt meditatiivinen pimeässä tilassa oleminen on täysin mennyt pilalle – koko tää että saunassa istutaan ja juodaan olutta liittyy tähän perinteen rappioon – ei ajatella näitä syvempiä arvoja perinteisessä rakentamisessa vaan ajatellaan sitä teknisesti niin kuin sähkölamppu tai ei enää savua, pitää olla puhdasta”.(Haastateltava 7)

Rakentamisessa tekninen edistys voidaan nähdä joiltain osin myös perinteen sisältämän tiedon kadottamisena, mikä on aiheuttanut myös rakennusvirheitä, joista yhtenä esimerkkinä uudentyyppisten maalien käytön ongelmat tai yleensä puun käsittelytavat rakentamisessa. Toisaalta ekologisen rakentamisen merkitys on haastanut etsimään tietoa perinteisestä rakennustavasta, joka monin osin vastaa ekologisuuden kriteereihin paremmin kuin teollisempi rakennustapa.

Suhde omaan kulttuuriin – muihin kulttuureihin

Haastatteluissa pohditaan, missä asemassa suomalaista kulttuuria pidetään suhteessa muihin kulttuureihin. Onko kansainvälistyminen johtanut muiden kulttuurien liikaan ihannoimiseen, mikä näkyisi oman kulttuurin väheksymisenä. Näin ei kuitenkaan asiaa välttämättä nähdä:

”– ehkä se on ollut tällä tavalla alkuvaiheissaan kun ruvettiin joukolla puhumana kansainvälistymisestä – mulla on sellainen käsitys, että nyt on vastareaktio – hirveästi puhutaan tästä omasta, suomalainen kansankulttuuri on muotia, suomenkieliset iskelmät, suomenkieliset elokuvat – reaktio tälle yhtenäistymiselle – rakentamisen osalta osuukin vanhoihin rakennuksiin – taitaa olla uudisrakentamisessa – ihanteita löytyy aika paljon ulkomailta – sekä omakotirakentaja tilaa kuvastosta mallinsa ja korkea arkkitehtuuri omaksuu ihanteensa ulkomailta.” (Haastateltava 1)

Toisaalta siis tämän tulkinnan mukaan henkinen kulttuuri voi olla kin vireästi omaperäistä ja suomalaista, mutta rakentamisessa malleja haetaan laajemmalta alueelta, mikä muodostuu tyypilliseksi omakotirakentamisen piirteeksi jo 1970-luvulla, jolloin rakentaminen alkaa olla

selvästi muotitietoisempaa. Matkustaminen lisääntyy ja eteläeurooppalaisia malleja aletaan soveltaa taloteollisuudessa. Samantyyppinen mallien siirtyminen tapahtuu 1960-luvun taitteessa, kun kaupungeissa ja taajamissa käyttöön otetut tyyppitalomallistot tulevat suosituksi myös maaseudulla. Tässä yhteydessä näkyy edelleen universaalin modernismin vaikutus rakentamiskäytäntöihin.

Yhden haastattelun mukaan kansainvälistyminen näkyy vaikutteiden omaksumisessa, mikä sinänsä ei ole negatiivinen asia, mutta soveltamisprosessi jää usein puolittiehen ja malleja käytetään suoraan esikuvistaan siirrettyinä: ”– ennen piti matkustaa pitkiä aikoja, ja liikuttiinkin yllättävän pitkiä matkoja – arkipäivässä liikaa tapahtumia – ei jää aikaa miettiä ja sulatella”. (Haastateltava 1) Haastattelun mukaan uusia vaikutteita ja niiden soveltamista ehdittiin ennen pohtia paremmin, mikä vaikutti lopputuloksen onnistumiseen. Liekö vaikutusta myös sillä, että nykyään tietoa pystytään siirtämään suoraan digitaalisena, aiemmin tuli ehkä mukaan vain mielikuva jostain rakennustavasta, joka piti sitten uudestaan rakentaa omissa olosuhteissa ja omista materiaaleista.

Puurakentamisen arvostuksen puute näyttää yhden haastattelun mukaan käsittämättömältä. Siihen on onnettomalla tavalla liittynyt uudenlaisten maalaus käsittelyjen kokeilu puuverhouksissa, mistä on ollut enemmänkin haittaa koko puurakentamiselle. Jollain tavalla perinne näyttäytyy tässäkin suhteessa edistyksen vastakohtana, josta on kaikin tavoin pyrittävä eroon. Alitajuiset käsitykset estävät perinteen luontevan jatkamisen:

”– on vieläkin että puusta rakentaminen – onhan se nyt uskomatonta että maassa jossa ei ole mitään muuta kuin puuta voidaan luopua siitä täysin – kirvesmiehiä tuskin löytää jotka osais sitä käsitellä ja ihmisten arvot on saatu kaupallisemmiksi eri konstein – tiilitalo maalattuna soveliaampi – liittyy henkilökohtaisella tasolla turvattomuus ja kuoleman pelko – maanvarainen lattia – tekniikka, kaupallisuus ja neuroosi liittyy uskomattomalla tavalla – maaliteollisuus – lahonsuoja-aineet lahoittaa – maalit markkinoidaan, sisältää muovivaaleja ja alkydeja -maali lohkeaa ja putoaa – arkkitehdit ja museovirasto olisivat voineet ottaa aktiivisemman roolin ja paljastaa tämän koko asian – kyllä vielä on täysin valloillaan näitä maalit jotka aiheuttaa sen että ihmiset luulee että puutalo vaatii jatkuvaa korjausta ja huoltoa ja mätänee – täysin väärä pintakä-

sittelyjä – näitä ongelmia ei ole ollut Keski-Euroopassa ja Ruotsissa ei siellä ole koskaan mitään muovimaaleja ollutkaan – on aina tehty perinteisillä maaleilla, muovimaaleja on ollut vain sisätiloissa, joka sekin on ekologisesti väärä ratkaisutapa –.”(Haastateltava 7)

Asenteita pyritään nostamaan eri järjestöjen ja jo viranomaistenkin toimesta, mutta muutos tapahtuu hitaasti, koska maaperää on muokattu toisenlaisten ilmiöiden kannattajaksi. Esimerkiksi tiili- ja betonirakentaminen ovat olleet sodanjälkeisenä aikana erityisesti 1960-luvulta alkaen vahvoja ilmiöitä. Haastateltua ärsyttää suomalaisten nopea innostuminen erilaisista uusista innovaatioista, oudoista ilmiöistä ja tapahtumista:

”– ollaan hyvin hitaasti, väkisin yritetään nostaa ylhäältäpäin puun arvostusta – tietysti hirveän hyvä asia, mutta maaperä on jälkijättöistä – niin kuin sä tässä sanot, uutta mieluummin kuin vanhaa, se on se peruslähtökohta – pitäisi uskoa vanhaa niin kauan kuin se tuntuu järkevältä ja sitten vasta ruveta keksimään uutta – mitä teknisempi ja keinotekoisempi ratkaisu sen varmemmin se menee Suomessa läpi – muovimäen suuri tapahtuma, aina jos keksii jotain epäekologista, täysin talonpoikaisjärjen vastaista se saa valtavan suosion – Helsingin Senaatintorille tehdään epätoivoisesti lumilinnoja kun taivaasta tulee sadetta, ja jotain tämmöistä –.”(Haastateltava 7)

Haastattelussa nähdään, miten vanha elämänmuoto ja –tavat näyttäytyvät nykyajan ihmiselle uhkakuvina, joista on päästävä eroon, ja joiden osittainenkin jatkaminen merkitsee taantumista. Usein perinteinen elämänmuoto maaseudulla tai kaupungissakin on voinut tietysti merkitä myös hyvin vaatimatonta elintasoja tai köyhyyttä, mikä on omiaan edistämään pyrkimystä kaikin tavoin välttää sitä myöhemmin :

”– siinä on ristiriita, arvot ja arvostukset, kun on vanhemmat lapsena maalla joutuneet kävelemään ulkokuusiin kaksi kertaa päivässä töppöset jalassa, vettä kaivosta kantamaan, kaikki mikä liittyy näihin uhkakuviin mielletään negatiivisena – silloin kulttuuri on kriisissä – kulttuurihan tarkoittaa viljelyä – cultivate – pidetään huolta perinteestä, perinne jatkuu, Suomessahan perinne tarkoittaa museota johon on pantu jotain esineitä – ei ymmärretä että perinne on kulttuurin keskeisin tekijä, ihminen ainoana lajina pystyy välittämään perinnettä suullisesti – suku-

polvelta toiselle, kartuttamaan kulttuuria – systeemi Suomessa on se, että kyseenalaistetaan – ainut on kaupallinen nostalgia joka hetkittäin saattaa tuoda jotain mukanaan – keksii ihmisen epävarmuuden ja paon maalle ja tällaise.” (Haastateltava 7)

Väitteeseeni, että suomalaisilla olisi huono itsetunto ja heikko kulttuuri-identiteetti, tuli monenlaisia näkemyksiä vastauksissa. Yhden haastattelun mukaan itsetunto on suhteellista: ”– itsetuntoa on ja ei oo – itsetunnon puutetta on se että pohjalaiset kylät on tuhottu – men-nyttä historiaa ei arvosteta yhtään – jos ei se oo itsetunnon puutetta niin mikä on”. (Haastateltava 3) Menestyneillekin suomalaisille näyttää haastattelun mukaan olevan tyypillistä epävarmuus siitä, että onkohan nyt jotain ja sitä pitää itselleenkin todistella. Haastattelussa pohditaan, miten voidaan myös väittää, että kaupunkilaisilla on hyvä itsetunto maalaisiin nähden ja että he ovat tottuneempia kommunikoimaan esimerkiksi viranomaisten kanssa. Itsetunto ei kuitenkaan ole niin yksiselitteistä, vaan ilmenee eri tavoin eri asioissa. Hyvä itsetunto tuskin kuitenkaan tarvitsee erillistä vakuuttelua niin itselle kuin muillekaan.

Toisessa haastattelussa mietitään, että suomalaisilla ei ehkä ole huono itsetunto eikä heikko kulttuuri-identiteetti, mutta koska on opittu olo-suhteiden pakosta jälleenrakentajakansaksi, niin

”on iskostettu ainakin edeltävään ja minun sukupolveen vahvasti tämä jälleenrakentaminen ja uudisrakentaminen; kaikki vanha aina hylätään, ja perinne edustaa takapajuisuutta; elikkä mahdollisesti kun kulttuuri-ympäristöä ja perinnettä ei arvosteta – sellaisiakin tilanteita tulee, niin siellä taustalla – tuon voisin aika vahvasti allekirjoittaa – on hullu kehitysoptimismi, jota esimerkiksi Ruotsissa ei ole, ei tarvi tämmöstä harrastaa, siellä on aina eletty rauhassa ja sukupolvesta toiseen rakennettu sitä samaa ympäristöä, ja siellä maakuntalaulussakin lauletaan kuinka isien perintöä vaalitaan ja omaisuutta kasvatetaan; erilainen tausta ja se kyllä varmasti näkyy myös erilaisena ympäristönä ja erilaisena ympäristöarvostuksena.” (Haastateltava 6)

Erään haastattelun mukaan hyvä itsetunto on sidoksissa siihen yhteisöön, jossa elää ja niihin vaikutusmahdollisuuksiin, joita ihmisellä on esimerkiksi ympäristöönsä. Jos taas koetaan, että ympäristö muuttuu koko ajan yhteisön jäsenten kannalta huonompaan suuntaan, se ikään

kuin kaivaa maata kulttuuri-identiteetin alta. (Haastateltava 2)

Tähän edellä kuvattuun liittyy haastattelun havainto vernakulaarin yhteisön hyvistä ominaisuuksista: ”– vernakulaarin arkkitehtuurin elinkelpoisuuden ehtona on että yhteisöt olis pienempiä kuin ne nykyään on – järjellisiä kokonaisuuksia joissa ihmiset tuntevat toinen toisensa ja heillä on yhteinen tahto johonkin – ilmentävät rakentamisen kautta – mutta mitä suurempia yhteisöt sitä kauemmas kaikki tapahtumat siirtyy ja päätöksiä tekee jotkut elimet – sitte siirrytään lopulta totalitarismiin, jossa yksi elin päättää”. (Haastateltava 2) Tästä voisi tulkita, että vernakulaari yhteisö ei ole vain maaseudun kyläyhteisö vaan yhtä hyvin pieni asuinalue kaupungissa tai joku muu rajattu elinympäristö.

Paikka, vernakulaari ja moderni

Intuitiivinen paikan analyysi

Professionalismiin kuuluu usein tietynlainen kielenkäyttö ja termistö, jolla voidaan myös omaa asemaa korostaa. Toisaalta se muodostaa kommunikaatiolle eri ryhmien välillä katkoksia, mikäli sama käsite ymmärretään eri tavoin. ”Maisema” saattaa tarkoittaa maiseman ideaalia, mielikuvaa, jota ei lähiympäristöstä edes löydy.

”Puhumista on hirveän paljon tässä rakentamisessa – kaikki nämä puhuvat omaa kieltään – se on aika jännää havaita – mitä laajempi alue on suunnittelun kohteena, sitä epämääräisemmäksi muuttuu kaikki käsitteet ja ihmiset saattaa puhua ihan eri asioista – niin kuin maisema esimerkiksi – tosi vaikee selittää esimerkiksi viranomaiselle mitä tarkoitetaan maisemalla tai rakentajalle – mitä tämä maisema – viranomaisella on käsitys maisemasta millaisena se esiintyy kuvakirjoissa – tällä alueella on niitä kivikasoja ja risukkoja – ei se muistuta sitä kuvakirjan maisemaa, viranomainen haluaa tehdä siitä sen kuvakirjan maiseman – kielenkääntämistä –.”(Haastateltava 1)

Edellisessä kuvauksessa törmätään eri asiantuntijoiden keskinäiseen ja asiantuntijoiden ja maallikoiden väliseen kommunikointiin, jossa ongelmia aiheutuu jonkin käsitteen ymmärtämisestä. Tässä tapauksessa käsite on sinänsä ymmärrettävä, mutta ongelmia aiheutuu ilmeisesti sen erilaisista tulkinnoista. Käsite on siten moniulotteinen, että jokainen

voi muodostaa siitä omaan käsitykseensä perustuvan mielikuvan, ja keskustella sen pohjalta. Toisistaan poikkeavat käsitykset tulevat kuitenkin esiin ja aiheuttavat hämmennystä.

Useissa haastatteluissa tulee ilmi, ettei arkkitehti aloittaessaan tutustumista johonkin suunnittelukohteeseen tee kovin tietoista analyysia paikasta, vaan pikemminkin työskentelee intuitiivisesti. Esimerkiksi yksi haastateltava vastaa kysymykseen, jolla pyrin selvittämään, miten kulttuuriympäristöä analysoidaan suunnittelun alkumetreillä, että ”mulle ei toi sano mitään, en osaa vastata”. (Haastateltava 3) Muissakin haastatteluissa tätä kysymystä on pidetty epärelevanttina, monien mielestä työ alkaa tutustumisella paikkaan ja asukkaisiin tai tilaajaan, ja tarpeelliset asiat selviävät matkan varrella. Erään haastateltavan mukaan:

”Vernakulaari kulttuuri on yksinkertaisesti sitä, että lompisit rakennuspaikalla ja kysyt minkälainen talo tähän pitäis tehdä – kattolet vähän ja kuuntelet niitä ihmisiä, päättelet niiden sivistys-, älykkyys- ja muun tason ja sitten kysäiset että paljonko se saa maksaa suunnilleen – nyt puhutaan näistä meidän normaaleista toimintatavoista – hyvin käytännönläheistä – paikalla minä ainakin kattelen että tämä fiilis on tämänönen, ja ihmiset on tommoset – niille ei kannata ruveta tarjoamaan sitä eikä tätä ja tää ympäristö, toisaalta – niin sanottu ammattitaitohan sanoo että missä rajoissa sä voit liikkua – jos sä voisit kehittää sitä siihen suuntaan, niin se voisi rikastuttaa tätä.” (Haastateltava 2)

Edellisessä kuvauksessa tulee selvästi esiin, että maaseudulla toimiva suunnittelija ei voi paeta professionaalien kielenkäytön taakse, vaan käytettävän kielen ja käsitteiden on oltava kaikkien osapuolten ymmärrettävissä. Lapintie (2001, 23) analysoi pääkaupunkiseudulle tehtyjä kaavaselostuksia, joissa rakennuksia kuvataan ”massoina”, mikä on tyypillistä arkkitehtien professionaalille kielenkäytölle. Käsitteen käytöllä saavutetaan ammatillinen ja etäännyttävä vaikutelma, vaikka asia olisi ymmärrettävissä selkeämmin, jos puhuttaisiin vain rakennuksista tai taloista.

Seuraavassa haastateltava kuvaa prosessia, jossa kaikki asukkaat eivät tunnista omaa ongelmaansa, joka vaatisi suunnittelua. Tämä toteamus liittyy nimenomaan korjausrakentamiseen, jossa erilaisten ratkaisumahdollisuuksien löytäminen esimerkiksi uusien tilojen sijoittamiseksi on haasteellista.

”– korjauskohteissa on aina että, mihin ne kaikki toiveet saadaan mahtumaan – analysointi ei varmaan kauhean tietoista, joskus se on varmaan hyvin intuitiivista, kun se on niin ihmisten kanssa työskentelyä, niin ensimmäinen vaiva on löytää se ongelma – kaikkihan ei edes tunnista sitä omaa ongelmaansa – se menee tavallaan ensin, ennen kuin voi sitä ympäristöä analysoida – pitää löytää mikä on se ongelma – siinä saat-
taa joskus mennä pitkäkin aika – saada aikaiseksi toivelista tilatoiveista, puhumattakaan hankesuunnitelmasta – sen jälkeen kuin on yrittänyt saada kasaan mistä on kysymys, ja myös muotoiltua näille ihmisille mistä on kysymys, kun rupean sijoittamaan paikkaan tai rakennukseen –.”(Haastateltava 1)

Mitä oikein tarkoitetaan tässä yhteydessä ”oman ongelmansa tunnistamisella”? Analogia herättää kysymyksiä. Eivätkö rakennuksen omistajat osaa itse kertoa, mitä he haluavat rakennukselle tehtävän ja mitä tarpeita heillä on suhteessa sen käyttöön, toimivuuteen ja ulkonäköön? Tulkitsen tätä kuvausta pienen esimerkin avulla. Esimerkiksi vanhaan rakennukseen on saatava sijoittua pesutilat. Asukkailla voi olla näkemys, että ne halutaan sijoittaa tiettyyn olemassa olevaan tilaan, mikä toisaalta voi tuottaa turhia kosteusteknisiä riskejä rakennukselle jatkossa. Suunnittelija voi etsiä muitakin vaihtoehtoja kyseisen tilan sijoittamiseen, esimerkiksi laajentamalla tai uudestaan rakentamalla rakennuksen kuistiosan, jolloin kostea tila ei pääse aiheuttamaan vanhalle rakennukselle ylimääräistä riskiä. Näin ymmärtäisin yksinkertaisen esimerkin avulla ”oman ongelmansa tunnistamisen”. Tai se voi liittyä vanhan rakennuksen tilojen käyttöön, jota muuttamalla saadaankin toimivampi ratkaisu aikaan ilman että on ruvettava suuriin muutostöihin.

Useimmissa haastatteluissa tulee esiin ympäristön analysoinnin alitajuinen tai osittain tiedostamaton luonne, jota on ulkopuoliselle vaikea kuvata. Vaikkei analyysi tai tutustuminen paikkaan olisikaan järjestelmällinen prosessi, siihen kuitenkin näyttää vaikuttavan, mistä asioista arkkitehti on ympäristössä kiinnostunut, ja mitkä paikan ominaisuudet hän panee merkille.

”Yleensä analyysit eivät niin tietoisia, yleensä enemmän alitajunnassa – kiinnostus siihen, että uudet talot ovat konkreettisesti vanhan ympäristön jatketta: ilmeni muun muassa punamullan käyttöönottona Oulun

koulun töissä – oma jännä paikallisvärinsä – analyysi voi lähteä liikkeelle yksinkertaisistakin asioista.” (Haastateltava 4)

Saman haastattelun mukaan rakennuksen sopeutuminen ympäristöön tulee alitajunnasta, ja kun perusvalinnat on tehty, niillä syntyy jo kohutuullinen yhtenäisyys. Jää kuitenkin pohtimaan, mitä seuraavassa kuvattulla miljöön ja paikan erolla tarkoitetaan – tässä ehkä miljöö tulkitaan ainakin sitovampana suunnittelua rajaavana tekijänä kuin paikka, jonka tulkinta näyttäisi olevan vapaampaa.

”– arkkitehtuurissa pitää tärkeänä tavoitteena oman ilmaisun löytämistä, persoonallisuutta ja paikkaan soveltuvuutta; ei ensisijaisesti miljöötä – soveltuvuus myös uusilla keinoilla, kun vain soveltuu paikkaan.” (Haastateltava 4)

Eräässä haastattelussa näkyy, että lapsuudenkokemukset ympäristöstä on vaikuttava tekijä uusien paikkojen analysoinnissa eikä opetuksesta ole saatu siihen juurikaan eväitä. Jos paikka ei ole aiemmasta tuttu, haastateltava käyttää paljon karttaa sen tutkimiseen sekä kävelee paikalla ja kuvittelee itsensä paikalle kävelemään suunnitellessaan. Vanhat rakennuspaikat kertovat maisemassa siitä, mihin on soveliainta rakentaa ja niihin kannattaa kiinnittää huomiota:

”– jos paikka ei ole tuttu, tutkin pitkään karttaa; tutkii rakennusten mitatakaavaa, rakeisuutta, niin että tuleva rakentaminen liittyy niihin tilasarjoihin, joita mahdollisesti on jo olemassa; maiseman piirteet, rajakohdat, aukiot tulevat esille, ei niinkään kolmiulotteisessa muodossa, vaan yleensä käsiteltävässä muodossa – paikalla kävely; jaloissakin on muisti; paljon kävelemällä ja liikkumalla ristiin rastiin tulevat esiin korkeuserot, liikkumisen keveys, raskaus, reitit, näkymät; reitit hirveän tärkeitä; ylipäänsä paljon suunnittelen siten, että kuvittelen itseni liikkumassa ja katselemassa niitä maisemia ja näkymiä – ei mitään hienoja tietokone- tai muita systeemejä; ehkä vaikea selittää toiselle, mutta sitähan voi täysin harrastaa itse sellaista liikkumista, kun alkaa tuntea sen paikan; voi vertailla mielikuvia ja kokemuksia, ja sitä kautta päästä sisälle siihen paikkaan; maiseman rakenteella merkitystä? – mitenkä sijoitetaan ja otetaan huomioon jotkut lakipaikat ja rajat, jos siellä on vanhaa rakennuskantaa, perinteisesti rakennettuna, se on jo vihje siitä, missä parhaat rakennuspaikat on.” (Haastateltava 6)

Paikan olosuhteiden selvittäminen on myös suunnittelun fyysisten reunaehto- jen selvittämistä: millainen maaperä tontilla on ja mikä alue soveltuu parhaiten rakentamiseen sekä mikä tulvakorkeus on huomioi- tava rakennuspaikalla. ”– niillä alueilla, missä olen maaseudulle suun- nitellut, ollaan kovin helposti jonkin joen rannalla ja täytyy muistaa tul- vat ja tämmöiset, yllättäen rakennuspaikkaa on isollakin tontilla hyvin vähän tai lähes ei ollenkaan; tärkeitä tämmöisetkin, pohjatutkimukset ja muut myös tärkeitä ja niitä mielellään aina teettää, asettaa yllätyk- siä muuten, on talokin pilalla, jos se asetetaan huonoon paikkaan”. (Haastateltava 6)

Paikan analysointi, on se sitten intuitiivista tai vähän tietoisempaa, on kuitenkin vain yksi tekijä suunnitteluun vaikuttajana. Suunnittelija etsii sellaista rakennustapaa, joka liittyy rakennuksen tähän aikaan ja tulevai- suuteen omalla tavallaan.

”– analyttisempikin voisi olla, en minä kuitenkaan ole sellainen mai- seman analysoija, että osaisin vastata suoraan minkälaisen talon minä siihen teen käytyäni läpi tietyt asiat – asiaan vaikuttaa varmasti monet muutkin seikat; sitä kuitenkin ajattelee, että vernakulaarissakin on se oma suunnittelutapa, ei kuitenkaan lähde tekemään ihan samanlaista kuin se vanha on, ajattelee että rakennetaan kuitenkin tulevaisuuden, eletään tätä aikaa, sitä kuitenkin etsii omaa suhdetta ja oman ajan suh- detta arkkitehtuuriin.” (Haastateltava 6)

Toisessa haastattelussa tulee myös esiin intuitiivinen paikan analysointi ja mitä siihen liittyy. Haastateltava viittaa myös opiskeluaikana kuule- maansa arkkitehti Juha Leiviskän luento- on, jossa hän puhuu kansanra- kentamisen hyväksikäyttämisestä suunnittelussa:

”– se on kyllä hyvin intuitiivista – mulla ei varsinaisesti ole sellaista että olisin suunnitellut keskelle kylää talon, yleensä ne on olleet kulttuuri- ympäristöä mutta melko lailla metsää ja tällaista – kulkeminen siellä paikalla, avoimuus sen paikan erilaisille jännitteille, jolloin se ratkaisu melkein aina ikään kuin itsestään syntyy – tää oli just mun diplomityön aikana kun mä painiskelin, mulla ei ollut oikeastaan arkkitehtuurista mitään käsitystä, miten tehdään fasadit, sen mä jotenkin tän Leiviskän lähtökohdan kautta jotenkin ymmärsin että se paikka antaa sen rat- kaisun kunhan sitä tutkii ja pohtii ja siellä kuljeskelee – se tulee aivan

itsestään se perusratkaisu – minkä tyyppinen se on se talo, miten se sijoitetaan, miten se avautuu, mä näkisin tän tila-aika -kokemuksena hyvin voimakkaasti – saapumissuunnan – asia ratkaistaan kuin elokuvassa kohtausta kerrallaan – silloin kokemus on sama kuin silloin kun saavut paikalle ensimmäisen kerran itse, sen kokemuksen sä uudelleen rakennat sitten siinä talossa.” (Haastateltava 7)

Eräässä haastattelussa kuvataan, että suunnittelu on sikäli ollut paikkaan sidottua, että maaseutumaisille alueille suunniteltu ottaa lähtökohdaksi paikan olosuhteet. Toisaalta jos tarjoutuu mahdollisuus suunnitella urbaaniin ympäristöön, niin paikan lähtökohdat ovat ilman muuta toisenlaiset.

”– niin mutta kyllä meillä on alusta lähtien ollut sellainen selkeä juttu, että se on paikkaan sidottua – muistan kun saatiin pyyhkeitä siitä, että kun te teette aina tätä punamultaa, mutta me on vastattu, että kun meiltä on toistaiseksi tilattu aina vaan näitä maalaishommia – että jos me joudutaan tekeen Mannerheimintien varteen Helsinkiin, niin se on aivan selvä että me käytetään eri lähestymistapaa siihen – täällä oli semmoinen kaupunginarkkitehti joka teki joka paikkaan samaa, se piti meitä hulluina, kun me vaihdetaan tyylä kesken kaiken – se piti meitä hulluina – että kyllä se on ollut selkeä alusta lähtien, että sillai siinä on ollut tällainen ideologinen ajatus.” (Haastateltava 3)

Haastattelukatkelmasta käy ilmi, että tyylin vaihtamista paikasta riippuen saatetaan pitää jotenkin epäortodoksina ratkaisuna, vaikka toisaalta voi hyvin kysyä, miksi näin ei voi tehdä. Ajatuksen juuret löytyvät modernistiseen suunnitteluun sisältyvästä ideasta, että voidaan toteuttaa yleismaailmallisesti pätevää eli universaalista suunnittelua, jonka sopivuutta paikkaan ei pidetä keskeisenä asiana, vaan aikaan liittyvä tyyli riittää suunnittelun johtoajatuksiksi.

Suunnittelijan omat ympäristöarvot eivät ole siis aina kovin helposti eksplikoitavissa sanallisesti, mutta erään haastateltavan mukaan ne kulkevat tiiviisti mukana ja näyttäytyvät suunnittelutoissakin. Sama ajatus on tullut esille, kun on tutkittu esimerkiksi eri siirtolaisten rakennustapoja Yhdysvalloissa, jonne muuttaessaan he ovat siirtäneet oman rakennustapsansa mukanaan ja toteuttaneet sitä paikallisissa oloissa (ks. esim. Upton 1986).

”– oma maisema on kaikessa mukana – taloista ja huoneista tulee suuria ja väljiä, piirustukset suurilla paperilehdillä— kilpailuja tehdessä piti opiskella normaali planssitekniikka; Norberg-Schultz kirjoittaa jossain kirjassa, että kun Roomaa rakennettiin ja italialaisia tuli eri puolilta, he toivat tullessaan omissa taloissaan oman maisemansa; siinä on jotain totta, ihminen kantaa mukanaan omaa perusmaisemaansa, väljiä tai tiivistä, ilmenee myös kirjoittamisessa.” (Haastateltava 4)

Vernakulaari rakentaminen suunnittelijoiden silmin

Kansanomaiselle rakentamiselle on tyypillistä, että dokumentoitua tietoa on saatavissa vähän, jos ollenkaan. Tällöin korostuu rakennuksen arvioinnissa ja tutkimisessa aiempi rakennuskulttuurin tuntemus, joka auttaa ehkä tunnistamaan paremmin rakennuksen alkuperäisiä piirteitä ja siinä tapahtuneita muutoksia: ”– meidän kohteet, suurin osa sellaisia joista ei ole mittauspöytäkirjoja, ovat siis näitä kansanomaisia tai sitten ne on vain rakennettu, sahatyöntekijät ovat rakentaneet ja niin edelleen – sen tajuaminen että se tieto siitä rakennuksesta löytyy vain siitä rakennuksesta ja paras korjauksen malli löytyy vain siitä rakennuksesta itsestään”. (Haastateltava 1)

Kansanomaisessa rakentamisessakin alkaa erottua eri rakentajien kädenjälki, kun tutustuu laajemmin rakennuksiin ja –tapoihin jollain alueella. Näin tulee kyseenalaistettua käsitys, että kansanomainen rakennustapa olisi hyvin homogeenista ja samanlaista. Saman materiaalin käyttö luo siihen yhtenäisyyden, mutta variaatioiden määrä on runsas, joskin hienovaraisempi eikä niin silmiinpistävä, kuin jos siirrytään kokonaan toiseen rakennustapaan.

”Kun löytää käsityöläisen oman muotokielen, se on käyttänyt jotain aihetta tai se on työstänyt jonkin osan tietyllä tavalla – pääsee työhön käsiksi – ne on sellaisia kivoja ahaa-elämyksiä, sillä onkin oma puumerkki tai kädenjälki – se ei olekaan standardi.” (Haastateltava 1)

Kirjallisen tiedon puuttuminen rakennuksesta voidaan kokea jopa pettymyksenä, jos odotetaan, että yksittäisellä talolla on oma rakennushistoria. Toisaalta lähdekriittisyys painettua tietoa kohtaan on vähäistä, ja väärätkin tiedot saavat helposti totuuden aseman painetuissa lähteissä,

joissa henkilökohtainen mielipide tai näkemys saa mahdollisesti liian suuren painoarvon.

”– ihmiset ovat kauhean pettyneitä, ai eiks tästä talosta nyt ollutkaan mitään historiaa – kun ei kerran ole kirjoissa mitään, niin ei se ole mitenkään arvokas – pitää saada asiat julkiseksi ja painetuksi, niin sitten se on totta – kriittisyys painettua kohtaan – kun kaikenlaisia pamfletteja painetaan, niissä ei ole lähdekritiikkiä, sitten sinne tulee painettua kaikenlaista ’tietoa’, joka onkin mielipide, ja semmonen ihminen joka ei tiä sitä, että se ei ole historiakirja – niin sitten menee kaikki asiat sekaisin – se on meidän ajan ongelma muutenkin.” (Haastateltava 1)

Vernakulaarissa arkkitehtuurissa nähdään erilaisia puolia: julkisivultaan rakennukset ovat muodollisia ja pelkistettyjä, mutta pihojen sisäpuolet vapaampia alueita, yksityisyyden tyyssijoja, joissa voi toteuttaa itseään humoristisestikin. Arkkitehtuuriin kaivataan opetusta ja ammattitaitoa, mutta toisaalta vapaampia mahdollisuuksia etsiä omanlaistaan suunnittelutapaa, mikä on osittain ristiriitainenkin toive. Toisaalta se asettaa pohtimaan, minkälaista ja minkä sisältöistä opetusta tarvitaan. Nämä kysymykset ovat sidoksissa siihen, millaisena arkkitehdin professio nähdään. Haastattelun perusteella voisi päätellä, että opetuksessa pitäisi pystyä erottamaan toisistaan ammattitaitoon liittyvät asiat ja tyyliin liittyvät asiat. Ajattelutapa, että on vain yksi muotti, joka nähdään mahdollisena, on kahlitseva.

”Mua on aina kiehtonu semmoinen, että sä voit elää säädyllistä elämää ympäristön kanssa, mutta silti sun ei tarvi alkaa elää niin kuin se elää – sulla täytyy olla vapaus touhuta omia juttuja – vernakulaari arkkitehtuurihan on itse asiassa aina ollut sellaista, siinä ei ole ollut mitään pakkopaitaa, se on aina kummunnut siitä paikasta, ja niistä tarpeista ja taloudellisista resursseista, mitä on ollut – siihen yhdistää, jos on ollut luovaa kykyä ja huumoria – sinne on heitetty vaikka mitä kivaa ja se ei ole muodostunut itseisarvoksi se heittely ja huumori vaan se on vaan kertonu että tää on mun mökki – oon aina inhonnu kaikkia oppilaitoksia ja opettajia – mä myönnän kuitenkin että se on välttämätön pohja – kun se muuttuu niin vakavaksi se homma – mä uskon että kisälli-mestari-homma, mulle se voisi sopia paremmin – ois oikee mestari ohjaamassa, voisit kasvaa vapaasti omaan suuntaasi, mutta silti olis järjestys – tässä virallisessa arkkitehtuurissa yritetään saada aikaan että on vain yksi

muotti, jolla väännetään.” (Haastateltava 2)

Uudessa suunnittelussa vernakulaariksi voi haastattelun mukaan kutsua sellaista suunnittelua, josta ei ensimmäisenä erota, kenen suunnittelemaa se on. Yksi haastateltava muistelee ensimmäisiä suunnittelutöitä: ”– ensimmäiset hommat oli – joista ei paljon erota, onko niitä arkkitehti piirtänyt tai joku muu – ne on jos voi sanoa – vernakulaaria”. (Haastateltava 3) Toisen haastateltavan mielestä onkin häiritsevää, jos rakennuksesta heti huomaa esimerkiksi, että se on ”arkkitehdin suunnittelema”: ”– se on ollut yksi keskeinen ajatus, joka ei ollut tietoinen – miten ne tuntu niin keinotekoisilta nää korkeakoulujen yhteydessä syntyneet rakennukset – aina ollut häiritsevä tekijä, ne yrittää esittää jotain sellaista, että niistä näkee heti että tuo on arkkitehtuuria”. (Haastateltava 2)

Kun mietitään, mitä vernakulaari suunnittelu nykyään voi merkitä, tulee ainakin yhdessä haastattelussa esiin, että se ei pelkästään tarkoita rakennuksen sovittamista ympäristöönsä tai rakennuksiin vaan sen voi käsittää paljon laajempaan. Kuten työn alkuosassa vernakulaarin määrittelyjen kohdalla tulee esiin, on esitetty sekä vernakulaarin rakennuksen ominaisuuksien että vernakulaarin rakentamisprosessin määrittelyjä, jotka ovat toisiaan täydentäviä, eivät poissulkevia. Rakentamisessa ei ole keskeistä vain se, millaisia ratkaisuja tehdään tai rakennusmateriaaleja käytetään tai millaista muotokieltä käytetään, vaan myös, millainen rakentamisprosessi on, ketkä siihen osallistuvat ja millä tavoin.

Erään haastattelun mukaan vanhojen rakennusten inventointi on merkityksellistä arkkitehdille, mutta ei ehkä välttämätöntä, jotta pystyisi suunnittelemaan kulttuuriympäristöön onnistuneesti: ”– ilman muuta sillä [kokemuksella vanhojen rakennusten inventoinnista ja korjaamisesta] on vaikutusta, mutta se on myös mieltymyskysymys – kuvitelen, että jos on tarpeeksi herkkyyttä niin pystyy tekemään, ilman että on sellainen tradisioimielinen – en pidä sitä ehdottomana edellytyksenä”. (Haastateltava 3)

Toimistoa pitäneelle arkkitehdille kertyy runsaasti kokemusta rakennusten korjaamisesta, ja sen kautta hän alkaa pohtia enemmän, mistä onnistuneessa rakennuksen julkisivusomittelussa oikein on kysymys. Vanhoissa rakennuksissa huomio kiinnittyy usein ensin yksityiskohtiin

ja koristeisiin, mutta pidemmän päälle alkaakin pohtia rakennuksen suhteita ja ikkunoiden ja ovien sijoitusta sekä niistä syntyvää kokonaisvaikutelmaa: ”– varsinkin alkuaikoina hyvin paljon peruskorjauksia – ei oikeastaan muuta ollu – siin on joutunu miettimään, että mistä se on syntyny tämä joko rumuus tai kauneus – nehän on ihan samat pelisäännöt kuin uudessakin arkkitehtuurissa, että jos on suhteet päin helvettiä niin ne on vaan, siin ei auta oli se tyyli mikä vaan”. (Haastateltava 2)

Eräässä haastattelussa verrataan modernin ja vernakulaarin rakentamisen esimerkkejä ja löydetään niistä joitain yhtäläisyyksiä: ”– mä vertaan [Aallon] Muuratsaloo, hänen kesämökkiänsä ja Pienimäkeä, talonpoikaismuseota Keski-Suomesta – mainitaan Kolehmaisen kirjassa – yritän verrata miten ne hillityssä suhteessaan maisemaan ja tila-ajattelussaan on jollain lailla sukua – eri tavalla vernakulaarin ja nykyajan arkkitehtien suunnittelun suhde – ei ole suorana kopioimista vaan aina tämmöistä tulkintaa – ja voi tuntua että ne yhteydet on hakemalla haettu ja jälkikäteen – musta tuntuu että arkkitehti ei niitä välttämättä edes ajattele”. (Haastateltava 7)

Arkkitehti pohtii vielä yhtä omaa suunnitelmaansa, josta on löytänyt jälkikäteen yhtäläisyyksiä Niemelän torpan kanssa: ”– niin mä en suoraan sanoen osaa sanoa oonko mä itse keksinyt sen jälkikäteen – hienolta tuntuu – ei se siinä suunnitteluvaiheessa välttämättä ole ollut mielessä mutta alitajunnassa – se mikä tärkeintä on se että tuntee kansanrakentamisen ja on innostunut siitä, tuntee sen lakasta laavusta ja kodasta alkaen koska silloin sen pystyy sulattamaan ja jollain lailla soveltamaan omaan suunnitteluunsa”. (Haastateltava 7)

Christopher Alexanderin ”Pattern Language” on pidetty myös kansanrakentamista sattuvasti kuvaavana teoksena, jossa ”on kaikkein selkeimmin sanottu tää kansanrakentamisen ydin ja voima – hän käyttää myös kuvia, patterneja, sen pidemmälle ei oikeastaan voi mennä siinä – monet tasot joilla se liikkuu, kaikki ratkaisut vaikuttavat, tuoksut, esineet, kankaat – tavallaan kokonaisvaltainen ratkaisu, joka syntyy rakentamisperinteen kautta, itsessään korjaa itseään – sama kuin lasten sadut, mytologia, joku kertomus Kalevalassa, uskontoon liittyvä kertomus tai uskomus – jos ne säilyy jossain kulttuureissa satoja vuosia, niissä täytyy olla jotain hyvin oikein, ne kertoo jotain hyvin oleellista tästä tavasta mieltää maailmaa – sama koskee vernakulaaria rakentamista – syntyy

yriksen ja erehdyksen kautta – siitä tulee osa ihmisen kulttuuria, se on mielekästä ja oikein”. (Haastateltava 7)

Aleksanderin teosta on toisaalta kritisoitu siitä, että se omalla tavallaan edustaa uskoa universaaleihin ratkaisutapoihin, ja liittyy siten selkeästi modernismin ajatteluun. Modernismin tapaa pelkistää vernakulaarin arkkitehtuurin periaatteet ja uskoa niiden sisältävän jokin ydin, jota voidaan soveltaa uuden rakentamisen perustana on myös pidetty kyseenalaisena lähestymistapana (vrt. Koponen 2006). Toisaalta hän on kuitenkin lähtenyt tutkimaan vernakulaaria arkkitehtuuria mielenkiintoisella tavalla, vaikka pitääkin muistaa, että vernakulaari arkkitehtuuri on vahvasti kulttuuri- ja aluesidonnaista ja liian nopeiden yleistysten tekeminen jonkin rakennuskulttuurin pohjalta ei ole perusteltua.

Haastatteluissa tulee esiin, että vernakulaarista arkkitehtuurista poikkeamista pitää pohtia tarkasti, koska siihen sisältyvät ominaisuudet eivät liity pelkästään muotokieleen ja materiaaleihin. ”– suunnittelijan kannalta kansanrakentaminen ja siihen liittyvä perinne se on tavallaan joltolanka, jos siitä poikkeaa pitää ajatella kahteen kertaan”. (Haastateltava 7)

Liittyminen vernakulaariin arkkitehtuuriin voidaan nähdä kaupunkirakentamisen ominaisuuksissakin, kuten seuraavassa pohditaan: ”– helppo sanoa että kun siirrytään kerrostalorakentamiseen ja kaupunkirakentamiseen, niin liikutaan autoilla, on hissiä, niin mitkä ne on ne yhteydet kansanrakentamiseen – mutta ne voi olla hyvinkin syvällä tasolla ja musta tuntuu että tää ekologinen rakentaminen tuo asiat uudella tavalla esiin – vaikka olisi pilvenpiirtäjässä, niin silti on tähtitaivas, ja tuulee joltain suunnalta, aurinko nousee ja laskee ja parvekkeella voi palata näihin kansanrakentamisen ominaisuuksiin”. (Haastateltava 7)

Yhdessä haastattelussa ruoditaan niin sanotun karjalantalon asettumista suomalaiseen rakennusperinteeseen, ja todetaan, että se on hieman liikaa omittu osaksi suomalaista rakennusperinnettä. Todellisuudessa se kuuluu pohjoisvenäläiseen rakennusperinteeseen selkeästi, vaikka esiintyykin Suomen rajaseuduilla. Suomalaisessa rakennuskulttuurissa on muitakin itäisiä kulttuurivaikutteita, mutta tämä rakennustapa ei kuitenkaan niitä tyypillisesti edusta: ”– pohjoisvenäläinen talonpoikais-talo, bysanttilaisen talon läntisin muoto, jota me kutsutaan karjalan-

taloksi ja on omittu se suomalaiseksi – tän mytologian paljastaminen ja tarkastelu toisesta näkökulmasta oli tavoitteena – kuinka näitä aina käytetään poliittisesti ja ideologisesti hyväksi, kuinka tutkimus, niinkin yksinkertaisen asian kuin tällaisen talon taustan selvittelyssä on täysin hakoteillä – samanlaisia taloja löytyy Pohjois-Venäjältä, Siperiasta, Sveitsistä ja ties mistä – hyvin vähän Suomen rakentamisen kanssa tekemistä – tietysti on vaikuttanut karelianismin kautta – me ollaan nähty että Karjalatalo on jotenkin erilainen kuin pohjoisvenäläinen talo ja myös että se olisi erityisen suomalainen – itäiset eksoottiset piirteet – on kiehtonut – Suomessa on itäisiä ja läntisiä vaikutteita ja piirteitä – karjalaistalo kuitenkin selvästi osa itäistä kulttuuria eikä eroa muistuta rakentamisesta siellä päin”. (Haastateltava 7)

Huoli kokonaisympäristöstä

Useammissa haastatteluissa tulee esiin arkkitehdin huoli ympäristökokonaisuuksista ja ympäristön säilyttämisestä sekä rakentamisen tavoista. Näytti kuitenkin siltä, että laajempi huoli ympäristön tilasta liittyy nuorempaan ikäkauteen, ja myöhemmin astuu tilalle vähemmän idealistinen näkemys rakentamisesta ja sen mahdollisuuksista. Toisaalta kysymys voi olla turhautumisesta: näkee, että arkkitehdin vaikutusmahdollisuudet yleiseen mielipiteenmuodostukseen ovat hyvin rajalliset, ja tämäntyyppisiä näkemyksiä ajava arkkitehti edustaa valtavirrasta (tässä vallitsevasta tyyppitalotuotannosta) poikkeavaa näkemystä: ”– enää ei se näkemys, että arkkitehdillä olisi paljon annettavaa kokonaismiljöölle; aikaisemmin esimerkiksi 80-luvun alussa tuntui tärkeältä, että kaikki rakentaminen olisi jossain suhteessa olevaan rakentamiseen, muodot, materiaalit, koot”. (Haastateltava 4)

Haastatellun mukaan Oulun seutu on ollut rakennustavaltaan ”repa-leina” 1980-luvun alussa, jolloin tavoitteena on ollut myös uuden yhtenäisyyden löytäminen: ”Oulun seutu ei mitään ideaali-Suomea, vaan tasankoa, jolla lähinnä soita ja käkkyräisiä mäntyjä, kuusikoita – kiusasi aluksi; mutta sitten täyskäännös tapahtui: alkoi arvostamaan nimenomaan Pohjanmaata – ei maiseman takia haikaillut muualle”. (Haastateltava 4)

Haastateltavan mielestä on syytä muuttaa asenteensa ympäristöön eikä jäätävä nuorena muodostamiensa ennakkomielikuvien vangiksi, jotka ovat hänen mielestään syntyneet kulttuuristen mallien seurauksena. Asenteen muuttuminen myönteisemmäksi auttaa myös löytämään ympäristöstä positiivisia kohtia. Tässä jää vain pohtimaan, mitä kulttuuriset mallit tässä suhteessa merkitsevät: onko kysymys arvostuksista, jotka on omaksunut, ja niiden mukaan esimerkiksi Oulun seutua tai mitään muutakaan syrjäisempää aluetta ei voi pitää ideaalina asuin- ja toimintaympäristönä arkkitehdille. Näin voisi tulkita. Toisaalta tämä näkemys tukee ajatusta, että oman paikalliseen kulttuuriin ja ympäristöön liittyvän tiedon syveneminen lisää ympäristön arvostusta.

Toinen haastateltava kertoo olevansa kotoisin Itä-Suomesta ja seuranneensa paljon sivusta maaseudun autioitumista, minkä kautta kiintyi latoihin ja taloihin, siis maaseudun rakentamiseen: ”– aikoinani sain jonkun stipendinkin dokumentointiin ja olen kirjoitellutkin asiasta – varmasti se sitä kautta tulee – opiskeluaikana – sehän on aika intuitiivista se suuntautuminen, ei tiedä mistä se johtuu, seinällä on ollut aina kuva joka esittää pohjoisamerikkalaisia viljasiiloja – jo ensimmäisellä vuosikurssilla, kun en tiennyt arkkitehtuurista mitään, se kiehtoí mua”. (Haastateltava 7)

Samassa haastattelussa kuvataan nuoren arkkitehdin pyrkimystä etsiä vaikuttamistapoja maaseudun rakennustavan parantamiseen, ja toisaalta niitä ongelmia, joihin usein törmää suunnittelijana tilanteessa, jossa ei olla totuttu aiemmin käyttämään arkkitehdin palveluksia: ”– liikuin aika paljon maaseudulla opiskeluaikana ja valmistuttuani – jopa ilmoitin paikallislehdessä, että suunnittelen maatalojen peruskorjauksia – en tiedä oliko Safan puitteissa sallittua – joka tapauksessa koin että ylitin ton kynnyksen, koin sen niin tärkeänä – jotenkin jeesuksena siellä maaseudulla – otettiin yhteyttä, jokunen suunnitelma toteutuikin, mutta pääosin oli aikamoiset väärinkäsitykset suunnittelupalkkiosta ja suunnittelun luonteesta ja niin edelleen”. (Haastateltava 7)

Arkkitehti kertoo kiertäneensä itäsuomalaista maaseutua saamansa stipendin turvin, ja tehneensä havaintoja kulttuuriympäristön säilymisen ongelmista. Keskeisiä olivat rahoituksen ja asiantuntija-avun puute. Helppo ratkaisu oli rakentaa uusi tiilitalo pihaan, ja jättää vanha komea

päärakennus rapistumaan viereen. Kulttuurin katkeaminen oli käsin kosketeltavaa näissä tilanteissa, ja haastoi pohtimaan, mitä voisi asian eteen tehdä: ”– ajelin ympäri Itä-Suomen maaseutua ja törmäsin tämmöisiin fantastisiin maataloihin, jotka oli vähän rappiolla ja menin sinne sisään – yleensä siellä asui joku mummo ja poika yhdessä huoneessa, ja ne pitivät täysin mahdottomana ylläpitää tätä taloa – lainaa ei saatu mistään, minkäänlaista asiantuntija- tai suunnitteluapua ei saatu, siihen aikaan – samalla tiilet oli pinossa pihalla – kerrostaloasunnon kopio lätkästiin sinne pihalle – tilanne silloin – pikkasen se lainotus-asiantuntemus on nyt muuttunut – silloin sen vanhan korjaamiseen ei saanut rahaa – oli joku päätös – yhdistettynä ihmisten ennakkoluuloihin ja suhteessa puurakentamisen ja koko tällaisen vanhan menneen maailman pelkoon, mistä säkin puhut, niin ne yleensä rapistuivat – muun muassa Savon suurimmassa tuvassa 12 x 12 metriä istui sellainen isäntä, joka totesi, että kyllä tämä sai palkinnon viime vuonna Länsi-Savon äänestyksessä mutta samalla poika rakensi tiilitaloa pihalla ja koko talo oli jätetty autioksi ja kylmäksi, rapistumaan – aikamoinen järkytys huomata, että kulttuurikynnys, kulttuurierot ja kulttuurikatastrofi on ollut niin valtava Suomessa – ettei oo ollut minkäänlaisia mahdollisuuksia jatkuvuuteen – tää teki vaikutuksen nuorempana – sitä yritti itse keksiä keinot tähän”. (Haastateltava 7)

Erilaiset mallikirjat ovat olleet perinteisesti maaseudun rakentamisessa lähteitä, joista on etsitty ideoita omiin rakennusprojekteihin. Jo 1900-luvun vaihteessa mallikirjoja on varoitettu käyttämästä liian kirjaimellisesti, ja niiden soveltamista paikallisiin oloihin on pidetty tärkeänä. Samaa huomiointia jatkaa aluearkkitehtina toimiva haastateltava viitatessaan museoviraston korjauskortistoon: ”Ihmiset haluavat kuitenkin katsoa sieltä mallia, rupeaa tulemaan pohjalaismuisteja tälle alueelle – lukutaito ei oo ihan, miten rakennusta luetaan – ei oo vielä valmis, ei ole kyllä arkkitehdeillekaan”. (Haastateltava 1)

Arkkitehti haluaisi kehittää neuvontatyönsä avuksi kortiston, jossa esiteltäisiin vain toiminta-alueelle tyypilliset perinteisen rakentamisen piirteet. Asukkaiden kiinnostus historiaan ja tiedon löytämiseen omistamastaan kohteesta on usein suuri. Tässä puhutaan lähinnä sellaisista vanhojen rakennusten asukkaista, jotka ovat kiinnostuneita kohteensa historiasta.

”Suurin osa kyselyistä on mistä saa rahaa, seuraavaksi suurin ryhmä kohdistuu siihen, mistä saa tietoa – näistä rakennuksista ei ole tietoa – pitäis oppia lukemaan sitä rakennusta – salapoliisityö on aina hauskaa – että sen pystyisi alueellistamaan, ottais turhat sieltä pois, jos ei ole yhtään poltettua tiilikattoa, ja valikoida sellaiset uunit joita on – esimerkkejä alueen kohteista.” (Haastateltava 1)

Eräs haastateltu toteaa, että kansanperinteen mukaan ei voi oikein rakentaa enää tässä yhteiskunnassa, ja pohtii, miksi tyypitalon ja arkkitehtikeskeisen suunnittelun väliin ei ole syntynyt oikein mitään välimuotoakaan. Tarvetta olisi hänen mielestään paikallisiin oloihin räätälöidyistä suunnitelmamallistoista: ”– mun mielestä kunnissa pitäisi olla suunnittelumallisto, arkkitehtien tekemiä, millaisia maataloja ja omakotitaloja voisi olla, nää suunnitelmat saisi lunastaa 1 000 markalla tai jotain – se olisi yksi mahdollisuus – kuntien ja valtion pitäisi ottaa keskeisempi ote tähän ja saada tyypitalofirmat kuriin – osittainhan se voisi olla myös etät ostettaisiin tiettyjä osia tyypitalofirmoista – se olisi kilpailutilanne, jossa jouduttaisiin skarppaamaan joku Puutalo on yrittänyt tällä saralla tällaista – Keski-Euroopassa ja Ruotsissa ei oo tän tyyppisiä ongelmia – on aina perinne huomioitu, tyypitalotkin on jouduttu tekemään sen mukaan”. (Haastateltava 7)

Uusi rakennus vanhaan ympäristöön – Zeitgeist-keskustelu

Eräs haastateltava peräänkuuluttaa uudelta suunnittelulta vuoropuhelua ympäristön kanssa, ja kritisoi raskaasti modernin aikalaisrakentamisen ratkaisutapoja, joiksi hän määrittelee ympäristöstä poikkeamisen tai sitten sen vastakohtana, mutta yhtä huonona vaihtoehtona, ympäristöstä vanhan mallin suorana kopioimisen. Vahva retorinen ilmaus on ”ympäristön kiistäminen”, jolla haastateltava saa aikaan vahvan tunnelatauksen vanhaa rakennuskulttuuria kohtaan. Kysymys on eräänlaisesta ympäristön arvojen mitätöinnistä, jota halutaan tällä ilmauksella havainnollistaa. Haastateltavan mukaan Venetsian julistuksen periaate, eli rakennus ilmentää omaa aikaansa, on keskeinen suunnitteluun vaikuttava tekijä suunniteltaessa uutta rakentamista historialliseen ympäristöön. Samaa periaatetta on kutsuttu myös Zeitgeist-ilmiöksi (vrt. esim. Bonsdorff, 1991). Mielenkiintoinen kielikuva on haastattelussa

esiintyvä ”dialogi” tai ”keskustelutaito” vanhan ympäristön kanssa, ja se herättää ainakin ajatuksen tasa-arvoisuudesta vanhojen ja uusien rakennusten välillä.

”– silloin kun olen opettanut muita, olen yleensä pitänyt johtolankana, että suunnittelijan pitää saada dialogi ympäristöön eli sitten riippuu suunnittelijasta paljon, minkälaisen dialogin saa aikaiseksi – nyt jo perinteiset tavat on se, että kiistää ympäristön – eli tekee ihan toisenlaisen kuin mitä kaikki muut siinä ympäristössä on eli tää Aalto -systeemi ja koko 70-luvun systeemi ja tehdään täysin toisenlaista ja eri koordinaatistossa – sitten on tämä että matkitaan, melko yleiseksi tullut nyt ainakin täällä varsinkin 90-luvulla eli tehdään kopioita toisesta – ei sekään osoita kovin hyvää keskustelutaitoa ympäristön kanssa.” (Haastateltava 1)

Haastateltavan mukaan koulutuksen tasolla on merkittävä vaikutus siihen, miten hyvin osataan sovittaa vanha rakennus osaksi ympäristöä, ja toisaalta se heijastuu muihin alan koulutuksiin, esimerkiksi alempitasoiseen koulutukseen, jossa katsotaan esimerkkiä korkeakoulutuksesta. 1970-luvun vaihteessa vallitseva tapa sovittaa rakennus ympäristöön on ollut aika ylimalkainen ja aiheuttanut haastateltavan mukaan suuressa yleisössä vastareaktion, vaatimuksen suunnitella uudisrakennus vanhaa rakennustapaa kopioiden. Tämä taas ei tyydytä Zeitgeist-periaatteen kannattajia.

”– mikä on taso sovittaa vanhaan ympäristöön – on kiinni arkkitehtien koulutuksesta – vaikuttaa muihin koulutuksiin – rakennusarkkitehdit kattoo mallia arkkitehtien töistä – vielä silloinkin kun minä opiskelin oli muotia tää konflikti – tehdä juuri päinvastoin kuin mitä ympäristössä on – ehkä otetaan sama räystäslinja, kaikki muu on muuta – se oli varmaan yhden ajan tuote, johon yleisö kyllästyi – yleisö vaati kopioita vanhasta ja aina löytyi joku suunnittelija joka teki – ehkä äärimmäisyysilmiöt ovat ohi, heiluri liikkuu vähän pienemmällä.” (Haastateltava 1)

Haastateltava tarjoaa erilaisia mahdollisuuksia yhdistää uusi rakennus vanhaan ympäristöön noudattamalla jotain näkyvissä olevan tradition ominaisuutta. Epäonnistunutta suhdetta vanhan ja uuden välillä hän kuvaa ”riitelynä”, joka on vahva retorinen ilmaus, ja luo vaikutelman jatkuvasta ristiriitaisesta jännitteestä uuden ja vanhan kesken.

”– suunnittelijan täytyy opetella jos ei jo tiedä joku juoni siinä ympäristössä – onko se käytön traditio vai rakentamistavan traditio vai sijottamisen traditio – vai volyymin traditio vai mikä se on – sen kun hoksaa ja joko jatkaa sitä traditiota omalla tavallaan tai esittää jonkun mielipiteen siihen, niin silloin tulos on hyvä – vastaa klassista Venetsian julistuksen periaatetta, että täytyy kertoa minkä ajan tuote se lisä siinä ympäristössä on mutta sen ei välttämättä tarvitse riidellä ympäristönsä kanssa – se dialogi voi olla muutakin kuin riitelyä – sellaiset ratkaisut ovat olleet hyviä – esimerkkejä – yleensä on joku muu juttu joka on vialla, esimerkiksi mittasuhtedemaailma ei onnistunut tai jotain muuta.” (Haastateltava 1)

Kielikuvana esiintyy useissa yhteyksissä ”kontrastin” käyttö muodostettaessa suhdetta vanhan rakennuskannan ja uuden rakennuksen välille. Mitä kontrastille oikein tarkoitetaan ja miten sitä selitetään? – kontrastien käyttö: en ole osannut käyttää hyvin — ajanmukaisuutta saa olla arkkitehtuurissa – ei pyritä yksin vanhan noudattamiseen; ei tietoisesti kontrastina, vaan että nykyarkkitehtuurin ilmaisukeinot toisenlaiset kuin talonpoikaisessa rakennustavassa – ehkä tulee maallikon silmiin kontrastisia, vaikkei siihen pyritäkää”. (Haastateltava 4)

Toinen arkkitehti kuvaa omaa pyrkimystään ensisijaisesti sopeuttaa uusikin rakennus ympäristöönsä, vaikka rakennus itsessään saakin näyttää uudelta, oman aikansa tuotteelta:

”– kontrastien käyttö: vaikea laji, enemmän sopeuttava asenne ympäristöön itsellä; uudisrakentamisella on syytä tavoitella sitä, että se rakennus on aina ollut sillä paikalla, että ei sen tarvitse sieltä pompata esille ympäristöstään; saa näyttää uudelta.” (Haastateltava 5)

Kolmannessa haastattelussa kontrasti nähdään paljon negatiivisempänä ilmiönä rakentamisessa, ja se liitetään aiemminkin esiin tulleeseen tarpeeseen alleviivata suunnittelijan roolia ympäristössä. Ilmaisua ”historiaa häpäisevää” liityen uuteen vanhasta ympäristöstä piittaamattomaan rakentamiseen on kielikuvana voimakas: ”– suomalaisessa suunnittelussa kontrastin käyttö – historiaa häpäisevää, täytyy näkyä kuka sen on tehnyt; ajatus että nykyinen tapa on parempi kuin vanha”. (Haastateltava 2)

Kontrastin rinnalla esiintyy käsite ”neutraali” rakentaminen tai rakennustapa, mistä annetaan haastatteluissa myös erilaisia tulkintoja:

”– nykyajan käsitys neutraalista: rakennettuna saattaa olla aika lailla muuta, saattaa loistaa neutraalisuudellaan – kontrasti voi toimia, jos miljöö hyvin yhtenäinen ja sinne tehdään pieniä asioita, silloin suhde kontrastisuuteen saattaa hyvin toimi”. (Haastateltava 4)

Toisessa haastattelussa taas arvellaan, ettei perimmäinen tarkoitus ole aina luodakaan kontrastia uuden rakennuksen ja sen ympäristön välille, vaan on ”ollut vahva usko nimenomaan siihen, että tehdään niin yksinkertaista ja pelkistettyä että se sopii joka paikkaan – tulee tämä lähes minimaalisia liikkeitä, ja sillä tavalla uskotaan että tulee ikään kuin semmoista voimakasta persoonallista mutta anonymia arkkitehtuuria, joka ajatellaan niin kuin joku japanilainen lautanen tai kiinalainen astia, joka on tuolta kaukaa arkaaisesta menneisyydestä, mutta sen voisi viedä modernin taiteen museoon tai jonkun tämmösen arkkitehtonisen kokonaisuuden osaksi. Ehkä se perustuu johonkin tämmöiseen – se saattaa näyttäytyä kontrastisena ulkopuoliselle.” (Haastateltava 6)

Tämä ajatus liittyy edelleen modernismin luomaan malliin pelkistää vernakulaarista arkkitehtuurista jokin olennainen ydinosa, minkä uskotaan toimivan täydennysrakentamisen yhtenä yleispätevänä tapana.

Maaseudun tulevaisuus?

Onko maaseudulla sitten enää tulevaisuutta, kun monet erilaiset negatiiviset ympäristömuutokset kohdistuvat siihen, eikä maatalouttaakaan kohta ole enää kuin nimeksi?

”– 2008 enää puolet maataloista jälellä, sehän tarkoittaa sitä, että myös puolet kyläkouluista jälellä, kirjastoista, kaikki maanviljelykseen liittyvät apuelinkeinot tulee poistumaan, ei oo tarvetta pitää yllä – mitä me niille mökkeröille tehdään, jotka jäätyy ja mätänee tuolla.” (Haastateltava 2)

Haastattelussa nähdään, että maatalouden pitäisi keskittyä niihin vahvuuksiin, joita on käytettävissä suhteessa Keski-Eurooppaan. Euroopan Unionin alueella on turha kilpailla kaikilla aloilla eteläisempien alueiden kanssa. Ympäristömyönteiset tuotantotavat ja tuotteet nähdään haastattelussa keskeisinä tekijöinä.

”– suomalaisen maaseudun tulevaisuus? — erikoistuminen, biologinen viljely ainoa mahdollisuus, käyttää hyväkseen niitä mahdollisuuksia

mitä on – puhdas ilma ja niin edelleen – sen sijaan viljanviljely ei Suomessa voi kannattaa – etelämpänä kasvaa paremmin – erikoistuminen, kotimarkkinoille tähtääminen – sen verran viljaa ja lihaa kuin Suomessa tarvitaan.” (Haastateltava 7)

Haastattelussa haetaan esimerkkejä siitä, miten muilla Euroopan reunoilla on ratkaistu maaseudun toimeentulomahdollisuudet. Nähdään, että kulttuuriympäristö voi tarjota entistä enemmän mahdollisuuksia elämyksellisyyteen ja matkailuun.

”– maaseudun kulttuuriympäristö tulee muuttumaan sikäli, että vapaa-aika ja turismi ovat valtavasti kasvaneet – kulutusyhteiskunta aiheuttaa neurooseja – elämyksiä tarvitaan – tulee ihmisiä Keski-Euroopasta – on nää meidän ladot ja maalaistalot – esimerkiksi Santorini on tyypillinen – ei olisi elävä kylä ilman turismia – sen sivussa kaikki kalastaminen, perinteiset käsityöt, rakentaminen, vuohien pitäminen – perustuu siihen – pelastuskeino – tervetuloa.” (Haastateltava 7)

Osa-aikainen asuminen maaseudulla nähdään myös mahdollisuutena, varsinkin jos sydäntalvella voidaan asua lähempänä työpaikkaa. Pitkät työmatkat eivät tietenkään ole kestävää kehitystä tukevia ratkaisuja, mutta maaseudun elinvoimaisuuden kannalta eivät ole vältettävissä helposti. Osa-aika-asuminen ja etätyö voivat antaa pelivaraa maaseutuasumiselle.

”– maaseutu asuinympäristönä – esimerkiksi – Itävallassa – siellä oli kyliä, noin 100 kilometrin päässä kaupungeista, ne pendlaa – suuren osan vuodesta asuvat kylässä, keskellä talvea ehkä kaupungissa väliaikaisesti – murroskohta nyt, se vasta alkaa, takaisinmuutto, Suomi on niin harvaan asuttu – jos on 10 kilometriä lähimpään kauppaan – niin sitä muuttoa harkitsee – maalle rakennetut talot vaikuttaa – ei kannattaisi purkaa eikä rapistua, koska se voi olla kultakaivos 10 vuoden kuluttua kun saksalaisturistit tulevat – pitäisi olla malttia.” (Haastateltava 7)

7 Tulokset ja johtopäätökset

Tässä luvussa kokoan yhteen tutkimuksessani esitetyn kuvauksen maaseudun rakentamisen käännepisteistä 1900-luvulla ja niiden pohjalta tehdyt havainnot. Vertaan aiemman aikalaiskeskustelun huomioita arkkitehtien haastattelujen päähavaintoihin. Kuvaan haastatteluiden analyysistä nousevat keskeiset havainnot, jotka ovat tutkimuksen keskeisiä tuloksia.

Tutkimuksen tavoitteena on vastata kysymyksiin:

- miten suomalainen maaseudun kulttuuriympäristö on muuttunut 1900-luvulla suunnitteluprofession näkökulmasta ja
- miten arkkitehdit rakentavat omaa ammatti-identiteettiään ja käsityksiään maaseudun kulttuuriympäristöstä ja suunnittelusta 1900-luvun lopussa?

Tutkimuksen käsitteellinen viitekehys koostuu neljästä näkökulmasta: vernakulaarista arkkitehtuurista, vernakulaarin ja modernin arkkitehtuurin suhteesta, kulttuuriympäristöstä sekä professiosta. Tutkimuksen alussa olen esitellyt tutkimusaiheen liittymistä vernakulaarin arkkitehtuurin ja professionalisaatiotutkimuksen alueisiin. Kulttuuriympäristön muutosta olen lähtenyt kuvaamaan näistä näkökulmista valiten kuvauksen kohteiksi käännepisteitä eli ajanjaksoja, jolloin rakentamisessa on tapahtunut merkittäviä muutoksia, kuten 1900-luvun alku, jälleenrakennusaika, ajanjakso 1960-luvulta 1980-luvun vaihteeseen sekä ajan-

jakso 1980-luvun alusta vuosituhannen loppuun. Taustaksi olen kuvannut 1800-luvun lopun kansanomaista rakennustapaa eli vernakulaaria arkkitehtuuria Suomessa.

Vernakulaaria arkkitehtuuria ja sen tutkimusta on kuvattu kansainvälisestä näkökulmasta, eri kulttuurit käsittävänä tutkimusalana, johon liittyvää tutkimusta voidaan toteuttaa monista eri näkökulmista. Profssiottutkimus edustaa yhteiskuntatieteen tutkimusta, jonka piirissä ollaan kiinnostuneita profssioiden syntyprosesseista sekä viimeisimmän vaiheen tutkimuksessa profession suhteesta työn sisältöön sekä sen sosiaalisesta ja kulttuurisesta viitekehyksestä.

Vernakulaariin arkkitehtuurin ominaisuuksien määrittelyn kautta muodostuvat myös erot myöhempiin rakennustavan muutoksiin. Keskeisiä tekijöitä määrittelyssä ovat rakentamisen ominaisuuksien kuvaaminen sekä lopputuotteen että prosessin näkökulmista. Vernakulaari arkkitehtuuri edustaa rakentamista, jossa paikallisuus näkyy sekä rakennusmateriaalien käytössä että laajana osallistumisena rakentamiseen. Myöhemmin eri aikojen suunnitteluajattelu ja tyylivaikutteet ovat muuttaneet yhdessä rakennustapaa ja professionalisaatio on muuttanut rakennusprosessia merkittävällä tavalla. 1900-luvun alkupuolella näyttää käsitys vernakulaarista rakentamisesta tarkoittaneen 1800-luvun agraariin elämänmuotoon liittyntä hirsirakentamisperinnettä maaseudulla, joka jatkuu vielä 1900-luvun alussakin. Tällöin kuitenkin on alettu enemmän omaksua tyylivaikutteita maaseudun rakentamiseen, ja niiden ilmeneminen herättää paljon arvostelua. Eri kannanotoissa nähdään maaseudun alkuperäinen rakennustapa merkittävänä ja edellytetään uudemman rakentamisen sopeutuvan siihen. Väljemmin ymmärrettynä voisi määritellä, että maaseudun vernakulaaria arkkitehtuuria rakennetaan edelleen vielä toiseen maailmansotaan saakka, ja vasta sen jälkeen rakennustapaan omaksutaan selkeämmin uudenlaiset lähtökohdat ja toteutukset. Populaari rakennustapa, jolle on leimallista tyyppitalojen yleistyminen, tulee valtaan viimeistään 1960-luvulla. Huomattavaa on, että vernakulaarin arkkitehtuurin määrittely näyttää olevan aina aikaansa sidottua: 1900-luvun vaihteessa on helppoa määritellä se tyylivaikutteiltaan pelkistetyksi rakennustavaksi, kun taas 1900-luvun lopun näkökulmasta vernakulaari arkkitehtuuri voi hyvin sisältää kaikki 1900-luvun alun tyylilliset vaiheetkin menettämättä

olennaisia piirteitään verrattuna myöhempiin aikoihin. Ei liene loppujen lopuksi tarpeen edes yrittää määritellä jotakin tiettyä pistettä aikajanaalla, missä vernakulaari arkkitehtuuri loppuu tai katkeaa. Jäänteitä sen perinteestä on osana nykyajan populaaria rakentamistakin, tai ainakin pyrkimys jäljitellä sen ominaisuuksia rakennusmuodoissa.

Rakennustavan käännepisteiden tarkastelun yhteydessä tulee esiin tarkemmin, millä eri tavoilla rakentaminen ja suunnittelu muuttuvat eri ajanjaksoina. Keskeinen muutos tapahtuu suunnittelun yleistymisessä 1900-luvun alusta lähtien. Rakennusten suunnittelussa sovelletaan paljon valmiita mallikirjoja ja oppaita, joita on julkaistu huomattava määrä 1900-luvun alkupuolella. Jälleenrakennuskausi muodostaa merkittävän ajanjakson, jona aikana lähes kaikki uusi rakentaminen toteutetaan tyyppipiirustusten mukaan. 1960-luvulla tyyppitalorakentaminen muodostaa esikuvan ajanmukaiselle rakentamiselle, ja vähitellen aletaan soveltaa yksilöllisempiä ratkaisuja myös tyyppipiirustuksiin. Suunnitelmien mallit siis yleistyvät vähitellen 1800-luvun lopulta alkaen, ja samalla syrjäytyy myös vernakulaari rakennustapa, joka on prosessina perustunut paikalliseen kulttuuriin ja sen välittymiseen eikä erillisiin suunnitelmiin tai erikoistuneeseen toteuttamisorganisaatioon.

Kulttuuriympäristö-käsitettä aletaan käyttää hallinnollisessa merkityksessä vasta 1990-luvulla, mutta siihen liittyvät aiheet esiintyvät aikalaismielipiteissä jo 1900-luvun alussa. Kulttuuriympäristöä on käsitelty tässä tutkimuksessa nimenomaan maaseudun rakennetun ympäristön ja maiseman säilyttämisen näkökulmasta. Vuosisadan vaihteessa esiintyy aikalaieskustelussa huoli rakennusperinnön häviämisestä ja tarpeesta tallentaa siihen liittyvää tietoa. Sama juonne jatkuu eri kannanotoissa 1900-luvun aikana ja voimistuu sodanjälkeisenä voimakkaan muutoksen aikakautena. Esimerkiksi Otto-Iivari Meurman esittää eri yhteyksissä huolensa rakennusten tarpeettomasta purkamisesta ja toisaalta maaseudun suunnittelemattoman rakentamisen vaikutuksista. Rakennusperinnön säilyttämiseen liittyvät kansainväliset sopimukset edellyttävät myös kansallisen lainsäädännön toimenpiteitä, mikä ilmenee esimerkiksi 1960-luvulla rakennussuojelulain säätämisenä niin sanotun Venetsian julistuksen aikaan. Rakennuskulttuurin inventoinnit käynnistyvät suhteellisen myöhään eli ensimmäiset vasta 1960-luvulla, ja laajamittaisemmin 1970-luvulla, jolloin tehdyt inventoinnit ovat

luonteeltaan hyvin erityyppisiä kuin nykyiset kulttuuriympäristöinventoinnit. Inventointien laatimisessa on painopiste siirtynyt alueiden inventointiin kohteiden inventoinnista, ja inventointitietoja pyritään laajentamaan myös paikalliselle tasolle, jolla ne ovat olleet suhteellisen harvinaisia. Maaseudun kulttuuriympäristöt käsittävät nykyisen määrittelyn mukaan vernakulaaria arkkitehtuuria ja siihen liittyvää kulttuurimaisemaa, jotka muodostavat arvokkaita kokonaisuuksia. Alueet ja rakennettu ympäristö voivat sisältää erilaisten aikakausien ja rakennustapojen ilmentymiä.

Käännepisteiden tarkastelun pohjalta voi todeta, että arkkitehtien panos maaseudun suunnitteluun on ollut ammatin syntyvaiheista lähtien vähäinen tai marginaalinen ammattikunnan toiminnan laajuus huomioiden. 1900-luvun alussa on järjestetty suhteellisen monia suunnittelukilpailuja koskien maaseudun rakentamista, ja arkkitehdit ovat ottaneet niihin osaa. Kilpailutoiminta vilkastuu uudelleen 1980-luvun vaihteessa, jonka jälkeen taas järjestetään useampia maaseutua tai maatiloja koskevia arkkitehtikilpailuja. Toisaalta maaseudun rakentamiseen ovat eri aikoina vaikuttaneet jotkut merkittävässä asemassa toimineet arkkitehdit, joiden näkemykset ovat välittyneet julkisen toiminnan tai virkamiesaseman avulla. Osa arkkitehteistä on kirjoittanut aktiivisesti rakentamisen aihepiiristä eri julkaisuihin, osa taas osallistunut maaseudun rakennusoppaiden tai myöhemmin tyyppipiirustusten laatimiseen. Arkkitehtien vaikutus rakentamiseen ja suunnitteluun on suurelta osin ollut välillistä. Poikkeuksen tälle vallitsevalle asiantilalle muodostaa toisen maailmansodan jälleenrakennuskausi, jolloin Suomen Arkkitehtiliitto ja sen jäsenet toimivat aktiivisesti maaseudun rakennussuunnittelutehtävissä sekä edistivät rakentamisen standardointia. Sotaa seuranneena aikana aloitetaan myös seutusuunnittelu, mihin vaikuttaa erityisesti Alvar Aallon laatima Kokemäenjokilaakson suunnitelma. Arkkitehtien ammatillinen toiminta on eri aikoina tähdännyt oman ammattikunnan aseman turvaamiseen suunnittelutehtävien saannissa ja riittävydessä. Professionalismiin kuuluvaa ammatin valtuutusta on haettu korostamalla taiteellista pätevyyttä muun muassa kaavoitukseen liittyvissä tehtävissä 1900-luvun alkupuolella. Työnjaon selkiyttäminen suhteessa rakennusmestareihin on vienyt pitkän ajanjakson 1900-luvun alkupuolella kaupunkien suunnitteluun ja rakentamiseen liittyneissä tehtävissä.

Maaseudulla taas rakennusmestareiden hallitseva asema rakennusneuvojina ja suunnittelijoina juontaa juurensa 1800-luvun lopulta, jolloin maanviljelysseurat alkavat palkata ensimmäisiä rakennusneuvoja. Maatalouden neuvontajärjestöjen palveluksessa toimii harvalukuinen joukko arkkitehteja, ja enemmistö suunnittelijoista on koulutukseltaan rakennusmestareita. Samantyyppinen suunnittelijatilanne on säilynyt 1900-luvun lopulle saakka, eikä näytä olevan muuttumassa olennaisesti. 1900-luvun aikana on syntynyt useita muita rakennusalan koulutuksia, kuten rakennusalan insinöörikoulutus, jonka suorittaneet myös toimivat maaseudun suunnittelijoina, samoin kuin rakennusarkkitehdit, joiden koulutus on alkanut 1950-luvulla ja on 1900-luvun lopulla lopetettu. Maaseutu on siis tarjonnut muille rakentamisen ammattikunnille suhteessa enemmän suunnittelutehtäviä kuin arkkitehdeille, jotka ovatkin ensisijaisesti tavoitelleet kaupunkien rakentamiseen liittyviä tehtäviä.

Modernismi eri ilmenemismuodoissaan on vaikuttanut arkkitehtuuriovetuksen vallitsevana diskurssina 1900-luvun alkupuolelta alkaen. Modernismin tulkinta on johtanut pääsääntöisesti kielteiseen suhtautumiseen historiaan, ja toisaalta universaalien ratkaisutapojen säännönmukaiseen soveltamiseen, mikä on usein herättänyt kritiikkiä suuressa yleisössä. Jälkmodernin ajan suunnittelussa on etsitty vaihtoehtoja modernismille esimerkiksi postmodernismin tai kriittisen regionalismin suunnitteluajattelun avulla. Kriittinen regionalismi näyttäytyy kuitenkin lähinnä tietyntyyppisten modernististen töiden määrittelynä tämän suuntauksen piiriin kuuluvina, eikä selkeitä erontekoa modernismiin muodostu näiden piirissä. Yleisestä aiheeseen liittyvästä keskustelusta ei muodostu selkeitä ohjelmanjulistuksia tai ideologioita. Tässä mielessä on valaisvaa tutkia haastattelujen avulla, miten yksittäiset arkkitehdit ovat käsittäneet modernismin periaatteet, miten he tulkitsevat niitä ja millainen heidän suhtautumisensa on vernakulaariin arkkitehtuuriin.

Tutkimukseni tärkeä empiirinen aineisto koostuu seitsemän arkkitehdin haastattelusta, jotka on tehty 1999, ja jonka käsittelyn kannalta on keskeistä kuvata maaseudun rakennetun kulttuuriympäristön muutos 1900-luvulla. Kulttuuriympäristön muutoksen kuvaus kertoo toisaalta siitä, mitä eri aikojen rakennustapoja ja kerrostumia nykyisissä heterogeenisissä ympäristöissä voi havaita ja tunnistaa, toisaalta se kertoo arkkitehdin profession muodostumisesta ja suhteesta lähiprofessioihin

maaseudun suunnittelun kentällä. Tämä ympäristön muutosprosessien kuvaus luo viitekehyksen haastatteluaineiston tarkasteluun, mikä ilman sitä rajoittuisi enemmän nykyaikaan sitoutuneeksi, eikä tavoittaisi erilaisien käsitysten ja ajattelumallien historiallisia taustoja. Lähestymistapa maaseudun kerroksellisen kulttuuriympäristön analysointiin muistutti siinä mielessä kulttuurisen maantieteen ikonografista tutkimusta, jota sovelletaan esimerkiksi maisemaan (vrt. Daniels & Cosgrove 1989; Raivo 1997).

Olen käsitellyt haastatteluja laadullisten menetelmien avulla ja pyrkinyt löytämään niistä yhtymäkohtia laajempiin julkisiin diskursseihin. Olen tarkastellut myös erityisesti ammatillisen identiteetin muodostumista arkkitehtien opiskeluajan ja työelämäkokemusten kautta. Haastattelujen määrä ei oikeuta tekemään pitkälle meneviä yleistäviä tulkintoja niistä. Toisaalta haastattelut kuvaavat eri puolilta sellaisen arkkitehdin toimintaa, joka työskentelee suhteellisen ”yksin”, ilman vahvan ammatillisen kollektiivin fyysistä läsnäoloa ja tukea. Tällä en tarkoita, etteivätkö haastatellut koe ainakin jossain määrin kuuluvansa arkkitehtikuntaan tai jonkun alueen arkkitehteihin tai johonkin ammatilliseen yhteisöön, johon he voivat kokea samaistuvansa. Arkkitehdin ammatillinen identiteetti syntyy nimenomaan sosiaalisessa kontekstissa, mikä tulee myös selvästi ilmi haastatteluissa. Tarkoitin sen sijaan, että useimmat haastatellut arkkitehdit työskentelevät pääasiassa yksilöllisesti, osa heistä jonkin muun organisaation kuin arkkitehtitoimiston palveluksessa, esimerkiksi julkisen sektorin tai koulutusyhteisön palveluksessa. Tällöin samaistuminen tapahtuu kyseiseen työnantajaorganisaatioon, jossa ainakin osa tehtävistä voi olla nimenomaan arkkitehdin perinteisen ydinosamisen ulkopuolella (vrt. lokalismin periaate professionalismissa). Tällaisia ovat esimerkiksi hallinnon ja opetuksen tehtävät, jos opetus ei ole arkkitehtikoulutusta.

Haastatteluissa ilmenevät ristiriitaisuuden kokemukset suhteessa ammatikunnan kollektiiviseen identiteettiin näyttäytyvät Schönin määrittelemänä ammatillisena luottamuskriisinä. Näin tapahtuu tilanteissa, joissa tullaan tietoisiksi käytännön tilanteista, joille on ominaista kompleksisuus ja epävakaus sekä arvoriidat. Arkkitehtien kokemukset näistä juontavat opiskeluajoille, mutta ne ovat vahvistuneet oman ammatillisen identiteetin rakentamisen ja käytännön kokemusten myötä.

Haastatteluissa näkyy, miten arkkitehdin identiteetin omaksuminen on herättänyt opiskeluaikana ristiriitaisia näkemyksiä ja tuntemuksia ammattialasta. Omaksuminen on alussa enemmän ulkokohtaista, mutta johtaa kaikkien kohdalla jossain vaiheessa oman asenteen tarkistuksiin ja uudelleen muodostamiseen koulutusta ja sen sisältöä kohtaan. Erityisen ongelmallisena koetaan opetuksessa valmiiden mallien ja ajattelutapojen siirtäminen, mikä vaikuttaa kahlitsevalta ja toisaalta kriittikittömältä. Tässä tulevat esiin ristiriitaiset kokemukset ammatillisesta oppimisesta (vrt. Hakkarainen ym. 2004) sekä erityisesti arkkitehtistudio-opetuksessa koetut ristiriidat (vrt. Yanar 1999). Haastatteluissa näkyy toisaalta hyvien ammatillisten esikuvien tarve ja niihin samaistumisen tarve sekä alalle tyypillisen mestari–oppipoika-oppimismallin pitäminen tärkeänä ammattitaidon ja ammatillisen tiedon omaksumisen kannalta. Toisaalta siis on kaivattu ammattiin liittyvien käytäntöjen, työtapojen ja kokemusten parempaa välittämistä ammatin opettelussa, mutta toisaalta on kritisoitu opetuksessa ilmennyttä arkkitehtuuriajattelun yksipuolisuutta.

Ammatillisen opetuksen tietynlainen kapea-alaisuus nähdään ongelmana, ja opetukseen kaivataan laajempaa kulttuurista näkemystä. Tähän myös rakennuskulttuurin ja kulttuuriympäristön käsittelyn vähäisyys haastateltavien opiskeluaikana näyttää liittyvän. Toisaalta positiiviset kokemukset opiskelusta ja siihen liittyvästä työskentelystä nostetaan tärkeinä esiin, ja niillä on usein ammatillista suuntautumista ohjaava merkitys haastateltaville, esimerkiksi arkkitehtuurin historian osalta. Oulussa regionalistisen koulukunnan taustalla on nähtävissä haastattelujen mukaan tarve luoda omaa identiteettiä ja saada merkittäviä suunnittelutehtäviä paikallisille toimistoille eteläsuomalaisilta suunnittelijoilta. Professorina tuohon aikaan Oulussa toimineen Reima Pietilän vaikutus näkyy eräänlaisena katalysaattorina ja opiskelijoiden ajattelun suunnannäyttäjänä, mutta ei kuitenkaan osallisena koulukunnassa.

Olen pyrkinyt löytämään haastatteluista arkkitehtien ilmaisemia merkityssisältöjä ja kuvauksia sosiaalisesti rakentuneesta todellisuudesta, jossa he kokevat toimivansa arkkitehteina. Tässä tarkastelussa tulee esiin selvästi, miten erilaista on toimia arkkitehtina pääkaupunkiseudun ulkopuolella. Mielestäni haastatteluissa ero pienten kaupunkien, taajamien ja maaseudun välillä toimintaympäristöinä ei näytä kovin

suurelta, joskin toisaalta arkkitehtina toimintaan vaikuttaa aina myös se, miten paljon saman alan ammattilaisia työskentelee samalla alueella, sekä yksityisen että julkisen sektorin palveluksessa. Haastatteluissa esiin tulee, että yksityisarkkitehdin työnsaantiin vaikuttaa paljon paikallisten viranomaisten halu tai haluttomuus käyttää heitä. Tästä esimerkki ovat yksittäiset rakentajat, joille viranomaiset ovat suositelleet arkkitehdin käyttämistä.

Haastattelut kuvaavat myös profession sisäisiä statuseroja eli stratifikaatiota Abbottin mukaan. Ammattikunnan sisällä eniten arvostusta annetaan arkkitehdeille, jotka ovat menestyneet kansainvälisissä ja kotimaisissa kilpailuissa ja saaneet merkittäviä rakennussuunnittelun toimeksiantoja. Arkkitehtiprofessio poikkeaa tässä suhteessa muista tyypillisistä tai perinteisistä professioista, koska niiden piirissä tieteellinen työ on yleensä eniten arvostettua profession sisäisessä työnjaossa.

On ehkä liian vahva ilmaus tyypitellä haastatteleman arkkitehdin sel-laisiksi ammattilaisiksi, jotka jossain mielessä toimivat profession reun-alueilla, periferiassa tai marginaalissa, niin fyysisesti kuin henkisesti. Toisaalta tähän on perusteitakin, kuten esimerkiksi esiin tullut toteamus, jossa haastateltu kuvaa arkkitehdin ammatin olevan Helsingin ulkopuo-lisella alueella ”ihan toinen ammatti”. Jännite toimintaan arkkitehti-na pääkaupunkiseudun ulkopuolella näyttää syntyneen myös siitä, että koulutuksessa luodaan arkkitehdin ammatista ihannekuva tai mieliku-va, joka erityisesti periferia-alueilla ei vastaa todellisuutta. Tämän perus-teella haastattelut myös esittävät voimakkaasti toisenlaisia näkemyksiä arkkitehdin ammattikuvasta ja keskeisistä taidoista. Esille tulleita näkö-kulmia ovat esimerkiksi metafora ”käsityöläinen” vertauskuvien ”taitei-lijan” tai ”heroistisen roolin” sijaan sekä ajatus, että arkkitehti voi tehdä pieniäkin asioita ympäristössä eikä niiden tarvitse erottua huutomerkini-omaisesti kokonaisuudesta tai alleviivata mielikuvaa, että ne ovat juuri arkkitehdin suunnittelemaa elementtejä ympäristössä. Arkkitehdin laa-ja-alaista osaamista pidetään tärkeänä erityisesti jos toimii perifeerisillä alueilla. Ihanteena on eräänlainen holistinen ammattikuva, koska peri-feerisillä alueilla ei juuri tarvita johonkin suunnittelun osa-alueeseen perehtyneitä spesialisteja. Vastakohtana nähdään arkkitehdin erikoistu-minen vain jollekin suunnittelun osa-alueelle, kuten yhdyskuntasuun-nitteluun, mitä pidetään periferiassa toimimisen kannalta negatiivisena ilmiönä.

Toisaalta uudisrakennusten suunnittelijoina toimineet arkkitehdit halusivat säilyttää liikkumavapautta suunnittelun työtyylikeinoissa ja pitivät mahdollisena erilaisten suunnittelutapojen kokeilun sekä eri ympäristöissä erilaisten suunnitteluperiaatteiden toteuttamisen. Leimaantuminen vaikkapa ”tradishenkiseksi” on koettu myös toisaalta rajoittavana ja osittain olosuhteiden pakosta syntyneenä suunnittelutapana. Toisaalta samat haastateltavat ovat pitäneet vernakulaaria arkkitehtuuria tärkeänä alueena, jonka kautta he ovat oppineet paljon ammattitietoa ja saaneet kokemuksia rakennuksen toiminnasta sekä omaksuneet myös vaikutteita suunnitteluun. Tämän tyyppisessä pohdinnassa tulee havainnollisesti esiin haastateltavien tapa reflektoida käsityksiään ja asenteitaan haastattelussa, mikä ilmenee ristiriitaisuuksina, saman aiheen tarkasteluna eri näkökulmista ja oman ajattelun kehittelynä. Näiden käsitysten valossa voi pohtia syitä myös oululaisen regionalistisen koulukunnan hiipumiseen. Voisi arvella, että tiettyinä aikoina vallalla olleet ajatusmallit ja vaikutteet on koettu ehkä myöhemmin jo jollain tavalla kahlitsevina ja haluttu siirtää suunnittelemaan arkkitehtuuria toisella tavalla.

Kansainvälinen suuntautuminen vaikutteiden hakemisessa nähdään myös haastatteluissa tärkeänä, mutta suuntautuminen poikkeaa modernismin tyyppisten kansainvälisten ja universaalien esimerkkien etsinnästä. Sen sijaan haetaan yhtymäkohtia alueelliseen suunnitteluun esimerkiksi pohjoismaisesta kulttuuripiiristä tai keskieuropalaisten regionalistien töistä. Vernakulaari arkkitehtuuri eri puolilla maailmaa on myös useille kiinnostuksen kohde, ja vernakulaarin arkkitehtuurin tutkimuskiinnostusta edistäneet kirjat ovat tulleet tutuiksi, kuten Rudofskyn ”Architecture without architects” tai Oliverin teokset. Kansainvälisiä vaikutteita omaksutaan lisäksi opintomatkoilla ja täydennyskoulutuksessa sekä ammatillisessa järjestötoiminnassa ulkomailla.

Puustisen tutkimuksessa suomalaisesta kaavoittajaprofessiosta on todettu, että monet kaavoittajat viihtyvät parhaiten ydinosaamista vastaavissa tehtävissä eli suunnittelussa ja luonnostelussa. Pääosa Puustisen (2006) tutkimuksessa haastatelluista on saanut arkkitehdin koulutuksen. Osa haastatelluista kokee myös kommunikatiivisuuden tuomat uudet haasteet rasitteina. Tämän tutkimuksen haastatteluissa tulee myös esiin tarve puhua ja selittää suunnitelmia tilaajille ja asukkaille, mutta toisaalta ei kuitenkaan korostu, että haastatellut olisivat pitäneet sitä erityisenä

rasitteena. Asiantila pikemminkin tuodaan julki, todetaan. Aluearkkitehtina toimivan haastattelussa se korostuu eniten ja hän toteaaakin työssä olevan ”puhetyöläisen työtä”. Tämä havainto liittyy hyvin nykyiseen kommunikatiivisuuden suunnittelun haasteeseen. Tässä tutkimuksessa tosin haastatellut eivät ole esittäneet, että puhumista ja vuorovaikutusta pitäisi edistää, vaan pikemminkin se näyttää olevan yksi toiminnan edellytys, jos toimii tällaisissa tehtävissä, on kyettävä kommunikaatioon, ja tarkemmin ottaen myös argumentaatioon, jossa pyritään retoriikan keinoin saamaan yleisö tai osapuolet suostumaan esitettyihin ideoihin.

Toiminta arkkitehtina pääkaupunkiseudun ulkopuolella on merkittävästi sidoksissa muodostuneisiin yhteistyösuhteisiin ja niiden sujuvuuteen. Periferia-alueella arkkitehti ei voi aina nojautua vakiintuneisiin toimintatapoihin ja -kulttuureihin, vaan professionalismin mukainen valtuutus suunnittelijana toimimiseen ei ole itsestään selvää. Valtuutuksella Abbott tarkoittaa profession asemaa, joka muodostuu asiakastyötä eniten tekevien ammatin edustajien kautta. Erityisen hyvin taistelu valtuutuksesta näkyy aluearkkitehtien työskentelyssä, joka on ollut ennen maankäyttö- ja rakennuslain voimaan tuloa ollut asemaltaan heikko kunnallisessa organisaatiossa eli aluearkkitehdilla ei ole ollut virkamiesasemaa organisaatiossa vaan asiantuntijan rooli. Suunnitteluun liittyvät ongelmat ilmenivät haastattelujen mukaan kiistelynä toisten ammattiryhmien kanssa esimerkiksi peruskorjausten suorittamisessa ja suunnittelun tarpeen määrittelyssä. Toisaalta tulee esiin myös esimerkkejä toimivista yhteistyösuhteista, joissa kommunikaatio sujuu, mutta jotka myös edellyttävät suunnittelijalta joustavuutta, kykyä tarpeen vaatien tarkistaa suunnitelmia muiden prosessin osapuolten mielipiteiden mukaan. Näissä esimerkeissä tulee mielestäni esiin toisaalta professioiden välinen kiistely suunnittelun tarpeellisuudesta ja sisällöstä sekä määräysvallasta ja toisaalta epäarkkitehtimainen joustavuus toiminnassa, mitä perinteisen arkkitehtikuvan mukaan ei ole pidetty tavoiteltavana. Väitän, että perinteisen mielikuvan mukaan arkkitehdin tulee puolustaa suunnittelunäkemystään eikä joustaa siitä merkittävästi.

Kokemukset suunnittelusta pienrakentajille niin uudisrakentamisen kuin rakennusten korjauksenkin alalta havainnollistivat haastateltujen kokemuksia kommunikaatiosta professionalistien ja maallikoiden välillä. Epäluottamus ja epäluulo ammattikuntaa kohtaan tulee esiin,

kun asukkaiden on kyettävä antamaan arkkitehdille valtuudet laatia suunnitelma. Asukkaalle olisi ollut helpompi vaihtoehto valita valmis malli luettelosta kuin jäädä odottamaan arkkitehdin luonnoksia. Taustalla näyttää haastattelujen nojalla häilyvän pelko siitä, että arkkitehti suunnittelee jotain hyvin kallista ja epäkäytännöllistä. Korjausten yhteydessä taas ilmenee vastahakoisuus kysyä neuvoa suunnitteluvaiheessa, ja neuvonta-arkkitehti kutsutaan paikalle vasta, kun ollaan ongelmatilanteessa.

Tässä yhteydessä voisi väittää, että perifeerisillä alueilla toimivalle arkkitehdille on enemmän haittaa siitä, että mielikuva ammattikunnasta muodostuu niiden arkkitehtien kautta, jotka ovat eniten julkisuudessa. Näkyvimvät arkkitehdit ovat yleensä niitä, jotka menestyvät kilpailuissa ja työskentelevät urbaanien rakennushankkeiden tai alueiden parissa. Tällöin omakotitalon rakennuttajan on vaikea mieltää arkkitehtia sellaiseksi ammattilaiseksi, jonka kanssa olisi ensisijaisesti hakeuduttava yhteistyöhön, varsinkin kuin muita suunnittelijavaihtoehtoja on helpommin saatavissa ja niitä on totuttu perinteisesti käyttämään. Näitä ovat esimerkiksi rakennusmestarit, rakennusinsinöörit ja -arkkitehdit. Arkkitehdista julkisuudessa syntynyt mielikuva taiteilijana on omiaan loitontamaan häntä tavanomaisten asuinrakentamisen suunnittelutehtävien tilaajista. Arkkitehdille puolestaan työskentely omakotirakentajien kanssa on aikaa vievää, eikä taloudellisesti yhtä kannattavaa kuin instituutioiden toimeksiannot. Vaihtoehtoisesti arkkitehtia voidaan käyttää maaseutumaisilla alueilla, jos erityisesti halutaan erottautua tavanomaisesta ajalle tyypillisestä rakentamisesta.

Haastatteluissa tulee esiin kautta linjan haastateltujen kriittinen suhtautuminen modernistiseen arkkitehtuuriajatteluun ja tarve etsiä vaikutteita muualta kuin koulutuksen kautta saaduista malleista. Toisten kommentoissa kriittisyys on voimakkaampaa kuin toisten haastateltujen, mutta kaikki esittivät ainakin jonkin verran kritiikkiä opiskeluaikana vallinneista käsityksistä sekä opetuksen sisällöstä. Toisaalta on kuitenkin havaittavissa, että modernismin keskeinen periaate, *Zeitgeist*-periaate eli ajan hengen ilmentäminen suunnittelussa on vahvasti sisäistetty. Kukaan haastatelluista ei asettanut sitä kyseenalaiseksi. Bonsdorff (1991) on kuvannut modernismin tätä periaatetta ja luonnehtinut sen ilmentävän eteenpäin suuntautumista ja uskoa tulevaisuuteen. Voi

pohtia tämän vastakohtana, pidetäänkö sitten taantumuksellisenä sel-laista suunnitteluargumenttia, joka mahdollistaisi suunnittelun vaika-kapa perinnettä jatkaen ja piilottaen rakennuksen rakentamisajankoh-dan tyylilliset vaikutteet tai ilmaisten niitä hyvin huomaamattomasti. Esimerkiksi jo puretun rakennuksen rekonstruointia on totuttu pitä-mään suomalaisessa arkkitehtuurikeskustelussa mahdollottomana ajatuk-sena, ja muutamia tällaisia toteutuksia pidetään lähinnä varoittavina esimerkkeinä, metaforaltaan ”epärehellisenä” rakentamisena.

Tutkimuksen avulla avatut näkökulmat täsmentävät kuvaa maaseu-dun rakentamisen ja suunnittelun muutoksista 1900-luvun aikana. Arkkitehtien haastattelu puolestaan valottaa näkökulmia suunnittelu-profession toimintaan maaseutumaisilla tai perifeerisillä alueilla, jotka poikkeavat toimintaympäristön ja työn sisällön suhteen monilta osin kaupunkimaisista toimintaolosuhteista. Professiotutkimuksen näkökul-mat auttavat tässä työssä paremmin ymmärtämään osaltaan rakennetun ympäristön eriaikaisia kerrostumia sekä suunnitteluun liittyvää keskus-telua ja kiistelyäkin. Kolmannen aallon professiotutkimus on erityises-ti kiinnostunut professioiden sisäisistä dynaamisista prosesseista ja pro-fessioiden suhteesta toisiin professioihin. Aineiston perusteella näyttää siltä, että arkkitehtien ammattikunta keskittää ponnistelunsa aseman säilyttämiseen suurimmissa rakennussuunnittelun hankkeissa, jolloin ammattikunnassa hyvin erilaisissa tehtävissä tai profession reuna-alueil-la toimivat kokevat etäännyvänsä profession ydintehtävistä. Ammatissa koettu sisäinen eriarvoisuus vaikuttaa ääripäitä toisistaan loitontavana tekijänä, jonka vähentäminen edellyttäisi profession sisäistä keskustelua eri tehtävistä ja niiden arvostuksesta.

Pohdittaessa, mitkä reunaehdot ovat mahdollisesti vaikuttaneet arkki-tehtien toiminnan keskittymiseen kaupunkeihin, on palattava professi-on historiallisiin vaiheisiin. Arkkitehtien aktiivisin toimintakausi maa-seudulla on ollut jälleenrakennusaika. Tällöin myös työtilaisuudet ovat olleet suhteellisen rajoitettuja, eli maaseudun rakennustehtävät työllis-tävät arkkitehteja siinä vaiheessa, kun julkinen rakentaminen on vähäis-tä ja ammattikunta edistää näihin tehtäviin hakeutumista. Olosuhteet toimivat siis maaseudun vetovoimaisuuden puolesta tässä tilanteessa. Muina aikakausina arkkitehdit ovat ensisijaisesti hakeutuneet julkis-ten tehtävien pariin, niiden näkyvyyden ja parempien taloudellisten

resurssien takia. Tämä on ollut myös arkkitehtikunnan keskeisenä tavoitteena 1800-luvun lopulta alkaen, jolloin on pyritty saavuttamaan ammatille tietty asema ja arvostus erityisesti kaupunkien suunnittelussa ja julkisen sektorin tehtävissä. Tällöin vaatimattomammat suunnittelu-tehtävät, kuten maaseudun kohteet, ovat jääneet muille suunnittelusta kiinnostuneille ammattikunnille. Haastatteluissakin käy ilmi oululais-ten nuorten arkkitehtien toiminnan alkaminen maaseudun tehtävien parissa, koska suurimmat julkiset toimeksiannot annetaan suurille ete-läsuomalaisille toimistoille. Arkkitehtikunnan pyrkimykset ja arkkiteh-tikoulutus ovat toimineet samansuuntaisesti, ja vähäpätöisemmiksi koe-tut tehtävät ovat jääneet marginaaliin.

8 Diskussio

Tutkimus kiinnittyy vernakulaarin arkkitehtuurin ja toisaalta professio-
tutkimuksen alueisiin lähtökohdissaan, ja tutkimuksen näkökulmat ovat
deskriptiivisiä: niiden avulla on pyritty ymmärtämään ja kuvaamaan
kohteena olevia ilmiöitä syvällisemmin, tutkimusalalta muodostamani
esiymmärryksen pohjalta. Kysymykseen siitä, miten suomalainen maa-
seudun kulttuuriympäristö on muuttunut 1900-luvulla suunnittelupro-
fession näkökulmasta, muodostuu tämän työn avulla käsitys muutoksen
päälinjoista, joskin kuvausta aina on mahdollista täydentää ja syventää.
Kuitenkaan tätä kysymystä ei aiemmin ole käsitelty edellä mainitussa
muodossa tutkimuksessa, joten se muodostaa avauksen tämän aiheen
tutkimukselle. Arvokasta lähtötietoa ja kiinnekohtia tutkimukselleni
ovat tarjonneet useat professionalismiin kuuluvat aiemmat tutkimuk-
set, joissa on käsitelty erityisesti arkkitehtiprofession muodostumisen
vaiheita. Maaseudun ja vernakulaarin arkkitehtuurin muutosprosessi-
en kuvaus muodostaa professionalisaatiokehityksen rinnalle toisenlai-
sen kehityskulun kuvauksen, jonka yhtenä selittävänä tekijänä on juuri
professionalisaation vaikutus vernakulaariin rakentamiseen. Kuten esi-
merkiksi Werne (1980) on todennut, on rakentamiseen liittyneellä pro-
fessionalisaatiolla merkittävä vaikutus vernakulaarin arkkitehtuurin ja
rakennusprosessin muuttumiseen.

Vernakulaari arkkitehtuuri ja sen tutkimus muodostavat tutkimus-
alan, jonka tiedonintressit poikkeavat toisistaan eri konteksteissa.
Maailmanlaajuisesti tarkasteltuna löytyy runsaasti kulttuuriipiirejä,
joissa vernakulaari arkkitehtuuri on tähän saakka voinut säilyä elävänä

perinteenä, mutta toisaalta on myös runsaasti esimerkkejä teollistuneista maista, joissa kyseinen rakennustapa on väistävää ja harvinaistuvaa eikä jatku aiemmalla tavalla. Toisaalta tiedostetaan modernien ilmiöiden, kuten turismin, aiheuttamat uhkat alkuperäisinä säilyneelle vernakulaarille asutukselle. Vernakulaarin arkkitehtuurin kansainvälisessä tutkimuksessa on pyritty tuomaan esille eri tieteenalojen lähestymistapoja tutkimuskohteeseen ja laajentamaan tarkastelua tiukasti yhden näkökulman piiristä useampiin näkökulmiin. Keskeistä on ollut tiedottaa vernakulaariin arkkitehtuuriin liittyvä kulttuurisidonnaisuus ja toisaalta vuorovaikutus asukkaiden sekä ympäristön välillä, mikä ilmenee esimerkiksi materiaalivalinnoissa ja rakennusprosessissa. Kriittikiä on esitetty sen suhteen, että monet tutkijat eivät suhtaudu riittävän kriittisesti omaan työskentelyynsä eivätkä arvioi kriittisesti valitsemaansa lähestymistapaa esimerkiksi vernakulaarin arkkitehtuurin dokumentointiin.

Vernakulaari arkkitehtuuri edustaa erilaisissa kulttuureissa kulttuuriympäristötyyppiä, jota koskevaa tietoa ei useinkaan ole riittävästi, ja joka sinänsä muodostaa tärkeän tutkimuskohteen. Suomessakin on tarjolla edelleen haasteita vernakulaaria arkkitehtuuria koskeviin tutkimuksiin, joissa voitaisiin käyttää hyväksi eri tieteenalojen näkökulmia yhdessä. Vernakulaarin arkkitehtuurin tutkimuksessa on korostettu erityisesti siihen liittyvien ympäristökokonaisuuksien tutkimuksen merkityksellisyyttä, mikä aiemmin nähtiin vähemmän tärkeänä verrattuna esimerkiksi arkkitehtuurin historiaan liittyvien merkittävien rakennusten ja niiden ympäristöjen tutkimukseen. Tässä työssä olen tarkastellut maaseudun rakennetun ympäristön muutosta enemmän kulttuuri- ja aikakaussidonnaisena ilmiönä aikalaismielipiteiden valossa, enkä niinkään keskittynyt kuvaamaan rakennustavan muutoksia eri aikakausina, joskin ne ovat ilmiönä osa tarkasteluani. Näin on tullut kuvattua prosessia, jossa agraarivaltaisessa kulttuurissa on omaksuttu eri aikojen ihanteita ja innovaatioita sekä sovellettu niitä rakentamiseen. Samalla on tullut tarkasteltua, missä muodossa vernakulaari arkkitehtuuri on vaikuttanut eri aikoina, alussa eräänlaisena maaseudun ihanteellisena ja ”oikeana” rakennustapana, myöhemmin lähinnä museoitavana ilmiönä, ja taas vuosisadan lopulle tultaessa uusina pohdintoina vernakulaarien periaatteiden käyttämisestä tai niihin palaamisesta jossain muodossa.

Aineistooni kuuluneet aikalaismielipiteet valottavat yhdessä muutosprosessien kuvauksen rinnalla pääsääntöisesti arkkitehtien ja varsinkin vuosisadan alkupuolella myös rakennusmestareiden käsityksiä rakentamisesta maaseudulle ja sen tavoitteista sekä suhteesta vernakulaariin arkkitehtuuriin. Olen kiinnittänyt huomiota siihen, että kirjalliset mielipiteet ja ammattilehdissä käyty keskustelu edustavat vain pientä osaa ammattikunnista, mutta todennäköisesti kuitenkin useissa tapauksissa ilmentävät ajalleen tyypillisiä ja vallinneita ajatustapoja koskien maaseudun rakentamista. Näissäkin tapauksissa tulee vielä esiin, että esimerkiksi arkkitehdeista vain suhteellisen harvat ovat olleet erityisen kiinnostuneita maaseudun rakentamisesta koko mahdollinen arkkitehdin työkenttä huomioiden. Kuitenkin kiinnostavaksi havainnoksi muodostuu, että aihepiiristä keskustelleet arkkitehdit ja rakennusmestarit ovat olleet samalla tavalla huolissaan maaseudun rakentamisen muutoksesta, uusien maaseudulle sopimattomien tyylivaikutteiden omaksumisesta ja rakennusperinteen säilymisestä.

Jatkotutkimuksen kannalta olisi haasteellista selvittää tarkemmin, kuinka samansuuntaisesti on ajateltu eri professioiden piirissä, sekä toisaalta tutkia yksittäisten maaseudun rakentamiseen merkittävällä tavalla vaikuttaneiden ammattilaisten toimintaa laajemmin. Tällaisia aineistostani esiin nousseita henkilöitä ovat esimerkiksi rakennusmestari Heikki Siikonen, arkkitehti Yrjö Laine-Juva ja muut sellaiset arkkitehdit, jotka ovat vaikuttaneet valtionhallinnossa sekä neuvonnan piirissä esimerkiksi rakennusoppaiden laatijoina tai aktiivisina osallistujina maaseuturakentamisen kilpailuihin. Professori Otto-Iivari Meurman on osallistunut myös pitkällä ajanjaksolla maaseudun rakentamista koskevaan mielipiteenmuodostukseen tuoden esiin maaseudun rakennusperinteen säilyttämisen tarpeen ja rakennuskulttuurin sisältämät arvot jo 1900-luvun alussa, ja jatkaen samalla linjalla esimerkiksi 1950- ja 1960-luvuilla kulttuuriympäristön säilytettävien arvojen puolestapuhujana ja maaseudun yhdyskuntarakenteen hajottamisen kriitikkona. Jälkimmäinen ilmiö on liittynyt jälleenrakennuskauden tonttien ja asuinalueiden sijoittamiseen, jota Meurman arvostelee. Jatkotutkimuksessa olisi myös haastavaa selvittää laajemmin, millaiseksi arkkitehdit nykyään kokevat ammattikuntansa ja oman ammatti-identiteettinsä erityisesti verrattaessa kaupunkiseuduilla ja pienemmissä taajamissa sekä maaseudulla toimimista.

Arkkitehtuurikeskusteluun usein liittyvä käsitys suhteesta omaan aikaan sekä modernismiin muodostaa haastavan lähtökohdan pohdinnalle uuden rakentamisen suhteesta maaseudun vernakulaariin arkkitehtuuriin. Vaikeinta on ollut hahmottaa, mitä modernismilla eri mieliteorienilmaisuuksissa tarkoitetaan, ja Bonsdorff esittääkin tutkimuksessaan (1991) osuvan kuvauksen, jonka mukaan modernismin tulkinnat vaihtelevat eikä sitä voida kuvata arkkitehtuurikeskusteluissa yleisesti käytössä olevana ideologiana, vaan eri henkilöiden esittiminä erilaisina tulkintoina, joissa periaatteet esiintyvät hajanaisina ja epäyhtenäisinä (vrt. Heynen, 1999).

Koposen väitöskirjassa (2006) esitetty jäsenitys historiallisen rakennetun ympäristön täydennysrakentamisen mahdollisista ratkaisutavoista on merkittävä pyrkimyksessään hahmotella käytössä olevien ratkaisutapojen ominaisuuksia ja esimerkkejä. Vastaavanlaista tarkastelua tarvittaisiin erityisesti maaseudun ympäristöihin keskittyen. Tutkimuksessani jätän tämäntyyppisen tarkastelun työn rajauksen ulkopuolelle, mutta viittaan joihinkin lähteisiin, joissa esimerkiksi vernakulaarin arkkitehtuurin soveltamista uuteen rakentamiseen on pohdittu. Mielestäni aihepiiri on siksi haastava, että sitä toivoisi käsiteltävän tutkimuksessa laajemmin, ja myös konkreettisten ratkaisujen analysoinnin avulla. Vaarana on, että yritykset edetä tämäntyyppisessä tutkimuksessa leimataan suunnitteluprofession piirissä epäilyttäväksi, johtuen pääsääntöisesti modernismin tulkinnassa omaksutusta kriittisestä asenteesta historiaan ja vaatimuksesta ajan hengen ilmentämisestä uudessa rakentamisessa.

Toisena tutkimuksen pääkysymyksenä on ollut, miten arkkitehdit rakentavat omaa ammatti-identiteettiään ja käsityksiään maaseudun kulttuuriympäristöstä ja suunnittelusta 1900-luvun lopussa. Arkkitehtien haastatteluaineiston avulla olen tarkastellut maaseudun rakennetun ympäristön muutosta ja suunnitteluprofessiota erityisesti arkkitehdin näkökulmasta, ja tuonut esiin ristiriitoja, jotka aiheutuvat erilaisilla alueilla toimimisesta. Arkkitehdin koulutuksessa omaksuttu ammattikuva ja ammatillinen identiteetti ovat tekemieni haastatteluiden mukaan joutuneet maaseutualueilla tai laajemmin arvioituna periferisillä alueilla koetukselle ja haastatellut arkkitehdit ovat muokanneet niitä vahvasti toisentyypisiksi kuin koulutuksen tarjoamat mallit. Samalla voi myös todeta, että haastattelemani henkilöt ovat ehkä osittain tai pää-

sääntöisesti suhtautuneet kriittisesti saamansa 1970–1980-lukujen koulutuksen välittämiin malleihin toimia arkkitehtina ja lähteneet kehittämään toisenlaista ammatillista identiteettiä omaan toimintaansa. Tämänätyypiset pyrkimykset voidaan kokea profession piirissä hajottavina, koska profession säilyminen vahvana edellyttää tietynlaisten pelisääntöjen noudattamista sen jäseniltä ja toisaalta profession sisällä esiintyvät erilaiset koulukunnat voidaan kokea sen vahvuutta heikentävinä ilmiöinä. Tällaista asennetta on ilmentänyt aikanaan niin sanottuun Oulun kouluun eli oululaisiin regionalisteihin kohdistunut reaktio.

Toiminta arkkitehtina näyttää haastattelujeni valossa edellyttävän entistä parempia vuorovaikutus- ja vakuuttamiskykyjä suunnitelmien ja oman ammattitaidon esittelyssä. Suunnitelmien laatiminen on vain yksi osa ammattitaitoa, ja niiden sisällön välittäminen on oma taitonsa, joka arkkitehdin on myös hallittava. Suunnitelmien esittäminen ja hyvät vuorovaikutustaidot eivät nekään vielä näytä riittävän, vaan parhaimmassa asemassa on suunnittelija, joka kykenee vielä vakuuttamaan sopivilla argumenteilla yleisönsä – oli se sitten tilaaja, kunnalliset luottamusmiehet tai asukkaat – suunnitelmansa onnistuneisuudesta. Vetoaminen kuulijoiden hyväksymiin perusteluihin ja ajatuskulkuihin sekä ymmärrettävän kielen käyttäminen muodostavat edellytyksiä suunnitelman eteenpäin viemiselle ja hyväksymiselle. Esimerkiksi Davis (2006, 231–244) esittää vernakulaariin arkkitehtuuriin nojaavaa erityyppistä arkkitehtikoulutusta, jonka tavoitteena olisi suunnitella tulevaisuuden vernakulaaria rakentamista ja toimia yhteistyössä asukkaiden ja muiden asiantuntijoiden kanssa tällaisissa prosesseissa. Opetuksen tulisi tarjota erilaisia ammatillisia valmiuksia, kuten käytännön oppimista vuorovaikutuksessa yhdyskuntien asukkaiden ja muiden ammattilaisten kanssa. Merkittävimpinä muutoksina nykyiseen käytäntöön hän näkee perehtyneisyyden paikallisiin oloihin ja kulttuuriin, mutta ennen kaikkea toisenlaisen arkkitehtien asenteen suhteessa työskentelyynsä. Määrävästä asenteesta on irrottauduttava, jotta päästään tasavertaiseen vuoropuheluun muiden suunnitteluprosessin osapuolten kanssa.

Muutospaineet ja tyytymättömyys suunnitteluprofessiota kohtaan ovat kasvaneet, eikä esimerkiksi arkkitehtien valtuutus toimia johtavina suunnittelijoina erilaisissa prosesseissa ole itsestään selvää vaan usein kiisteltyä. Tutkimuksessa tulee hyvin esiin se seikka, että profession

ulkopuolelle välittyvä mielikuva ammatista muodostuu sen julkisuudessa näkyvimpien henkilöiden kautta. Näin on ymmärrettävissä, että julkisuudessa ei suinkaan mielletä arkkitehteja maaseudun suunnittelijoina tai siihen aktiivisesti vaikuttavina toimijoina, vaan esimerkiksi kaupunkisuunnittelijoina ja julkisten rakennusten luojoina. Voi jopa kysyä, onko arkkitehdin toisenlainen ammattikuva periferisillä alueilla koko ammattikunnan kannalta haittaava, ja aiheuttaako se yhtenäiselle ammatti-identiteetille uhkakuvia, niin että profession aseman säilyttämisen kannalta ei olisi edes toivottavaa arkkitehtien levittäytyä toimimaan entistä enemmän maaseudulla.

Toisaalta arkkitehtikunnan jäsenistön kasvaessa tapahtuu erikoistumista erityyppisiin tehtäviin. Olisikin erillisen tutkimuksen tehtävä selvittää, millaisia erityyppisiä professioon perustuvia ammatti-identiteettejä kehittyä, kun ammattikunnan reuna-alueilla toimivat lisäävät asiantuntijuuttaan jollain muulla kuin ammatin ydinalueella. Ydinalueeksi ymmärrän tässä yhteydessä rakennussuunnittelun ja kaupunkisuunnittelun tehtävät. Haastatteluissakin esiin tulleita esimerkkejä olivat kansainväliseen toimintaan suuntautuminen ja kulttuuritietouteen sekä kulttuuriympäristöön liittyvän asiantuntemuksen kehittäminen perinteisestä arkkitehtuurin historian opetuksesta poikkeavilla tavoilla. Muita tällaisia aihepiirejä voivat olla kommunikatiivinen suunnittelu tai ympäristöalaan liittyvän asiantuntijuuden lisääminen tai maaseudun kehittämiseen liittyvän asiantuntemuksen monipuolistaminen.

Voidaan kysyä, miten nämä uudenlaiset asiantuntijuudet vaikuttavat ammattikuntaan ja lisäävätkö ne Abbottin määrittelemää profession sisäisen eriarvoisuuden eli stratifikaation kokemista. Miten näihin haasteisiin tulisi suhtautua niin ammattikunnassa kuin arkkitehtien koulutuksessa? Onko vaarana, että ammattikunta ei kykene ottamaan huomioon monipuolisempia asiantuntemuksen haasteita kuin ydinalueensa? Pohdinnan kohteeksi tulee tällöin, millä keinoilla ammattikunta voi uudistua sellaiseen suuntaan, että sen ylläpitämä mielikuva ammattista voi sisältää nykyistä monimuotoisempaa toimintaa erilaisissa suunnittelutehtävissä. Profession tunnusmerkkeihin kuuluvat niin ammatin sisäinen säätely kuin ammattikunnan mahdollisuus vaikuttaa alan koulutukseen ja pätevyyssehtoihin (vrt. Jauhiainen & Rinne 1988). Toisaalta on myös mahdollista, että arkkitehtien enemmistön näkökulmasta

marginaaliset tehtävät siirtyvät laajemmassa mitassa toisten ammattien tai professioiden suoritettaviksi.

Maaseutu on muuttunut sadassa vuodessa toimintaympäristönä täysin erilaiseksi verrattuna 1900-luvun vaihteen maatalousvaltaiseen yhteiskuntaan. Suunnittelun ja siihen liittyvien prosessien haasteetkin voivat olla hyvin erityyppisiä ja liittyä esimerkiksi kylien suunnitteluun ja ympäristön hoitoon, johonkin tuotantosuuntaan erikoistuneen maatalan rakennussuunnitteluun, arvokkaan kulttuuriympäristön kaavoitukseen ja rakennustavan ohjaukseen tai loma-asutuksen ja matkailupalvelujen suunnitteluun. Nähtäväksi jää, ketkä niitä suunnittelevat.

Lähteet

1 Kirjallisuus

- Aarrevaara, E. & Kukkonen, H. 1993. *Rakentamisen alueelliset ominaispiirteet ja niiden soveltaminen Keski-Hämeessä*. Teknillisen korkeakoulun arkkitehti-osaston tutkimuksia 1993 / 2. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.
- Aarrevaara, E., Kukkonen, H., Kytä, M., Tomminen, M. & Välkepinta, N. 1997. *Liian tiivis asuttavaksi? Tutkimus tiiviisti rakennettujen perinteisten kylien rakenteesta ja asukkaiden kokemuksista*. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.
- Aarrevaara, E. 2002. *Muuttuvat maatilat*. Näyttelyluettelo. Helsinki: Maa- ja metsätalousministeriö.
- Abbott, A. 1988. *The system of professions. An essay on the division of expert labor*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Alasuutari, P. 1994. *Laadullinen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.
- Allsopp, B. 1977. *A Modern Theory of Architecture*. London: Routledge & Kegan Paul.
- AlSayyad, N. (toim.). 2004. *The End of Tradition?* London: Routledge.
- AlSayyad, N. 2004. The End of Tradition, or the Tradition of Endings? Teoksessa *The End of Tradition?* London: Routledge. 1–28.
- AlSayyad, N. 2006. Foreword. Teoksessa *Vernacular Architecture in the Twenty-First Century, Theory, education and practise*. London and New York: Taylor & Francis. xvii–xviii.
- Asquith, L. & Vellinga, M. (toim.). 2006. *Vernacular Architecture in the Twenty-First Century, Theory, education and practise*. London and New York: Taylor & Francis.
- Billig, M. 1996. *Arguing and thinking. A rhetorical approach to social psychology*. 2. painos. Cambridge: Cambridge University Press. (Alkuperäinen teos 1987).
- von Bonsdorff, P. 1991. *Arkkitehtuurin määrittely Suomessa 1940–1989*. Espoo: Valtion teknillinen tutkimuskeskus.
- Bourdier, J.-P. & AlSayyad, N. (toim.). 1989. *Dwellings, Settlements and Tradition. Cross-cultural perspectives*. Lanham: University Press of America.

- Bourdier, J.-P.** 1989. Reading tradition. Teoksessa *Dwellings, Settlements and Tradition. Cross-cultural perspectives*. Lanham: University Press of America. 35–52.
- Brunskill, R.** 1988. *Illustrated handbook of vernacular architecture*. Trowbridge Wiltshire: Redwood Burn Limited. (Alkuperäinen teos 1971).
- Caldenby, C. & Walldén, Å.** (toim.). 1990. *Jan Gezelius*. Stockholm: Arkitektur Förlag.
- Cosgrove, D. & Daniels, S.** (toim.). 1988. *The iconography of landscape*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Chrysler, G.** 2000. Writing Spaces: Cultural Translation and Critical Reflexivity in Traditional Dwellings and Settlements Review. *Traditional Dwellings and Settlements Review*, Vol.11 No. 11 (Spring 2000). 51–59.
- Cuisenier, J.** 1997. Theories and principles: Spatial. Teoksessa *Vernacular Architecture of the World*. Oliver, P. (toim.). Cambridge: Cambridge University Press. 60–62.
- Dahl, K. & Gardberg, C.** 1990. Suomen kartanoita. Keuruu.
- Davis, H.** Architectural education and vernacular building. Teoksessa *Vernacular Architecture in the Twenty-First Century, Theory, education and practise*. London and New York: Taylor & Francis. 231–244.
- Domenig, G.** 1997. Theories and principles: Diffusionist. Teoksessa *Vernacular Architecture of the World*. Oliver, P. (toim.). Cambridge: Cambridge University Press. 28–30.
- Eskola, J. & Suoranta J.** 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Frampton, K.** 1990. *Modern architecture; a critical history*. London: Thames and Hudson. Alkuperäinen teos 1980.
- Giddens, A.** 1991. *Modernity and Self-Identity*, Cambridge: Polity Press.
- Glassie, H.** 1991. *Folk housing in Middle Virginia. A structural analysis of historic artifacts*. 4. pianos. Knoxville: The University of Tennessee Press. Alkuperäinen teos 1975.
- Granö, J.G.** 1930. *Puhdas maantiede*. Porvoo.
- Granö, J.G.** 1932. *Suomen maantieteelliset alueet*. Porvoo.
- Guidoni, E.** 1975. *Primitive Architecture*. Milan: Electa Editrice.
- Haapavesi-seminaarin raportti.** Ajankohtaisia suunnittelun ja rakentamisen ongelmia maaseudulla. 1986. Haapaveden kunta.
- Haarni, T., Karvinen, M., Koskela, H. & Tani, S.** (toim.) 1997. *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere: Vastapaino.
- Hakkarainen, K., Lonka, K. & Lipponen, L.** 2004. *Tutkiva oppiminen. Järki, tunteet ja kulttuuri oppimisen sytyttäjinä*. Porvoo: WS Bookwell Oy.
- Heinänen, L.** 1987. Aluearkkitehtitoiminta. Teoksessa *Rakennussuojelu*. Ympäristöministeriö, kaavoitus- ja rakennusosasto. Tiedotus 1/1987. Helsinki: Valtion painatuskeskus. 36–37.
- Heinänen, L., Härö, M., Vesikansa, M. & Vesikansa, S.** 1980. *Viihtyisä ympäristö*. Helsinki: Suomen Arkkitehtiiliitto.
- Helander, V. & Sundman, M.** 1981. *Miltä näyttää maamme. Ympäristön muutos ja rakennusperinnön kohtalo*. Näyttely. Suomen rakennustaiteen museo 1982 : luettelo. Helsinki: Suomen rakennustaiteen museo.
- Heynen, H.** 1999. *Architecture and modernity. A critique*. Cambridge & London: MIT Press.

- Hirsjärvi, S., Remes, P & Sajavaara, P. 2005. *Tutki ja kirjoita*. 11.painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Hjerpe, R. 1990. *Kasvun vuosisata*. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Hubka, T. 1991. American Vernacular Architecture. Teoksessa Zube, E. & Moore, G. (toim.). *Advances in Environment, Behavior and Design*. Vol. 3. New York and London: Plenum Press.
- Hubka, T. 1994. American ranch house: traditional design method in popular culture. Julkaisussa AlSayyad, N. (toim.). *Elements of traditional built environments*. Vol 69 / IASTE 69–94. *Traditional dwellings and settlements*. Working paper series. Berkeley: University of California.
- Hubka, T. 2004. *Big House, Little House, Back House, Barn. The connected farm buildings of New England*. University Press of New England. Alkuperäinen teos julkaistu 1984.
- Härö, E. & P. Kaila. 1976. *Pohjalainen talo: rakentajan opas*. Helsinki: Kyriiri.
- Härö, M. 1992. Arkkitehdiksi koulua käymällä. Arkkitehtikoulutuksen vaiheista Suomessa. Teoksessa Korvenmaa, P. (toim.) 1992. *Arkkitehdin työ*. Suomen arkkitehtiliitto 1892–1992 Finlands Arkitektförbund. Helsinki: Rakennustieto Oy. 210–231.
- Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. 1999. *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, A. Juhila, K & Suoninen, E. 2004. *Diskurssianalyysin aakkoset*. 3. painos. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino. Alkuperäinen teos 1993.
- Jonasson, F., Kivialho, A. & Kivialho K. (toim.). *Suomen maatilat*. I–V. 1931–33. Tietokirja maamme keskikokoisista ja suurista maatiloista. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Jääskeläinen, L. & Syrjänen, O. 2000. *Maankäyttö- ja rakennuslaki selityksineen. Käytännön käsikirja*. Helsinki: Rakennustieto.
- Kervanto Nevanlinna, A. 1987. Arkkitehtuurifilosofisia kytkeitä. Arkkitehtien käsityksiä ympäristön laadusta. Teknillinen korkeakoulu, arkkitehtiosasto, yhdyskuntasuunnittelu. Lisensiaattitutkimus.
- Knapp, R. 1997. Theories and principles: Geographical. Teoksessa *Vernacular Architecture of the World*. Oliver, P. (toim.). Cambridge: Cambridge University Press. 43–45.
- Koho, T. 2000. *Modernismi suomalaisessa arkkitehtuurissa 1900–1960*. Helsinki: Rakennustieto Oy.
- Koho, T. 2003. *Menneisyyden muistikuvat. Perinne nykyajan arkkitehtuurissa*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Konttinen, E. 1991. *Perinteisesti moderniin. Professionien yhteiskunnallinen synty Suomessa*. Tampere: Vastapaino.
- Konttinen, E. 1993. *Ammattikunnat, yhteiskunta ja valtio. Suomalaisten professionien kehityskuvia*. Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja 55. Jyväskylä.
- Koponen, O.-P. 2006. *Täydennysrakentaminen. Arkkitehtuuri, historia ja paikan erityisyys*. Väitöskirja. Tampereen teknillinen yliopisto, arkkitehtuurin osasto, arkkitehtuurin historian ja teorian laitos.
- Korhonen, T. 1988. Kansanomaisen rakennustaide keskialalta 1800-luvun lopulle. Teoksessa Sarajas-Korte, S., Rista, E., Rätty, R. & von Bonsdorff, B. (toim.). *ARS: Suomen Taide 2*. Keuruu: Weilin & Göös.

- Korhonen, T.** 1985. Talonpoikaistalon rakennukset. Teoksessa Linkola M., Hakamäki, T. & Kirkinen, H. (toim.). *Sukupolvien perintö 2. Talonpoikaiskulttuurin kasvu*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Korhonen, T.** 1991. *Kuisti: kansatieteellinen tutkimus: an ethnological study: the porch*. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.
- Kostof, S.** 1989. Junctions of Town and Country. Teoksessa *Dwellings, Settlements and Tradition. Cross-cultural perspectives*. Lanham: University Press of America. 107–134.
- Korvenmaa, P.** 1992. Sota tuhoaa, sota järjestää. Arkkitehdit ja kriisi. Teoksessa Korvenmaa, P. (toim.) 1992. *Arkkitehdin työ. Suomen arkkitehtiliitto 1892–1992 Finlands Arkitektförbund*. Helsinki: Rakennustieto Oy. 112–127.
- Kotikontu kuntoon.** *Maaseutuympäristön parantamisopas*. 1992. Maatilahallitus. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Kukkonen, H. & Lievonon, M.** 1989. *Kansanomaisesta rakentamisesta*. Teknillinen korkeakoulu, arkkitehtiosasto, yhdyskuntasuunnittelun laitos. Espoo.
- Lahti, J.** 2006. *Arkkitehti Aarne Ervin moderni. Kaupunkisuunnittelu pääkaupunkiseudulla*. Taidehistoriallisia tutkimuksia 34. Helsinki: Taidehistorian seura.
- Lapintie, K.** 2001. Suunnitteluargumentaation analyysi ja arviointi. Esimerkkinä eheyttävän suunnittelun tutkimushanke. Yhdyskuntasuunnittelu 2001. Vol. 59:1. 4–25.
- Lapintie, K.** 1998. Arkkitehtuuri muuttuu mutta puhe ei. Helsingin Sanomat 15.7.1998.
- Lindström, C. & Renzhog S.** 1987. *Byggnadstraditionen på den svenska landsbygden*. Riksantikvarieämbetet. Stockholm: Garnisontryck.
- Maatalo.** *Suunnitelmamallisto maaseudun rakentamiseen*. 1996. Maa- ja metsätalousministeriö. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Maatalojen valiot.** *Esimerkkejä asuin-, tuotanto- ja yritysrakennuksista*. 2001. Maa- ja metsätalousministeriö. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Maatilarakennusten valiot.** 1986. Suunnitelmamallisto omatoimirakentajille. Maatilahallitus. Helsinki: Rakentajain kustannus.
- Marcus, L.** 2002. The need for theoretical knowledge in architectural practice. *Nordisk Arkitekturforskning*. Vol. 15. 2002 / 4. 37–41.
- Mattila, H.** 2007. *Kaupungin estetiikka kommunikatiivisen suunnittelun ongelmana*. Teknillinen korkeakoulu, arkkitehtiosasto, yhdyskuntasuunnittelu. Lisensiaattityö.
- Meinander, H.** 2007. *Suomen historia. Linjat, rakenteet, kiinnostuskohdat*. Alkuperäinen teos: Finlands historia – Linjer, strukturer, vändpunkter. 2006. Porvoo: WS Bookwell.
- Meurman, O.-I.** 1964. Johdannoksi. Teoksessa Heimala, A. (toim.). *Rakennusmuistomerkkimme ja niiden suojele*. Porvoo: Werner Söderströmin Osakeyhtiö. 7–12.
- Michelsen, K.-E.** 1992. Arkkitehdit, rakentaminen ja standardit. RT-kortiston synty ja kehitys. Teoksessa Korvenmaa, P. (toim.) 1992. *Arkkitehdin työ. Suomen arkkitehtiliitto 1892–1992 Finlands Arkitektförbund*. Helsinki: Rakennustieto Oy. 128–137.
- Mugerauer, R.** 2004. The Tensed Embrace of Tourism and Traditional Environments: Exclusionary Practices in Cancún, Cuba and Southern

- Florida. Teoksessa AlSayyad, N. (toim.). *The End of Tradition?* London: Routledge. 116–143.
- Newman, I. & Benz., C. 1998. *Qualitative-quantitative research methodology. Exploring the interactive continuum*. Carbondale and Edwardsville: Southern Illinois University Press.
- Niemelä, J. 1996. *Lääninlampureista maaseutukeskuksiin: maaseutukeskusten ja niiden edeltäjien maatalousneuvonta 1700-luvulta 1990-luvulle*. Suomen historiallinen seura, Maaseutukeskusten liitto. Tampere.
- Norberg-Schulz, C. 2000. *Principles of modern architecture*. London : Papadakis.
- Nupponen, T. 1993. Arkkitehtien strategiat, yhdyskuntasuunnittelu ja toinen maailmansota. Teoksessa Konttinen, E. (toim.). 1993. *Ammattikunnat, yhteiskunta ja valtio*. Suomalaisten professioiden kehityskuvia. Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja 55. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston monistuskusku. 131–158.
- Nupponen, T. 2000. *Arkkitehdit, sota ja yhdyskuntasuhteiden hallinta. Alvar Aallon Kokemäenjokilaakson aluesuunnitelma tilansääätelyprojektina*. Väitöskirja. Bibliotheca Historica 52. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Nyberg, P. 1992. Suomen Arkkitehtiiliitto 1892–1992 Finlands Arkitektförbund. Teoksessa Konttinen, E. (toim.). 1993. *Ammattikunnat, yhteiskunta ja valtio. Suomalaisten professioiden kehityskuvia*. Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja 55. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston monistuskusku. 302–339.
- Oliver, P. 1969. *Shelter and Society*. London: Barrie & Jenkins Ltd.
- Oliver, P. 1987. *Dwellings: The House Across the World*. Oxford: Phaidon.
- Oliver, P. 1989. *Handed Down Architecture: Tradition and Transmission*. Teoksessa Bourdier, J-P & N. AlSayyad (toim.). *Dwellings, Settlements and Tradition. Cross-cultural perspectives*. Lanham: University Press of America. 53–76.
- Oliver, P. (toim.). 1997. *Encyclopedia of the Vernacular Architecture of the World*. Cambridge: University Press.
- Oliver, P. 1997. Theories and principles: Recording and documentation. Teoksessa Oliver, P. (toim.). *Vernacular Architecture of the World*. Cambridge: Cambridge University Press. 56–58.
- Oliver, P. 2003. *Dwellings: The Vernacular House World Wide*. New York: Phaidon Press.
- Perelman, C. 1996. *Retoriikan valtakunta*. Tampere: Vastapaino.
- Perelman, C. 1982. *The realm of rhetoric*. Notre Dame: Notre Dame University Press.
- Pettersson, L. 1964. Kulttuurimaisemamme. Teoksessa Heimala, A. (toim.). *Rakennusmuistomerkkimme ja niiden suojelu*. Porvoo: Werner Söderströmin Osakeyhtiö. 13–38.
- Pietiäinen, J.-P. 1992. *Leivän syrjässä. Maatilahallitus ja sen edeltäjät 1892–1992*. Keuruu: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Pihapiirien parhaat. *Valittuja maatila ympäristöjä*. 1988. Maatilahallitus, Rakentajain kustannus. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Pounds, N. 1997: Theories and principles: Historical. Teoksessa *Vernacular Architecture of the World*. Oliver, P.(toim.). Cambridge: Cambridge University Press. 46–48.

- Puustinen, S. 2006. *Suomalainen kaavoittajaprofessio ja suunnittelun kommunikatiivinen käänne. Vuorovaikutukseen liittyvät ongelmat ja mahdollisuudet suurten kaupunkien kaavoittajien näkökulmasta*. Väitöskirja. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja A 34. Espoo.
- Raittila, H. 2003. *Atlantis*. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Raivo, P. 1997a. Kulttuurimaisema: alue, näkymä vai tapa nähdä. Teoksessa Haarni, T. & al. (toim.) 1997. *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere: Vastapaino. 193–209.
- Raivo, P. 1997b. *Maiseman kulttuurinen transformaatio. Ortodoksinen kirkko suomalaisessa maisemassa*. Nordia geographical publications Vol. 25:1. Oulu: Oulun yliopistopaino. 2.painos, 1997. (Alkuperäinen teos 1996.)
- Rakennussuojelu. 1987. Ympäristöministeriö, Kaavoitus- ja rakennusosasto, Tiedotus 1/1987. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Rakennussuojelukomitean mietintö. 1974. Komiteanmietintö 1974:80. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Rapoport, A. 1969. *House, Form and Culture*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Rapoport, A. 1989. On the Attributes of Tradition. Teoksessa Bourdier, J-P & N. AlSayyad (toim.). *Dwellings, Settlements and Tradition. Cross-cultural perspectives*. Lanham: University Press of America. 77–105.
- Rapoport, A. 1990. *History and precedent in environmental design*. New York: Plenum Press.
- Rautamäki-Paunila, M. 1982. *Maisemamaakunnat – maakunnallinen viheraluejärjestelmä*. Licensiaattityö. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.
- Rinne, R. & Jauhiainen, A. 1988. *Koulutus, professionalistuminen ja valtio. Julkisen sektorin koulutettujen reproduktioammattikuntien muotoutuminen Suomessa*. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisuja A:128.
- Rudofsky, B. 1965. *Architecture without architects*. Hartford: Connecticut Printers.
- Salokannel, M. 1993. Arkkitehdin ammatin professionalisaatio. Teoksessa Konttinen, E. (toim.). 1993. *Ammattikunnat, yhteiskunta ja valtio. Suomalaisten professioiden kehityskuvia*. Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja 55. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston monistuskasutuskeskus. 45–77.
- Salokorpi, A. Uuteen kukoistukseen. Arkkitehdit 1950-luvulla. Teoksessa Korvenmaa, P. (toim.) 1992. *Arkkitehdin työ. Suomen arkkitehtiiliitto 1892–1992 Finlands Arkitektförbund*. Helsinki: Rakennustieto Oy. 150–167.
- Sassi, M. 1985. *Modernismi murtuu*. Helsinki: Rakennuskirja.
- Schön, D. 1998. *The reflective practitioner. How professionals think in action*. Ashgate Publishing Limited. Alkuperäinen teos 1983.
- Siikonen, H. 1929. Millaiseksi rakennan taloni. Porvoo.
- Sjöström, A. 1891. Maatalous-Rakennuksia. Kuopio.
- Soininen, A. 1974. *Vanha maataloutemme. Maatalous ja maatalousväestö Suomessa perinnällisen maatalouden loppukaudella 1720-luvulta 1870-luvulle*. Historiallisia tutkimuksia 96. Forssa: Suomen historiallinen seura.
- Staffans, A. 2004. *Vaikuttavat asukkaat. Vuorovaikutus ja paikallinen tieto kaupunkisuunnittelun haasteina*. Väitöskirja. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja A 29. Helsinki: Yliopistopaino.

- Suomen maaseututyypit.** 2006. Maa- ja metsätalousministeriö 7 /2006. Helsinki: Maa- ja metsätalousministeriö.
- Suominen-Kokkonen, R.** 1992. Arkkitehtinaiset – koulutus, ammatti ja naisen paikka. Teoksessa Korvenmaa, P. (toim.) 1992. *Arkkitehdin työ. Suomen arkkitehtiliitto 1892–1992 Finlands Arkitektförbund*. Helsinki: Rakennustieto Oy. 72–89
- Talve, I.** 1990. *Suomen kansankulttuuri*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Teräväinen, H.** 2006. *Lapuan Vanha Paukku – uudeksi rakennettu ja puhuttu. Kulttuuriympäristön diskursiivinen muodostuminen tapaustutkimuksessa*. Väitöskirja. Teknillisen korkeakoulun arkkitehtiosaston tutkimuksia 2006/24.
- Toivari, P. & Laine K.** (toim.). 2001. *Maatalojen valiot*. Esimerkkejä asuin-, tuotanto- ja yritysrakennuksista. Maa- ja metsätalousministeriö. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Tuan, Y.-F.** 1989. Traditional: What does it mean? Teoksessa *Dwellings, Settlements and Tradition. Cross-cultural perspectives*. Toim. Bourdier, J-P & N. AlSayyad. Lanham: University Press of America. 27–34.
- Turtiainen, J.** 1987. Pomarkku – Uutta yhteistyötä kylän kehittämisessä. Teoksessa *Rakennussuojelu*. 1987. Ympäristöministeriö, kaavoitus- ja rakennusosasto. Tiedotus 1/1987. Helsinki: Valtion painatuskeskus. 116–117.
- Tynkynen, A.** 2007. *Tori ja pikkukaupunki. Kulttuuriperintö, viihtyisyys ja maine – Loviisan tori ja sen mahdollisuudet*. Väitöskirja. Teknillisen korkeakoulun arkkitehtiosaston tutkimuksia 2007/28. Helsinki: yliopistopaino.
- Tzonis, A.** 2003. Introducing an architecture of the present. Critical regionalism and the design of identity. Teoksessa Lefaivre, L. & A. Tzonis. *Critical regionalism. Architecture and identity in a globalized world*. Prestel.
- Upton, D.** 1983. The power of things: Recent studies in American vernacular architecture. *American Quarterly*. Vol. 35, no. 3 /1983. 262–279.
- Upton, D.** (toim.). 1986. *America's architectural roots. Ethnic groups that built America*. National trust for historic preservation. Washington D.C.: The Preservation Press.
- Valonen, N. & Korhonen, T.** 2006. *Suomalainen piha: rakennushistoriallisia päälinjoja*. Helsinki: Multikustannus.
- Valtimon kulttuuriympäristöohjelma.** 1994. Ympäristöministeriö, alueidenkäytön osasto. Selvitys 3.
- Varsinais-Suomen alueellisen rakennusperinnön hoito-ohjelmakokeilun raportti.** 1992. Turun ja Porin lääninhallitus. Julkaisusarja n:o 60.
- Varsinais-Suomen alueellinen kulttuuriympäristöohjelma.** 1995. Turun ja Porin lääninhallitus, ympäristöosasto. Julkaisusarja 98.
- Vellinga, M.** 2006. Engaging the future: vernacular architecture studies in the twenty-first century. Teoksessa *Vernacular Architecture in the Twenty-First Century, Theory, education and practise*. London and New York: Taylor & Francis. 81–94.
- Venturi, R., Scott Brown, D. & Izenour, S.** 1989. *Learning from Las Vegas*. Cambridge: The MIT Press. 10.painos. (Alkuperäinen teos 1972.)
- Vesala, K. & Rantanen T.** 2007. *Argumentaatio ja tulkinta. Laadullisen asennetutkimuksen lähestymistapa*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

- Volk, R. 2000. *Muuttuva maaseutu – Maaseutupoliittinen selvitysraportti*. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 9/1999. Helsinki.
- Vuorela, T. (toim.) 1976. *Suomen kansankulttuurin kartasto. I Aineellinen kulttuuri*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Wager, H. 2006. *Päijät-Hämeen rakennettu ympäristö*. Lahti: Päijät-Hämeen liitto.
- Werne, F. 1997. *Arkitekturens ismer*. Fälth's Tryckeri Värnamo.
- Werne, F. 1993. *Böndernas bygge. Traditionell byggnadsskick på landsbygden i Sverige*. Förlags AB Viken.
- Werne, F. 1980. *Allmogen byggnadskultur förvandling och upplösning intill 1900-talets början*. Väitöskirja. Göteborg: Chalmers Tekniska Högskola.
- Wäre, R. 1992. Arkkitehdit ja Suomen arkkitehtiklubi viime vuosisadan vaihteessa. Teoksessa Korvenmaa, P. (toim.) 1992. *Arkkitehdin työ. Suomen arkkitehtiliitto 1892–1992 Finlands Arkitektförbund*. Helsinki: Rakennustieto Oy. 52–71.
- Yanar, A. 1999. *The silenced complexity of architectural design studio tradition. Pedagogy, epistemology and the question of power*. Väitöskirja. Oxford Brookes University.
- Ylikangas, H. 1993. *Käännekohtat Suomen historiassa. Pohdiskeluja kehityslinjoista ja niiden muutoksista uudella ajalla*. 4. painos. Juva: WSOY. Alkuperäinen teos 1986.
- Ylimaula, A.-M., Niskasaari, R. & Okkonen, I. 1993. *Arkkitehtuurin Oulun koulu*. Helsinki: Rakennustieto Oy.
- Özkan, S. 2006. Traditionism and vernacular architecture in the twenty-first century. Teoksessa *Vernacular Architecture in the Twenty-First Century, Theory, education and practise*. London and New York: Taylor & Francis. 97–109.

2 Artikkelit

- Aalto, A. 1941. Maaseudun rakennekysymys. *Arkkitehti* 1941. 132–139.
- Aarnio, L. 1948. Rationalisoituun maatalouteen liittyvä rakentaminen. *Miten rakennan* 1948. 163–168.
- Anttila, R. 1961. Maatalouden koneellistuminen ja rakennusten suunnittelu. *Rakennustaito* 1961/16. 631–633.
- Anttila, T. 1963. Kuntien rakennustarkastajien tehtävistä maaseudulla. *Rakennustaito* 1963/12. 470.
- Anttila, T. 1960. AS-rakennustyyppi. *Miten rakennan* 1960. 79–80.
- Asuntotutkimustoimikunnan järjestämä asuintalojen tyyppipiirustuskilpailu. *Rakennustaito* 1957/3. 75–77.
- Asuntotutkimustoimikunnan järjestämä asuintalojen tyyppipiirustuskilpailu. *Rakennustaito* 1957/4–5. 122–123.
- Asuntotutkimustoimikunnan järjestämä asuintalojen tyyppipiirustuskilpailu. *Rakennustaito* 1957/7. 219.
- Asuntotutkimustoimikunnan järjestämä asuintalojen tyyppipiirustuskilpailu. *Rakennustaito* 1957/10. 294–295.
- Asuntotutkimustoimikunnan järjestämä asuintalojen tyyppipiirustuskilpailu. *Rakennustaito* 1957/11. 312.
- Badermann, E. 1974. Rakenteiden peruskorjaus pientalossa. *Rakennustaito* 1974/2. 8–12.

- Badermann, E. Maatalousrakennusten esivalmistus pohjoismaissa. *Rakennustaito* 1970/19. 717–719.
- Badermann, E. 1970. Talonpoikaistalo uusiutuu. *Rakennustaito* 1970/7. 200–203.
- Badermann, E. 1969. Karjasuojan ja rehuladon yhdistäminen tuotantorakennukseksi. *Rakennustaito* 1969/10. 368–369.
- Badermann, E. 1964. Maatalousseurojen Keskusliiton uudet asuinrakennustyypit. *Rakennustaito* 1964/13–14. 617–624.
- Cleve, N. 1966. Maaseudun kasvot. *Miten rakennan* 1966. 79–81.
- Constructan maatalousrakennukset. *Rakennustaito* 1951/20. 366–370.
- Erat, B. 1980. Ekologinen rakentaminen ja asuminen. *Rakennustaito* 1980/3. 34–36.
- Hautamäki, H. 1978. Alueidentiteetti maaseuturakentamisen perustaksi. *Rakennustaito* 1978/4. 5.
- Holma, M. 1979. Omatoiminen rakentaminen maatiloilla. *Rakennustaito* 1979/13. 19–22.
- Icomos charter of the built vernacular heritage. 2000. *Icomos News*. Vol. 10, no 1. 13–16.
- Isomäki, V. 1970. Luonnonkivirakenteisten kotieläinrakennusten säilyttäminen. *Rakennustaito* 1970/12. 502.
- Ikäläinen, E. 1906. Maalais kuntien rakentamistavasta. *Rakennustaito* 1906/8. 105–109.
- Jantunen, A. 1964. Maaseudun omakotitalon kehityksestä. *Rakennustaito* 1964/9. 407–411.
- Jantunen, A. 1963. Kellarittomien 1-kerroksisten asuinrakennusten kokeilu ja kustannusvertailu Maatalousseurojen Keskusliitossa vuosina 1955–60. *Rakennustaito* 1963/12. 474–482.
- Julkunen, J. 2008. Pykäämisen kyhäysopin tiede ja käytäntö. Teknisestä korkeakoulusta ja sen edeltäjistä valmistuneet rakennusinsinöörit 1861–2007. *Tekniikan vaihteita*. Vol. 26, 2/08. 34–44.
- Kansakoulurakennusten tyyppi- ja rakennustilustuskilpailu. 1950. *Rakennustaito* 1950/3. 40–43.
- Klami, V. 1945. Maatalousrakennusten suunnittelusta. *Miten rakennan* 1945. 9–13.
- Koivunen, E. 1980. Suomalaisen rakentamisperinteen säilyttäminen. *Rakennustaito* 1980/8. 5.
- Kokko, P. 1978. Maatilan asuntosuunnittelu. *Rakennustaito* 1978/4. 10–12.
- Komonen, M. 1980. Matkalla sanoista tekoihin. *Arkkitehti* 1980:1. 23.
- Korhonen, A. 1980. Arkkitehtuuri kyläympäristössä. *Arkkitehti* 1980:1. 28–33.
- Korhonen, A. 1983. Maaseutu ja arkkitehtuuri. *Tiili* 1983/2. 6–10.
- Koskinen, J. 1947. Suonenjokelainen yhdistelmä rakennus. *Miten rakennan* 1947. 292–295.
- Kuronen, J. 1963. Maatalousrakennusten kehityksestä viimeisen 50 vuoden aikana. *Rakennustaito* 1963/12. 483–490.
- Kuronen, J. 1958. Maatalousrakennusten suunnittelua koskevia kysymyksiä. *Rakennustaito* 1958/20. 570–571.
- Kyytinen, P. 1966. Maaseudun vanhojen rakennusten hoidosta ja säilyttämisestä. *Miten rakennan* 1966. 351–352.
- Laine, Y. 1922. *Rakennustaito* 1922/15–16. 146–147.
- Lappi-Seppälä, J. 1960. Maatalousrakennusten suunnittelusta. *Miten rakennan* 1960/9. 373–374.

- Lappo, O. 1963. Suomi rakentuu. *Arkkitehti* 1963/3. 33–34.
- Larma, O. 1946. Uusi laki rakentamisesta maaseudulla. *Miten rakennan* 1946/2. 24–27.
- Larmola, Y. Vanhoja taloja ei rakenneta enää. *Miten rakennan* 1966. 312–313
- Luostarinen, K. 1945. Näkökohtia maisemansuunnittelusta. *Miten rakennan* 1945/11. 7–11.
- Luostarinen, P. 1964. Tämän päivän maatilan tuotantorakennukselle asetettavista vaatimuksista. *Rakennustaito* 1964/13–14. 610–613.
- Luostarinen, P. 1963. Maatalouden rakentaminen murroskaudessa. *Rakennustaito* 1963/12. 467–469.
- Luostarinen, P. 1960. Maatilan rakentamisesta. *Arkkitehti* 1960:8–9. 137–138.
- Maaseudun rakennustarve. 1948. *Miten rakennan* 1948/12. 390–391.
- Maaseudun rakennusten arkkitehtuurista. 1952. *Miten rakennan* 1952/6–7. 217–218.
- Maaseudun rakennusten kauneusarvoista. 1947. *Miten rakennan* 1947/7–8. 215–216.
- Maaseudun rakennusten tyylistä. 1945. *Miten rakennan* 1945/1. 9.
- Maaseudun Tulevaisuus 9.1.2002
- Maatalousrakennusten vastainen suunnittelu. 1919. *Rakennustaito* 1919/20. 191–192.
- Maatalousrakennukset. 1908. *Rakennustaito* 1908/21. 248–249.
- Maatila. Puurakentaminen. 1999. Maatila 2000 –arkkitehtuurikilpailun tulokset. Maa- ja metsätalousministeriö, Rakennusalan kustantajat. Helsinki.
- Maatilan talouskeskuksen suunnittelu – pohjoismainen aatekilpailu ratkaistu. 1969. *Rakennustaito* 1969/3. 79–81.
- Maatilan tuotantokeskuksen suunnittelukilpailu ratkaistu. *Rakennustaito* 1958/20. 574–575.
- Mandelin, W. 1948. Luontevuutta rakennusalueiden järjestelyssä ja huolellinen asemapiirros rakennustontista. *Miten rakennan* 1948/4. 97–102.
- Mandelin, W. 1947. Huomioitavia seikkoja korpiseudun rakentajille. *Miten rakennan* 1947. 15–19.
- Metsäliiton pientalokilpailu ratkaistu. *Rakennustaito* 1975/19. 37–39.
- Meurman, O.-I. 1952. Suunnitelmallisuutta maaseudun rakentamiseen. *Rakennustaito* 1952/6. 130–131.
- Meurman, O.-I. 1966. Huomiota maisemiimme. *Miten rakennan* 1966. 75–78.
- Meurman, O.-I. 1941. Jälleenrakentamisen asemakaavallinen puoli. *Arkkitehti* 1941. 97–98?
- Meurman, O.-I. 1916. Maalaispihat ja rakennusten järjestely. *Rakennustaito* 1916/19. 212–213.
- MKL:n mukaan lainoitettavat rakentamissuunnitelmat. Asutushallituksen kiertokirje N:o 33/ 18.6.1960.
- Muotiala, S. 1966. Maatalouteen liittyvä rakennustoiminta. *Rakennustaito* 1966/19. 778.
- Niskala, E. 1980. Perusparannuksen mallisuunnitelmia jälleenrakennuskauden pientaloihin. *Rakennustaito* 1980/16. 18–21.
- Paalanen, E. 1947. Vaiheittaisesta rakentamisesta. *Miten rakennan* 1947. 42–44.
- Paalanen, E. 1945. Kunnalliset rakennusmuodot ja tyyppipiirustusten käyttö. *Miten rakennan* 1945/1. 10–13.
- Paalanen, M. 1963. Maatilan tuotantorakennuksista. *Rakennustaito* 1963/12. 491–494.

- Paavola, E. 1948. Rakennusten vaikutus maatalouden rationalisointiin. *Miten rakennan* 1948/2. 64–67.
- Paavola, E. 1947. Vanhaa ja uutta tyyliä. *Miten rakennan* 1947. 278–279.
- Pettersson, L. 1949. Suomalainen kulttuurimaisema. *Arkkitehti* 1949: 9–10. 139–140.
- Rakennusjärjestelmä ja kuntien taloudenhoito maaseuduilla.** 1906. *Rakennustaito* 1906/8. 115–117.
- Rakennustaidon toimeenpaneman keskikokoisen maalaistalon piirustuskilpailun tuloksia.** 1913. *Rakennustaito* 1913/16. 212–214.
- Rakennustaidon toimeenpaneman keskikokoisen maalaistalon piirustuskilpailun tuloksia.** 1913. *Rakennustaito* 1913/12. 155–159.
- Rakennustaidon toimeenpaneman keskikokoisen maalaistalon piirustuskilpailun tuloksia.** 1913. *Rakennustaito* 1913/4. 47–51.
- Rakennustaidon toimeenpaneman keskikokoisen maalaistalon piirustuskilpailun tuloksia.** 1913. *Rakennustaito* 1913/1. 3–7.
- Rintala, E. 1963. Maatalousrakennusten konstruktioista. *Rakennustaito* 1963/12. 471–472.
- Suikka, A. 1980. Maatalouden betonirakentaminen ulkomailla. *Rakennustaito* 1980/15. 34–37.
- Suomela, O. 1912. Maataloudelliset rakennukset ja piirustuskilpailut. *Rakennustaito* 1912/22. 278–279.
- Suomela, O. 1908. Maatalousrakennusten piirustuskilpailujen johdosta sananen. *Rakennustaito* 1908/22. 263–264.
- Suomela, O. 1908. Lounais-Suomen Maanviljelysseuran piirustuskilpailun johdosta sananen. *Rakennustaito* 1908/8. 94–95.
- Suomela, O. 1908. Maalaisrakennus-aiheiden muistoon kerääminen. *Rakennustaito* 1908/4. 51–52.
- Suomela, S. 1966. Maatalouden rakennemuutoksista. *Rakennustaito* 1966/11. 487.
- Tandefelt, C. 1946. Jälleenrakennus maaseudullamme. *Arkkitehti* 1946:1–2. 22–23.
- Tarvainen, P. 1979. Muutoksia maatilahallituksen rakentamishojeisiin asuinrakennusten osalta. *Rakennustaito* 1979/13. 6–8.
- Tohtorinväitös rakennusmestarikunnasta.** Teollistumisen läpimurtokauden merkitys Suomen rakennusmestarikunnalle. *Rakennustaito* 1971/2. 43.
- Toivari, P. 2006. Kaapin paikka. *KM Rakennusmaailma. Maatilarakentamisen erikoislehti* 2006/14.
- Tulokset Länsi-Suomen maanviljelysseuran toimeenpanemasta piirustuskilpailusta.** *Rakennustaito* 1908/6. 72–73.
- Vanhat rakennukset edustavat vanhaa kulttuuria.** 1945. *Miten rakennan* 1945/11. 3–4.
- Väänänen, E. 1979. Maaseutu kaipaa omaa rakentamisen tiedonvälitystä. *Rakennustaito* 1979/13. 6–7.
- Väänänen, E. 1978. Maatilahallituksen rakentamishjekokoelma. *Rakennustaito* 1978/4. 6–7.
- Väänänen, E. 1976. Maatilojen asuinrakennusten peruskorjaukset. *Rakennustaito* 1976. 27–29.
- Väänänen, E. 1975. Maaseudun suunnittelun kriisi ja sen ratkaisu. *Rakennustaito* 1975/4. 7–9.

3 Suulliset tiedonannot

Kaartokallio, I. 8.10.2007

4 Elektroniset lähteet

Great buildings 2007. Saatavissa: <http://www.greatbuildings.com/architects/MLTW.html>. Viitattu 22.10.07.

Icomos 2009. <http://www.icomos.fi> 14.1.2009.

Korpelainen, H. 2004. Kuka hullu antaa arkkitehdille vapaat kädet? – Asiantuntijuus omakotitalosuunnittelussa. Saatavissa: http://www.rakennustaitenseura.fi/taiteentutkija/2004-3/1_korpelainen/index.htm. Viitattu 6.8.2008.

Maa- ja metsätalousministeriö 2006. Saatavissa: <http://www.mmm.fi/fi/index/etusivu/maatalous/maataloustuotanto.html>. Viitattu 7.12.2006.

Maa- ja metsätalousministeriö. Tietokeskus. Matilda-tietopalvelu. Saatavissa: <http://www.matilda.fi/>. Viitattu 19.11.2007.

Museovirasto 2007. Saatavissa: <http://www.nba.fi/fi/vanhatrakennusoppaat>. Viitattu 16.11.2007.

Museovirasto. Kansatiet.käsikirjoitusarkisto. Maakuntien ja koko Suomen keräelmät. Saatavissa: http://www.nba.fi/fi/kanstietkaskirjarkisto_suomker. Viitattu 10.8.2008.

Rakennuslaki. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1958/19580370>. Viitattu 15.11.2007.

Rakennusperintöportaali. Saatavissa: http://www.rakennusperinto.fi/muuta_sisaltoa/kasitteisto/fi_FI/Kasitteisto/#kulttuuriymparisto. Viitattu 16.11.2006.

Venetsian julistus. Saatavissa: <http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=46998&lan=fi>. Viitattu 16.11.2007.

Yleissopimus maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemisesta. Saatavissa: http://www.minedu.fi/OPM/Kansainvaeliset_asiat/kansainvaeliset_jaerjestoet/unesco/sopimukset/mperintosopimus. Viitattu 16.11.2007.

Ympäristöministeriö 2007. Saatavissa: <http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=243904&lan=FI>. Viitattu 16.10.2007.

5 Painamattomat lähteet

Alanko, M. & Knapas, M-T. 1985. Mallipiirustukset maatalouden rakentamisessa 1920- ja 1930-luvulla. Rakennusmestari Heikki Siikosen elämäntyöstä.

Korhonen, T. 2001. Kansanrakentamisen tutkimus kansatieteessä: tutkimusperinne, ajankohtaisia aiheita ja kysymyksiä. Kansatieteilijän terveiset arkkitehtitutkijoille. Esitelmä Arkkitehtuurin historian seminaarissa ”Kansanrakentaminen tutkimuskohteena”. 23.2.2001.

Ympäristöministeriön päätös aluearkkitehtien palkkaamiseen myönnettävän valtionavustuksen perusteista. 9.1.1990.

6 Kuvalähteet

Kuvat 1–5: Aarrevaara

Kuva 6: Kukkonen, H. & Lievonen, M. 1989. Kansanomaisesta rakentamisesta.

Teknillinen korkeakoulu, arkkitehtiosasto, yhdyskuntasuunnittelun laitos. Espoo. 27.

Kuva 7: Laine-Juva 1931. Suomen rakennustaiteen museo.

Kuva 8: Pirkanmaan museo.

Kuva 9: Sjöström, A. 1891. Maatalous-Rakennuksia. Kuopio. 13

Kuva 10: Siikonen, H. 1929. Millaiseksi rakennan taloni. Porvoo. 21.

Kuva 11: Rakennustaito 1913/12. 156.

Kuva 12: Talonpoikaistalo sisältä ja ulkoa. Palkittuja piirustuksia pienemmälle talonpoikaistalolle. Suomen Teollisuuslehden joulujulkaisu 1903. 6.

Kuva 13: Omakotitalojen tyyppipiirustuksia. Suurtalkoot ry:n rakennustoimisto. nd.

Kuva 14: Siirtoväen pika-asutustoimintaa varten valmistettujen rakennuspiirustusten valintaopas 1. Maatalousseurojen keskusliiton asutusvaliokunnan julkaisu n:o 7. nd.

Kuva 15: Maatalousministeriön asutusasiainosasto 1952.

Kuva 16: Rakennustaito 1964/ 13–14. 617.

Kuva 17: Maatilan talouskeskuksen suunnittelun pohjoismainen aatekilpailu 1968.

Kuva 18: Hankkijan 75. juhluvuoden arkkitehtuurikilpailu 1980.

Kuva 19: Maatilarakennusten valiot 1986. 27

Kuva 20: Maatilarakennusten valiot 1986. 42.

Kuva 21: Maatalo 1996. 44

Kuva 22: Maatila 2000-kilpailu.

Kuva 23: Aarrevaara.

Kuva 24: Great buildings 2007.

HAASTATTELUKYSYMYKSET

1 Haastateltavan taustasta

1.1 Koulutus ja tausta

- missä olet saanut koulutuksesi, mikä oli pääaineesi tai syventymiskohteesi sekä diplomityösi aihe
- oletko opiskellut jotain muuta alaa kuin arkkitehtuuria
- oletko suorittanut arkkitehtuurin jatko-opintoja tai täydennysopintoja
- mitkä olivat mieleenpainuvimpia kokemuksia arkkitehtuurin opiskelussa:
- erityisesti sellaisia, jotka vaikuttivat omaan suuntautumiseesi tai käsityksiisi arkkitehtuurista ja suhteeseesi rakennusperinteeseen
- mitkä tekijät vaikuttivat erityisesti oman arkkitehdinidentiteettisi muodostumiseen
- millainen oli lapsuus- ja nuoruusajan rakennettu ympäristösi
  - mitä se on merkinnyt sinulle; entä mitä ovat merkinneet myöhemmät asuinympäristösi

1.2 Työkokemus

- millainen työkokemus sinulla on – millaisia erilaisia vaiheita siihen sisältyy
- onko sinulla kokemusta vanhojen rakennusten inventoinnista ja korjaamisesta – onko se mielestäsi vaikuttanut selvästi suhteeseesi rakennusperinteeseen
- millaisiin suunnittelutehtäviin olet keskittynyt tai millaisista eniten kiinnostunut ja miksi nykyään (ts. millainen työnkuvasi on tällä hetkellä)

- mitkä työkokemukset ovat olleet opettavaisimpia tai merkittävimpiä ammattitaitosi muodostajina

2 Haastateltavan käsitykset ympäristötekijöiden huomioon ottamisesta suunnittelun lähtökohtina

2.1 Analyysi ja suunnittelu

- mistä saanut vaikutteet ja herätteet, jotka liittyvät kulttuuriympäristöjen ja vernakulaarien ympäristöjen suunnitteluun (opetus, kokemukset, esikuvat, kollegat, kirjallisuus ...)
- miten analysoit suunnittelun kohteena olevaa ympäristöä
- mitkä kulttuuriympäristön piirteet ovat mielestäsi merkittäviä ja mihin kiinnität huomiota suunnittelua aloittaessasi (voit käyttää tässä jotain tai joitain konkreettisia suunnittelutehtäviä esimerkkeinä, joiden avulla kerrot työtavastasi)
- miten käsittelet mainitsemiasi tekijöitä suunnittelussa
- miten uudisrakennus mielestäsi pitäisi sovittaa vanhaan ympäristöön ja millainen suhde sillä pitäisi olla vanhoihin rakennuksiin (voit käyttää jotain tai joitain esimerkkejä havainnollistamaan vastaustasi)

2.2 Esimerkkejä haastateltavien töistä ja erilaisista lähtökohdista.

- esitle yksi tai useampia suunnitelmiasi, jotka sopivat tähän teemaan
- mainitse sellaisia suunnittelijoita ja kohteita, jotka mielestäsi sopivat tähän teemaan
- kuinka merkittäviä ovat suunnitteluprosessin ja lopputuloksen kannalta seuraavat tekijät kokemustesi mukaan:
- suhde työn tilaajaan, rakentajiin, viranomaisiin, käsityön taitajiin, muihin prosessiin vaikuttaviin – esimerkkejä?

2.3 Arvot ja asenteet

- Arvostetaanko kulttuuriympäristöjä ja rakennusperinnettä Suomessa tarpeeksi ?

- Keskeisimmät ongelmat, väitteitä:
  - suomalaisten huono itsetunto ja heikko kulttuuri-identiteetti
  - suomalainen kehitysoptimismi – perinne edustaa takapajuisuutta
  - asumisen varustetason ihannointi – teknisten innovaatioiden arvostus
  - kansainvälistyminen edistää muiden kulttuurien ihannoimista – omaa ei arvosteta
  - suomalaisessa suunnittelussa ei osata sovittaa uutta rakennusta onnistuneesti vanhaan ympäristöön (tarkoitan esimerkiksi tapausta, jossa vanhaan kulttuuriympäristöön sijoitettu uudisrakennus poikkeaa täysin esimerkiksi väreiltään ja muodoiltaan miljöön rakennustavasta)
  - muita, mitä?
- Miten kulttuuriympäristön arvostusta voitaisiin lisätä?